

KRISTO FLOQI

Doktor i Drejtsis, ish-kryetar i gjyqeve civile
e penale, prokuror i gjyqit t'Apelit, avokat, etj.

E DREJTA THEMELORE OSE KONSTITUCIONARE (HUKUKI-ESÂS)

Trajtim shkencor

Për përdorim të njerësve të Shtetit, nënpunsave
të Qeveris Shqyptare, gjyqtarve, avokatve,
juristave, studentave të Drejtsis e përgjithrisht
të nënshtetasve Shqyptarë

VEPRAT

VOLUMI

II.

SHKODËR
Shtypëshroja Franciskane
1920

S. H.
D. H.
84

1965

KRISTO FLOQI.

Doktor i Drejtsis, ish-kryetar i gjyqeve civile e penale, prokuror i gjyqit t' Apelit, avokat etj.

E DREJTA THEMELORE

ose

**KONSTITUCJONARE
(HUKUKI-ESÂS)**

Trajtim shqenzuer.

Për përdorim të njerësve të Shtetit, nënpunsave të Qeveris Shqyptare, gjyqtarve, avokatve, juristave, studentave të Drejtsis e përgjithrisht të nënshtetasve Shqyptarë.



**BIBLIOTEKA KOMBETARE
TIRANE**

SHKODËR
Shtypëshkroja Franciskane
1920.

Kujtimit

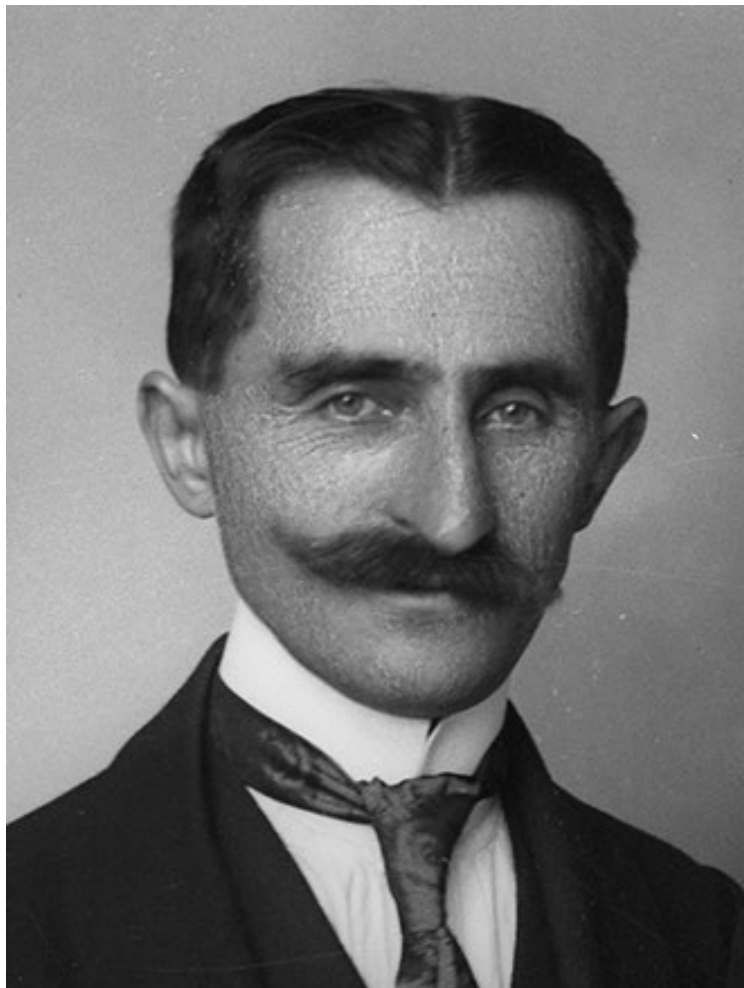
**të dashtun e të pa-harruem të të dhimshëmve
e të për-mallshëmve prindve të tij**

VASILIT E ENGJELINËS FLOQIT
për shëj nderi e miradije
këtë punesë i a kushton

Auktori.

Pa dije e urtí,
s' mbahet, jo, Shtet m' kamë.

Ât Gjergj Fishta O.F.M.



Kristo Floqi (1872-1950)

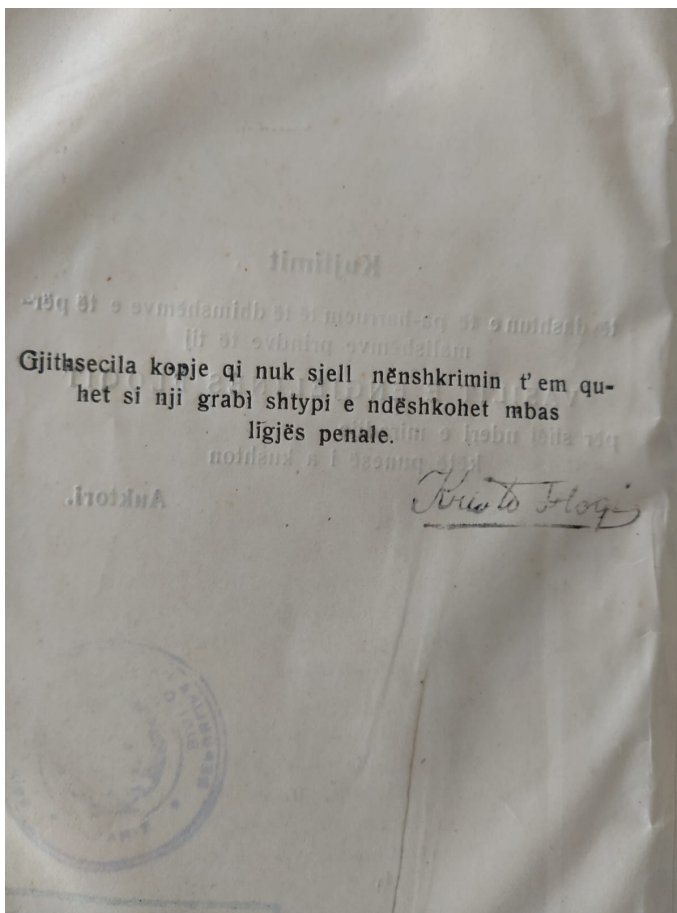
*Një jetë kushtuar krijimit e funksionimit të Shtetit ligjor në Shqipëri
Fototeka Marubi 1917*

Falenderoj familjen e

XH. FERRA

për financimin e botimit të këtij libri

Henrik Kaçulini



Emërim

№. I / 5062

State Eliza Flog

Ministore e Dregjesies u deklaruan,
qe me vendim te 25 prill 1913 u em-
ruate Kryetari i Gjykatese, simile dhe
se denimeve e kene me torise Vlonese, dhe
u flon te misioni detegon nga dhe e pase
ekskut 1913 dhe te punonit me te Dreg-
te pas nomenve qe pa pranimare sh-
ti shqiptar.

Vlene 28 Prill 1913.

Flog

Ministore Dregjesies

K Ë N D U E S V E T Ë N D E R S H Ë M

Mbassi edhe në Shqypetarët, mbas një zgjedhje pës-shekullore, hyjmë te e mbramja në vargun e kombeve të qytetnuem e bâhemi kso-doret një komp europeân, duhet të jetojmë edhe si të tillë, tue u marrë pak edhe me ligjet, të cilat e qytetnojnë një popull e e naltsojnë, tue i kallzue jetën mâ të mbarueme e mâ të lume shoqnore, për të cilën âsht krijue njeriu mbi faqen e dheut.

Një komp për me ecë drejt në rrugën e qytetnimit e për me përparue, nuk mjafton të kët po vetëm moralin e veset e mira, zakonet e bujarin: mungon edhe dishka tjetër, edhe kjo âsht, ase janë mënyrat, mbas të cilavet duhet ky me rregullue ndjenjat e tij e veprimet; kto mënyra pra, ose rregulla janë **ligjët**.

Por ligjët kanë edhe një mpshtetje tjetër, kanë një bazë mâ të madhe e mâ të fuqishme, një themel mâ të shndoshtë e mâ të durueshëm, për mbi të cilin qendrojnë; ky themel âsht ligja mâ e para e Shtetit, mburrimi i gjithë ligjve tjera e pasqyra ku tfaqet i plotë e i padâm vullndeti i një populli, i një kombi. Prandej kët farë ligje, të pranue prej gjithë popujve të qytetnuem, e kanë quejtë “Ligja themelore”, ase “Ligjë Konstitucionare” ase edhe vetëm “Konstitucion”; e Shtetet, të cilët kanë pranue një kso ligje quhen Shtete konstitucionarë, ase, tue qënë se populli përfaqsohet përpara Shtetit me përfaqësuesat e tij (deputetë), quhen edhe **Shtete të përfaqsueme**; mënyra me të cilen veprojnë ligjët ndër të tillë shtete, quhet **Regjim konstitucionar** edhe methudha mbas të ciles çvillohet ligja themelore, ase ligja konstitucionare âsht një shumicë rregullash që quhet **E drejta konstitucionare**, ase **E drejta themelore** (Droit Constitutionnel ose Diritto Costituzionale italisht, Hukuki-esâsijë turqisht, ose Syntagmatikon Dhiqiaion grekisht), për të cilën bâjmë fjalë në ket libër.

Si, edhe sa âsht i nevojshëm për një civil, një nënështetas mësimi i së drejtës themelore edhe sa mâ teper për njerzit e nënpunsat e Shtetit kët mund t’a marrë vesht gjith seicili posa që të hiedhin një sÿ e t’a përshkojë një herë kët liber.

S’ka fjalë që libra të tilla janë shum të nevojshëm jo vetëm për në Shqypetarët si nënshhtetas të një Shteti të rikrijuem, po përgjithsisht për popujt marë të shteteve mâ të vjetër e mâ të qytetnuem konstitucionarë.

Që një trajtim shkencëor, por edhe praktik si kët është prej çështjeve të nevojës së parë, si buka e ujit për një komb të ri në pikëpamjen politike, si kombin t'one, i cili djë por sa theu vargojt e Tyrannis e u përvesh në fushatën e patalokut politik¹. Kjo s'do as bisedue.

Por kishte me më bënë ndofta vërejtjen dikush, tue më kundërshtue se populli i ynë nuk është harrirë edhe për kso farë përmësh, se në vend që me i bënë një të mirë, kishte me i shkaktue një dëm, për të cilin ndoshta ndoshta edhe kisha me u pëndue ! Unë s'po tham se s'ka të drejtë vrojtuesi i jem, tue më hjekë një kso vërejtje, por se ky nuk ka me mohue kurr, që në Shqypëtarët, të shtetnuem kso-dore, kemi me doemos nevojë, edhe nevojë të madhe, të një ligje themelore, një ligje të tillë konstitucjonare, qoftë se Shteti i ynë, bënë një **Mretni**, qoftë se formohet një **Demokrati** ose **Republikë**. E pra një nënshtetas shqypëtar, duhet, si nënshtetas konstitucjonar, jo vetëm të disciplinohet përpara Shtetit e të respektojë ligjet e vendit por edhe të dijë edhe detyrat e Shtetit, detyrat e Qeveris së tij edhe të nenpunsave të Qeveris faqe këtij, me një fjalë duhet të njohë gjithsecili caqet e veta për me mujtë me jetue konstitucjonarisht si një palë si tjetra, e jo një palë të bahet dhespot i tjetrit e tjetri të bahet rob i të parit!

Tue andërrue gjithmonë me pamun bashkatdhetarët e mij jo robë, por zotët e vehtes së tyne, një ideal ky për të cilin tash 30 vjet e më tepër vjet jam tue punue e me u mundue, kujtova se nuk do t'ishte e tepër një punesë kso-natyret. Tërheqja në tjetër anë që kam pasë kurdoherë për këtë farë mësimi të bukur e entusiastik, që emnohet **E drejtë themelore** me shtynë për me trajtue këtë libër të vogël, në të cilin jam përpjekë me çdrivillue në një mënyrë të shkurtë e praktike elementat më të nevojshme konstitucjonare në mënyrë që gjithsecili shqypëtar të ket një ide konstitucjoni për të mirën e vet.

Për bazë të kompozimit të këtij libri kam pasë marrë shënimet e veçantë, që kam mbajtur prej mësimave të profesorvet **Stef.Streit** e **Theodor Flogajtit** sa kohë isha student në fakultetin e Drejtësis në Athinë por edhe ligjëratat e veçanta të mikut e kshilluesit t'em dritë pastë – Flogajtit, që brez-mbas brezit ka mbetur për Grekët një **Autoritet**, si një ligjëtar e ligjë mësues i shkëlqyeshëm e i palodhët që ka qenë. Por edhe “E drejta konstitucjonare” e profesorit grek

¹ patalok = fush-betejë

Saripollos 5 volumesh më ka vleftë mjaft. Me gjith ato s'kam pritue me u kshillue edhe me disa politologë e moralistë të huej e në zá, si **Bentham** (anglez), **Brehm** (gjerman), **Bluntschli** (sviceran), **Felix Berriat**, **Faustin Helie** (francez), **Filanguieri**¹ (italian), **Guizot** (francez), **Thiers** (francez), **Rossi** (italian), **Hobbes** (anglez), **Montesquieu** (Francez), **Rousseau** (francez), etj.etj. librat e të cilvet llamburitit sot gjith botën e qytetnueme.

Në kam bamun mirë a po keq, kët le t'a gjykojnë të tjerët. Unë mjaftohem me pasë vetëdijen të qetë se jam përpjekë si mbas fuqis s'eme me u ardhë pak në ndihmë bashkatdhetarvet të mij e përgjithsisht Shtetit Shqypetar, e me i shtue letresis s'onë kombtare edhe një vepër ma tepër, si vepër të parë shkencore.

Shkodër 8 të Prillit 1920

Auktori

Kristo Floqi

¹ Sipas internetit napolitani Gaetano Filangieri ka patur letër-këmbime me Benjamin Franklin, që, veç shkencëtarit ka qenë edhe themelues i parimeve etike në SH.B.A.

E DREJTA THEMELORE¹

TRAJTIME PARAPRAKE

I

Jeta primitive e Jeta shoqnore

Qysh se filloi njeriu të bâhet gjymtyrë e shoqnis njerëzore e të kët nevojën e shoq-shoqit, u çfaq e domosdoshme edhe mënyra e rregullimit të jetës së tij, të lemun natyrisht për një përparim e mbrothsi, mbassi ky ndryshon krejt prej shtâsave tjera të kësaj toke. Filosofët e shekullit XVII e XVIII kanë çfaqë një teori², mbas së cilës njeriu në kohët e para nuk rrnonte në një jetë të shoqnueme e gadi nuk i a përndante bishave t'egra; gjendja primitive e njeriut ishte një xhvatje me shoqi-shoqin, një e shkyeme si me qenë uj³! Përkundrazi, një tjetër filosof frënk **Jean Jaques Rousseau**⁴ thotë se situacioni shoqnuer i njeriut ka ardhë me ânë të një traktati, ose lidhjes ndërmjet të njerëzvet, mbas së cilës këta u detyruan të rrhojnë në shoqni e t'i dalin zot njeni tjetrit⁵.

Po shofim se natyra i ka pajue shkerbet e egra me thoj shkyesa e me dhâmbë të mprehtë, kurse shpëndevet i u ka dhanë fletë (krahë) që të munden të largohen, të mprohen e të shpëtojnë prej rreziqevet e n'ânë tjetër shtâsave përdhese, si gjarpijve e stërpjijve i u ka falë helm e dhâmbë helmatuesa, por se njeriut, sa do që duket se nuk i ka dhurue kurr një armë të këtillë, e si kur se e ka lânë pa mproje kundra kafshëve mizore, i ka falë me gjith ato, një fuqi tjetër, shumë mâ të madhe e mâ të vlefshëme, i ka falë **mendjen**, me ânë të së cilës ky shpërkoqë (shpërbën) e asnjanon ç'do fuqi bishore e e bân për kurrgjâ ç'do të msyeme, ase kundrështim të përjashtëm, tue dalë zot e mbret si me

¹ Droit Constitutionnel, Hukûki-esâs, etc.

² Prijsi i ktyne filosofve ishte i famshmi Angles THOMAS HOBBS, i cili kujtonte se jeta e njeriut ishte një luftë e përgjithëshme kundra të gjithvet: **bellum omnium contra omnes**.

³ TH. HOBBS. **Homo hominis lupus**, do me thânë njeriu hante njeriun si me qenë uj³.

⁴ ROUSSEAU, **Contrat Social**, i cili sa do që e pranon pikërisht theorit e Hobbes, përfundon n'aksiome të përkundërta

⁵ Për theorit e ndryshme midis të Hobbes e Rousseau shif trajtimin e një tjetër frëngut moralist Eugène Paignon, si edhe **Aristotelus Politika**.

thanë mbi gjith shtâsat, kafshët e shpezt e faqes së dheut. Kjo fuqi pra e mëndjes e shtyn njerin në nevojën, që duhet me jetue në një jetë shoqnore, i lidhun me shoqi-shoqin për dobi e siguri të përgjithshme.

Shofim mandej se njeriu ka lemun prej natyre për me e çvillue mendjen e vet e me u qytetnue, edhë kjo merret vesht çiltas, sepsë për ç'arsye e krijoj natyra njerin me një mendje të këtillë për një përparim nëmose për tjetër, po për një jetë shoqnore ? Psë natyra i fali njeriut zânin tingëlluer, kur se shtâsave të tjera i dha vetëm një zâ monoton në një gradë tepër të fillme e të pa kuptueshme ? A nuk kuptohet se njeriu u krijue prej natyrës për me çkëmbye idheat e ndjenjat e veta me tjerët me anë të ktij zâni, me logjikë e me arsye për me lypë ndihmën e tyne në një nevojë e për me çfaqë çpikjet e mendjes së vet¹? Kto, pra, na bindin se shoqnija âsht situacioni natyral i njeriut e se mendja, trajtimi i tij e organizimi e detyrojnë të jetojë në shoqni, e cila âsht baza e themeli, ligja e kanuni i rruajtjes së tij². Jetesa shoqnore e njeriut âsht pa fjalë mâ e mira e mâ fisnikja, edhë mâ e nalta e mâ e lumja se sa jeta shtâsore e vehtijake e një njeriut të vetëm. Me anë të ksaj jete ngjeron të mirat që i ka falë natyra, do-me thënë jetën e mendjen, mundet të lëvrojë tokën e t'i marrë frytet, të përfitojë nga fuqit e natyrës e të visarojë prodhet e ndryshëm t'asaj, t'ruhet prej të msyemeve të bishave e të shtâsave tjera, të vënë për fije e të përkryej mjetet e çdrivillimit të tij moral e lânduer; prandej qysh se njeriu, a mâ mirë më thënë, historia e njeriut, histori e gjinis së tij çfaqet në shekull, shi m'atëhere shifet edhë njeriu gjithmonë tue jetue në shoqni³.

¹ Âsht e dijtun se përposë njeriut janë disa shtâsa tjera ku shifet një çfaqim i jetës shoqnore, si bie fjala milingonjat e thneglat, sogjet e sorrave, majmunat e Amerikës, gllarronet e detit etj.etj. Disa shpez, e disa shtâza venë rojtar ase veshtruer për me i lajmue të tjerët kur msyn anmiku, ase kur qillon do një tjetër rrezik (Për shoqin e kafshve shif librin e pa-vdekun të filosofit DARWIN, **La descendance de l' homme et la selection sexuelle**. Edition Barbier)

² Me gjith që sot e shofim njerin mis (gjymtyrë) të një shoqnie të përgjithshme njerëzore, s'duhet me u qitë në harresë se njeriu në jetën primitive të tij ka qenë g j u e t a r mâ s'parit, tue përdorue armë të afër-dorshme si gurë, shkopinj, eshtna shtasash etj., tue vrâ shpende për gjallnin e tij e tue jetue nëpër shpella e nëpër bira të thella. Mbas kësaj jete njeriu ka qenë peshkatar e mâ von barí deri sa arriu të bâhet bulk, kur atëherë bashkë me bulqësin fillon edhë themelimi i shoqnis qytetnore.

³ Njeriu kur ka qenë gjuetar ose peshkatar edhë ahëre e ka pasë ndie nevojën e një jetese shoqnuese, por se i mungonte çvillimi për një trajtim shoqnie qytetnore. Shum bukur e analizon ket çdrivillimi të njeriut si edhë gradat e stacionet e jetës së tij një

II.

Konstitucjon.

Çvillimi e kuptimi i tij, Qeverí. Regjim, Shtet, Popull, Komb e Kombsí, Atdhë e Atdhesí, Flamur Hymnë kombtâr

Shoqnit e para, âsht e dijtun, nuk kishin trajtën e çdrivillimin e shoqnive të sotme. Ato përbaheshin, natyrisht, prej një, ase mâ shumë familjeve, për pa pasë një lidhni, ase një ligjë ndër vedi. Por tue u shtue njerzit, u çfaqen edhe nevoja të reja e kshtu experjenca lindi e solli në midis rregullimin e relacjoneve njerëzore me anë të ligjave e të kanuneve. Këndej pra vjen nevoja e **Regjimit**, i cili âsht rregulli i qeverimit të një populli. Një shoqni njat'herë përmbahet e përparon, kur të gjithë misët e saj janë të lirë të veprojnë e të ngjerojnë qetësisht të gjitha mirësit që vijnë prej ushtrimit të fuqive trupore e mendore të njeriut, aherë, kur se i cili mis i shoqnis punon lirisht brenda në megjet e qarkut të vet e kur nuk msÿn kundra çvillimit të lirë të shoqnive tjera. Mjerisht lakmi të pa-kufita, zakone e doke të mrapshta e ândje grabitse shpesh herë shtyejnë një shoqni, ase një mis të saj, e e shtërngojnë me dalë jashta redhit të vet, në mënyrë që shoqnit të msÿme gjinden në nevojë të mprohen, ase të msÿnë edhe kto me një furí mâ të madhe e mâ të ashpër se të parat; at-herë rregulli çartet e përparimi i shoqnis ngel ngultas, lumnia e fatbardhësija e ktyne ndalohen, e e drejta bjerret e hup; pra merret vesht kjarisht se nuk mundet me qenë në kâmbë një shoqni e ktillë njerzore, në qoftë se nuk përpiket për gjithherë e më ç'do rasë të mbanjë në qetsi e në rregullin e të sigurojë shëlbimin e saj prej shoqnive të tjera.

Por po t'i a mrÿjtë shoqnija në një gradë të tillë, sa të ruhej dit e natë prej rrezikut të jashtëm, ahere si kishte me qenë e zonja me kqyrë edhe punët e tjera e me i vû në veprim për mbrothsin (mbarësín, lulzimin) e përparimin e saj? Që, pra, nevoja që kjo përkujdesje, kjo mprojtje e shoqnis, ase e shoqnive njerzore, duhet t'i lêhet një dorës tjetër, ase disa duerve të tjera prej miseve të ktyne, të cilët t'i detyrojnë që t'i dalin zot sa herë që jet nevoja, si edhe kto të marrin për sipër barrën që t'i mprojnë e t'i sigurojnë, gjith ashtu edhe

idheollog gjerman BRAHM me një liber të titulluem: **Merveilles de la nature** (Mrekullit e naturës) blë i I

t'i përfaqësojnë ndër relacjonet e tjera përpara shoqnive të tjera, si me qenë këto vetë. Kështu shoqnit e përkujdesueme i japin miseve tjerë përkujdesorë disa të drejta, por i ngarkojnë edhe me disa detyrime.

Mirpo kjo barrë që i u vëhet ktyne përsipër, i ndalon prej punve tjera që mundeshin me pasë, e kështu kta barrë-marrës nuk mundën si me jetue pa pasë një farë çpërblimi për travajet që kanë edhe për mundimet që heqin për kto shërbime, si edhe për orët e kohën që bjerrin. Andej shoqnit që i u vënë kët barrë kujdestarve të tyne, lidhen ndër vedi me i u pague edhe shpërblimin, gjith ashtu me i u dhënë edhe ç' do tjetër ndihmë të nevojshme për kët punë, sepse kujdestarët e ktyne s'kishin mujtë me pague prej qeses së tyne. Të ktilla nevoja janë ato për armë, për anije, për ndërtesa, fortesa, kual, lëndë lufte e vegla tjera. Që, pra prej kahë mburon idheja e **Qeveris**. Kta kujdestarët e shoqnive njerzore janë **misat e Qeveris**, janë **Qeverija** me një fjalë. Pra mbas ktyne që folmë **Qeverija** është shuma e disa misëve të **Shoqnis**, të cilëvet këjo i u ka ngarkue barrën e përkujdesimit të përmbajtunit të rregullit e të qetsis me mënyrën e përfaqsimi. Kjo është Qeverija.

Tue qenë se Qeverija zgjidhet kurdoherë prej misëve të shoqnis, të cilët, në qoftë se s'janë të zott me përmbushë detyrat e tyne, ose në qoftë se vdesin, duhet të ndërrohen me misë të tjerë e posa ksaj, tue qenë se Qeverija ka nevojë shpenzimesh për të kryemit e barrës që ka marrë për syfri e për kët arsye lypset që miset e shoqnis të paguejnë një farë pagese seicili, është nevoja me u rregullue edhe mënyra e veprimit të Qeverisë si edhe pagesavet tek Qeverija; ky farë rregullimit s'është tjetër përveç një **system qeveritar**, që përfytyrohet si një **ligjë qeverimi** ose Regjim. Protokoli, pra, i cili përmban nenet rëndore të ksaj ligje quhet **Konstitucje** ose **átë Konstitutore** ose **Konstitucionare**¹, por se quhet edhe me një fjalë **Konstitucion**.

Kto **Ligjë qeveritare**, në kohët e kalueme kanë qenë të pashkrueme, se s'ishte gjetun edhe shkrimi, e s'kishin një rregull të mirë ose një unjisi të plotë, ishin të mangëta e të pa-strukthshme si me thanë,

¹Tjetër herë fjala Carte ose Chartre në Francë kishte kuptim tjetër, pse ndermentonte urdhnat e Mretëve o të passanikve që sundojshin vendin. Englezët për të parën herë kanë qenë ata, të cilët fjalën Charte e përdorue me kuptimin e një **konstitucje politike**. Tue vazhdue mbas gjurmve të ktyne Ludviku (Louis) i XVIII, mbreti i Francës emnoj C h a r t e një at farë ligjet qeveritore, të cilën i a u pat çpallë Frëngjvet më 1814 (Shif për kët çashtje hollsinë në vokabollarin politik të DUCLERC ET PAGNERRE në fjalën **Chartë**)

por sidomos ishin **Ligjë qeveritare**, si i njihte vetëdija e popullit e i zbatonte¹.

Kuptohet, mbas sa u fol syfri, se një e ktillë shoqni që mshtetë sundimin e saj në një qeveri, është e çfaqet përpara popujve tjerë si një Shoqni politike e çdo mis i saj është një polit, ose nënshtetas, si e ka përdorue qytetnimi i mbram. Kur themi pra, shoqni politike ose Politi (Regjim) kemi ndërmend edhe qarkun, në të cilin kjo shoqni, kjo Politi vepron lirisht, e ky qark nuk është tjetër përveç se Shteti (Etat, Kratos, Devlet) , brenda të cilit jeton populli që përban e formon shoqnin. Pra Shtet, mbas ktij kuptimi është tansija e ligjve e e qeveritarëve faqe popullit të vet e popujve të shoqnive të tjera, kurse Popull është shumica e qytetsavet faqe shtetit (domethënë faqe qeveritarëve e ligjeve). Komb, kur thomi nuk është tjetër përveç se gjithë aji popull faqe gjinis njerzore, ase faqe popujve të tjerë të shoqnive të përjashtme (që janë jasha qarkut të tij). Qëllimi i Shtetit (i Politis) ose i shoqnis me qeveritarët e saj bashkë, merret vesh pra, se është lirija për me ngjerue të mirat natyrore e të goditme të njeriut, për me përfitue prej ktyne qetsisht e pa kundrështim të tjetër kujt, po kur do herë me një rregull e drejtsi, gjithashtu lirija e

¹ Popujt me ket menyre i u kallzojshin Qeverive vullnedin e tyne mbas të cilit dishrojshin me u sundue

ushtrimit të fuqive trupore e mendore të njeriut¹. Nji tjetër politolog z. Bluntschli i jep nji tjetër domethânje Politis, ose Shtetit².

¹ Le të shtojmë këtu se midis kombeve ose popujve me shoqi-shoqin shifen disa ndryshime si në pikpamje karakteri, në foljen, në bisedimet, në mendimet, në doket e veset e zakonet edhe kto janë do shenja njoftsimi prej të cilave ndahet në shëj njani komp prej tjetrit. M'anë tjetër klima e vendit, historija e peripetit e tij, në të cilat ka jetue, deshirat e pretencat e tij kombtare gjith kto shenja kurdoherë njoftimi të një kombi, përbajnë **bazën e kombësis**, prej ksaj, ose me ânë të ksaj, njani popull çquhet e njihet prej popujve tjerë. Prej vendit e klimës ku jeton nji popull e zakoneve e dokve të tij kombtare mburon kuptimi i **Atdheut**, edhe kur themi Atdhë kemi parasysh nj'atë gjanësi toke, ku jeton ky komb me bashkë-kombasit e tjerë me nji gjuhë, nji fis, nji palë zakone e një palë ndjenja kombëtare, i lidhun me shoqi-shoqin për një **jetesë të përbashkët e një qëllim**. **Dashtnija e popullit për Atdhen e vet**, gjuhën e tradicjonet, kjo dashtni quhet **Filopatri** ose **Atdhesi** e nji komb e ndjen kaq të perzembërt kët farë dashtnije të nalt' e hyjnore, sa është gadi me bamun ç'do fli e therori për ate tue dhanë pasunin e jetën e tij. Kjo atdhesi njifet në historin e kombeve si një **dashtni krenare për kombin, mburrje kombtare**. **Ethnikos egoismos** greqisht, **orgueil national** frengjisht, **vatanperverllëk** turqisht.

Per me u nda lehtas njëni komb prej tjetrit ka çpikë edhe një farë shejti të posaçëm, një copë pelhurë katër çipash ku disa ngjyra të shurdhta por të gjalla simbolizojnë indipendencën e tânsin e tij. Ky është **Flamui kombtar**, rrotull të cilit janë trajtue prej popullit disa kangë kreshnike e madhshtore, me të cilat lavdërohet heroismi e qindresa e nji Kombi, ose Qeverije, të cilët kanë kallzue dikur mund e shpirtmadhsi e përpjekje e therori per mprojtjen e kombit, ase permendet nji ndodhinë e shenjueme kombtare e naltë e e madhnueshme, me të cilen u mëkamb jeta e tij kombtare e lirija e tij. Kto kangë quhen edhe **Kângë kombtare** ose **hymne kombtare**. Nji kangë e killë, e cila përfytyron gjallsisht dashtnin e kombit është hymni kombtar i Prusis "Ich bin Preusse etc.", "Jam Prusjan e s'due me qenë tjetër per veç se Prusjan!" (Hollësisht per mbi hymnet kombtare shif në "**Dictionnaire de la Politique** par **M. Block** në titullin **Hymnes et chants nationaux**). Nji nga ma të bukrit hymne kombtare është edhe "**La Marseillaise**" i Frëngjvet si në fjalë, si në zâ, i kompozuem më 1792 për ushtrin e Rhenit, prej nji oficerit frënk **Rouget de Lisle** në Strassburg. Në për Shqypnin t'onë sa pa hiç, si thotë nji fjalë, kemi pasun disa-herë hymne të tillë, a mâ mirë me thënë kangë popullore, të cilat i kena perdorue në vend të hymnit. Të tilla kangë janë kto:

1. Shpëtimtari po n'a thotë mbajni armetë (Prej Gjerat Qyrjazit)
2. Me njiçet të Kollozhekut u fillua Shoqënia etj. (Prej Sp. Garros)
3. Sa të rrojë gjithësija, sa të rrojë gjithë dheu etj. (Prej Kol Rodhes)
4. Flamurit pranë të bashkuar etj. (që përdoret shpeshherë, prej Asdrenit).
5. Mori Shqypni e mjera Shqypni etj. prej Vaso Pashës që kndohet për hymn

kombëtar në Shkodër vetëm etj.etj., por se nji hymn kombëtar për të qenë nuk kemi. Do Zoti edhe ket e vemë shpejt në vend, me tingllim kombtar e jo të bastardhuem mbas nonjë kange europeane.

² BLUNTSCHLI. **Theorie générale de la Politie**. Vol. I. libr. V. chap. IV. Mbas Buntschlit qellimi i vërtetë i Politis (ose i Shtetit) është zhdrivillimi i fuqisë të kombit, plotsimi i jetës së tij edhe permbarimi i ktyne deri sa kufizohen në kufijt e njerzimit.

III.

Regjimet edhë dasit e tyne

Regjime monarqikë e polyarqikë, Regjime të përzieme e të pa-përzieme, Regjime konstitucjonarë e demokratikë.

Në kohët e kalueme edhë sidomos në kohët mes-shekullore, regjimet ishin aq sa edhë popujt, domethanë se gjithseicili popull kishte edhë nga një regjim të posaçëm si mbas kushteve të tij etimologjikë e gjeografikë, si mbas situacioneve historikë e peripetive të tij, si mbas moralit e karakterit natyral e si mbas dijet e qytetnimit të vet. Regjimet munden me u ndamun pikrisht në **Regjime Monarchikë** e në **Regjime Polyarchikë**. Regjime monarchikë janë ata, ndër të cilët gjith pushteti i Shtetit është në duer të një njeriut, i cili ka të gjith të drejtat me vedit, si të drejtën e sundimit, të gjykimit, të marrunit e tagrave etj. etj. sa do që i ka përndá këto në shumë njerëz të tjerë, që varen e që emnohen prej tij, ose hiqen prej pune prap prej këtij sunduesi monarqik. Regjime polyarchikë për kundrazi janë ata, ku sundimi i Shtetit është i mpshetun në shumë njerës, të cilët veprojnë bashkarisht për qetsin e përparimin e vendit.

Regjimet monarchikë dahan ne **Regjime të papërzimë**, ku vullneti i mbretit, ose i sunduesit është i fortë e apolytarqik (i pa-fre), e në **Regjime të përziemë**, ku vullndeti i sunduesit të përgjithëshëm kufizohet ose kontrollohet prej popullit, ase prej përfaqsesave të tij, për pa e lânë të lirë me veprue sunduesin si mbas mendes së vet.

Në shekujt e mbram janë çpikë systema të ri, ase mënyra qeverimi (Regjime) të reja, të njoftuna nën titull **Regjime Përfaqsimi**, edhë kto janë dy llojesh: **Regjime konstitucjonarë** e **Regjime demokratikë**; që të dyja bazohen mbi të drejtën që ka populli me xgjedhë mkamsat e tij edhë vetëm këtë ndryshim kan me njana tjetrën, se në rastin e parë sunduesi është i përgjithmonë e mbas vdekjes së tij trashigohet prej trashigimtarve të vet (Mbreti, Imperatori, Princi, Duku, etj.) kur se në rastin e dytë sunduesi xgidhet prej popullit per një kohë të caktueme (4 a 7 vjet), e mbasi të kalojë kjo kohë, ndërrohet me një sundimtar tjetër. Tue qenë se kto Regjime përfaqsimi janë Regjime qytetnimi, është nevoja me i a dijtë mirë fillin e rrajën Konstitucionit ose

Konstitutës edhe fazët që kjo ka kaluar në çdrivillimin e saj edhe ma fort në atdhe të vet, në Angli atje ku ka lëmur së parit¹.

Si është e ditur Anglija u gëdhënuar prej Normandezvet më 1066. Princi i Normanve **Wilhelmi** e qeveriste Shtetin me një sundim feudarchik. Mbas kësaj sundimi Mbreti ishte zot e dhespot i gjithë tokave të Shtetit, por se i dante këto me oficerat e tij me shartim që kta të betoheshin me mbajtje besë e disiplinë faqe Mbretit e ja u merrte mbrapa në qoftë se kta e çartshin besën e dhanun. Këta oficerat prap i dajshin këto tokë me nënurdhasit e tyre gjithë n' atë mënyrë e sipërme. Të parët quheshin **Lordë**, ose **Vasalë**, të dytët **Baronë**. Si vdiq Wilhelmi, trashëgimtarët e tij nuk përkujdeseshin për interesat e Shtetit aq fort, edhe e ngarkojshin popullin me tagra të randa, tue shpërnda visarin shtetnuer pa pikën e mëshirës. Kjo e ngacmoj tepër popullin, i cili u bashkue (Lordë e Baronë së bashku) e mbassi i kundrështuen rrjeshtas sunduesit, trajtuen gjithë ato venome (e drejtë zakonore e pashkruar, privilegj) politikë, për mbi të cilët bazohen sot **Lirit politike** të Anglis. Ma e famshmeja prej ktyne privilegjeve ishte **Karti i math i lirive**². Ky kart ban fjalë për keqpërdorimin e mbretit si edhe për dorzanit e mbdhaja të liris personale, gjithë ashtu shënon se nuk mund t'i vëhen tagra popullit pa marrëveshjen e pa vullndetin e përfaqësuesve të tij. Në kohë të mbretit **Henrikut të III** shohim se jo vetëm lordët, por edhe njerëz të tjerë prej popullit merrshin pjesë ndër bisedimet e vendimet e veçantë të lordëve për punët e Shtetit. Në kohë të **Eduardit të III**, u detyrue ky prej popullit t'a thasë paksë paku një herë në vjet Parlamentin.

¹ Mbas filosofit të math **Montesquieu** (Esprit des lois liv.XI chap.VI) Anglija i ka marrë bazat e konstitucionit të saj pikrisht prej ligjeve të Germanisë së motshme, ku, mbas tregimeve të **Tacitit** ishte një farë përfaqësimi e ku pushteti dukej i përdamun ndër disa vetë. Kështu edhe e çdrivillon edhe më hollë z. **Eduard A.Freeman** në dy ligjëratat e tij, që përbajnë mandej një libër të titulluem: "**Le développement de la constitution anglaise depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours**" i cili u përkthye në frëngjisht prej **Alexandre Dehay**. Më gjatë e më hollë për çashtjen e çdrivillimit të konstitucionit në Angli ban fjalë z. **Saripolos**, profesori i së drejtës konstitucionare në fakultet të Drejtësisë s'Athinës (Syntagm. dhik. Tomos B. Bibl B. § 320 - § 392.)

² **Magna Charta libertatum**, i cili u trajtue më 1215 në mbretëri të **Joannit Aktimonit** (të vobektit),. Si thotë **Demolombi**, ky kart u qajt i math prej seriozitetit e rëndësisë që kishte në çashtjet e Anglis.

Po këto garanci për liri personale ka-dalë-ka-dalë u prishne, aq sa në kohë të **Henrikut** të VIII kardinali Wolsey, ministri i kunorës, tue hîmun një ditë në Parlament i qortoj deputetët për një çâshtje disiplinore edhe për të lypun ndjesë prej ktij për këtë faj u pa nevoja të zbresë kryetari i Parlamentit prej fronit të vet e të ulet gjunthi përpara kardinalit tue i lypun ndjesë në emën të Parlamentit ! Por mâ vonë, në kohë të **Karolit** të I (Charles Stuart I), i cili ishte për njëmend avan¹ i Shtetit një kaq pezëm të madh kishte marrë populli inglis, sa u çue peshë kundra atij, deri sa më 30 të Kallnorit 1649 e hypi të ngratin mbret mhi karmanjollën e i preu kryet ! Kështu populli i Anglis mundi të sjellë në veprim prap **Kartin e math të Lirive** bashkë me ligjë të tjera, prej të cilave ma në shëj ishin ato të **sigurimit të jetës të nderit** e të **pasunis** e të **hequnit e kontrollit mbi Parlament**, me anë të së cilës Parlamenti ishte i lirë të bisedonte e të vendoste ç’ka të deshte.

Mbas disa kohësh hypi në fron t’Anglis **Karli i II**, i biri i kryepremisit Karlit të I. Në mbretëni të ktij, populli kishte liri të plotë, edhe Shteti qeverisej jo vetëm prej Mbretit, por edhe prej lordëve e prej popullit. Në kohë të ktij u vû për fije e drejta mâ e madhe që kanë sot Englezët për lirit personale, e cila njihet nen emnin **Habeas corpus**. Me anë të kësaj së drejte, të kësaj ligje, u siguruen edhe shumë venome të tjerë, që deri m’atë kohë ishin në dorë të Mbretit, e u dhanë edhe dorëzani të tjera të plota.

Regjimi i sotshëm i Anglis sa do që e njëf Mbretin si një sundues të naltë, me gjith ate nuk e ka lânë krejt të lirshëm. Mbas këtij Mbreti është kurdoherë kryet e **Fuqis Eksekutore** edhe me anë të kësaj çilsije ka të drejtë ky me emnue e me nxjerë prej pune si të dojë të gjithë nënpunsat sa edhe ministrat; Parlamenti thirret me anë të këtij edhe zgjatet, ose çprishet mbas dishirit të tij; Mbreti ka të drejtë të mos pranojë e të mos ligjorojë një ligjë, që e votoj Parlamenti; Mbreti jep drejtsi me anë të gjyqtarvet, të cilët i emnon vetë, gjith ashtu ka edhe të drejtë **false** e **amnistije**; ky ka të drejtë të çpallë luftë kur të dojë, të mbyllë pagje, të nenshkrujë traktate, lidhni, etj. Është burgjia (vidha) e mashinës të gjith fuqive toksore e detare; Me një fjalë ç’do fuqi e Shtetit është në dorë të Mbretit². Por, sado që duket se Mbreti është zot mbi të

¹ avân = tyrant, dhespot

² Prandaj politikanët e Anglis edhe shkrimtarët politologë kur bëjnë fjalë për mbretin, i përmbledhin të gjitha çilsit e tij në ket aksiomë: **Rex est Pontifex Maximus, summus regnicustos, ultimis regni haeres, omni praesens, omnipotens, infallibis.**

gjitha fuqit shtetnore, verevertet me thënë nuk ngjet të jet ashtu si tregohet; po të vërejmë sot Regjimin inglis, do të shofim se Mbreti është **nji typ i vetëm**, **nji person i plogët**, **nji aksiomë abstrakte**, e mpshtjellë me shkëlqimin e pasunis e me drojen e pa-mastë t'Englezvet, porse brendësisht nuk ka asnji fuqi, as nji rëndsi, as nji domethanje; është vetëm sa për formë, sa për shembull.

Njashtu si zbatohet praktikisht Regjimi n'Angli, Mbreti nuk ka në dorë as fuqin eksekutore, as sidomos grimen e fuqis ligjëvûse, ose ligjëdhënëse të Shtetit, as atë të fuqis gjykuese. Atij nuk i mbetet përveç se nderi i privilegjave, të cilat, i janë dhënë me anë të Konstitucionit e të zakoneve. Ministrat janë ata që emnojnë, ase pushojnë nëpunsat si mbas vullndetit të tyne, por se në dekretat mbretnore shënohet se “Mbreti pat mirësin t'i emnojë e t'i heqë prej pune”. Ministrat thrasin në kuvend Parlamentin mot-për-mot, ase edhe më dendun, sa do që duket se Mbreti i thret. Ministrat e shpërndajnë Parlamentin por se Mbretit i mbetet ndera që e shpërndau. Ligjët që votohen në Parlament ligjërohen gjithmonë prej ministravet, me gjith që shifen se ligjërohen prej anës së Mbretit, por se ky është i shtërnguem me i ligjerue të gjitha ligjët do e mos kur i duan ministrat. Fuqija gjykuese jo vetëm është jashtë kontrollit të Mbretit, po shpesh herë, si thotë edhe politikani amerikan **Ed.Laboulaye**¹ ka pushtetin këjo të anulojë e të neutralizojë të gjithë dekretet e pa ligjshëm mbretnorë, që kundravënë² në të drejtat e lirive personale ! Po palë, të shofim nji herë si ra poshtë gjith këjo fuqi mbretnore, a mos prej zakonisht të vazhdueshëm pushimisht, a po ka ndo nji tjetër farë arsyes ? Po, ka arsyen e saj; se psë njimend mbreti duket se i ka të gjitha fuqit në dorë, por se ky s'ka as nji resposabilitet përpara popullit, kurse përkundrazi ministrat, të cilët e kanë marrë përsipër gjith fuqin e e zbatojnë n'emën të Mbretit, janë të lidhun me nji farë ligje të posaçme përpara popullit, i cili me anë të mkamsave të tij i ka zgjedhë e ka besimi të plottë në veprimet e tyne, të cilët ksodoret gjinden kurdoherë të përgjegjshëm (responsables) përpara Parlamentit e Senatit. Përveç kësaj, ministrat nuk munden të veprojnë lirisht në nji Qeveri, po nuk paten **budxhetin e votuem**, do me thënë po nuk patën të drejtën për shpenzimin e të hollave, të cilën të drejtë i a u jep kurdoherë Parlamenti. Në qoftë se e liqshin Mbretin të lirë të merrte për ndihmës cilët ministra të donte, aherë Parlamenti, i cili thuej se nuk e pëlqente

¹ **Ed Laboulaye**, History of the Unated States of America, Vol.III.

² Venë ose shkojnë kundra, ju bijen ndesh (K. Floqi)

kët farë veprimi të Mbretit, kishte me i pengue bisedimet e veta, në mënyrë që Mbreti me gjith ministrat kishin me mbetë pa pare sepse paret, ase pasunija i përkasin popullit a kombit e jo Mbretit e ministrave të tij. Prandej Mbreti gjindet gjithnji i nevojitur me zgjedhë për ministrat njata që i difton shumica e Parlamentit.

Mbasi në Parlament ndryshimi i mendimeve e i opinioneve i bashkuem me dishirën që ka njeriu për me qenë në punët e Shtetit, formon gjithmonë **partina politike**, të cilat diskutojnë me njana-tjetrën gjith se cila për me marrë frënin e Shtetit në dorë me anë të kryetarëve të partive, Mbreti shtërngohet me thirrë në pushtet vetëm kryetarin e partis, që ka votat mâ të shumta në Parlament edhe vetëm këtij i ven për barrë formimin e Qeveris, ose si thonë, formimin e kabinetit. Ky farë kryetari quhet në gjuhën politike **Kryeministër**.

Mbreti âsht i detyruem me nenshkrue për pa lypë arsye ç’do dekret ose ligjë të paravume përpara tij prej ministrave.

Simbas shembullit t’Anglis edhe të tjerë Shtete konstitucionarë i u kanë dhënë gjith ato të drejta sunduesavet konstutorë të vetëve, tue i kufizue në caqe të ngushta. Prandej sot ka mbetë fjala se Mbreti “sundon por nuk qeveris” se me folë të vërtetën sundimin e qeverimin e ka në dorë Qeverija, ose ministrat, si përfaqësuesat e mkamsat e popullit. Kshtu, do me thënë me kso Regjimesh konstitucionarë mundet mâ mirë të përparojë një Shtet e nuk duhet Mbreti ose sunduesi i Shtetit të përziehet drejt për drejt në punët e popullit, por vetëm mkamsat e përgjegjshëm të tij, e mbasi ksodore sunduesi i vendit nuk vjen në marëveshje drejt për drejt me popullin, pa fjalë që përfaqësuesat e tija, të cilët kanë gjithmonë marrëdhanie mendimesh me popullin, lipset të dijnë edhe janë kompetentë të dijnë e të njohin nevojat e tija.

Systemi konstitucionar ka edhe një tjetër ves më vedi, se psë në ligjët e pranueshme prej anës së tij, gjinden edhe ligjë të tjera organizatore që rregullojnë veprimet e nënpunsavet t’ **Administratës vendijake** (administration locale) kështu që e përkufizojnë e e rrudhin e pothue se e neutralizojnë fuqin eksekutore t’ **Administratës qendrore** (administration centrale), domethënë t’administratës qeveritare të kabinetit, me një fjalë të Qeveris, qoftë se kjo fuqi vëhet në veprim prej sunduesit (mbretit ose kryetarit të Republikës), qoftë prej ministravet.

Por edhe me anë të ligjve organizore e administratore rrudhet mjaft fuqija mbretnore në Shtetet e përfaqësuese, mbassi nënpunsat e administratës vendijake (prefekt, nënprefekt etj.) janë të lirë e të pavarmë e të përherëshëm në nënpunsin e tyne, e mbassi edhe Bashkit e ndryshme¹ veprojnë veçanrisht njana prej tjetrës, krejt të pa varme prej administratës qendrore.

IV.

Të drejtat e Pushtetit shoqner.

Thamë mâ nalt se për në përparimin e Shoqnis, është nevoja e një Qeverije, si edhe e një ligje rregulluese të Shtetit (Regjimit), edhe ket Qeveri e ligjë themelore nuk i jep natyra, por i ven njeriu me anë të një lidhnije që ka me shoqi-shoqin për bashkëpunimin për siguri e përparim të vendit, të vehtes së tij e t'interesave të tij. Thamë se shoqnija me që s'është e zoja të përkujdeset gjithënjë për mburesën e të mirave të natyrës, të dorës ase të mendjes, të cilat janë bruma e begatija e një popullit prandej me anë të një ligjës të posaçme² ku kallzohet vullndeti e deshiri themeluer i shoqnis, kjo i a u len këtë barrë do miseve tjerë prej kësaj shoqnije, të cilët e marrin përsipër e formojnë **Qeverin**. Tani duhet të shofim palë ç'të drejta e ç'detyra ka shoqnija faqe Qeveris e kjo faqe Shoqnis, do me thanë si lipset të punojë Qeverija për Shoqnin e si duhet t'i silllet Shoqnija Qeveris.

Tue qenë se kto të mirat e shoqnis, që folëm mâ syfri munden me u gjetë në rrezik prej një shoqnije tjetër të huej, ase edhe prej atyne miseve të përbrendshëm të shoqnis, detyra e Qeveris pra është përpjekja e përkujdesimi, që duhet të marrë për të mprojtunit e ktyne. Tue qenë se një e msyeme e tillë prej të huejve a të brendshmëve mundet me qenë e bâmun, bâhet, ose, mundet m'u bâm, Qeverija ka detyrë të marrë masat e nevojshme për me largue kso rreziqesh, t'a mburojë shoqnin prej rreziqeve që është tue hjekë e të venë në vend dâmet e hupjet e tjera, në qoftë se kanë ngjamun. Për kto veprime Qeverija, thamë, ka nevojë të hollash, të cilat duhet me i a dhënë Shoqnija. Këto të holla pra janë tagret e taksat që i paguen populli Qeveris. Qeverija m'anën tjetër, ka

¹ Përdorova fjalën "**Bashki**" (Municipalitet, Municipio) në vend të fjalëve "Perlimtare"(!), "Belediye, ose Katundari"(!?) që përdorohet njetë në Shqypni.

² E cila është gjithë ajo ligjë rregullnuese, ase **themelore** (Regjim) **mënyra bazore** për qeverim të një shteti.

nevojë të rregullojë mënyrën e të marrunit të tagrevet si edhe sasin e tyne e për ket punë ka marrë të drejtën prej Shoqnis për me pasë një fuqi **tagervûse e tagër-mbledhse**. Posë ksaj, Qeverija ka nevojë të një **fuqije armore** për me i u dalë zot të msÿmeve të përjashtme, ase të përmbrendshme e për me mbajtë qetsin e sigurin e vendit e të shoqnis, prandej edhe këtë të drejtë i a ka dhanë Qeveris shoqnija. Këjo e drejta është që me pasë Qeverija fuqi ushtrore të mjaftë, si për tokë, si për det me veglat e nevojshme t'armatimit. Veç kësaj, Qeverija për me pasë të drejtë me ndëshkue e me dënue fajtorët për fajet e tyne kundra shoqnis, ase edhe kundra Qeveris, ka marrë prej Shoqnije lëjën me ngrehë gjyqe ndeshkimorë (Penalë a Pendesorë), si edhe gjyqe qytetnorë ose civilë për çdamin e ndreqje të të drejtave të dâmtueme të shoqnis, ose të misëve të saj, me gjyqtarë të zotët, të dijshtëm, të drejtë e experjentë. Mandej, tjetër nevojë ka Qeverija të marrë masat e duhshme për qetsin e përmbrendshme edhe të jetojë me pagjë e me relacjone të mira ase mardhanje të mira Shoqnija me Shoqnit e tjera të përjashtme; këndej pra rrjedh e drejta e të ngrehunit të një **Fuqije Policjare** për qetsin e mbrendshme edhe të një së **drejtës përfaqsimi** ose **Bajlozije** për marrdhanjet e përjashtme. Për të gjitha këto të drejta Qeverija nuk vepron si dokudo, por me ligje të karta e kanune, të cilët Shoqnija i a ka njoftë Qeveris e i ka pëlqye. Këto ligjë e kanune, tue u përmbledhë gjithmbarshëm përbajnë **të drejtën positive të një populli, a të një Shteti**.

Mbasi çdrivillimi përparimtar i shoqnive po përhapet e smadhohet dita ditën e gjytetnimi shtektar gjen çerdhe në gjë të popullit, shifen për ditë edhe nevojë të reja, të cilat Qeverija duhet t'i marrë parasÿsh, tue punue për Shoqnin. Prandej shoqnija i ka dhënë të drejtë Qeveris me plotsue të metat e mungesat, tue bâm ligjë të reja, ase tue prishë njato që janë vjetërsue e nuk hijnë mâ në punë, me një fjalë shoqnija ka njoftë të drejtën e një **Fuqije ligjë dhânëse të qëndrueshme**.

Kështu për jetesën e sigurimin e popullit, seicili shtet sot ka tri fuqi të mdhaja, të çqueme e të dâme prej njana-tjetrës e kto janë **Fuqija ligjë-dhânse**¹; **Fuqija gjykuese**²; e **Fuqija përmbartuese** ose

¹ Pouvoir legislatif

² Pouvoir juridique

eksekutuese¹. Mjerisht shpeshherë është pamun një abuzë, një keqpërdorim faqe popullit prej anës së Qeverive e për me pshtue prej ç'do rrezikut të këtillë, populli ka dijtë si me e sigurue vedin, tue lypë e tue fitue me anë të Regjimit të drejtat e tija me anë të një kapitulli, të regjistrumun në **Kartin Konstituer**, i cili quhet “kapitull i **lirive personale**”, me të cilat ka ndalue ç'do keqpërdorim prej anës së Qeverive kundra këtij. Tash asht nevoja me dijtë si formohet **Fuqija Qeveritare** mbas Regjimeve përfaqësorë e si dahet. Kët po e çvillojmë ktu ma poshtë.

V.

Formim i Fuqis Qeveritare edhë dasi e saj

Si folëm sypr Regjimet përfaqësorë e kanë dá trish fuqin qeveritare të Shtetit, në **Fuqin ligjë-dhânëse**, në **Fuqin gjykuese** e në **Fuqin eksekutuese**, tue e shpërda kët fuqi e tue i a u besue disa njerësve ose trupavet. Këjo farë dasi e fuqinave, e cila siguron të drejtat e popullit si edhë Shtetin prej keqpërdorimeve qeveritarë (se Qeverija gati i ka në dorë të tri kto fuqina) përbân një ndërtesë të fortë e morale konstitucionare, e cila në gjuhën politike njifet nën titullin **Lirit Politike**.

Dasija e fuqive më trish, është një send i natyrshëm e logjik, sepsë një mend po t'a vëm oroe mirë kemi me pa se nuk munden kto me kenë mâ tepër se tri, 1. Fuqija ligjë-dhânëse, e cila është ajo që krijon e vën për fije ligjët mbas të cilavet populli e qeverija rregullojnë veprimet e tyne, si bie fjala ligjët tagrore, ligjët ushtrore, ligjët gjygore, ligjët e tjera për çashtje të brendshme e të jashtme etj. etj. 2. Fuqija gjykuese, e cila zbaton ligjët e vûme prej Fuqis Ligjë-dhânëse e dekretat e tjerë mbretnore e qeveritarë, mbas përkujdesimit e paravumjes të qytetasve, të cilët interesohen për të drejtat e tyne, ose të Qeveris, e cila si një **person moral** interesohet për pasunin e Shtetit ase për të drejtat e cënueme të popullit. 3. Fuqija eksekutuese, e cila eksekuton vendimet e gjykimet e gjyqeve etj. etj. si do të shofim mâ poshtë. Tash kemi me pá se si përbâhen këto tri fuqi shtetnore, ç'marë-dhanje kan njena me tjetrën, cili është veprimi i tyne e cili është kuptimi i Lirive politike, ase i

¹ Pouvoir ecsecutif (ish ministri i Drejtsis z. P.Poga e kish pagzue kët fuqi si **Permbaruese!**)

Lirive konstitucionare. Po përpara se me hî në çkoqitjen e kësaj theme, âsht nevoja të dijmë se qysh shoqnia ose populli merr nisjativën e parë për me ngrehë Shtetin e me vu bazat themelore të rregullimit të jetesës së tij e të Shtetit, të sigurimit e të përparimit të tij.

VI.

Mbledhja Kombtare, ose Kuvendi kombtar (Assemblée nationale)

Për rregullimin e një Shteti, ose për ndryshimin themeluer të Shtetit, populli, si i zoti i punës, ka çfaqë kurdoherë vullndetin e tij të plotë, tue u mbledhë në kuvend kombtar, ase mbledhje kombtare. **Mbledhje kombtare pra, quhet një grumbull populli, i cili grishet prej kombit në çashtje të vështira e kritike për me bisedue e me marrë masat e nevojshme për Shtetin, tue pasë një fuqi të plotë e të pakufijtë.** Mbasi populli ka të drejtë në shtetet konstitucionarë të përkujdesohet për fatin e vet e të rregullojë çashtjet që i përkasin, ky pra e ka gjith fuqin në dorë t'a rregullojë si që t'a dojë mënyrën e sundimit të vet¹.

Tjetër herë, në kohët e hershme përdhunohej populli me pranue regjimin që i paraqitte sundimtari, ase kryezoti i vet, a gadhnuesi i tij; por mbassi leu qytetnimi e përparoj, sot po shofim se nder të gjithë shtetet e qytetnuem vullndeti i popullit çfaqet i rrebtë e i pa tutun përpara sunduesit të tij, e në vend me pritë prej syperanit (sunduesit, sovranit) të tij regjimin rregulluer të shtetit, përkundrazi ky e shtërngon sunduesin e tij, me përdhuni dikur, me pranue atë mënyre qeverimi, atë rregullim e ato rregulla që ky vetë i ka xgjedhë e i ka pa të nevojshme për sundimin e vet !

Kurdoherë një shndrim regjimi shënohet më një farë lëvizje, me një si me thënë kryengritje, e cila sjell karakterin e një **lëvizjes kombtare**. Ma të shumten herë të tilla lëvizje çfaqen në kryeqytet, kur se qytetet e tjerë të Shtetit vrapojnë në ndihmë të tyne e marrin pjesë,

¹ Të tilla mbledhje janë bamun disa në Shqypni në kohët e para, prej të cilave ma e famshmjka ka qenë ajo e **Skanderbegut** në Lesh më 1444 mbas Kr.Historija e Shqypnis së re përmendë tri mbledhje kso-natyrë, **Lidhjen e Prisrendit** më 1878, kuvendin kombtar për **Indipendencën Shqyptare** prej **Ismail Qemalit** më 1912 (28 Nanduer) në Vlonë, edhë mbledhjen kombtare të **Lushnjës** më 21 të Kallnorit 1920.—

tue u bashkue me kryeqytetasit e tue i njoftë veprimet e ndryshimet e bamun prej tyne.

Mbledhja kombtare, mbassi vendon ligjen themelore të shtetit (ligjen konstitucionare) formon me të shpejtë një **Qeveri të përkohëshme**, e cila ka detyrë të thrrasë Kombin për me bâ eleksionet (xgjedhjet) e nevojshme, tue xgjedhë përfaqësuesat e tij (deputetët) e tue i çue në Këshillin e naltë kombtar (Parlament).

Edhë ndryshe mundet me veprue Mbledhja kombtare, tue u mbledhë e tue xgjedhë një Qeveri të përkohëshme, e cila mandej ka të drejtë me bâ eleksione të shpejta të misëve të popullit, që kanë me formue mbledhjen kombëtare tue u mshtjellë në kryeqytet a ku njeti të dojë e vendon **Ligjen themelore të Shtetit**, (ose Konstitucionin a Regjimin kostutuer të Kombit), përpara së cilës ligje ûlin gjunin të gjitha ligjët e tjera të Shtetit e bahen gati si të vdekuna. Ç’do kanun tjetër që kishte m’u votue mandej prej **Fuqis ligjëdhânse** në Parlament âsht nevojë të ecën në armoni me ligjen themelore, për ndryshe nuk ka si zbatohet. Prandej, **Regjimi** ose **ligja rregulluese**, a **ligja themelore**, ase **konstitucionare** (thuej si të duesh) âsht baza e themeli i gjith ligjeve tjera të Shtetit, âsht sheshi, ase rrafshina për mbi të cilin ngrehet gjith ajo ndërtesë e madhe e ligjeve tjera.

Në Angli, n’atë atdhen e konstitucionit, nuk ka qenë kurr nevoja e një mbledhjes kombtare, sepsë atje qysh se ndrojoj kush din sa fase çâshtja e konstitucionit e luftoj kundra kush din sa poterave e rreziqeve të mdhaj, u la prej popullit këjo e drejtë në tre trupa të naltë, të përbâmun prej **Mbretit** e prej të dy parlamenteve të **Lordëve** e të **Popullit**, sa do që të tre këta trupa quhen me një fjalë **Parlament (Parliament – Qoinovûlion)**. Ky Parlament i Anglis ka të drejtë, ase ka pasë gjithmonë të drejtën me e ndryshue mbas nevojës Ligjen themelore jo vetëm në kohët kritike, por edhe shumë herë në kohët e pagjes¹. Nji politiolog Englis **Coke** ka thënë se kaq fuqi-plotë âsht Parlamenti i Anglis, sa vetëm mashkullin nuk ka se si e bân femnën e femnën mashkull, domethânë vetëm ato që natyrisht s’janë të munduna m’u krye, ato s’mundet me veprue!

Thamë mâ syfri se ligjen themelore, bazën domethânë e të gjithë ligjeve nuk ka si e tundë kurrnga, dhe kjo âsht vet ajy vullndeti i

¹ Nji send që s’e ka as nji konstitucion tjetër

kombit. Por se në kartin konstitucionar mundet mbledhja kombtare t'ja ket ruejtun një të drejtë për rikqyrjen e kësaj ligje, por se me do kushte, të cilat prap i përmendë brenda në ligjen themelore. Kso kushtesh munden me qenë kto: 1. Mund të rikqyren e të ndrrohen vetëm do neje të randsis së dytë e jo nejet themelorë, 2. Jo më pak se dhetë vjet mbas ditës që ligja themelore të vëhet në veprim, 3. Duhet me qenë e diftueme e e vërtetueme nevoja, për të cilën lypet ndërimi i ktyne nejeve, 4. Duhet të votohet të pakën dy herësh në Parlament prej një shumicës deputetësh më shumë se 2/3, 5. Duhet të shpërndalet Parlamenti e të thirret apostafat një tjetër Parlament prej një numër deputetësh dy herë më tepër se sa janë deputetët e zakonshëm të Parlamentit¹.

BLË I.

LIRITË POLITIKE

K R Y E A !

I

Ndryshimi mjedis Lirive politike

e Lirive personale.

Fuqija e Shtetit as Shteti, thamë, duhet me pasë të drejtë me bâmun **ligje tagri, ligje ushtrimi, sigurimi të përbrëndshëm, përfaqsimi të përjashtëm, ligje gjyqore, ligje financjare as ekonomike**, etj. me i ndryshue këto mbas nevojave e me qitë jashta veprimit ato që s'duhen e s'hijnë në punë. Posë kësaj ka të drejtë edhe të gjykojë ç'do çështje civile ose penale ndërmjet qytetasve, as mjedis qytetasve edhe Shtetit, të çfaqun para gjyqit si një **person moral**, gjithashtu ka të drejtë edhe t'i venë në veprim ligjet e t'i zbatojë tue eksekutue gjykimet e dhanun prej gjyqevet. Prandej **Fuqija**, as **Pushteti i gjithmbarshëm** i një Shteti dahet trish, si e folëm më parë, në **Fuqin ligjdhënëse**, në **Fuqin gjykuese** e në **Fuqin ekzekutuese**.

¹ Të këtillë konstitucione që kanë rujtë të drejtën e rikqyrit me kushte e sipër janë dy të **Francës** më 1795 e 1848, ai i **Amerikës**, i **Belgjikës**, i **Greqis** me 1864 edhe po thuej se gjith konstitucionet e **Shteteve Europeane** me do ndryshime. Do konstitucione të tjerë si ato të **Svicrës**, të **Norvegjisë**, të **Danemarkut**, të **Prusis**, të **Portugalit** të **Bavjerës** e të **Baden-it** kanë kushte rikqyrit shumë më të lehtë

Të tri këto fuqi, thamë, quhen me një emën “**Liri Politike**”, por se si kemi pamun, këto liri politike ndryshojnë kryekput me “**lirit Personale**” që kemi me i ftillue vazhdimisht.

Lirit personale nuk janë një përmendore ase një çpikje e fantasis së njeriut, si janë lirit politike. Ligjët e këqija janë gjithnji dâm për popullin, kur se ligjët e mira e të drejta e shpëtojnë prej ç’do rreziku e i bijen përparimin e lumnin. Njeriu ka nevojë kur do herë të shtijë lirisht në veprim fuqit e trupit e të mendjes së tij. Qoftë Shqypetar a Grek, qoftë Turk a Sllav, Frenk a Engles, a Amerikan, qoftë në daç, edhe Hindas, a Kinez, njeriu ka lemun për me dispozue vedin, si të dojë, si edhe punën e frytet e punës së tij, ashtu edhe fjalën e mendimet e tija. Shteti nuk kishte me pasë një domethânje të naltë kur të mos ishte krijue për kujdesimin e popullit e të lirive të tij personale; pra Lirit politike, të cilat janë gjetë prej njeriut për lehtësin e mashinës qeveritare, munden të ndryshojnë e të ndrohen me kohë si mbas nevojave, po jo kurrë Lirit personale, si kemi me pa.

II

Qellimi i Lirive politike

Bluntschli, një nga mâ të çquarit politologë të shekullit XIX, thotë se ai që çpikë një ligjë konstitucionare, duhet me i u përshtatë kurdoherë situacioneve e ndollinave të popullit e duhet me qenë në rrjedhë (me gjurmue, me ndjekë) me idhet, që vlojnë në shpirtin e kombit¹. Pra lirit politike duhet të jenë simbas zakoneve,dokeve e karakterit të popullit, si mbas të çdrivilluemit të mendjes së tij, edhe mbas moshës e përparimit të një kombi².

Në shtetet monarchikë s’munden me qenë liri politike, sepsë në duer të Monarkut qendron gjith fuqija e vullndeti i popullit, e mbassi

¹ Ket e pranojnë gjith auktorët politologë e juriskonsultë të vjetër e të rij, si edhe ata moralistët e ideologët.Nji nga mâ të shenuemit idheologë DESTUTT DE TRACY në komentarin e tij për mbi veprën e **Montesquiu-it** (Commentaire sur l’Esprit des lois de Montesquieu) e zhdrivillon bukur mir këtë princip sa do që **Napoloni I Buonaparti** e qortonte, kinse ky bashkë me shokët e tij idheologë e idealista i shkaktuene po thua çkatrimin Francës.

² BLUNTSCHLI thotë, që s’ka të drejtë ligjë-vûesi të shkruiej për mbi letren e bardhë ç’ka atij i shkon ndër mend, si me thânë ândrrat e fantasis e tija e nenecit e mendjes. Duhet me marrë parasysht, thotë, nevojët e ditës, fuqin mendarake të kombit edhe disa hollsina të tjera.

s'ka liri politike, as lirit personale s'kanë si kuptohen në të tillë Shtete. Populli gjithëmonë jeton nën thundrë të sunduesit të tij¹.

Lirit politike kanë për qëllim sigurimin e lirive personale, kur se në një regjim monarchik s'kanë si sigurohen lirit personale, sepsë nënshtetasi gjindet kurdoherë në një tutë (frikë) të madhe, sa mos të bjerrë në neveritje e nën tmerrë të Mbretit, mos të ndalohet nder veprimet e veta, mos t'i merret pasunija që fitoj me aq djersë, a mos të pësojë ndonji të keqe tjetër më të madhe².

Është e dijtun se mbas peripetis e eksperiencës të popullit edhe mbas situacionit të vendit e gradës së çdrivillimit të mendjes së tij, domethanë mbas qytetnimit që ka populli, rregullohen edhe lirit politike, por është nevoja me qenë të vendume lirit politike më një Shtet, se ndryshej nuk kanë si sigurohen lirit personale.

Tue qënë se hetimi i çdrivillimit të Regjimeve është një send që i përket historis së Qytetnimit, në këtu do të bëjmë fjalë vetëm si rregullohen lirit politike të një shteti, domethanë si formohen, si veprojnë e si e qysh është fuqija e tyre e deri ku mrrijnë. Edhë mbassi thame se fuqija shtetnore dahet trish, në fuqin ligjë-dhânse, fuqin gjykuese e fuqin ekzekutuese, do të çvillojmë një nga një të trija këto fuqina, tue fillue prej fuqis ligjë-dhânse.

¹ MICHEL MONTAIGNE, një filozof e moralist frënk flet për shtetet monarkike kso dore: “Në të tillë shtete duket se populli ka lemun bashkë me një farë shalet mbi shpinë edhe sunduesi i tij me një thupre në dorë e me sperune për me hypë mbi të e me e ngà mbas ândjes e dëshirës së tij.

² THIERS, i permenduni politikan e historishkrues frënk në një ligjëratë të tij përpara deputetëve (1846) ka thanë se, mbassi Louis i XIV i Francës u bë i çmendun, BOSSUET-i sa do miku i Mbretit u gjet i shtërnguem me i rá në kâmbë një grueje, zonjës **Maintenon**, e cila kish influencë përpara Mbretit për me marrë lëjen me qitë në dritë veprat e tija të rralla e plot dituni, për të cilat s'e lijsin drejtuesat e censurës s'atëhershme ! Gjith ky difton për CHOISEUL-IN, (minister i famshëm i Francës), se për shkak të një gruje të çorroditun, zonjës **Duvarry**, mbassi ra në mnë të Mbretit **Louis të XIII**, shkoj prej Francet me ket burrë iku edhe **Enjelli i mirë i Francës**, e po t'ishte ky në Francë nuk kishte mujtë **Friederiku i Math** i Prusis me e dá P o l o n i n me të dy grabitsat e tjerë imperatorët e Rusis e t' **Austri– Ungeris**, e Polonia e ngratë nuk do ulej nën më të vështirën xgjedhë e tyranní për të.

FUQIJA LIGJË – DHÂNSE.

Fuqija ligjë-dhânse, ligjë-vûse, ose ligjë-bâse, është ma e përmenduna e më në rândsi se fuqit e tjera të Shtetit; kjo vên ligjët e vendit, mbas të cilave veprojnë të dy fuqit e tjera, Fuqia Gjykuese e Fuqia Exekutuse; me një fjalë fuqija ligjë-dhânse është m'at e madhja fuqi e të gjithave, kurse të dy fuqit e tjera janë, si me thanë nën të. Fuqija ligjë-dhânse nuk mundet m'u përkulë nën të dy fuqit e tjera, është krejt e pa varshme prej syresh, kur se të dy fuqit e tjera janë gati si sherbtoret e fuqis së parë.

Mundej me u thanë se fuqija Ligjë-dhânse mbassi i goditi për një herë ligjët, ka mbarue punen e vet edhe është e tepërt me eksistue m'at. Por nuk është ashtu; fuqija ligjë-dhânse ka nevojë të qëndrojë në kambë, 1. se ligjet, si vepra njerzore, munden me pasë edhe të meta shumë, të cilat ndreqen prej fuqis ligjë-dhânse, mbas eksperiencës së ka-ditshme, që ka përfitue prej ndollinave; 2. se çashtjet shoqnore e shtetnore që rregullohen me anë të ligjeve, dita-ditën shtohen si mbas përparimit që kanë e mbas qytetnimit e është nevoja të rregullohen në tjetër mënyrë e të plotsohen¹. Rromakët nuk e ndrronin kurr një ligjë të vûmë një herë; kishin kanun të posaçëm për ligjët e vûme të njoftun nën titullin **Clausula derogatoria**, i cili nuk i jepte të drejtë kurr Senatit me ndrrue kanunet, por se në Regjimet e rij këjo s'mundi me gjetë zbatim, se përparimi e qytetnimi lyp që të rregullohen çashtjet si mbas kohës e nevojës së vendit, kështu as ajo fuqija ligjë-dhânse nuk e shef vehten të shtërngue me për mos me ndrrue mendim për kohën e arthme.

Përveç ktyne është edhe një tjetër arsye, që fuqija ligjë-dhânse ka nevojë që qëndrojë përherësisht, se pse është ajo që me anë të një ligjës tjetër të posaçme e të përvjetshme ligjoron **Budxhetin e Shtetit** (për të

¹ Shifet në historin e kombeve se jo pak herë ndryshohet një komb nder vedi, si bie fjala prej bulqarit (bujkut) b'het industriar ose prej luftëtarit b'het tregtar. Pra nevoja është e k'artë se edhe kanunet që rregullojnë jetën e tij meritojnë me u ndryshue analogjisht, si mbas moralit, mbas karakterit e profesjonit ose zëjës (mjeshtris, zanatit) të tij. (shif edhe **Dictionaire politique** par E. DUELERC et PAGNERE në fjalën **abolition**).

cilin kena me folë kur t'i vijë rendi), me anë të cilit i nepet e drejta fuqis ekzekutuese me harxhues për ç'ka nevojë Shteti, si për fuqin ushtrore të tokës, të detit e të ajrit, si për nenpunsat civilë, ata të administratës, të gjyqësis, të financës, etj. si për ndërtesa e godina e për të mbajtnit të tyne, për nevoja të Shtetit e nevoja të pa prituna, nevoja arsimore e nevoja fetare etj. etj.; gjith ashtu pa qenë fuqija ligjë-dhânse as një tagër s'mundet të vehet, ose të merret, se duhet lëja e saj, të cilën e jep me anë të Budxhetit.

Fuqija ligjë-dhânse ka edhe të drejtën e **shpjegimit autentik të ligjeve**. Æsht e dijtun se ligjë shpesh herë janë t' errta e të pakuptueshme e shumë herë kundraflasin, ose kundrështojnë njana-tjetrën, e mbassi gjyqtari nuk ka të drejtë t'i japë ligjës një atë shpjegim që don aly e që mund të jet jashta së drejtës por edhe as që mundet me i u shmangë gjykimeve, të cilët me do e mos ka me i dhânë e s'ka të drejtë me thanë se kjo, ose ajo ligjë s'merret vesht e nuk zbatohet, por edhe qytetasi edhe avokati edhe ligjenxânsi e nënpunsat e tjerë kanë të drejtë me marrë vesht hollë domethânjen e kanunit, prandej fuqija ligjë-dhânse hyn ndërmjet tue e shpjegue kanunin e tue i dhanë një kuptim të kjtartë e të plottë. Që pra nevoja e shpjegimit autentik të ligjeve, të cilat shërohen me pjesë-marrjen e Fuqis ligjë-dhânse.

Shpeshërë prapë midis shpjegimeve të ligjës prej një gjyqtari, ose gjyqit të tanë, e të tjetrit gjyqtar o gjyq, ase të një shkenctari (mufefenin) a të një tjetrit, ose të gjyqit mâ të naltë e atij mâ të ulët vjen një mos-marrveshtje (confusion) në zbatim, kshtu që një ligjë shpjegohet dysh, trish, katërsh, a ma tepër mënyrësh, fuqija ligjë-vûse atbotë vjen e i jep ligjës shpjegimin e vërtetë¹ me anë të një ligjës shtuese tjetër, e cila asht e detyrtë për gjyqtarin².

Tani mund të thotë dikush që æsht nevoja që Fuqija Ligjë-dhânse të shpjegojë autenthikisht një ligjë, kurse kjo, si folëm më parë, æsht kompetente e ka fuqi të plotë me bâmun kanune të reja? kishte mundë me pvetë, a ka ndo një farë ndryshimit midis shpjegimit autentik të

¹ Shkenca e drejtsis edhe praktika e gjyqeve bazohet në do rregulla, të cilat ka detyrë me i marrë para sysh **Fuqija gjyquese** . (shif DELISLE "**Principes d'interprétation des lois**" edhe DALLOZ në fjalës lois, chap.6, 470 etj.).

² Kët e kishin edhe Rromakët e vjetër, të cilët thojshin **Ejus est legem interpretari, cujus est condere**. Aj ka të drejtë me shpjegue kanunin, i cili ka të drejtë me e bâ. Dalloz Rep. fjalën "**Lois**" 472)

ligjës e një kanuni të ri? Kishim me thanë se po, edhë që, cili asht ndryshimi : Ligja e re merr fuqi qysh prej ditës që u çpallë, ose mbas disa ditësh prej çpalljes së saj e tehû për kohën e ardhme, kur se shpjegimi autentik shkon barras me ligjen e shpjegueme, së cilës i bâhet një shtojcë; pra, në qoftë se shpjegimi autentik ishte një ligjë e re, tuj qenë se kjo ligjë kishte me pasë forcë shi prej ditës që u themelue e kndej, at herë, âsht e dijtun se ky shpjegim, kjo farë ligjë, mbassi s’kish **fuqi parashkuese** ose **paravepruese** (Effet retroactif), kishte me dâmtue sigurisht interesat e popullit¹. Po nuk duhet harrue, se Fuqija ligjë-dhanse, tue shpjegue kanunet, duhet të mos i shkojë kundra **Ligjës themelore (Constitutionit)**, se as që e ka këtë të drejtë, as që mundet të zbatohet një e tillë ligjë e jashtazakonshme.

Këtu i lèn ndër mende një farë dyshimi lexuesit (këndonjësit), i cili ka të drejtë me pvetë: Nji ligjë që i kundrështon ligjës themelore (constitutionit ose vullndetit mâ të naltë të popullit) a mundet të zbatohet prej Fuqis gjykuese, si me thanë prej gjyqtarit ? Ose ndryshe: Gjyqtari a ka të drejtë me zbatue në vendimet e gjykimet e veta një ligjë, të cilën e shef se âsht kundra ligjës themelore ? A mundet t’a qesë poshtë si **antikonstitucionare** e të mos e zbatojë ? Në qoftë se i a apim këtë të drejtë gjyqtarit, atbotë kishim me thanë, se gjyqtari paska të drejtë të mos bindet në ligjet që krijon Fuqija ligjë-dhânse; por sè at herë gjyqtari, ose Fuqija gjykuese qënka mâ e naltë se Fuqija ligjë-dhânse ! Kjo s’âsht e drejtë se Fuqija ligjëdhânse, thâme, âsht mâ e naltë e mâ e madhe se ç’do fuqi tjetër, gjykuese a ekzekutuese. Si kur t’i epshim nji të tillë liri gjyqtarit, kishim me e vû për mbi kanunet, por se ky, mbas kompetencës që ka, nuk gjykon kanunet, por mbas kanunevet² Atherë si goditet kjo ndërduyme ? Që : Gjyqtari âsht i detyruem me zbatue ligjen; mjafton kjo të ket nënshkrimin e sunduesit të Shtetit (Mbretit ose Kryetarit të Republikës) e të ministrit përgjegjës, mâ gjatë s’ mundet as që ka të drejtë me shkue.

¹ Në Ligjët themelore të Shteteve ka kurdoherë njo aksiomë për fuqin e kanuneve. Mbas ksaj aksiome **Kanunet veprojnë prej ditës që çpallen e vëhen në zbatim e kurr s’ munden me pasë fuqi paravepruese**. E thotë edhë Konstitucjoni i Francës: Les lois en principe n’ont pas d’effet rêtroactif (Shif edhë MOHL, Staat Rechet, Völkerrrecht und Politik (Vol. B ! f.623).Gesetze haben keine rückwirkende. Kraft GOPPERT, Fahrb.XXII 1884.

² Secundum leges non de legibus judicare, si theshin latinët, mbas ligjeve, e jo për ligjët me gjykue

I famshmi italian politolog e filosof **Filangjeri**¹ thotë se ligjëdhânsi për trajtimin e ligjve duhet të marrë parasysh kto 8 pika me rându :

- 1.Llojin e Regjimit.
2. Mënyrën e veprimit të qytetsavet.
- 3.Klimën e vendit.
4. Veshëllimin a djerrësin e vendit.
- 5.Xgjyjtësin,karakterin e zakonet e kombit.
- 6.Gjanësin e madhe a të vogël të Shtetit.
7. Fën e besimin e popullit.
8. Moshën e Kombit.

Filozofi i vjetër Aristoteli² thotë, se për formimin e kanuneve ligjë-dhânsi duhet të marrë parasysh edhe vendet fqinjë, midis të cilëve jeton populli, për të cilin i formon a i trajton ligjë. Kto dy teori të ktyne dy filosofëve të mdhaj duhet me i hetue hollësisht. Pra i a fillojmë.

a). Lloji i Regjimit

Shumë rall një popull shkon përpara kur gjindet në një sundim apolitarçhik, sepsë shumë rall syperáni i tij mund të takojë një njeri i drejtë, i mirë e shpirt-math edhe akoma mâ rall mund të ket këshilltarë, të ndershëm e atdhë-dashës. Po në Shtetet e përfaqsueme (Shtete konstitucionarë), tue qenë se vullndeti i popullit çfaqet kudo, edhe përfaqsuësat e tij formojnë partina, të cilat brihen (luftojnë) njana me tjetrën kush e kush të marr fuqin e Shtetit në dorë, puna ndryshon krejt; sepsë në rasën e monarchis, ose t'apolitarqismit, populli nuk ka vullndet të vetin, kur se në një regjim konstitucionar ç'do gja rrjedh prej vullndetit të popullit, i cili është aq i fortë sa shpërndahen përpara atij gjithë forcat e tjera të ligjve, njashtu si tallazet shkumbuese shpërndahen kundra shkâmbit të bregut.

Mbassi gjith fuqija e Shtetit qëndron në mkamsat e përfaqësuesat e Kombit, do e mos edhe Qeverija, do me thënë Mbreti a Kryetari i Republikës me gjith kabinetin e tij do të shkojnë mbas vullndetit të Parlamentit, si me thënë mbas vullndetit të popullit, të kombit. Një tjetër vegël e shëndoshtë që është edhe ajo një mjet i gjall

¹ Scienza della legislazione, Lib.I cap.10 e 12-18.

² Aristotelus. Politika. B § 64 e Z. b. § 10

për me çfaqë mendimin e opinionin e popullit, due me thanë **shtypi** (gazetat periodikat politike e letrare etj.),vegon kurdoherë mbi veprimet e Qeveris e të nënpunsavet të saj, tue i u kallzue detyrën e tyne përpara kombit, tue i qortue, ose tue i levdue, e hijnë jo vetëm në punët e Shtetit, por edhe brenda në pallat të sunduesit të Shtetit e shkon edhe deri në kësollën e bulkut e të katundarit, këto fuqi, po thom, që e ka çpikë qytetnimi i ri, është kaq e zonja sa mundet me bâ mrekullina. Mundet me rrëxue Qeveri e me ngrehë të reja, me rrzue shpesh herë edhe sunduesa Shteti e me ndryshue regjimin e vendit, me qitë të drejtën në shesh e me ndreqë edhe karakterin e popullit. Prandej të gjitha ligjët themelore të shtetevet të qytetnuem e kanë njoftë kët farë fuqije e e kanë marrë para sÿsh. Me gjith'ato e për mos me dalë jashta kufinit, ligja themelore i ka caktue shtypit edhe megjet e tij, brenda në të cilët ky mundet lirisht me veprue, e përtej ktyne kufijve ka lânë me veprue ligja penesore (kanuni penal), e cila ndeshkon shtypin po qe që doli prej caqevet! Kët e ka bâ ligja themelore për mos me e lanë shtypin me shá e me përbuz Qeverin, se shpesh herë ky në vrulën e fjalës mundet m'u ba shkak dâmi për Shtetin si edhe për popullin.

Fuqija administratore e pushtetit ekzekutivës të Shtetit shumë herë mundet të kapërcejë kúerin (masën) e nevojshëm, andej disa ligje themelore e kanë neutralizue forcaden e afshtimin (pasionin) e ksaj, tue dá e tue çpërqëndrue disa pjesë të qarkut të Sundimit. Kështu **Bashkit** (Përlymtaret, ose Beledijet) janë të ndame prej Fuqis qandore t'Administratës e vepërojnë ndër vedi, tue xgjedhë kryetarët e Bashkis vetë vendi ku gjindet Bashkija, por dikur edhe Departimentat, ose Prefekturat veprojnë ksodore. Ligjët pra janë përkujdesue për sigurin e veprimit të ktyne pjesve. Prej ktyne merret vesht se ligjët e Shtetit duhet të shkojnë paralelisht me llojin e Regjimit.

b). Mënyra e veprimit të qytetasvet

Qytetasit, ata qytetas, të cilët janë të vaditun me dije të nalta e me ndjenja të thellta atdhetare, dëshirojnë shpesh herë me marrë frenin e fuqis shtetnore në dorë në dobi të Shtetit e të popullit. Por mbassi të tjera rregulla përdoron një shtet konstitucionar polyarchik, e tjera një shtet konstitucionar oligarchik ose aristokratik, gjith ashtu ndryshe sundohet një shtet konfederal konstitucionar, prandaj edhe veprimet duhen me qenë të ndryshme edhe ligjet paralele me veprimet e

qytetasve, ose të misëve të shoqnis. Pra ligjë-dhânsi duhet t'a marrë parasysh edhe këtë, në trajtimin e ligjeve të vendit.

c). Aftija ose Klima e vendit

Prej klimës vendjake varet më të shumtën herë brumimi i karakterit të një populli. Klima e orizonti i vendit, qielli, temperaturat e trajta e syperfases së tokës kanë të madhe influencë për mbi formimin e karakterit e moralit të popullit. Në vende të ftohtë e veriake, si në Angli, Norvegji, Suedi, Danemark, në Rusi të verit e njetit, ku bënë më tepër ftohtë se në vendet e tjerë të jugut e jugperëndimit e të lëmit (lindjes), ku qielli është më tepër i vranët e ngjyrë plumbi e atmosfera e ajri i rrafshët me rë, natyrisht edhe karakteri i njeriut, i vendasit, është më i ftohtë e flegmatik, kur se në klima tjera jugore e jugperëndimore si në Shqipëri, në Itali, Greqi etj. ku qielli është i bukur e i kalltërt e atmosfera e dritë e e kulluet, ku e ftohta nuk është aq e ashpër edhe dhe veshillon i plleshëm në blerim an'e kant me mijë pemë, lule, e gonxhe e bimë të rimta (ngjyrë qielli të mbyllur në të hirtë a në të gjelbër) plot erë e kundërim të kandshëm, doemos edhe karakteri i njeriut është i ambël e i qeshun, i butë po edhe madhështuer. Atje bulqësia, b.f. s'ka si përhapet e përparon, se edhe vendi nuk e permeton, kurse ktu është e gjallë e frytshme e e begatshme, prandaj ndryshe duhen m'u marrë tagret prej vendeve të verit e ndryshe carinat (taksat) prej atyne të jugut. Gjith ashtu tjera ligjë duhen për popuj të ftohtë e flegmatikë e tjera për gallduesa e gazmorë. Kta ndryshime detyrisht ligjë-vûsi duhet t'i ket nën vërejë.

d). Veshillimi ose djerrësia (troksi) e vendit

Ligjë-dhânsi duhet të mendojë edhe mbi prodhet (prodhimet) e vendit e përdorimin e ktyne, se, ku vendi është i paprodhshëm, atje s'duhen as tafa e shpenxime, as reklama të mdhaja për Shtetin, si f.v.(fjala vjen) harxhe të rânda për ushtri e nënpunsi e tagra të vshtirë e të pa-durueshëm se kto mandej shkaktjnë dâme të pa-njehun për Shtetin.

Qeveria mundet me i ardhë ndihmë popullit për me përmisue vendin e me bâmun të frytshëm, për pa i dhunue aspak lirit e tij personale. Në kohët e hershme, bie fjala Athina si një vend i pa-prodhë e djerr, nuk do kishte gjith atë lëvizje e pasuni, të cilën e fitoj mandej me anë të tregtis detare; sot Hollanda nuk do kishte gjith atë pasuni e

begati që ká, po të kishte pritë prej prodheve detare, sepse natyra e ka krijuar një vend fort t'ûlët, gati nënë syperfaqen e detit¹, gjithmonë t'ekspozueme në rreziqe të mdha, por se industria e gjanë e përmbrëndshme e tregtija e hapët e kanë përbâmun një Shtet nga mâ të dukshmit e mâ pasanikët në gjithë botën. Prandej prapë ligjêdhânsi duhet të ket ndër mend edhe pasunin vendiake d.m.th. prodhësin ose paprodhësin e vendit.

e). Xgjujtsija, karakteri e zakonet e popullit

Tjera ligjë duhen ndër Shtete të çorroditun e të çmoralizuem e tjera ndër ata Shtete, ku bujarija e fisnikërija e nderi e morali gjinden në një shkallë të naltë e të meritueshme. Gjith ashtu tjerë kanune lypsen për vende, ku lakmija për pare edhe tregtija e pa-shpirtë e spekulacioni i pa-turpshëm kalojnë ç'do kufi njerzuer, e tjerë lypsen atje ku gjânat shiten mbas çmimeve t'arsyeshme e ku parja nuk kursehet për zbukurime të vendit e për qëllime atdhetarijet. Ndryshe do të përkujdeshohet ligjë-dhânsi për ligjët e një Shteti ku prej xehtsis të gjakut bâhen vrasje të shpeshta midis popullit, ose prej një zakonit të keq të gjakmarrjes vret shoqi-shoqin për kurgjâ² e ndryshe ndër vende ku janë gjak-ftohtë e flegmatikë³ ose të rritun mirë e me moral të kthellët⁴ Gjith ashtu të tjera ligjë do të veprojnë për një vend ku hajnija e kusarija s'kanë shoqe e tjera ndër vende që ráll dëgjohet një kusari e vogël, ose një grabi pa rândsi në një kohë të gjatë. Janë shtete, ase qytete, ku njeriu nuk mundet me dalë natën jashta shtëpis së vet për me shkue ku ka punë, pa u armatisë qysh prej thojsh e deri në dhâmbët, kur se në Gjenevre bie fjala të Svicerës, si thotë Rossi⁵, për një vrasje çohet pëshë gjithë populli e mahnitet tepër, se âsht një send që nuk ngjet veç se shumë ráll. Prandej ndryshe mendohet ligjë-dhânsi i Shqypnis, i Greqis ose i Serbis, ndryshe ai i Svicëres, i Hollandës e i Shteteve Skandinavike⁶ ndryshe

¹ Prej pozicionit topografik që ka Hollanda quhet “ **Vendi** ose **Vendet e ulta**” si edhe Shteti **Neerland**” ose “**Nederland**” që d.m.thânë vendi i ûltë

² Si në Shqypni, në Greqi e njeti në Ballkan

³ Si n'Angli, Gjermani, Danemarkë, në Norvegji, Amerikë etj.

⁴ Si në Svicërë, në Hollandë e njeti.

⁵ ROSSI. **Philosophie du droit penal.**

⁶ Danemarkut, Norvegjis e Suedis me një fialë

ai i Anglis i Gjermanis e i Amerikës, ndryshe ai i Francës e i Italis e ndryshe ai i Russis¹.

Prej ktyne kuptohet se ligjët aherë mund të përparojnë e të bjen dobi kur të jen trajtue si mbas karakterit e moralit, si mbas dokeve e veseve të popullit.

f). Gjânsija e madhe ose e vogël e Shtetit

Një Shtet nuk mundet me pasë gjithë vendet një, sepsë një vend mundet me qenë male e një tjetër fushë, dikush afër detit, liqënit ose lumit të lundrueshëm e dikush lark detit; posë kësaj Shteti mundet me qenë i vogël, po mundet me qenë edhe shumë i math e ndryshe rrhojnë njerzit e kryeqytetit ose të qyteteve të mbdhaj, ndryshe ata të katundeve e të maleve, ndryshe ata që janë afër brigjeve e ndryshe ata që janë larg tyne; pra për m'u bâmun një palë ligjë për të gjithë kta popuj të ndryshëm të Shtetit, përveç që është një send i vshtirë, por është edhe gjâ e pa-mujtun për m'u zbatue. Andaj ligjë-dhânsi jo vetëm do të marrë para sÿsh gjânësín e Shtetit e pozicjonet e vendeve, por edhe jetën e gjith kujt prej popujve të tij, në mënyrë që të përfitojnë të gjithë prej një ligje të unijshme e të drejtë e jo të dâmtohen. Bje fjala për një vend të vogël duhet edhe gjykatores të jen të pakta, sa të mos rândohet arka e Shtetit, e kur të jet gjânsija e madhe edhe gjyqet do jen të shumë, se edhe prodhet janë të mjaftë; gjith ashtu nuk do të gjykohet malcuari prej gjyqevet baras e me atë ligjë që gjykohet një qytetas ose katundarët e fushës². Parlamenti i një Shteti të math b.f. i Anglis i cili ka gati 700 deputetë nuk mund të jet baras me atë të Shqypnis ku edhe 50 mjaftojnë³.

¹ MONTESQUIEU thotë se në Kinë hajnat të cilët vjedhin tue bâ edhe mizorina tjera, coptohen (bahen thela-thela) prej Shtetit. Andaj në Kinë një ment vjedhin e grabisin por nuk vrasin. Në Rusi ndëshkohen baras si ata që vjedhin, si ata që jo vetëm vjedhin por edhe vrasin (**Esprit des Lois** L i v.6.cap.16)

² Andaj kujtoj se në Malcinat duhet të mbajmë “kanunin e Xhibalit”, ose të “Lek Dukagjinjt” me të cilin ata rregullojnë mâ mirë punët e veta se sa me **mexheletë e procedurat t’ona**.

³ Kuvendi historik i Lushnjes ka veprue drejtsisht tue e caktue deri në 40 numrin e mkamsavet të popullit për kshillin e kombit.

g). Besimi dhe feja e popullit

Filangieri thotë se ligjëdhansi duhet me marrë para sÿsh edhe fën e popullit. Tjerë politologë thonë se feja s'ka punë me regjimin e vendit e nuk është nevoja të merret ndërsÿ, mbassi Perëndija është një edhe doktrinat fetare të gjitha në një udhë dalin. Por ne si Shqyptarë poltisim theorin e Italjanit Filangieri. Edhë vërtet, në një popull si ky i yni, ku adhurohen dy fëna a mâ mirë me thanë tri, e ku Shqyphtarët njifen si musulmanë, si katolikë e si orthodoxë, në një popull si i joni, që është edhe i qarkuem me nërshtypjet e fës e me aq drojë e bestytini i lut e i adhuron, sa shpesh herë vjen edhe në kundrështime me shoqi-shoqin e vepron edhe punë të pa-hijshme¹, ligjë-dhânsi, jo vetëm duhet t'i marrë parasysh fët e ndryshme por edhe me shumë kujdes e verejtje e të ruhet fort se mos përkasin kund zakonet e vjetra fetare të gjithkujt, me të cilat populli shqyphtar u msue, u rrit e u burrnue, se për ndryshe nuk ka me e pshtue Shtetin prej rreziqeve të pa pritun². Populli në Shqypni nuk ja ka mrrijtë edhe asaj shkallës së madhnueshme të qytetnimit, sa të çquaj hollë midis të Fës e të Kombësís, të besës së tij, domethânë të Shtetit të tij. Ka me kalue shumë kohë deri sa Shqypitari të harrinjë n'atë gradë gjytetnimi. Dhashtë Zoti që shkollat e mjetet e tjera arsimore t'ia çilin sÿt Shqyptarvet për me marrë vesht rrugën e vërtetë të qytetnimit e me i prû fës së vet adhurimin që i takon, por edhe kombit dashtnin që i meriton !

h). Mosha Kombtare

Për një shtet, si Shqypnin, e cila ka pasë fatin e keq e orën e zezë me ndëjë një shekull e sa nën xgjedhën Romake edhe aq një herë nën xgjedhën Sllavo-Harvate e Byzantine edhe mâ në fund katër shekuj e gjysë (nuk është gja e vogël) nën xgjedhën Turke, - t'i lamë kohët e para të Filipit e të Lekës së Math, të Bardhyllit e t'Agronit, të Gencit e të Pirros – e ja që pikërisht në kohën e shpirt-madhit fatos e Âtit të kombit t'onë **Skanderbegut**, mezi që pau një herë rrezen e Djellit të Liris më 1912, ditën e 15/28 Nandorit, për një Shtet të kthillë, po tham, të mitun e të kërthijtë, ligjë-dhânsi duhet me shkue kadalas e me shumë vërejtje, tue qenë shumë i matun e i përmbajtun (conservatif) për zakonet mâ fort

¹ Histori e Shqypnis është mbushë me ksij episodesh, të ngjamun në kohën e Turkokratis

² Histori e kryengritjes së **Sh.Jakut** (Shijakut 1914) e të **Ehli-kijamit** (Rebelve), le të na bahen msim e shembull.

shqyptare, të cilat kanë xânë rrâjë të pa shgultë në shpirtin e popullit, e të cilat fort duhet me i nderue, me i drashtë e mos me i përkitë

i). Shtetet fqinjë

Thamë mâ nalt se filosofi Maqedonas **Aristoteli** në çashtje të krijuemit të ligjve pat thënë se kanë të bâjnë shumë edhe vendet fqinjë. Edhë njimend ligjëbâsi duhet me rregullue mirë mprojtjen e vendin, tue marrë para sÿsh fuqit e shteteve fqinjë e kshtu me organizue fuqin ushtarake të vendit për me i dalë zot Shtetit në një kohë rreziku. Duhet pra me vû ligjët e nevojshme për organizim të një fuqis ushtarake të mjaftë. Por mbassi Shteti nuk ka me qenë gjithënjë në rrezik lufte me fqinjët e tij, ligjë-dhânsi duhet të marrë para sÿsh interesat ekonomike të vendit për kohën e pagjes e mbas prodheve të vendit e mbas atyne të Shteteve fqinjë duhet të rregullojë tregtin e mjetet industriale të vendit për shkëmbim të produkteve e për fitim e begati të Shtetit. Prandej ligjë-dhânsi duhet m’u kshillue me dijetarët kompetentë të vendit, si tregtarë, fabrikanta, e profesionista të tjerë të cilët kanë me derdhë ditunin e tyne e kanë me dhânë dritat e shkëlqyeshme të tyne, si ata e kuptojnë mâ mirë mbas eksperjencës e kompetencës që kanë¹.

Tani shtojmë edhe këto sa për tekstin e ligjeve. Ligjët duhet të jenë të shkurta e të kjarta sa të jet e mundun². Ajo që vëhet për detyrë me anë të ligjës duhet të merret vesht mirë prej popullit³.

¹ Sot e tëhu, edhe mbassi u bâ kjo luft’ e egër europjane, kujtoj edhe shpresoj, se nuk ka me kenë nevoja luftet për Shqypnin t’onë, në qoftë se i caktohen kufijt’ e saj etnografike me një drejtsi e deklarohet Shqypnija si **nj i shtet neutral** nënë **Ligjën e Kombeve**. Aherë ligjë-dhânsi i ynë do të përpiqet mâ fort për ligjë që kanë me ushqye relaçione të mira ekonomike me fqinjët t’onë, se sa me ligjë lufte e çnjerzore.

² Nji e tillë ligjë ishte **Dodekadeltos (Lex duodecim tabulorum)** e Romanëve, e cila, ishte e lehtë e merrej vesh prej gjithkujt.

³ Imperatoresha e Rusis **Katerina e II**, kur desht me bâ ligjët e Rusis, i u dha kto kshilla komisjonit: **Ligjët janë për popullin, i cili duhet t’i këndojë mirë që t’u bindet.**

II.

Ligjorim e çpallje e Ligjve.¹

Mbas konstitucjoneve të Shteteve të qytetnuem Mbreti, ose Kryetari i Reublikës bashkë me ministrat e tij, të cilët janë të përgjegjshëm përpara popullit, ligjoron e çpall ligjët. Si ligjorohen ligjët, kjo â një send tjetër për të cilin kena me folë mâ poshtë. Çpallja e ligjës faqe popullit bâhet me anë të një gazetës zyrtare të Qeveris², në mënyrë që, ligja të quhet e çpallun e e detyrueshme për popullin 3 dit mbassi të mrrijë në Prefekturat e Nënprefekturat (në qandrat e tyne) e mbassi të ngjitet në Zyrë të Prefektit, ose Nën-Prefektit ajo copë fletore që përmban ligjen, e sa për viset e tjera të Shtetit, një ditë si të mrrijë e të ngjitet në zyrë të Bashkis fletorja që ka ligjën e shkrueme. Përgjithsisht mbas 40 ditësh mbas ditës të ktyne veprimeve, s'ka kurrkush të drejtë prej nën-shtetasve t'ankohet se s'e ka marrë vesht kanunin e ri, a s'e din³.

III.

Përdorimi i Fuqis Ligjë-dhânse.

Le të shofim tani qysh përdoret në Shtet Fuqija ligjë-dhânse. Asht e dijtun se në Shtetet Apolitarchikë Fuqija ligj-dhânse, ashtu si edhë fuqit e tjera, janë në dorë të sunduesit edhë prej ktij përdoren si mbas qefit të vet. Ky, mundet me një urdhën, me një dekret t'i hedhë poshtë të gjitha ligjët e të venë më një herë ligjë të reja. Po, në Shtetet të përfaqsuem, në Shtetet konstitucjonarë Fuqija ligjë-dhânse nuk âsht lânë në dorë të Mbretit, por se përbâhet prej Mbretit ose prej Presidentit të Republikës edhë prej një a-dy trupave ligjë-vûëse të cilët quhet **Parlamente**.

¹ Në vitin 1922, dy vjet pas botimit të "E Drejta Themelore..." Qeveria Shqiptare botoi për herë të parë fletoren zyrtare

² Nji të tillë gazetë duhet me e pasë sa mâ parë Qeverija Shqyptare

³ Me gjith që kjo mënyrë çpallje të ligje âsht adoptue sot prej shumë shteteve konstitucjonarë, kisha me thanë se do t'ish mirë për në Shqypni si kur të caktohej një ditë për të gjitha viset e Shtetit.

N'Angli ligjorimi e çpallja e ligjve bâhet me anë të Mbretit, ose të mkamsit të tij, i cili vjen e ja deklaron popullit në Parlament të Lordëvet. Do shtete tjerë konstitucjonarë prapë ndryshe e rregullojnë ligjorimin e çpalljen e ligjve.

Kshtu bie fjala n' Angli, **Fuqija ligjë-dhânse** përbahe prej Mbretit, prej **Parlamentit të Popullit** (i cili xgjedhet prej popullit) edhe prej Parlamentit të Bujaris (Aristokracisë) Engleze, ose **Parlamentit të Lordëve**. Në Belgjikë, Danemarkë e njeti formohet prej Mbretit bashkë me dy trupa parlamentare. Në Amerikë (Shtetet të Bashkuem), e cila është **Republikë Federale**, Fuqija ligjë dhânse formohet prej Kryetarit të Federatës edhe dy trupave përfaqësor, prej të cilëve **Senati** ose **Kongresi** përfaqëson pikërisht interesat konfederale të Shteteve të Bashkuem. Në Greqi Fuqin Ligjë dhânse e kanë Mbreti i Greqis bashkë më një trup të vetëm të mkamsve të Popullit, që është Parlamenti. Senat s'ka Greqija¹.

Mënyrën me të cilën Mbreti, ose Kryetari i Republikës bashkë me Parlamentin, ose me Parlamentin e Senatin marrin përsipër Fuqin ligjë-dhânse kena me e ftillue mâ vonë.

Tani le të shofim se si veprojnë kta si fuqi ligjë-dhânse, e në ç'mënyrë e deri ku mrrijnë pushteti i tyre.

IV.

Mbreti

Mbas regjimeve konstitucionare, Mbreti ose Kryetari i Republikës ka të drejtë me ligjorue ligjët që votojnë Parlamentet (ose një Parlament si të jet), ase mos me i ligjorue. Kjo e drejtë, e cila quhet **Veto** në gjuhën ligjore, ndryshon shumë herë si mbas ligjës themelore të Shtetit edhe si mbas fuqis që kjo i ka dhânë sunduesit të vendit (Mbretit ose në vend të Mbretit, Kryetarit të Republikës). Në disa Mbretëni (si n' Angli, Itali, Spanjë, Belgjikë, Greqi etj.) kjo e drejtë është e **pa-kufizuese** (Veto absolute), në disa tjera prapë, e ma fort në Demokratitë e në Federatat është e **kufizuese** (Veto suspensif), në

¹ Edhe Shqypnija, e cila duhet mbas mendjes s'eme të bâhet një Republikë, nuk është nevoja të ket dy Parlamente (Një Parlament e një Senat), si do shtete tjerë, se hyn në shpenzime të mdhaja pa një farë qëllimi të dobishëm. Për këtë mjafton një Parlament me 50 deputetë, e mungesën e Senatës – që nuk është as një nevojë – e mbush një **Kshill** i **Shtetit** (Shurâi-devlet, Conseil d'Etat, ose Synvulion Epikratis, si i thonë Grekët).

Shqypnija mandej m'u rregullue për disa kohë vetëm me një **kabinet**, tuj pasë për bri Kshillin e Shtetit si në vend të Parlamentit e të Senatitis. Mâ vonë si të harrihej (piqej) populli e të vaditej me ide politike, konstitucionare e administrative aherë mund të çilej Parlamenti e të vepronte si Shtet me të 3 fuqijat.

mënyrë që edhe vetë sunduesat (Mbreti e Kryetari i Republikës) sikur të mos duan t'a ligjorojnë një ligjë, Parlamenti e voton rishtas edhe e sajon në vargun e ligjëve të vendit, d.m.thënë e shtjen në veprim.

Mbas regjimeve konstitucionare Mbreti (ose Kryetari i Rep.) ka të drejtë të propozojë edhe ligjë në Parlament (ose në Parlamentet, po të jen dy). Eksepsjon të këtij rregulli bân Anglia, ku vetëm Parlamentet e kanë këtë të drejtë e jo Mbreti. Por sa do që kjo e drejtë i është dhënë Mbretit, ose Kryetarit të Republikës mbas regjimeve konstitucionare, prapë ket të drejtë e përdorjnë ministrat e tij¹ të cilët zakonisht janë edhe anëtarët (Misat) e Parlamentit, i cili Parlament, si folmë në faqet e shkueme ka fuqin ligjë-dhânse, ose e kanë të dy Parlamentet (Parlamenti e Senati) bashkë me Mbretin, a Kryetarin e Republikës.

V.

Parlamentet.

a). Propozimi i ligjeve.

Përgjithsisht me folë, Parlamentet (Parlamenti e Senati) janë të vetmit **Trupa ligjë-dhânsa**, sepsë ndër kta brenda bisedohen e rrihen e mandej votohen zyrtarisht ligjë, qoftë në se kto proponohen prej fuqis eksekutuese (Kabinetit) qoftë prej deputetëve tjerë.

Propozimi i kanuneve nuk është si një e drejtë që i përket vetëm Parlamentit, ose Paramenteve, e Mbretit ose Kryetarit të Republikës, tue i marrë si Fuqin ligjë dhânse të Shtetit, sepsë nuk është kjo një e drejtë e Fuqis ligjë-dhânse, si me thanë një **venom** i asaj, mbassi ka të drejtë edhe ç'do nënshtetas tjetër që shef se një ligjë mundet me qenë mâ e dobishime për Shtetin, se ligjet në veprim, t'i sjellë Parlamentit me një lutje, ase përmemore e të lypin ndrrimin e një ligjës, që është dâmprûse për Shtetin. Pra kur se një nënshtetas mundet me e pasë ket të drejtë, sa ma tepër Mbreti, ose Kryetari i Republikës me Parlamentet e me kabinetet e tyne².

¹ Mâ të shumë Politologë besojnë se ministrat e kanë këtë të drejtë të propozimit të ligjeve jo vetëm psë janë anëtarët e Parlamentit, por edhe si kur mos t'ishin anëtar të tij, maston që kta janë Fuqija Exekutore

² Si folmë edhe në nënëshenimin e mësipërm, Ministrat, si fuqi eksekutuese, si edhe kryetarët mâ të mdhaj të **Administratës Qëndrore**, duhet kanunisht me kenë ata mâ

b). Votimi i ligjve

Si u fol në kaptinën më të parë, ligjët propozohen në Parlament e gjith atjeh votohen. Kû është vetëm një Parlament (si në Greqi) vetëm n'atë propozohen, bisedohen e votohen ligjët, e ku janë dy (si n'Angli, Francë e njet) votohen s'parit në Parlamentin e Parë (të Përfaqësuesave) e mandej në të dytin (në Senatin¹).

Kemi bâmun fjalë tjetër herë se Shoqnia, d.m.thanë Populli, ose Shteti nuk mundet me përparue për pa pasë një Qeveri, por edhe Qeveria nuk ka si vepron po s'pati ndihmën e popullit. Por si i ja jep Qeveris ket ndihmë populli ? Ja jep me anë të tagreve e të taksave për të cilat ia jep edhe lëjen me i mbledhë në mënyrën, prapë, që ja ka caktue ligja, e cila bazohet mbi ligjën e madhe themelore të Shtetit (Konstitucionin), do me thanë me do caqe e kufij. Prandej Populli duhet m'u tagrue:

1. Si mbas fuqis që të ket.
2. Si mbas nevojave të domosdoshme që ka Shteti për me krye
3. Si mbas dobis që do ket prej Qeveris.
4. Si mbas punës që të veprojë e dobis që të ket prej ksaj pune
5. Si mbas gradës së pasunis së tij².
6. Të tagrohet prodhi që rrjedh prej kapitaleve e jo kapitali

vetë³

7. Nuk duhet m'u tagrue nj'ata që punojnë me mëditje e që mezi nxjerrin ushqimin e tyne e të familjeve⁴.

kompetentat për propozimin e ligjve, sepse mbassi kanë nën urdhnin e tyne të gjithë nënpunsat e **Administratave vendijake**, (si Prefekta, Nënprefekta etj., komandantë ushtrie e Admirala të flotave, nënpunsat e tjerë Gjyqorë e Financjarë etj. etj.) doemos kta dijnë edhe nevojët e Shtetit e i shofin dita-ditën mungesat e Qeveris e të Popullit.

¹ N'Angli Senatin e përbân **Parlamenti i Lordëve**, në **Danemarkë** Senat është **Parlamenti i Pronevet**.

² Nji bulk e nji banqer, nji tregtar i vogël e nji tregtar i math, nji punëtuer e nji miljoner nuk munden m'u tagrue baras.

³ Ndonse shumë Qeveri tagrojnë më tepër kapitalet. Por është logjikë se kapitalet që rijnë të dekun nuk lipset as të paguajn tagër. Në ket mendim është edhe FLOGAJITI. **Syntag Dik.77. – Montesquieu** (Lib.XIII.chap.VII.).

⁴ Kjo është theoria e më të mdhajve ekonomologjistëve të Shekullit. (Shif SAY. Traite d'Economic Politique -ADAM SMITH Elements of Political Economy. FELIX BERRIAT. SAIN.PRIX etj.)

c.) Budxhëja e Billanxi

Tagret e taksat që merr Qeverija prej popullit caktohen me anë të një ligje të përvjetshme e të posaçme që emnohet **Budxhë**, i cili proponohet prej ministerit (ministrit të financave) e votohet mot për mot prej Parlamentit ose Parlamenteve (në qofshin dy) e ligjorohet prej Mbretit ose Kryetarit të Republikës (në qoftë shteti Republikë a Demokraci¹).

Budxheti është një radhë e gjatë, ku caktohen aproksimativisht të gjithë shpenzimet që ka me bëmë Shteti më një mot e sipër, si mbas nevojave të diktuar, i dëm dysh, prej të cilave dëm, njësia përmban **prodhet** ose të **hëm** e Shtetit me anë të tagrave e të taksave, e tjetra të **prishunat** e Shtetit, do me thënë Budxhëja është një farë ligje e dëm më dysh.

Shpesh herë takon që shpenzimet e caktuem në Budxhenë të mos mjaftojnë për nevojat e Shtetit e m'anë tjetër është punë e domosdoshme që kta shpenzime duhet me u bëmë². Atbotë Qeverija lypë prej

¹ Shpenzimet e Shtetit caktohen në Budxhë simbas degëve të shërbimit shtetnuer, ose si mbas ministorative, d. me thënë Budxheja i jep lëshen gjithsecilës ministori me shpenzue në mot kaq b.f. një shumë për akcilen punë, akcilin shërbim, akcilin veprim etj. etj. Në Budxhenë caktohet edhe vjetit për të cilin do të bëmë shpenzimet e do të merren prodhet (tagret ose taksat) e llojet e kategorit' e tyne, si f.v. tagre doganore, tagre tokorë, taksa mjeshtrije, pasunije etj. etj gjithashtu shpenzime nëpunësije, shpenzime ndërtesash, si për apotheke e magazina qeveritare, burgje, arsenale, spitale, shkolla, kisha etj. etj. caktimi i ktyne përmpshillet me titullin e "Përdorimit të vjetës", si b.f. Përdorim i vjetit 1920 për Ministrin e Punëve të brendëshme, Përdorim i motit 1920 për Ministrin e Financave, të Drejtësis, të Arësimit e gjith kështu.

² Rendom paradel për popullin një nevojë e pa-pritun për të cilën ka detyrë e duhet të përkujdesohet Qeverija. Të ktilla nevojë janë, f.v. rreziqet e popullit prej rebeshëve, stuhivet, o zallavahive të natyrës, një tërmet rëzon prej themelit një qytet, ose një krahinë të tanë; banorët e saj mbesin pa shtek e shtrofkë edhe disa mbulohen e vdesin nën gërmadhat e ndërtesave, ose ganohen (plagohen) e mbeten galamsha (sakata). Qeverija duhet të përkujdeset për këta të mjerë, e të përloveshëm për me ngrehë shatore e çadra e me i u ardhë gjithsesi ndihmë, se është populli i saj.

Shteti tui pasë luftë me një tjetër Shtet fqinjë, një kombasit që jetojnë në shtetin tjetër sherngohen b.f. me hikë prej humnerës anmike, ose e shofin që s'kanë psë rijnë në shtetin e huej e vrulen grumullisht me gjetë pshtim në ket shtet ku janë edhe njëkombsit e tyne. Mirpo kta refugjatë (muhaxhirë) s'kanë këtu shtëpi të veta e në qoft se Qeverija nuk rrëfen perdellim e mëshirë për ata e fmijët e tyne, kta munden edhe të vdesin unit, si të ekspozatun në gjith mizorit ! Pra Qeverija duhet të përkujdeset kurdoherë. Një tjetër vend i Shtetit është kah mjaket (thahet goja) prej

Parlamentit të drejtën për me përmbushë kto nevoja me anë të një ligjës së posaçme e cila ka me i u shtue ligjës së Budxhesë, si thâmë, se pa ligjë nuk ka të drejtë Qeverija me prishë as një metelik prej Arkës së Përgjithëshme, se ajo është arka e popullit, është pasuni e Kombit. Shumë herë shpenzon Qeverija më parë e mandej i a qet Parlamentit, i cili i aprovon¹.

Budxheja² i paraqitet Parlamentit për bisedim e votim brenda dy mujve të parë të ç’do moti kur është i mbledhun Parlamenti. Përbâhet një komisi e veçantë që quhet **Komisi e Budxhesë**, e cila e bisedon më parë Budxhenë, e qorton, e ndreqë, e pregatit e mandej i a dorëzon Ministrit të Financave, i cili i a paraqet Parlamentit bashkë me një ekspozitë të gjatë të Komisis së naltpermendun, ku kallzohen arsyenat e të marrunit të prodheve si edhe shkaqet e të prishunit të shpenzimeve për Shtetin.

Budxhëja, për lehtësin e shpejtin që duhet me pasë për Shtetin, bisedohet në Parlament e votohet **vetëm një herë** për kundras ligjëve tjera, të cilat, si kena me pë, votohen triherësh. Si të votohet aherë mbi bazë të kësaj **Fuqija ekzekutuese** e Shtetit, ose **Qeverija** fillon mbledhjen e tagravit edhe bën shpenzimet e nevojshëm për Shtetin.

Në mbarim të vjetit të Përdorimit të Budxhesë, është e detyrueme Qeverija me i dhënë hesap Parlamentit për veprimin e saj të përvjetshëm, d.m.th. ku ka shpenzue, sa ka shpenzue e sa i kanë tepërue, në qoftë se i kanë teprue. Ky farë hesapit i Qeveris faqe Parlamentit quhet Billancë, edhe jepet në mbarim të ç’do moti parlamentar. Gjith-

unit, se rra b.f. një lëngatë në arat e tij e populli po vdes për ditë. Qeverija duhet të kujdesohet. Të tilla shemblla mundet të jen shumë e shumë të tjera.

¹ Por se kurdoherë me anë të një ligje shtojcë, ndryshe jo, edhe me kushtin që të jën logjikë shpenzimet e jo trashanikë e fantastikë, ndryshe Parlamenti mundet edhe të mos ja pranojë Qeverisë, së cilës i mbeten për hesap të saj, një sent ky që rrall mundet të ngjasë, se Qeverija ka gjithmonë majoritetin (partinë e saj) në Parlament, i cili s’ munt të mos i aprovojë veprimet e Qeveris, sa do që kjo nuk është’ e drejtë !

² **Budxhëja** është një çpikje inglize, se fjala **Budget** është fjale inglize, e kallzon qasë ose **takvinë, a bursë**. Kët fjalë e përdorjnë gjithë konstitucjonet e shteteve të qytetnuem sot.

ashtu si Budxheja edhe billanci aprovohen e pranohen prej Parlamentit me anë të një ligjës së posaçme¹.

Mbas ktyne që folme Billanci është radhoji i prodheve e i shpenzimeve të shtetit, të cilët janë harxhues si mbas ditimeve të posaçme të Budxhës, e me anë të cilit Qeverija jep llogari përpara Parlamentit për veprimet e saj edhe për përdorimin e Budxhësë.

Tue kenë se Parlamenti nuk është vetëm një trup ligjdhënëse, por edhe një vrojtues e qortues i veprimeve të Qeveris, prandaj çështja e Budxhësë edhe votimi i saj ka një rëndësi të madhe si për Parlamentin si për Qeverinë, se psë në qoftë se Parlamenti nuk e shef me shtë mirë Qeverinë edhe s'ka besim te ajo, nuk voton as Budxhënë e kështu me këtë mënyrë e shtrëngon Qeverinë me dhënë dorë-heqjen prej vendit të saj; atëherë Mbreti, ose Kryetari i Republikës (në qoftë Republikë) është i shtërnguem të thasë një Qeveri tjetër, ku Parlamenti të ketë besim për me votue Budxhënë. Por edhe ndryshe mundet m'u shërue kjo çështje kështu, që Mbreti a Kryetari i Republikës, si tham, tue pamun se Parlamenti prej do sendesh tjerë, ose prej nenecis nuk don me votue Budxhënë, aherë, mbas së drejtës që ka prej Konstitucionit, e shpërndan Parlamentin, urdhnon eleksjone (xgjedhje) të reja deputetësh nën Qeverinë e parë, e kështu Parlamenti i ri mundet t'a aprovojë Budxhënë e t'a votojë. Në qoftë se s'do prapë as Parlamenti i ri, aherë Mbreti ose Kryetari e pushon Qeverinë, e thret atë më të zotin politikan prej Parlamentit, i cili ka edhe partinë më të madhe në Parlament, do me thënë ka besimin më të plotë të Parlamentit, e kështu i vën për barrë formimin e Qeveris së re. Kaq rëndësi të madhe ka çështja e Budxhësë !

d). Plotësi e Parlamentit

Për votim të ligjeve edhe më fort të Budxhësë e të Billancit është nevoja të jenë gati të gjithë miset (antarët) e Parlamentit të mbledhun. Por kjo do t'ish një send i pa-mujtun, se nuk është punë e lehtë që të jenë të mbledhun të gjithë deputetët e kështu Parlamenti të gjindet në **plotësim** të tij ose në **apartë** si i thonë Grekët. Prandaj gjithë regjimet e qytetnuem kanë pranue një farë numurit të deputetvet, të cilin e kanë quejte të mjaftë për me mujtë Parlamenti me bisedue e me votue ligjet.

³ Si Budxhëja ashtu edhe Billanci ka dy radhoj të gjatë, prej të cilëve njëni përmban prodhet ose të himet e Shtetit e tjetri të prishunat, ose të dalat.

Ky numur është **nji mâ tepër mbi gjysën e deputetëve**¹. Aherë numuri quhet i plotë edhe Parlamenti quhet se ka aparti (plotësim) e mundet të bisedojë e të votojë.

Shumë herë ngjet që Parlamenti nuk ka si vepron pse deputetët shpërndahen në për vendet e veta, tue mos dashtë me marrë pjesë në biseda e votime, ose tue kenë në kryeqytet, prej marazit që i kanë Qeverisë nuk duan me shkelë në Parlament e kshtu ky s'ka plotësi. Kjo neneci e deputetëve është bamun shpesh shkak të çarten e të prishen interesa të mbdhaja të Shtetit, andaj janë gjetë edhe mjetet që t'a detyrojnë deputetin të vijë në Parlament².

Pra kshtu, tue qenë në plotsi të vet, fillon bisedimi i çashtjeve ose i ligjeve e mandej si rrahen mirë e të kjarohen, vehen në votim. Në ket mënyrë ç'do çashtje, ase ligjë e paravûme duhet të bisedohet e të votohet **tri-herësh**, edhe **në tri mbledhje të veçanta**, në **tri ditë radhazi** edhe **nënmbasnenit**³.

Kena folë mâ syper se trajtimi i kanunevet është nji punë tepër e vështirë, prandaj kur bisedohen e votohen ligjë, nuk lipset të ngutet Parlamenti, po t'a marrë çashtjen shtruarthi e të ket mendjen e plotë kur bisedon e voton mbi ato⁴.

¹ Do me thënë në qoftë se Parlamenti ka 100 deputetë, 51 deputetë janë mjaft, në qoftë se ka 200 aherë prap 101 prapë janë mjeft për plotësin e Parlamentit. Në ket mendim janë të gjithë politologët e auktorët politikanë të shteteve të qytetnuem, (shif HAVARD, *Éléments du droit publi et administratif en Belgique*. – THOMISSEN, *Constitution Belge annotée* – VALETTE, *Traité de la confection des Lois*).

² Nji garth i ktillë i kapriçjes së deputetvet është "**Kanonisma e Parlamentit**" e cila nuk i nep kurr të drejtën deputetvet të largohen prej kryeqytetit pa lëjen e kryetarit të Parlamentit e pa vullnetin e Parlamentit. Gjith' ashtu kur nji deputet nuk vjen 5 herë rrjeshtas në ditë e bisedimeve, çprishet e shlyhet prej radhosit të deputetvet.

³ Mjerisht sot për sot, po thuj se në të gjithë Parlamentet e Botës, të dy bisedimet e përparshëm janë **typike** edhe vetëm bisedimi i tretë është **bisedim i vërtetë**, se atbotë rrihet mirë çashtja, votohet e mbarron

⁴ Historishkruesi i math latin TACITUS, theshte se ngutsija për me votue shpejt e shpejt ligjë e nji Shteti është **nji karakteristikë barbare** (Barbaris cunctatio, servilis, Statum exsequi, Regium videtur). Prandaj edhe ligjë-dhânsit e motshëm i nepshin nji rândsi tepër të madhe trajtimit të ligjeve (Shif edhe GEORGES PERROT traite du droit public et privé des Athéniens, chap 2 § 7 në funt).

Nji popull që quhesh **Lokroi**, kishin pasë nji kusht kaq të rândë për trajtimin e Ligjeve, sa nj'aj që dëshironte me paraqitë nji ligjë të ré në Kuvendin e **Shtetit**, **ish** i detyruem me ardhë në ket Kuvend tue pasë **edhë lakun për fyti** (konopin ose litarin)

e). Bisedimi i Ligjeve

Bisedimi i ligjeve zakonisht bëhet në ket mënyrë :

Piksparit merr fjalën deputeti ose ministri, i cili i propozon ligjen Parlamentit; mbas ktij çohen e flasin prej tribunës së Parlamentit deputetët e tjerë, kush të dojë, si edhe ministrat, tue marrë lëjen kurdoherë prej Kryetarit të Parlamentit. Mbassi të mbarojnë fjalimet e ndryshëm, çashtja vëhet në bisedim prej anës së Kryetarit të Parlamentit. Edhë në qoftë se votojnë pranimin e saj gjysa e një më tepër e deputetvet që ndodhen aty, çashtja aherë poltiset edhe caktohet dita për bisedimin e dytë, për ndryshe ligja s'pranohet edhe quhet e rrëzueme, pa qenë nevoja të përsëritet më në atë Parlament. Gjith' ashtu ligja nuk pranohet për bisedimin e dytë në qoftë se në bisedën e parë votat u gjetën baras.

Mbas një rregullit, i cili ka qenë kusht në Konstitucionin engles, oratorët (deputetët ose ministrat) s'kanë të drejtë me i goditë fjalët prej zyrave të veçanta të tyre, për me i a paraqitë të shkrueme Parlamentit, e kshtu mos të jenë të shtërngueme me marrë fjalën sa herë të jetë nevoja, tue i kundrështue ligjë-proponuesit. Kët kusht i cili është i drejtë e i pranueshëm prej të gjitha ligjeve themelore të Shteteve të qytetnuem, duhet me e pasë e me e ruejtë edhe në Shqypetarët për një Parlament, kur ta kena, se pse një fjalë e shkrueme prej jashtazi shpesh herë prej lidhjes së shkëlqyeshme të fjalëve e të teorive që mundet me pasë, mundet edhe me i hutue me të parën deputetët e Parlamentit, të cilët për pa e peshue e e shoshitë mirë munden me e pranue me një herë ligjën e propozueme e me e votue; por kjo s'është e drejtë, se një ligjë njetëherë merr rëndsin e vlefën e saj kur të hudhet me një herë si një bombë midis të Parlamentit, tue nxehë e tue mprehtë gjuhët e mendjet e oratorve e tue e flakrue an' e kand bisedimin¹. Me gjith' ato, ligjë-proponuesi si edhe

në qafë), edhe në qoftë se ligja që propononte poltisej ky pshtonte jetën edhe ligja vehej në veprim, për ndryshe i shtërngohej laku mbas fytit edhe ligjë-proponuesi mbaronte jetën ! Prandej tmerë e frikë të madhe kishte populli edhe kurrkush nuk guxonte me bë fjalë për kanune të rij ! Kso doret ky popull jetoj gati 200 vjet në qetsi, por edhe në përparim të lakmueshëm se psë vetëm një ligjë e re u votue në kto 200 vjet e sipër, se nuk ishte punë për me lujtë.

¹ TIMON (Kormenin) *Livre des orateurs*. M.BLOCK, *Dictionnaire politique, në fjalët Eloquence*. DUCLERC ET PAGNERRE, *Dictionnaire politique, në fjalën Orateur*.

oratorët e tjerë të Parlamentit, kanë të drejtë edhe sidomos detyrë t'a studjojnë mirë çashtjen ndër zyrat e tyre e të mbajnë të shkruem sa shënime të duan e të pregatiten sa më mirë për me e kundrështue ligjen, me e përkrahë, ose me e përmirësue kû të jet e si të jet nevoja.

Takon midis të deputetëve disa herë të gjinden njerëz, të cilët s'janë të zotët e fjalës, e ndofta nuk dijnë t'a çvillojnë mirë një çashtje, ase themën e proponueme, se psë i u mungojnë talentat ligjërorë e gjestet retorike, por se janë njerëz të rrahun e të kuptueshëm, të drejtë e t'arsyeshëm; kta në qoftë se s'munden t' paraqitin mendimet e tyre mbas rregullavet të gojtaris (éloquence), munden me gjith ato t'i a u besojnë vrojtimit e tyre e qortimet do oratorve të orvatun me i zhdrivillue përpara Parlamentit¹.

Folsi kur i vjen radha me folë lëshohet prej vendit të vet edhe vjen e hypën mbi **tribunë**, e cila është një farë çardakut i vogël, 2-3 kâmbsh i naltë edhe i thurun përpara me do drrasa ose parmaqe, ku mundet m'u pshtetë oratori tek ligjron. Gjindet kah e djathta, ose e rëmakta e kryesoris së Parlamentit edhe ballën e ka kthye, si edhe kryesori i Parlamentit, drejt rreshtave të deputetëve, e të amfitheatrit të Parlamentit (në qoftë se ka).²

Fjala në Parlament është krejt e lirë e e pa-pëngueme, por se folsi mundet t'a marrë fjalën një herë a dy, si mbas kanonismës së posaçme të Parlamentit e jo sa herë të dojë. Bisedimi nuk quhet i mbaruem deri sa të flasin të gjithë ata që kanë lypë fjalën prej Kryetarit të Parlamentit e janë shkruar në listën e posaçme të kryetarit.

¹ Kjo ka ngjamun tjetër herë në Parlamentin e Anglis ngjet sidomos edhe sot. Kjo ngjiste edhe në Francë si n'a tregon BENTHAM-I (më 1789) ku i madhi orator frënk MIRABEAU merrte shënime prej deputetëve tjerë e i çvillonte n'at minutë me mendjen e naltë e të shndritshme të tij.

² Në Francë, qysh në kohën e atentatit të Napoleonit të III nuk kishte tribunë në Parlament, deri sa, populli tue e pa me nevojë e lypi prej Imperatorit edhe ky ja dha lëjen.

Në Angli, kurrë s'kanë pasë tribunë Parlamentet, se atje seicili orator çohet e flet prej vendit të vet. Deputetët englezë kanë zakonet e vjetër mos me i qitë kapellat prej krenavet të tyre, edhe vetëm aj që flet, oratori, është i detyruem me e qitë kapellen në fjalë e sipër.

f.) Mënyra e votimit

Si thamë më parë, çâshtja ose ligja mbasi të bisedohet mirë e të dliret vehet në votim.

Mâ të shumtët e regjimeve konstitucionarë votimin e kanë të **hapët** ose të **sheshit**, edhë kjo âsht mënyra mâ e mirë e votimit, sepse kshtu respektohen mâ mirë lirit politike e personale prej Parlamenteve e prej Qeverive, edhë kso doret, deputetët, të cilët nuk kanë ndo një responsabilitet as gjyqsisht, as politikisht për ç'ka votojnë në Parlament, hijnë nën kontrollin moral të popullit, i cili kshtu merr vesht sjelljen e mkamsave të tij në Parlament.

Votimi bâhet tue u çue në kambë seicili deputet në vend të vet e tue ngrehë dorën e djathtë përpjetë, ose edhë mbas leximit të veçantë të emnavet të deputetëve¹ në qoftë se kshtu e lypin shumica e Parlamentit.

Në do çâshtje të veçanta e mâ fort personale të deputetëve votimi mundet m'u bâ edhë fshehtazi. Aherë deputetët, ose shkruajnë nga një **po** ase **jo** në një copë letër të bardhë e i shtijen të gjitha votat në një vend (tenëqe, kuti a kso lloji), mandej kryetari i Parlamentit, ose me urdhën të tij një tjetër deputet i nxjerr një nga një prej depos e i lexon përpara e në shtë të gjithvet, ose me anë të do plumbavet të vogjël a shazmave, tue marrë seicili deputet kah një kokërr e tue e qitë brenda në dêpot, (e cila në kët rasë âsht një arkë teneqêje e vogël me një birë ne mest e një qynq të dalë jashta gati 1-2 pllambë sa që i nxen dorën votuesit), voton gjithseicili për pa u marrë vesht prej Parlamentit në votoj **për** ose **kundrë** çâshtjes. Kjo arkë, tue e qenë e dame më dysh âsht e lyjem kah e djathta me ngjyrë të bardhë, ku sipër sjell fjalën "**Po**" e kah e sallakta me ngjyrë të zezë, ku në kryje sjell fjalën "**Jo**" edhë storaset përpara kryetarit të Parlamentit përmbi bangon a tryezën e gjatë e të gjânë të kryesoris.

Tue qenë se bisedimet e votimet bâhen në Parlament kurdoherë, âsht nevoja që ndërtesa e Parlamentit të ket për mbrenda e për rreth edhë një **amfitheatër** me shum loxhe e frona, ku rrijnë deputetët e ata që dishrojnë me digjue bisedimet, si edhë gazetarët, të cilët kanë loxhe

¹ **Apel nominatif** si i thonë Frëngjët.

(loges) të posaçme e të gjâna me gjithë lehtësit e të tjerat mjete shkrimore.

Mbreti ose Kryetari i Republikës kanë loxhe të veçanta. S'ka fjalë që në ket mënyrë që bâhen bisedimet e Parlamentit janë gjithmonë të dobishme për Shtetin e të siguruem edhe Populli krijon mendimin e vet e opinionin e tij për përfaqësuesit që ka, si edhe me anë të Shtypit, i cili është ajo fuqija më e madhe e më e forta e përparimit të tij¹.

Janë do çështje tepër serioze të Shtetit që e duan doemos votimin e fshehtë në Parlament², të ktilla çështje janë **Krizat Politike, Luftat e Përbrendëshme, Rreziqet e Përrjashtëm**, etj. etj. Prandej edhe shumica e Konstitucioneve permetojnë bisedimet e fshehtë të Parlamentit, kur kta janë të nevojshëm për interesat e shtetit. Pra kur takon një rasë e ktille e e lypin të paktën dhetë deputetë, kryetari i Parlamentit jep urdhnin të dalin të gjithë jashtë Parlamentit, përveç deputetvet, ministravet e Mbretit e mbyll dyert parlamentare, ku paraqiten e shpjegohen shkakët e fshehtë, pranohen edhe fillon bisedimi me dyert e ndrymun³.

¹ Me të drejtë është qujt Shtypi si **Fuqija e katert shtetnore**.

² I famshmi politolog frëng GUIZOT thotë se karakteri më i math i një regjimit konstitucjonar është bisedimi i çështjeve me dyert çilun të Parlamentit. Nji tjetër frëng politikan e auktor FRANÇOIS EDUARD HERVÉ tha se “bisedimi i hapët është për Shoqnin njerzore një ashtu si janë dëjt për trupin e njeriut”.

³ Historia dishmon se shumë herë bisedimet e fshehtë të Parlamentit kanë pshtue kombet prej rrënimeve të sigurtë. Për shembull po permendim një ndollinë të ktille, e cila ngjavi në Shtetet e Bashkuem t’Amerikës. Mbassi Amerikanët me anë të kryengritjes që bâne i përzune Englezët prej vendeve të tyne, nuk shkoj shumë kohë edhe lidhjet e **Federatës Amerikane** si me thënë u voknë e gati u çprishnë, ksthtë që **Federata** rrezikonte katër vjet rrjeshtas rrezikun më të math, çartjen e rrenimin kryekput të jetës së saj ! U grish atëherë një mbledhje kombtare prej pak vetash (gjithsej 55), por të cilët ishin njerzit më të xgjedhun e më në zâ të Amerikës, e e shpëtuan Atdheun e tyne prej një katastrofe më se të sigurtë, tue trajtue një atë të famshim regjim konstitucjonar amerikan, me të cilin larguene ç’do rrezik e prune fatbardhësin e vendit të tyne. Ajo mbledhje glorioze i bâni të fshehtë të gjitha bisedimet edhe për fat nuk mbajti as praktika të bisedimeve (proçes-verbale). Edhe kaq të fshehtë u rrejtën vendimet që u mueren n’ato kuvende misteriozë, sa as pak nuk dihte populli amerikan për ç’ka u fol atje e u vendue ! Mbas 50 e sa vjetësh të mbledhjes famoze e mbasi vdiq MADISSONI një prej antarve të kësaj mbledhje, i cili i kishte pasë shkruar fshehtëzi në defterin e vet gjith çka flitej atje e bisedohej, e vëhja e tij ja shiti kto shenime të paçmueshëm Qeveris Amerikane për një vlefte 30.000 dollarësh. Kshtu Qeverija Amerikane i botoj ato edhe i a bani të dijtun popullit.

Si thamë edhe tjetër herë Parlamenti ka ndërtesën e tij të madhe e të gjënë e sa mundet të bukur e të shkëlqyeshme; kjo duhet me kënë nga më të shndritshmet e më të parat ndërtesa kombtare, në rendin e parë ai është edhe pallati i Mbretit ose i Kryetarit të Republikës, godinat ministrore të Qeveris etj.etj. Shumë politologë të çquem i kanë dhënë të madhe rëndësi ndërtesës madhështore të Parlamentit¹.

¹ Kqyr çka flet CHARLES de MONTAEMBERT, një politikan frënk për Parlamentin e Anglis, i cili është më i bukuri, më i vjetri, më i begatshim e më i madhnueshmi në Parlamentet e gjithë Botës: “Pak e çmoj thotë, atë njeri i cili kishte me ndëjë apathik përpara asaj ndërtesës së madhnueshme të **Parlamentit Inglist**, ktij monumenti historik të **Ligjës, të Ligjëratës e të Liris!** Me respekt e drojë të pa-shoqe duhet shtektari të shkelin aty; është mijë-herësh më i shëjtueshem se sa **Pnyx** – i (Gjyqi i vjetër) i Athinës e se **Forum** – i i Romës, sepsë brenda n’atë u storas tash 1.000 e sa vjet ilteri i shëjt i popujve e djepi i lirive të botës së rë! Brenda n’atë, 10 shekuj me radhë kanë luftue e drejta e popujve edhe nderi e vlefte e njeriut kundra **tyranis e dhespotismit** e kan dalë te e mbramja gadhnuese ! N’atë u thyen vargojt e **Robnis** e theorit e poshtme e të mallkueme të **Monarqis e t’Apsolutism-** it! N’ atë u kremtue triumfi i **Liris së vërtetë** nën titullin”Lirija e shtetasve”. Brenda në këtë ndërtesë të madhnueshme e hyjnore u biseduene çashtjet më fisnike e më të kthellta, lirisasëse e liri-prurse, që ju ka dalë zot arsyeja njerzore ! Atje e drejta kurr s’mbet pa mprojtës ! Atje rrena e mashtrimi, gënjeshtra e bigonija (shpifja) nuk gjetën vënd ! Kjo ndërtesë e habitshme për sht e njeriut me naltinat e saj si qiparis të gjatë që ka përqark, e skalisun e e kepun ka të katër anët si me kënë e strukthme, me kullat e saj të nalta e krenare, e muret e saj të trashë e të lëmuem, gati të derdhun si në kallupe, me kumonët e saj të pa-njehuna të mdha e të vogla me sqimet (stolit) e saj të pa-masta me ballin drejt për drejt lumit të math **Tamesit**, i cili i përllak pëqijtë e themelet e fortë historikë, e që përpara kambve të saj i shtrin Bretagnes plakë një tregti detare, të pa-fundshme e të mrekullueshme, të gjitha kto s’munten mos me e bënë shtektarin të mos mahnitet e të mos qëndrojë me gojë hapët e të mos i dalin prej gardhit të dhamve të tij fjalët: **sa i madhnueshëm, sa i mrekullueshëm është dikur ky vullndet i një popullit!** Edhë pason ky shkrimtar: Gjith kahë në këtë ndërtesë shëkon statua e gjallëshkrime hartnorte që simbolizojnë sende e ndollina të historis kombtare e të poesis, në vënd të shllëgjave alegorike e përfytyrimeve mythologjike e të marrë të palaseve të **Luxemburgut të Burbonëve!** Kurr njëherë **Mbretnija Historia e Lirija** nuk paten një kishë, një tempull më të vlefshëm se këtë ndërtesë ! Nëpërmjet ktij shkëlqimi të mjeshtoris e të arteve, deputetët Englezë bisedojnë me qetsi e pabujë e vendojnë ligjë të mdhaja e me rëndësi ! S’janë as fanfaronë(ai që trumbeton se ka bërë ose mund të bëjë gjëra të mdhaja e s’ bënë asgjë), as theatrinë; burra me frak, me redingota ose me palltë edhe me kapellat në krye, tue pasë kryet t’ulun, merren me interesat e më të pallhit Shtet në Botë edhe me një farë ftohtësije e ka-dalas vendojnë ligjë, të cilat përkujdesohen për fatet e 300 e sa miljona njerësve, të shpërndamun në të pesë kontinentet e lāmshit të Dheut!

g.) Kryepari i Parlamentit.

Thame se Parlamenti sundohet prej kryetarit të tij. Por si formohet kryesija, ose kryeparija e një Parlamenti ? Sot të gjithë Regjimet Konstitucionare kryesin e xgjedhin prej deputetëve të Parlamentit, në ket mënyrë: Një Kryetar, një nënkryetar, dy sekretarë, dy nënsekretarë, dy protokolistë e dy a më tepër stenografistë por se vetëm kryetari sundon, ai mban rregullin e përkujdesohet për qetsin e Parlamentit.

Kryesija, ose kryetarija xgjedhet në krye të ç' do **synodës parlamentare**, me vota të fshehta. **Synodë Parlamentare** quhet afati i përvjetshëm në të cilën vepron Parlamenti. **Periudë Parlamentare**, quhet afati i veprimeve të Parlamentit qysh ditën që lën (që çil dyert e punon) deri ditën që vdes (që shpërndahet prej anës së Mbretit). **Periuda Parlamentare** duhet me këndë jo më shumë se 4 vjet jeteset, në se shpesh Parlamenti është fort jetë shkurtën. Pra një Periudë ka rregullisht 4 synoda, e në qoftë jetë shkurtën Parlamenti, atëherë ka më pak. Por se në ç' do synodë Parlamentare, në qoftë se kjo shkon rregullisht e nuk shpërndahet Parlamenti, bisedimet nuk janë më të vogla se tri-mujshe, as më të gjata se gjatëshmëjshme.

Detyrat e Kryetarit të Parlamentit janë këto me pak fjalë:

1. – Përmbytja në zbatim të kushteve të Rregjimit konstitucionar
2. – Përmbytja e rregullave të kanonizmit të Parlamentit
3. – Përmbytja e qetsisë së përbrendëshme të Parlamentit
4. – Ky i jep me radhë fjalën oratorëve deputetë, kur duan me folë¹
5. – E sjell seicilin orator, a deputet në vent kur kalon masën e fjalës
6. – Ky ka detyrë me i çqer çashtjet mirë e mbas bisedimit me i vù në votim.
7. – T'i komunikojë Parlamentit përfundimet e votimeve.
8. – Të caktojë **urdhnin e ditës**² edhe ditën e pasimit bisedimeve

¹ E sjella në vent quhet frangjisht **Rappel á l'ordre**

² Urdhni i ditës ose **ordre du jour** frangjisht quhet çashtja, ose çashtjet që do bisedohen e do të votohen ditën tjetër që vazhdon mbas kësaj dite të bisedimit. Po frazi

Nënkryetari, ose Nënkryetarët kur janë më shumë se një, zënë vendin e Kryetarit kur ky është i zënë me punë tjera, ose prej një shkakut ligjshëm s'mundet më të gjetë në Parlament.

Kryetari, po të dojë, ka të drejtë të flasë edhe vetë, tue marrë fjalën si deputetët e tjerë, por se asnjëri hiqet prej vendit edhe vendin ia lëshon nënkryetarit.

Sekretarët mbajnë praktikën e mbledhjeve, lexojnë mbas urdhrit të Kryetarit të gjitha shkresat e dokumentat e lajmet e nevojshme, shkruajnë me rradhë emrat e atyne që kanë lypë fjalën, edhe mbajnë në kujdes të gjitha shkresat e letrat e nevojshme që ju dorëzohen me anë të kryetarit, edhe përgjithrisht i ndihmojnë kryetarit kur të jetë nevoja, si domos në punë të votave të karta, ose të fshehta.

h.) Dasi e punëve të brendshme të Parlamentit

Pamë më nëalt se Parlamenti ka dy farë detyrash, detyrën ose të drejtën e ligjë-dhënës edhe detyrën ose të drejtën e vrojtuesit e të qortuesit të Fuqisë Ekzekutore të Shtetit.

Për më i krye këto dy detyra ashtu si duhet, është nevoja që Parlamenti t'i përndajë punët midis anëtarëve të tij, të cilët formojnë trupa të veçantë e bisedojnë mbi çështjet veçanërisht se i cili. Për këtë arsye Parlamenti në fillim të së cilës synodë dahet në degë të veçanta. Munden të marrin pjesë të gjithë deputetët, si anëtarë në këto degë, po munden të pjestojnë edhe më pak, si mbas nevojës që të jetë.

Parlamenti, ose deputetët e Parlamentit dahan simbas nevojës në 8 a 10, a 12 trupe ose Komisione, tuj pasë secili trup nga 5 deri 10 misionarë. Këto trupe ose komisi emnohen kështu:

1. Komisi e Financave
2. Komisi e Punëve të brendshme
3. Komisi e Bulqësisë
4. Komisi e Industrisë

“tash po himë në urdhnin e ditës” që përdoron shpesh herë Kryetari i Parlamentit ka kuptimin që don me u dhënë fund bisedimeve, tue e mbyllë mbledhjen, e tue e lënë vazhdimin e tyne për një ditë tjetër.

5. Komisi e Tregtis
6. Komisi e Punëve Botore (Travaux Publics)
7. Komisi e Arësimit
8. Komisi e Drejtis e e Fëvet
9. Komisi e Punëve të jashtme.
10. Komisi e Ushtrisë së tokës e detit
11. Komisi e të pranuemit të shkresave, ankimeve etj. etj.
12. Komisi e Budxhësë, e cila është më e madhja së gjithash¹.

Të gjitha kto komisi veprojnë në kohët e caktueme prej kryetarit të Parlamentit edhe kur i kanë gati punët e tyre ja paraqesin Parlamentit, i cili bisedon e vendon mbi to.

VI.

Kshilli i Shtetit

Për lehtësi të punëve të Parlamentit më të shumë e Regjimeve konstitucionarë kanë pranue edhe **Këshillin e Shtetit**² i cili nuk është një fuqi ligj-dhënëse, por se një trup i veçantë, i përbëmun prej njerësve të dijshtëm, të çprovuem e kompetentë edhe ka për detyrë më të madhe studimin e trajtimin e ligjëvet, që kanë me iu paraqitë Parlamentit për votim. Ky trup është, si me thënë këshilluesi i Parlamentit.

Që **Këshilli i Shtetit** është një punë fort e nevojshme për një Parlament e thonë e e dishmojnë të gjithë shkrimtarët politologë një gojet, se pse është e dijtun se Parlamenti nuk mundet me pasë për ç'do ligjë një kohë aq të gjatë sa të mundet t'a kuptojë kadalas e masandej t'a votojë. Posë ksaj Parlamenti nuk mundet me pasë në gjë të vet shpesh herë një ata njers të zotët e të punës të shprovuem, të dijshtëm e kompetentë për trajtim të pa-gabueshtëm të ligjëve të Shtetit. Burra, të cilët munden me qenë të vaditun jo vetëm me dije për nevojat e Shtetit por edhe me dritat e qytetnimit të kombeve të huej janë të rallë, e rallë ngjet që njerës të ktilë të kenë zënë vendin e deputetit; por edhe si kur

¹ Nji Parlament i Shqypnis i cili s'mundet me pasë edhe aq shumë punë, mundet gjith kto komisi t'i përmbledhë në 3 a në 4 të shumen.

² **Conseil d'Etat** frangjisht, **Shurái** – **devlet** turqisht **Symvulion Epikratias** Greqisht. Kshilli i Shtetit është një shpikje franceze qysh në kohë të Imperatorve të francës, i cili sot vepron në të gjitha Shtetet për veç në Greqi, ku dy herë është vu në veprim e dy herë është hjek

t'ishin të tillë në Parlament nuk do kishin gjith'atë koh' e qetsi që munt të kishin si misë të veçantë të një trupi të posaçëm, të **Këshillit të Shtetit**.

Detyrat e Këshillit të Shtetit jan kto:

1.Pregatitja e ligjëve

2.Gjith seicila ligjë që munt të jetë trajtume prej një Ministri, ose deputeti, duhet të shkonjë prej ktij kshilli, i cili kâ me dhânë mendimin e vet përmbi atë.

3. Ka detyrë të shndritsojë mendjen e Parlamentit, me anë të expozeve të gjata që ka me bâmun për ligjet që i paravêhen për shqyrtim, e të japë edhe mendimin e vet për mbi ligjën në e shef të nevojshme si edhe ç'dobi mundet me pasë Shteti prej ksaj, a ktyne ligjëve.

4. Ka detyrë të japë kshillat e veta sa herë ja lyp Parlamenti.

5. Gjith'ashtu ka detyrë t'a kshillojë Qeverin sa herë të lypet përgjithsisht, ose ministrat një nga një për punët e ministorige të veta.

6. Si gjyq administratif gjykon çâshtjet që janë midis Qeveris e Popullit për ç'ka i përket Administratës e jo Gjyqsis, si edhe çâshtjet nërmjet të zyrove gjyqore e administore.

7.Jep opinionin e vet për pushimin ase jo të nënpunsave kur i kërkohet.

8.Lehtëson Qeverin në çâshtje të vështira administore.

9.Vrojton e qorton të gjitha **Ndërtesat Bâmirëse**, si atë të vobekve, të pleqve, të jetimave etj., si edhe Bankat e gjith Kompanit Anonyme. Kshilli i Shtetit, si mbas çâshtjeve që do të merret, nuk duhet të formohet vetëm prej njerësve që dijnë kanunet, por edhe prej njersve mâ të shenuem të Administratës, njerëz kompetentë për çâshtje ushtarijake të tokës, të detit e të ajrit, inxhinierë të mdhaj, ekonomologjistë, politikanë në zâ, njerz të njojtun në fushën e ditunis, të arsimit, të moralit e të kulturës, me një fjalë si kshilltarë misa të ktij Kshilli të Shtetit

duhen m'u xgjedhë maza (ajka) ose krema e inteligjencës e t'intelektualismit të Shtetit¹.

Me të drejtë Kshilli i Shtetit karakterizohet prej politilogvet si një shtyllë e fortë e vendit, si një dorrâni e plottë e lirive politike e personale të një regjimi konstitucionar edhe si një peshore (balance) midis Parlamentit e Qeveris².

Misë të Kshillit të Shtetit munden me kenë aqë sa është edhe nevoja e Shtetit. Në Shtete të vegjël si në Belgjikë, Greqi e njeti, anëtarët e kshillit s'kanë qenë as më pak se pësë-mbëdhetë, as më shumë se një-zet³.

¹ Theorit më të mdhaja për përfundimet praktikë që ka Kshilli i Shtetit shifi në librat shkencorë të ktyne auktorëve të mdhaj:

BLUNTSCHLI. Lehre vom Mod. Staatsrecht.II 260-264 MOHL. Politik. I 503 e pasimet, BLOCK. Dictionnaire de l'administration e Dict.Politique SHULZE. Das Preus. Staatsrecht. I. 296 GNEIST, Engl.Verfassung und Verwaltungsrecht,II 922. ANGELOPULLOS. **Dhioikit. Dhiaion** vol. 178-179.

² Në kohë të Napoleonit të math ky kshill kishte mrrijtë në zenithin e famës së tij. Napoleoni, i cili ish shumë një mende-naltë, kishte mujtë në pak kohë me e bâmun shembullin e gjithë kshillave të tjerë të shteteve të huej. Kqyr çka shkruen për këtë **Cormenin**, i cili shërbente atjè:

Le conseil d'Etat était alors le siège du gouvernement, la seule parole de la France, le flambeau des lois et l'âme de l'Empereur. Les auditeurs, sous le nom de l'intendants, assouplissaient au frein les pays subjugués, Les ministres d'Etat, sous le nom de presidents de section, contrôlaient les actes des ministres en portefeuille. Ses conseillers en service ordinaire, sous le nom d'orateurs du gouvernement, sousstenaient la discussion des lois au Tribunal, au Senat, au Corps legislatif. Les conseillers en servis extraordinaire, sous nom des directeurs généraux, administrare les regies des Douanes, des Domaines, des Droits réunis, des Ponts et Chaussées, de l'Amortissement, des Forêts et du Trésor, levaient des impôts sur les provinces de l'Illyrie de la Hollande et de l'Espagne, dictaient nos codes à Turin, à Rome, à Naples, à Amsterdam, à Milan, à Florance, à Coblenz, à Bruxelles, à Anvers, à Hamburg et allaient monter à la française des principautés, des duchès et des royaumes. — Napoleoni vetë e quante Kshillin e Shtetit “Sa pensée en deliberation”, sikundër edhe ministrat e tij ishin “Sa pensée en execution”. Shif edhe LAS CASES **Memoires de Sainte – Hélén I. 343**

³ Sa për Shtetin t'onë Shqyptar, kujtoj se 10-12 ksijsk kshilltarë ishin mjaft. Por si do mos, në deri sa t'ja mbrijmë ditës për me pasë një parlament n'a duhet me doemos t'ja mshtesim Qeveris t'onë një farë Kshilli të kthillë.

K R Y E C !

I

Fuqija Eksekutuese.

Natyra e qellimi i saj.

Si folmë në trajtimet paraprake të ktij libri, Fuqija Eksekutuese është njajo që zbaton gjykimet e dhânun prej gjyqeve mbas ligjave në veprim, ajo që ju rrin syprit ligjëve për m'u zbatue rregullisht, ajo që përkujdesohet për sigurimin e Shtetit, qetsin e përmbredshëme e të përjashtëme, si edhe për nevojat e tjera të Shtetit. Ajo zbaton gjithë ligjet e vendit, si ligjët administratore, policijare, financjare etj. etj. ajo mbledh tagret e venduem mbas ligjave në Parlament, me pak fjalë Fuqija Eksekutuese është vetë Qeverija e Shtetit me gjithë nënpunsat e saj.

Mbas ktij caktimi shifet se Fuqija Eksekutuese është një mashinë e madhe me shumë mashinista. Kjo Fuqi dahet dysh: **Në Fuqin mâ të epertë eksekutuese** edhe në **Fuqin mâ t'ûlët eksekutuese**. E para është Qeverija bashkë me Mbretin, ose Kryetarin e Republikës, e dyta është Administrata me funksionarët e saj Prefekta, Nënprefekta, Mydira, Komandanta Xhandarmërije, Drejtoria Policije, Drejtorja Finance, Eksekutora të gjykimeve. Nënpusa doganorë e pyllorë, etj. etj. si edhe Bajloza (Ambasadorë), Konsuj etj. etj. Ktu nuk po hyjmë në hollsinë të detyrave të Fuqis Eksekutore, se kjo i përket së drejtës Administrative, ose Sunduese. Kena me hetue vetëm në pikpamje konstitucionare se cila është natyra e fuqis eksekutuese edhe ç'farë qëllimi ka.

Në ket kapitull kena kqyr ministrat si bashkëpunues të Mbretit edhe si përgjegjës të ligjeve e dekretave që kta nënshkruajn, bashkë me Mbretin (sepse Mbreti nuk ka ndonji përgjegjësi), kur se në të drejtën Administrative ministrat hetohen si nënpunës të Administratës mâ të naltë; me një fjalë në ket kapitull kena me bamun fjalë për Qeverin, si Fuqi Eksekutuese.

Kshtu pra Fuqija Eksekutuese ka përgjithsisht kto detyra:

1. -Të përkujdesohet e të përmbâjë rregullin e qetsin e vendit të përbrendshme e të largojë rreziqet që munden me i ardhë popullit;

2. -Të ketë para sysh e të përkrahë sa të mundet independencën e autonominë e Shtetit, rregullin e qetsin e tij e të largojë ç'do rezik që mundet t'u vijë të drejtave e interesave të Shtetit nga an' e përjashtme.

Për lehtsin e saj e për sigurimin e detyrave që ka, Fuqis Eksekutuese i janë dhënë prej Regjimit konstitucjonar kto të drejta:

- a) Të emnojë e të hjekë prej pune nënpunsat e Shtetit;
- b) T'i rritë gradën e t'i naltsojë kur të jetë nevoja;
- c) Të jetë e zoja të urdhrojnë si mbas nevojave që të ketë të gjithë nënpunsat e Shtetit civile e ushtrijakë, të dominojnë mbi të gjitha fuqit e Shtetit që ka mbi tokë e mbi det e mbi ajër edhe të lypë prej nënpunsave dëgjim e dishiplinë e të zbatuemit e urdhnave të saj.
- d) Të çpallë luftë, të nënshkruej traktate paqje, traktate aliance, traktate tregtije me Shtete të tjerë etj. etj.
- e) Të mbledhë me anë të nënpunsave të saj të gjithë tagrat e taksat të votueme me anë të ligjave prej Fuqis Ligjë-dhânse të Shtetit;

Tani mundena me çvillue mâ hollë edhe një nga një të gjitha kto të drejta që ka Fuqija Eksekutuese prej Kanunit themeluer (Regj. Konstitucjonar).

a) E drejta e emnimit e e pushimit të nënpunsavet

Fuqija Eksekutuese âsht responsible edhe gjyqsisht edhe politikisht përpara Fuqis Ligjë-dhânse, e moralisht përpara Kombit e Historis për përdorimin të mirë a të keq të pushtetit të saj në detyrat që i janë vue për barrë.

Fuqija Eksekutuese për me vue në veprim detyrat që ka nuk âsht e zoja kurrresi vetë po s'pati një sigurim të mjaftë; ky sigurim âsht **Fuqija e armëvet**, si me thënë fuqija ushtrijake e tokës (Ushtri, Xhendarmeri, Polici), fuqija e detit (Flotta detare e anijet) e fuqija e ajrit që âsht sot (aeroplanat e gjithë vegat' e tjera ajrore).

Fuqija Eksekutuese po të lihej e lirë në emënimin e pushimin e nënpunsave, si mbas dëshirit të saj ahëre kjo, mbasi ka edhe nevojë (si Qeveri) t'a ketë mirë me partin më të madhe të Parlamentit (Partin vepruese politike), mundej të punonte si mbas qefit të deputetëve të Partis, tue emnue miqt' e tyne e miqt e përkrahsat e Qeveris. Atbotë kishin m'u marrë si nënpunës njers të pa-zottë e pa-kompetencë, e kishin me u pushue prej pune anmiqt' e Qeveris, anmikët e miqve të saj, sa do që kta mundeshin me qenë shumë më të zottët e punës e tepër kompetentë, të ndershëm e të drejtë. Prandaj i kanë caktue edhe kufijtë e veprimit kësaj Fuqije. Kshtu oficerat b.f. të detit e të tokës, mbassi emnohen një herë si të ktillë, nuk munden të hiqen prej shërbimit përveç se po të veprojnë ndo një myxyrë të rëndë prej atyne që ka caktue kanuni penesuar (penal) Gradat e tyne një herë që ju jepen nuk munden t'u merren prapë përveç se me anë të gjyqit, me një gjykim (Ilam). Gradat e rritjet e tyne nuk bâhen me xgjedhje po mbas siràs të shërbimit edhe nga ndo i herë mbas një trimnije të shënueshme që kanë kallxue, ose prej ndo një tjetre çprove të madhe. Nënpunsat e tjerë civilë (gjyqtarë, administratorë, financjarë etj.) emnohen tue pasë disa çilsi të veçanta që cakton ligja për ata e jo si do kudo, tue u marrë prej rugave. Gjithashtu pushohen, ose hiqen prej pune vetëm kur veprojnë jashta kufijve, të përmendun në ligjet e posaçme për nënpunsat, ndryshe jo¹. Por sidomos të gjithë kta nënpunsa gjinden kurdoherë nën pushtetin e Fuqis eksekutuese të (Qeveris), e cila i ka nën vështtrimin e saj e lypë kurdoherë prej tyne të kryemit e detyrave që ju janë ngarkue me disiplinë e me përvujtsi, e është gati t'i persekutojë për pa-ndigjesën e pa-bindsin e tyne e t'i heqë në gjyq e kshtu edhe t'i ndëshkojë disiplinisht, ose me pushim pune të përkohëshëm, ose t'i nxjerrë krejt prej pune

**b.) E drejta e Fuqis Eksekutuese për me
kênë e zoja mbi gjithë fuqit e tjera.
(Të tokës, të detit e të ajrit)**

Tue kênë se Fuqija Eksekutuese ka detyrë të përkujdesohet për sigurimin e qetësin e vendit prej rreziqeve të përbrendshme e të përjashtme, tue i ruejtë interesat e popullit e të vendit e tue përkrahë

¹ Mâ të shumtët e Shteteve kanë ligje, mbas të cilave nënpunsat civilë janë të kurdohershëm (Dajimi). Mjerisht në disa Shtete si në Greqi, Serbi, Bulgari, Turqi e njeti nënpunsat përveç atyne të gjyqsis e do të tjerëve, gjithë ndodhen nën qefin e Fuqis Eksekutuese.

indipendencën e autonomin e Shtetit, për të cilat si thamë, është responsablë kjo gjyqtarisht edhe politikisht përpara Mbretit e Parlamentit, e moralisht përpara Kombit e Historis, pra, nevoja e lyp që Fuqija Ekzekutuese të jët qëndra e ç’do veprimit e ama e gjithë veglave tjera civile e ushtarijake; kjo duhet me qenë patroni e udhëheqsi i gjithë fuqisë ekzekutore e prëjsi i gjithë nënpunsavet të Shtetit. Prandaj ka të drejtë t’u kallzojë detyrat e tyre, mjetet e veprimit e t’i urdhrojë si mbas ligjeve të veçanta organike si do që të dojë e qysh t’a shofin me nevojë e me arsye. Kshtu kanuni penal ndëshkon rrebtësisht një atë nënpunës, i cili vepron kundra ligjës, ose rëfen një ngathsi në detyrën e vet e nuk ju shtrohet urdhnave të Fuqis ekzekutuese. Ligja ushtarijake urdhnnon që jo vetëm komandantat e naltë të fuqive toksore, detare e ajrore t’u shtrohen urdhnave të Fuqis ekzekutuese, por edhe oficerat më të ulët në gradë t’u sjellin respekt oficerave më të epërt, t’i drojnë e t’u binden, si edhe ushtarët janë nën disiplinë të nënoficerëve e kta nën disiplinë të oficerave, me një fjalë më i vogli duhet t’i bindet më të madhit.

Po si thamë më përpara Fuqija ekzekutuese (E nalta faqe më së ultës edhe kjo faqe më së naltës) kanë edhe caqet e saj meqenjtë të veprimit të tyre prej Fuqis Ligjë-dhânse, si mbas ligjeve të vûme në veprim; jashta ktyne ç’do veprim i Fuqis ekzekutuese është i pa-ligjshëm e anti-konstitucjonar. Prandaj në qoftë se Fuqija ekzekutuese, ose nënpunsat e degave të saj kalojnë masën e caktueme, funksionarët më të ulët kanë të drejtë të mos i u shtrohen urdhnave të tyre e mos t’i dëgjojnë as pak.

Disa komandantë ushtrie krye-fortë duan të thonë se ushtari duhet të jetë vegël e verbën i më të madhit të tij; duhet të baje ç’do urdhën që ky t’i japin sa do i keq qoftë urdhni e s’ka të drejtë as pak t’i kundrështojë ! Në qoftë se ushtari nuk vepron për një qëllim të naltë e të shëjtë të Shtetit e të Kombit por është vegla e verbën e të madhit të tij, ahëre si e duan ata ushtarin, a e duan të prishë qetsin e vendit, të rëzojë Regjimin, të djegë shtëpit e popullit, të grabitë e të vrasë prindët e vllaznit e tij ? Jo kurrë ! Po ahëre kû është disciplina? Disciplina është ajo që ushtari ju bindet ligjave të vendit, por kur m’i madhi i tij vepron kundra ligjeve, ahëre për mos me prishë pa-ligjësjia ligjen, ushtari tue mos dëgjue më të madhin respekton ligjet; që pra disciplina !

c.) E drejta e të çpallunit të luftës, të mbyllunit të paqes e të nënshkruemit të traktateve, t'aliancave etj.etj.

Mbassi Fuqija ekzekutuese ka detyrë t'a mprojë Shtetin prej msymeve e rreziqeve të jashtëm, merret vesht se fuqija me të cilën ka me i dalë kso-doret zot vendit s'është tjetër veç se ajo fuqija e armëvet. Æsht e dijtun se një e tillë ndollinë për Fuqin ekzekutuese është një gjë e keqe, edhe njeriu kurr nuk dëshiron që çashtjet më të vështira të xgjidhen me anë të topit, të pushkës e të bajonetës; por nevoja e ka dashtë që Fuqija ekzekutuese t'i ket gati veglat e saj për ç'do të këtill rrezik, andaj jo vetëm në kohë lufte mbleth e armatis sa fuqi që të mundet, por edhe në kohë qetsije ka kurdoherë një fuqi të mjaftë ushtarijake, të cilën e mban më fort në kufijt e saj edhe një pjesë tjetër e shpërndan brenda Shtetit andej e kndej.

Mbas ksaj luftës t'egër e të pa-shoqe Europjane është uzdaja se luftat midis Shteteve do të shmprapen e do fashiten. Gjykatorja e madhe ndërkombëtare nën emnin Ligja e Kombeve (Ligue des Nations), së cilës iu vënë lumnisht themelet, ka fillue me veprue qysh se mbaroj kjo luftë. Le të kemi shpresë se do storsen edhe një herë marrëdhëniet njerëzore e qytetnore edhe popujt do kë në qetsin e duhun për me mujtë m'u çvillue qetsisht në kulturën e vet gjithsecili për lumnin e fatbardhsin e tyne e të njerzis.

Gjithë filozofët e Shekullit e kanë neveritun luftën si një mizori, një gjâ të vshtir' e të poshtërm, të tmertë e të mallkueme. Lufta, thonë disa nuk është tjetër, përveç se një **egërsi**, një **barbarismë**, një **kanâre (kasaphâne)**. Janë mundue gjithmonë me e ndalue gjithsesi, Cari i Russis Nikolla i II u mundue tepër për gjyqin ndërkombtar në **Hajë** të Hollandës, por prap se prap ky u gjent i shtrënguerm të kapin armët e të luftojë me Gjermaninë e Austro-Majarë ! (Austro-Hungarinë). Edhë tani u trajtue e u themelue "Ligja e Kombeve", por në qoftë se nuk veket në veprim **Principi i Kombeve**, në qoftë se gjithsecilit popull nuk i njihet liri e tij, në qoftë se njerzit nuk njehen me një barrasë (Egalitë) me njani-tjetrin e në qoftë se s'vehet një garth mbi lakmit' e propagandave gadhnuese e s'njifen kombet me etnografin e tyne kurrë s'kena me pshtue prej rreziqeve të përjashtme, kurrë s'ka për t'u hjekë lufta e s'kanë për t'u qetsue kombet ! Pse e ka kët detyrë kaq të rëndë Fuqija Ekzekutuese për me i dalë zot vendit, andaj ka edhe të drejtë të

çpallin luftë¹ si edhe të mbyllin pagje e të trajtojnë lidhni² të nënshkruaj alianca, ashtu edhe lidhni tregtare e ekonomike etj. etj. Por të gjitha kto ka detyrë me ja lajmue e me i a bâ me dijtë Fuqis Ligjë-dhânse ose Parlamenteve, me gjithë arsyenat e hollsinat, të cilat e shtynë në ket veprim Fuqin Eksekutuese.

Sa për traktatet e lidhnitë për tregti, të cilët shpesh herë munden me pasë edhe do kushte për m'u tagrue populli veçanërisht, kto s'mundet kurrresi me i veprue mbas kryes së vet Fuqija Eksekutuese për pa pasë edhe lëjen e Parlamentit ose të Parlamenteve.

Përveç traktateve politikë ose diplomatikë janë edhe traktatet ekonomikë³, me anë të së cilve dy a ma tepër Shtete lidhen midis tyre për interesa të përbashkëta tregtije toke e deti.

Por edhe të tjerë traktate munden m'u trajtue ndërmjet Shteteve për të mirë e përparim të popujve; ksij traktatesh janë traktatet shkencorë, ose artistikë, traktatet mjeshtrore etj. etj.

Një tjetër soj traktati âsht edh' ajy i **dorimit të fajtorëvet**⁴, e zbatohet në rasë kur kta bâjnë të kqija në vend të vet e kalojnë në një

¹ Mbas të drejtës ndërkombëtare (Droit international public) lufta çpallet tue u lajmue shteti anmik me anë të një **manifeste**, mbas së cilës pason të shmangunit e Ambasadorvet e Bajlosavet. Në kohë të vjetër lufta çpallej me të dërguemit e kasnecavet (tellallëvet).

² Nevoja e madhe e traktateve me kombe të tjerë çfaqet shpesh herë. Piksparit i jep një funt luftës me të mbyllunit e pagjes midis dy shteteve ndërlufarë (belligerants). – Mâ të shënuemit traktate në kohët e mbrame kanë kënë ajy i **Westfalisë** (1648), i cili i dha funt luftës mizore të 30 vjetëve, ajy i **Utrechtit** (1713) me anë të së cilit u krye çâshtja e trashigimit të fronit të Spanjës, ajy i **Wienës** i cili i siguroj Europës qetsin, ajy i **Parisit** (1856) i cili i dha funt luftës së madhe t'Orientit – luftës së Krimes – ajy i **Frankfurtit** (1871) me të cilin u mbarua lufta Prusso-Franceze, ajy i **San – Stefanit** si edhe traktati i **Berlinit** (1878-1880) i cili mjerisht coptoj e groposi Shqypninë e mjerë, ajy i **Londres** (1913), i cili i dha funt luftës Ballkanike, tue e voglue Shqypnin, si edhe tash në funt ajy i **Versailës** bashkë me atë të **Londres e i San-Remos**, që nuk i dhanë funt luftës së ashpër e shkrumuese paneuropiane. M'andej traktatet janë shumë të nevojshëm se lidhin Shtetet me shoqi-shoin. Kështu që pritet çdo rrezik i perjashtëm si per njanin, si për tjetrin. Të dyja kto lloje traktati perbajnë njato që emnohen internacjonalisht **Traktate diplomatike ose politike** (Traités Politiques). Kto nenshkruehen kurdoherë me anë të Ambasadorëvet si përfaqësuesvet të Shtetit edhe dikuer edhe prej Mbretve vetë.

³ Traités économiques

⁴ Traités d'extradition

shtet tjetër. – Ky farë traktati është fort i dobishëm deri më një masë për Shtetet, kur është fjala për të kqija kundra popujve. Për ndryshe kur të kqijat bâhen drejt kundra Qeveris e sjellin një **karakter politik**, atëhere s'ka traktat që mund të detyrojë Shtetin për një kryengritës kso-doret me i a dorue Shtetit tjetër. Si thonë edhe politologët m'atë mdhaj të Shekullit është m'arri e pabesi e jashta qytetnimit m'u dorue një Shtetit tjetër një reaksionar psë ka veprue kundra një Qeverije të mprapshtë, i cili te e mbramja mundet me këndë një njeri i mirë, i vlefshëm, e me ideal e ndjenja të nalta. Andaj gjithë Regjimet, për traktatet që bâhen midis Shteteve të qytetnuem nuk permetojnë kurrresi dorimin e një fajtori **për keq bâmje politike !**

d.) E drejta për me mbledhë tagret

Të gjithë prodhet e përvitshëm, si kundrë edhe të gjithë shpenzimet e motit për shërbimet e nënpunsat e Shtetit, caktohen, si thame edhe tjetër herë, me anë të Budxhës.

Tue kenë se të mbledhunit e ktyne i është lânë fuqis eksekutuese e kjo mbleth me anë të nënpunsave të saj që ka, të administratës e të financës, në qoftë se mbleth tagre jashta atyne që janë caktue në Budxhën, populli ka të drejtë me u kundrështue e mos me i pague të tilla tagra e sidomos as me e nqasë as në prak të derës holla-mbledhësin kusar, i cili do kish guximin me lypë ksij tagrash. Prandej Fuqis Eksekutuese i është dhënë kjo e drejtë për me mbledhë tagrat e taksat, por se vetëm ato tagra e taksa që janë caktue prej Parlamentit e që janë shenue në Budxhënë.

II.

Të tjera të drejta të Fuqis Eksekutuese

a.) Të çpallunit e dekretave të nevojshëm për zbatim të ligjeve.

Fuqis eksekutuese i janë dhënë edhe do të drejta të tjera me anë të ligjëve, ose të Ligjës themelore (Konstitucjonit). Të ktilla të drejta b.f. janë: **a) E drejta për me çpallë urdhnat e nevojshëm për zbatim të kanuneve, b) E drejta e të premunit të monedhës (të pares ose të të hollave), c) E drejta e të dhânunit të shêjave (medailles-nishâne), d)**

E drejta e të falunit të fajëve, ose e të dhânunit falje e amnisti. Ktu pra po bâjmë fjalë për të drejtën e parë prej ktyneve.

Dekret ose **urdhën** në gjuhën ligjore e sidomos si mbas së drejtës publike quhet veprimi i Fuqis Ekzekutive me anë të cilit kjo vepron ose shtie në veprim një të drejtë, një detyrë të saj si mbas mënyrës që âsht caktue në Ligjën themelore¹.

Urdhen, ose dekret quhet më tjetër anë ajo vepra e Fuqis ekzekutuese, me anë të së cilës urdhnohen nënpunsat e varun prej Fuqisë ekzekutuese të kryejnë e të veprojnë një ç’farë do urdhën të Ligjës së naltë themelore (të Konstitucionit), ose një ligjë tjetër. Me anë të ktyne dekretave, të cilët quhen edhe **Dekretë rregulluës** (Reglémentaires), plotësohet një ligjë, që mundet me pasë kënë e mangut, ose rregullohet një ligjë që kishte m’u pamun si e pazbatueshme e kshtu vëhet në veprim. Por se nuk mundet kurr një dekret i ktillë të ndrojë krejt një kanun, se aherë Fuqija ekzekutuese kishte me kalue kufinin e saj, një send që do ish anti-konstitucjonar.

b. E drejta për me prëmun monedha

Qysh në kohët e lashta u birsue zakoni i pâreve si mjet për të kryemit e mar-dhânieve midis popujve. Si mâ të vleftë mjet për kso marr-dhânie u pranuen metalet mâ të çmueshëm âri e argjendi e u quejt kso doret parja si “nervat e gjânave” Tjetër herë monedhat (paret) priteshin të mdhaja, të rânda, e të pa-lëmume, kshtu që në kohë të vjetër të Spartijatve të Greqis, ligjë dhënsi i tyne **Lykurgu** kishte prë një farë parjet aqe të randë sa, për me ble një send të vogël ishte nevoja me pasë me vedi Spartiati një qerre me kshish pâresh ! Po Lykurgu e kishte çpikë kët pare për me i u kallë neveritjen Spartijatëve e kshtu të mos ta përdorojshin pâren as pak.

Sot Shtetet e qytetnuem kanë gjetë atë mâ të lehtë pare e mâ të mbaruemen për përdorim edhe kanë edhe vegla të mbarueme për të premunit e tyne, si edhe ndërtesa të posaçme të qojtuna **Holla-bâse** (Darb-hanë turq. ose Nomismatokopoin greqisht). Kanë edhe një mâ të madhe lehtësi tjetër që, në vend të pares metalike që âsht e randë, përdorojnë pare letrash të njoftuna nën emnin **banknota**. Çâshtja e

¹ Si bie fjala urdhen për emnimin, ose pushimin e një nënpunsit, urdhen për amnisti, urdhen për të shpërdamit të Parlamentit etj. etj.

monedhës â çâshtje që i përket **Ekonomis politike**, pra ne, ktu po hetojmë vetëm shkakun përsë të premunit e monedhës i është lënë nergut Fuqis eksekutive e nuk u la i lirë gjithsecili qytetas të presin ose të shtypinë të holla.

Monedha metalike përveç lehtësive të tjera që ka, ka edhe këtë se është një send që çfaqë çmimin e gjânave, prandaj është edhe më e përdorueshmja se ç'do send tjetër. Për ket arsye duhet që shëjet e përjashtëm të parës, prej të cilve duket fuqija e vlefte e saj e vërtetë, të jen edhe të besueshëm, domethënë populli të sjellë besim ndër ata, se ndryshe nuk e mbaron qëllimin për të cilin u bâ edhe mund të ngjasë një parregullim monedhe në përdorimin e sipër, mbas të cilit vlefte e saj onomastike kishte me kenë shumë më e naltë ose më e ulët se vlefte metalike e se vlefte pazarake edhe kshtu jo vetëm bâhet një farë hypje e zbritje e çmimit të monedhës, që për së jashtimi duket se ka një fuqi si atë që përfaqëson, por edhe vështirësi e madhe shkaktohet ndër marrëdhëniet, e kshtu është nevoja të çprovohet për gjith herë vlefte e vërtetë e monedhës si edhe peshimi (rândsija) i vërtetë i saj. Edhe me kenë se Fuqija eksekutive është më e meritueshmja, si më e njoftuna përpara popullit e sugurueme prej Parlamentit e ligjëve e populli ka besim te ajo më tepër se sa kishte me pasë në një njeri tjetër, ose në një shoqni, e është e sigurtë se nuk mundet me kenë parja e falsifikueme (e mashtrueme, kallpe), për kto arsye pra kjo e drejtë i është dhënë e besue Fuqis Eksekutive¹.

c.) E drejta e shêjave (nishanevet.)

Të gjitha, po thua, Ligjët themelore të Shteteve i kanë dhënë të drejtë Fuqis eksekutive për me dà edhe **shêja** (nishane). Ky zakon është i trashëguem qysh në kohët e vjetra barbare mbas një besimit të mashtruem, kinse **Mbreti është ambulli** (burim) **i ç'do nderi**². Prandaj Mbreti duhej të kish edhe fuqin për me shpërndâ ndere një atyne, të cilët i shifte të meritueshëm për ket ofiq³. Edhe sot pra Mbreti ose Kryetari

¹ Për atë që lyp hollësina mbi të përhapunit (circulation) të parevet si edhe për ndrimin e ktyne me anë të banknotave, ashtu edhe për vlefte kur e kà të plottë e kur të bjerrun mundet me lexue më gjatë **Ekonomin Politike**. Shif edhe **Dalloz** Rep. në fjalën **Monnaie** § 1,20

² **Rex fons omnis honoris est.**

³ Për historin e nishaneve shif DAMBREVILLE, **Abrégé de histoire des ordres de la chevalerie**. – A.PERROT, **Collection historique des ordres de Chevalerie civils**

i Republikës kanë ket të drejtë; në disa Regjime të tjera e kanë edhe ministrat d.m.th. Fuqija ekzekutuese.

Po,cila mundet me kenë arsyeja e vërtetë për të dâmit e nishaneve, edhe për ç’ nevojë të dâhen kta shêje? Nji mend âsht arsyja të çpërblehet vyrti i nji njeriut edhe shërbimet e tij të shkëlqyeshëm që ka veprue për Atdhën e vet, por se Mbreti, i cili âsht i dâmun prej popullit, ose ministri, i cili mund të jet edhe një vegël e politikës së tij që shërben, a mundet t’i çquajnë e t’i njohin mirë shërbimet e vërtetë të një njeriut e t’i japin çpërblimin që meriton ? Jo¹ !

Çpërblimi i vërtetë i luftëtarit fatos e kreshnik, i qytetasit bujâr e kreshnik âsht nderi e meritimi që kta kanë në popull edhe respekti e miradija (mirënjohja) e tyne. I vërtetë çpërblim për ata që u dane në shêjë në lufta, ose të shkenctarit të math âsht pensjoni, âsht çpaga që kta marrin prej Shtetit. Çpërblim i vërtetë âsht kunora e dafinës, ose dega e ullinit, që i jepet një mundsi, ose një bâmirsi, janë statuat që ju ngrehen njerësve të shenuem të Shtetit, ose të Popullit. A mund të quhen çpërblime të vërtetë kordonet, shiritet edhe kryqet e palasevet, ose metalet e Qeverive, të cilët i sjellin (mbajnë) edhe sejmenët e kualve të palasit, e gjellëbâsit e Ministorive e të Ambasadave?

Kur u formua në Francë më 1802 **bataljoni Legion d’honneur** edhe bisedohej ligja për këtë çâshtje në Kshillin e naltë të Shtetit, një socialist u protestua kundra nishanevet, tue thân se kto janë gjepura edhe lojna të Monarkis. Po Napoleoni i math i u përgjeq e i tha se “cok me ksj gjepurash e lojnash gënjehen njerzit e shtetit e hiqen prej hunde prej Mbretit” ! Aj njeri i çuditshëm e idealist duket se kish të drêjtë, se

et militaires. – AUG.WAHLEN , Ordres de chavellerie et marques d’ honneur. Duclerc et Pagnerre në fjalët Ordres de Chevalerie.

¹ Kqyr ç’ka thotë nji shkrimtar CHAPUYS – MONTAVILLE për nishanet: “Mbretnit i dajshin nishanet tjetër herë në per oficerat e tyne, jo se u rekomandojshin komandantët e tyne për punë meritimi e kso doret, por se ja u rekomandojshin njerzit e kamarillës (të Palasit) edhe mâ tepër gratë e pa-ndershme të palasit. Edhë e keqja mâ e madhe ish se kjo çâshtje e nishanevet ishte bâmun nji farë tregtije nga mâ të flliqunat, kështu që ushtarë, që kishin gjoksin rrafsh me varra anmiqsh nuk kishin as nji nishan edhe vdisnin të mjerë ner spitale, kur se tregtarë e bakaj të poshtërm që ishin zengjina tue fitue pare me nji mijë **hajdutilleke e bataksuilleke**, e kishin krahnorin plot nishane !

kishte pasë njoftë bukur e hollë pafuqin e mendjevoglin e popullit edhe kishte pasë gjetë mjetet për me i mashtrua e me i bâ për vedi !

Po njerzit e naltë, njerzit verevërtet praktikë e patriotë nuk rrehen me kso ândrrash ! Prandaj edhe Shtetet që kanë ksij burrash (si Shtetet e Bashkuem t’Amerikës edhe Anglija me një farë mënyre) i kanë hjekë qafet kto zakone të ndryshkun.

Në ket shekull të dritave e të qytetnimit âsht nevoja të nâmen e të hidhen poshtë kta zakone të pa krypë¹. Si do mos në Shtete të vogjël, si b.f. në Shqypni, e cila pardjë u lirua prej robniet, edhe âsht tepër e vorfen si shtet, âsht nevoja të fashitet prej ligjës themelore çâshtja e nishanavet, për mos me i u dhânë shesh e mejdan megalomanis së pshtirë e ambicjonit mashtrues.

Kur Shteti i math i Amerikanëvet të Verit luftonte kundrë Anglisë së fortë për me fitue lirin e independencën e tij, ishte dërgue si ambasador i Amerikës në Francë i madhi Amerikan **Benjamin Franklini**. Ky erdh në Paris në kohë të mbretit Ludovik (Louis) të XVI për me trajtue një aliancë midis t’Amerikës e të Francës. Po kur shkoj m’u presentue te mbreti i Francës jo vetëm nuk i a ngjiti krahnorit të vet kurr një nishân prej atyne që kishte pasë, por as një frako a një redingotë nuk veshi; përkundrazi shkoj vetëm me petkat e kadiushme, me palto e me pantalona ordinare. U ndoth atjê një njeri i math i palasit të Francës, të cilit nuk i u durue kur pa Franklinin në kët ditë, pra i hoqi vërejtjen tue i thânë “si del kshtu përpara një mbreti si të Francës”? Por Amerikani i math i a priti: “Atdheu i jem âsht i vobektë edhe sot po lufton kundra një Shteti tepër të fortë e pasanik, prandaj edhe unë duhet të bâj ekonomi e jo tafra e luksa sa me kallzue cili jam!”

Kjo përgjigje e naltë e plot kuptim e patriotit të math Amerikan Franklinit lë të n’a bâhet shembëll nevej Shqyptarvet për me dijt e me estimue Shtetin e vehten t’onë.

Me marrë para sÿsh historin t’onë kombtare qysh më shekullin e XIV shofim se as Topëjëve, as Pal Loshit e Gjijn Bue Shpatës, as atij Skanderbeut, burravet kreshnikë të Kombit t’onë, nuk i u ishte msue krahnorit me mbajtë nishâne e kordone; atyne i u mjaftonte që ishin

¹ Në Angli nënshtetasit Englezë s’kanë të drejtë me mbartë nishane të falun prej një Shteti të huej.

generala të mdhej e prijsat e ushtris kombtare, i u mjaftonte dashnija e adhurimi i popullit. Sidomos Skanderbegu ka refusue atë mâ të madhin nishân të Arragonis që desh me ja falë dikuer Ferdinandi, mbreti i Naplit e i Puljes, pse i msyem e i qarkuem prej Jak Pikininit pshtoj prej Skanderbegut ! Gjith'ashtu Skanderbegu nuk ka pranue as kryqin e Shelbuesit, mâ të madhin nishân të Vatikanës që Papa Piu i II kishte dashtë me i a dhurue¹ !

d.) E drejta e hirit (të falunit të fajevet) e e amnistis.

Kët të drejtë e ka Fuqija eksekutuese prej ligjës themelore a mâ mirë me thënë e ka fuqija mâ e naltë eksekutuese, që do me thanë Mbreti. Ky ka të drejtë t'a ndryshojë ose t'â ûlin gjobën, ase t'i a falin krejt një fajtori, një atë gjobë (pendesë ose ndëshkim) që i kanë vue Gjyqet penalë. Kjo e drejtë, shifet, është një e drejtë tepër me rândsi, një send fort i math e për m'u vû oroë, se psë kshtu fuqija eksekutuese me një veprimin e saj mundet me rëzue kryekput të gjithë gjyqimet penalë të Fuqis gjykuese, tue e neutralizue kso doret atë mâ të madhin pushtet që ka kjo Fuqi.

Por, a është e arësyeshme kjo e drejtë kaqe e naltë e e madhe që i është dhënë Fuqis eksekutuese? Tue hetue çashtjen në pikpamje historike shofim se edhë kjo e drejtë, ashtu si e drejta e nishâneve, ka

¹ Profesori i së drejtës konstitucionare në fakultet të drejtsis s' Athinës e miku e kshilluesi jem – dritë pastë – THEODOR FLOGAJITI, kaqe neverije të madhe ndjente për dekoracionet sa kur zhdrivillonte zakonin e nishânevet prej **tribunës** profesorale (e mbanj ment si tani) egersohej e i ndizej gjaku i hypte në krye e flokët e çoheshin përpjetë edhë s'linte fjalë pa përdorue kundra ktij zakoni kaq mashtues e të mrapshtë, të cilin, thesh mjerisht e kan adoptue të gjitha ligjët themelore të Shteteve të qytetnuem.

Ky njeri i math e profesor i rallë, që e kam njohun per së afermi e shpesh herë bisedojsha me të per mbi disa thema të së **drejtës public e** (konstitucionare e administratore), kishte 8 gjithsej nishane të ndryshme të Greqis, Francës e Rusis, po kurr një herë nuk stolisi me ato gjoksin e vet ! Nji Ambasador i Italis në Athinë Cavaliere Silvestrel i deshi me shkruë në Romë per me i dhanë një nishân per do bâmirsi që kish bâmun ky ner do italian. Z. Flogajiti e mori vesht e shkoj e ju lut Silvestrelit të mos marrë ket zahmet se do gjindej mandej i ngushtuem të mos e pranonte.

pasë mbetë zakon shi në kohët e vjetra të mbretënve apolytarchikë, të cilët kishin në dorë të tyne të gjitha fuqit e Shtetit.

Ata që pretendojnë se **hiri** (charitè) ose të falunit e fajeve është e udhës t'i lejet Fuqis eksekutuese thonë e e mpshtesin nevojën në kto pika: a) Sepsë kjo e drejtë e Fuqis eksekutuese një ment prish funt e krejt ilamet (vendimet gjyqsorë) penalë të gjyqeve por i u nep lirin vehtijake qytetasve të pafajshëm e i sjell prap në gji të Shoqnis së tyne, mbassi ata kishin rënë viktim të bigonive (shpifjeve) mashtruëse, e fli të gjykimeve të padrejtë të gjyqeve penalë, b) zbutson ashprimin e ligjëve penalë, të cilat shpesh herë ndëshkojnë rrebtësisht një faj, c) Sepsë shumë herë një fajtuer mundet të pendohet me zembër e me gjithë shpirt mbassi dëgjon penesën e tij, ose n'atë kohë kur e çpagueu me burg, kshtu që edhe Fuqija eksekutuese tue ja çmue fajtorit kët ndrrim karakteri edhe tue e dëshëruë popullin me e paa me vese e moral të mirë, i nep kso-heret falje fajtorit për kusurin e gjobës që kishte me e bâ në burg tue kenë. Për posë ktyne janë edhe të tjera arsye që e forcojnë kët të drejtë të Fuqis Eksekutuese për faljen e fajeve. Æsht e dijtun se në do Shtetet që qytetnimi nuk është përhapë edhe mirë, merren më qafë shumë njerës të pafajshëm prej anës së gjyqeve, tue u ndëshkue ashprisht. Shkakët prej të cilëvet buron kjo e ligë janë kta :

a) Paplotsija ose mangutsija e së drejtës njerëzore. Njeriu s'ka mjeta të tjera për me kuptue nërshtypjet e përjashtme përveç se ndisijat që i ka falë natyra, të cilat nuk dijnë t'i përdorojnë mâ të shumët ashtu si duhet; gjykatsi ose gjyqtari në anën tjetër nuk është dishmitari i fajit të fajtorit drejt për drejt, sepse ajy nuk e shef vetë fajin e bâmun, për veç se me sy të huej, e nuk e ndigjon përveç se me veshë të huej; b) Mangutsija e gjyqsis nër mâ të shumët gjyqe penalë. Politologu i math Rossi në trajtimin e tij të shndritshëm të së drejtës penale¹ thotë se gjyqtarët hetues² në mos bâjnë keq-përdorim të fuqis të madhe të tyne që ju ka besue ligja³ mund të gabohen shpesh herë edhe të dalin jashta së drejtës e arsyjes; Prokurorija në detyrën e saj që ka për me ndjekë fajtorin e me qitë në dritë fajin, shumë herë kalon kufinin arsimuer, tue dashtë me kallzue një zel të tepërt e një energji, kshtu në vent me i bâ të mirë shoqnis njerzore përkundrazi i shkakton dâme. Prandaj kjo e drejtë e të falunit të fajeve që i është dhânun Fuqis eksekutuese është një

¹ ROSSI, *Traité du droit penal*, Introduction

² *Juge d'Instruction*, turqisht *mystendik*, greqisht *anakritis*

³ *Procedura penale*

pëshë kundra padrejsive të Fuqis gjykuese edhe një barrë (contre-poison) shërimi për qytetasit ose misat e Shoqnis njerzore.

Fuqis eksekutuese prapë (ose Mbretit) i është lënë e drejta e **Amnistis**. **Amnistia** është një farë falje, por është edhe një urdhën prej Fuqis eksekutuese për me e ndaluar Fuqin gjykuese me ndjekë e me gjobitë një njeri që ajo e quan fajtues e kërkon me e ndëshkue. Pra si shifet midis amnistis e hirit (charité) ndryshimi është ky që, hiri i nepet të dënuemit prej anës së gjyqit mbës një faji të bëmë e të shprovuem kurse amnistia jepet drejt për drejt për fajin edhe përpara se ky të bjerë në duert e gjyqtarit hetues, si thotë një frënk juriskonsull **Peyronnè**, amnistia është të fashitunit e një fajit e harresa e tij, por se hiri është mëshirë edhe falje bashkë. – Hiri është për një sent të masandëjmë (që është veprue) por se Amnistia ka fuqi paravepruese (effet retroactif) edhe prish gjithë shkakun sa mrijt deri në të para gjurmë të fajit, asë të së keqes. Një tjetër jurist frënk **Martin** thotë se hiri as karakterin dëmtues të fajit çart, as qollën e dënimit nuk zhduk, përveç se ndalon ekzekutimin pasues të gjykimit penal, si edhe efektet e gjykimit për kohën e pritme. Posë ktyne hiri nuk zbatohet përveç se në person të fajtorit, për kundrazi amnistia kthehet edhe në kohën e kalueme edhe zbatohet në atë fajin vetë, ose në të keqen e bëmë e cila ishte shkak që fajtori ndiqej prej Fuqis Gjykuese; bashkë me kto hjek edhe prej personit të tij karakterin dëmtues të veprimit edhe shlyen të gjitha efektet e pasimet e tij¹.

Shkaku i amnistis është fort nevoja e qetis së Shtetit e sigurimi i rregullit, të cilat shpesh herë turbullohen prej trazimeve e kryengritjeve. Pra kjo masë (për hirin e amnistinë) që merr Fuqija eksekutuese (Mbreti) tue përdorue një fuqi kaqe të madhe e kuximtare si këtë, që neutralizon ligjet e Shtetit, vjen prej nevojës që ka vendi, nevojës për me pshtue vendin prej një rreziku i cili tundon e menaçon nj'ata themelet e Shtetit².

¹ DUCLERC et PAGNERRE. **Dictionnaire politique** në fjalën amnistie

² DALLOZ në fjalën **amnistie**. – FAUSTIN HELIE Nr.1401. –DELOLME, thotë se në qoftë se jepet amnistia për një faj jo politik kjo nuk ka rëndësi. **Le pardon du Roi au meurtrier est absolument sans effet.**

III.

Përdorimi i Fuqis Ekzekutuese

Kena pamun cila është natyra e qëllimi i Fuqis Ekzekutuese. Tash kena me hetue se kush e përdoron fuqin ekzekutuese (fuqin më të naltë ekzekutuese).

Në regjimet monarchikë fuqin ekzekutuese e ka në dorë e e përdoron Mbreti, i cili s'ka as një responsabilitë përpara popullit. Ky ka edhe ministrat (kabinetin) bashkë veprues, të cilët edhe kta janë të përgjegjshëm ballë popullit. Po në regjimet konstitucionarë (në Shtetet e përfaqësuem) fuqin ekzekutuese e ka Mbreti, pa pasë no një responsabilitë faqe popullit; bashkëpunues ka edhe ky ministrat e tij, por se kta e kanë gjithë responsabilitetin përpara popullit për ç'do veprim të Mbretit (ose të Kryetarit të Republikës).

Tue kenë se në Regjimet Konstitucionarë përgjegjësin e kanë vetëm ministrat e jo mbreti, të gjitha ligjet themelore të Shteteve të mkamsuem (përfaqësuem) kanë pranue që **as një veprim i Mbretit nuk ka rëndsi, as që eksekutohet po nuk pati edhe nënshkrimin e ministrit kompetent, i cili me anë të nënshkrimit të vet merr përsyprit responsabilitetin e veprimit.**- Edh' aju veprim i Mbretit me anë të së cilit emnohet një ministër i rij, ose një ministori e rë duhet m'u nënshkrue prej ministurve të vjetër kompetente, ose në mos daçin kta e nënshkruen kryetari i Kabinës së ree (kryeministri), për ndryshe akti, a veprimi i Mbretit nuk njifet ligjuer e nuk sbatohet assesi. Kshtu, mbassi Mbreti nuk bân gjâ pa ministrat, as që i veket kurrë një faj¹, Mbreti ka të drejtë mbas Konstitucionit të emnojë, ose të hjekin prej punet ministrat si mbas dëshirës së vet. Por cila është përgjegjsia e ministravet? Përveç përgjegjss morale që ka gjithscili qytetas edhe gjithsecili njeri për veprat e tija të përgjithshme edhe më fort ç'do vepruës ose nënpunës zyrtar për detyrat që ka për barrë, tue kenë nën kontrol kurdoherë të bashkëqytetasvet të tij, e më tepër të shtypit (presse) ministrat kanë edhe një tjetër përgjegjsi më të madhe, të dâme trijsh, do me thanë kanë

¹ Englezët thonë: **The King can do no wrong** Mbreti nuk është i zoti me bâmun keq.

përgjegjsi **penale**¹ **Përgjegjsi civile**² edhe **Përgjegjsi parlamentare**, ose **politike**³. Le t'i kqyrim pra një nga një që të tri kto përgjegjsi :

Sa për përgjegjsin penale. Ministrat për veç se për krimet e zakonshme si vjedhja, kusarija, bëja e rrënë, vrasja, grabitja etj. gjykohen, si edhe populli tjetër, prej gjyqeve⁴, për fajet e tjerë që munden me veprue në përdorim e sipër të detyrave të tyne, (të cilit quhen **Faje ministrioriale**) gjykohen prej një gjyqi të posatshëm⁵.

Përgjegjsija civile ose qytetase. Mbas ligjës themelore (konstitucionit) Ministrat duhet t' i dijnë mirë të gjitha ligjet e të ruhen të mos i bëjnë dâm një qytetasi jo vetëm në ç' ka i përket pasunis së tij, por mos i ndalojnë as votën, as lirit e tjera politike që ky gëzon simbas Regjimit konstitucionar.

Kjo farë përgjegjsije veket oroë mâ fort në Angli e në Amerikë te Verit (Shtetet e Bashkueme), ku populli â msue me jetue në një liri të vërtetë. Kjo përgjegjsi ka një rândsi tepër të madhe për kta dy Shtete sepse kqyret si një dorëzâni e fortë për lirit politike e personale të popujve. Aty, Qeveritarët (ministrat) duhet të mos e dâmtojnë kurrresi popullin, ose një nënshtetas, se në qoftë se i shkaktojnë ndo një dâm, prej padijet së tyne ose prej mos respektimit të ligjëve, hiqen në gjyqet civilë prej popullit edhe i çpaguejnë prej qeses së tyne gjith dâmet e shkaktuem qoftë edhe sikur të mos jetë dâmtue lândarisht qytetasi ankues.

Në Angli ç' do shkaktim dâmi personal ose politik, prej anës së Fuqis eksekutuës i jep të **drejtë paditje** të dâmtuemit, edhe kjo padi âsht një **padi personale** për çdânim, ose për me ja sjellë nderin në vend. Prandej në qoftë se dikuajt i ndalohet liria personale, ose në

¹ Responsabilité penale ou criminelle

² Responsabilité civile

³ Responsabilité politique. Për të gjithë llojet e përgjegjsis të Ministrave bân fjalë gjan'e gjatë auktori ODE KERCHOVE, në dorëshkrimin të vetin nen titullin **De la responsabilité des ministres dans le droit public belge**.

⁴ Me një ndryshim të vetëm që gjykohen prej gjyqit t' Apelit drejt për drejt e jo prej gjyqeve të Shkallës së I. (**Trib. de la I-ère instance**).

⁵ Në Shtetet ku ka edhe Senat edhe Parlament ministrat gjykohen prej Senatorve, por atjë ku ekziston vetëm një Parlament, ministrat sa për **fajet ministrorë** gjykohen prej **Cour de Cassation**-it ose prej Cassacionit e prej Apelit. – Gjyqtarët e kti gjyqi janë 12 vetë ose edhe mâ pak prej njënit gjyq e prej tjetrit

veprimin elektoral (në votimet, në të votuemit) i dhunohet disi lirija e tij, a nuk i japin lëje me mbajtë fjalë në mbledhje për me kallzue e me zhdrivillue mendimet e veta politike në rrugë qoftë, në sheshe, a ku do njeti, ky ka të drejtë me çilë padi kundra dhunuesit të së drejtës së vet përpara gjyqit civil, tue lypë prej tij një shumë mjaft të madhe të hollash.

Një gazetar angliz, emnit **Wilkes**, tue kenë se një ditë të caktuem prej Qeverijet për xgjedhje të deputetëve, ishte ndrymun në shtëpi të vet prej Policis në Londrë, paditi ministrin bashkë me nënpunsat e tjerë ndihmatar të tij; gjyqi vazhdoj për disa kohë në gjykatoren civile e më në fund i dënoj kta me i pague Wilkesit 80.000 franga ! Si thotë shkrintari **Laboulay** ky Wilkesi nuk ish edhë kush e din ç'farë gazetarit, por sa do që s'kish as një rëndsi politike çpërblimin e mori sepse Englezët janë shumë seriozë e konservativë në të tilla çashtje. Ata duan të respektohen ligjet e vendit e të ruhen mirë liritë politike e personale e kurrkujt s'i japin të drejtë, as që permetojnë me kalue masën e kufinit e detyrës së vet !

Përgjegjsija parlamentare, ose politike. Si pamë në hetim të të dyjave përgjegjsive të para, penale e civile, ministri ndëshkohet me penesë ose me gjobë, edhë shpesh herë shkon edhë në burg, tue hupë të drejtat e tij politike (qytetase), tue pague çdâmtime të mdhaja, tue u çnderue e tue u poshtnue ! Me anë të përgjegjsis parlamentare, ose politike, ministri rzohet aty për aty prej kâmës së naltë ministorijsale që ka, pse Parlamenti ka çfaqë një paknaqsi e një të mos zanit besë kundra atij, por se nderin e tij personal që ka ministri si njeri, atë e ruen të paprekun. Tue kenë se ministrat nuk munden m'u marrë veçanërisht në gjyq sepse kanë kryetarin e tyre, ose kryeministrin si thonë, i cili po thuej se e merr mbi vedi ç'do përgjegjsi të ministrave të tjerë, që janë shokët e tij andaj, mbas një zakonit parlamentar e konstitucionar ngjet që vetëm kryeministri thirret në gjyq për ç'do përgjegjsi penale ose civile edhë vetëm te ky rëndon përgjegjsija parlamentare ose politike, gjithashtu që Parlamenti çfaq paknaqsën, ose vesvesen e tij për çashtje politike. Ky praa, kryeministri, është responsible si për para popullit, ashtu edhë përpara Parlamentit, ose Parlamenteve, e përpara Kombit e Historis për përdorimin e mirë a të keq të pushtetit të tij, të Fuqis eksekutuese, të cilën ja ka dhënë Ligja themelore e Shtetit. Për ket shkak edhë zakon ka pasë mbetë që ministorit të marrin emnin e

kryeministrit edhe me këtë të njifen jashtazi e të çquhen¹. Kshtu i njëf populli,Parlamenti, Shtypi,Historija.

KRYE D !

Formimi i personeve e i trupeve të cilët përdorjnë Fuqit Ligj- dhânse e Eksekutuese

I

Sunduesat mâ të naltë, (Mbreti ose Kryetari i Republikës)

Deri tash kena pamun natyrën e qellimin që kanë dy nga mâ të mdhajat Fuqi Politike, d.m.thânë Fuqija Ligjë-dhânse e Fuqija eksekutuese; gjith'ashtu kena pamun edhe mënyrat e veprimeve të ktyne. Thamë bashkë me kto se në Shtetet e Përfaqësuesm të dy kto fuqi i përdorjnë ose vevërtet, ose typikisht Mbreti a Kryetari i Republikës me Parlamentet (Parlament e Senat), e prapë Mbreti o Kryetari i Republikës me ministrat e tyne. Tani duhet me hetue edhe mënyrën me të cilën formohen kta persona e trupa. Pra fillojmë së parit prej Mbretit.

Mbreti këtë ndryshim ka prej Kryetarit të Republikës, që Kryetari i Republikës zgjidhet për një kohë të caktueme prej popullit, më një që Mbreti është i përgjithëhershëm e i trashëgueshëm.

Në Shtetet e Bashkuem të Amerikës Kryetari i Republikës zgjidhet për një kuvnesë 4 vjetshe. Populli voton mâ s'parit përfaqsuësit e tij m'andëj kta mblidhen e votojnë Kryetarin e Republikës si edhe Nen-Kryetarin, i cili është kanunisht zevendsi i Kryetarit kur ky vdes, ose është i dënuem, pa qenë nevoja të bâhen zgjedhje të reja. Ky nënkryetari prapë është edhe Kryetari i Senatit Amerikan. Një Kryetar që u zgjodh një herë mundet të zgjidhet edhe për së dyti edhe për 4 vjet të tjerë, por jo për së treti. Ky zakon i Amerikës të Nordit ka pasë mbetë qysh në kohën e të madhit patriot amerikan, libruësit të Amerikës **Georges Washington-it**, (të cilin amerikajt e quajnë babën e kombit The people's father). Washingtoni u zgjodh dy herësh President i Shteteve të Bashkuem, kur dojshim Anerikanët me e zgjedhë për së treti, nuk e pranoj, tue dashtë me ja lshue vendin edhe tjetër kujt. Shi

¹ Si b.f. Ministori e **Gladston – it, Pittit, Palmerston– it, Clemenceau – it e Bismarkut**, etj. edhe në Shqypni e **Ismail Qemalit, e Turhanit**, edhe tash e **Sulejman Delvinës**.

m'at kohë edhe sot mbahet ky zakon në Amerikë për nderin e kujtimin ndaj naltit patrijot¹.

Mbreti aksiomën e tij e ka jo prej zgjedhjes prej anës së Popullit por prej lindjes, prandaj në një seli mbretnore mundet me hypë e me ndejë edhe një i çmendun, një i lânë ose një i marrë, një njeri sakat a një njeri i keq, një i mençim, a një budallë. Kryetari i Republikës për kundrazi aksiomën e tij e ka prej zgjedhjes së Popullit.

Në Francë tjetër herë, si mbas Ligjës konstitucionare të motit 1848 Kryetari i Republikës frënge zgjidhet për 4 vjet, por nuk mundet m'u zgjedhë edhe një herë përveç mbasi të kalojshin edhe 4 vjet².

Në Helveti (Svicerë), mbas Konstitucionit që është në veprim, Kryetari i Omospondis (Confederation) zgjidhet për ç'do mot, por se nuk mundet me dalë dy herë radhazi.

Ka kenë zakon i motshëm, i cili sot është në veprim që "Mbretit hypin ose rijnë mbi fronin e tyne të posaçëm" Sot fronet a selit e Mbretënvet (imperatorë, Monarkë, princë etj.) janë krejt të fillmë (simples), një fron drasash mbuluem me kadife e kurr gjat tjetër, Prandaj edhe Napoleoni i I. thoshte "ç'ka është froni ? kurr gjat tjetër përveç se katër copë drunit të mbuluem me kadife". Në kohën e Mes-shekullit froni ishte një shtrat i math i mbuluem me tapis, me dyshegje e me jastëqe të mndafshtë e me begati e stoli të mdhaja. Në kohën më të lashtë edhe sidomos të Mbretënvet Asiatikë fronet ishin shumë të rëndë e të kushtueshëm, të bâmun prej metaleve tepër të çmueshëm si, f.v. froni i **Solomonit** ishte prej ârit e prej fildishit (dhâmbsh filit), ajy i **Xerxit** mbretit të Persis ishte prej argjentit etj. etj. – Prej kësaj u zakonue që edhe Mbreti, edhe Mbretinja të quhen me fjalën "Fron" prandaj edhe

¹ Shif hollësina në **Histoire des Etats – Unis** par EDUARD LABOULAY vol.III edhe STORY, **Constitution americaine**.

² Hollësi kqyr në **Theorie du droit constitutionnel** Française etc. par FELIX BERRIAT – SAINT PRIX. Mbas konstitucionit frënk të tanishëm Kryetari i Republikës zgjidhet për një affat 7 vjetësh prej të dy trupave Ligjë-dhënës (Parlament e Senat) me votim të plottë e të përgjithshëm. Ky, si të mbarojë të 7 vjetët ka të drejtë të zgjedhet prapë, në qoftë se e zgjedhin. Në qoftë se vdes kryetari ose dënohet brenda në të 7 vjetët, nuk vijet në vent si në Amerikë prej Nënkryetarit po bâhen zgjedhje të râja presidencjare.

fjala që jep Mbreti në Parlament quhet **Fjala e Fronit** (Discours du trone).

Mbreti, si u fol edhe tjetër herë, është kqyrsi më i naltë i gjithë mashinës qeveritare të Shtetit, është kryetari i ushtrisë tokso-re, detare e ajro-re e mburim i gjithë mirësive të Popullit; por sado që kështu duket të jetë, po t'a vërejmë mirë do shohim se në Shtetet e përfaqsuem konstitucionarë ky është vetëm sundues sa për faqe, **pro forma**, se brendësisht e lëndarisht fuqin e shtetit e ka Qeverija, Kabineti (Kryeministri me ministrat e tjerë) edhe Parlamenti, po më shumë Parlamenti, i cili përfaqson vullnetin e popullit; domethënë Populli, ose Kombi e ka në dorë gjithë fuqin e Shtetit, të cilin e përdoron me anë të mkamsavet të tij, të deputetëve, që përmbajnë Parlamentin, i cili edhe ky ja lën fuqin të xgjedhunve të tij, d.m.th. Qeveris. Prandaj mbreti është vetëm një krye typike e Politis (Shtetit), i nevojshim kurdoherë, se në person të tij duket se qëndron gjithë fuqija e vendit; është i nevojshëm se Shteti doemos duhet me pasë një farë krye, është i nevojshëm se Popullit dëshiron kurdoherë me pë në krye të Shtetit një prîjës, një udhëheqës, një kapitan të Kombit, një babë të popullit. Praa një mbret i mirë me gjithë që s'është drejt për drejt vepruesi i fuqive të Shtetit mundet me i prue shumë të mira, mundet me e b. popullin e vet më të mirë se është me e shtye në udhë të përparimit e të mbrodhësis e me i sjellë lumnin e fatbardhsin e tij. –

Mbreti sa do që duket të jetë një ushtar, një general, një prîjës i fuqive armëtare, vërvërtet nuk është aspak i tillë, se, si th. më, fuqit armëtare i ka në dorë e i përdoron Fuqija ekzekutuese, d.m. th. Qeverija, e cila është edhe e përgjigjshme përpara Popullit. Pra Mbreti duhet të jetë më shumë një politikan se sa një xheneral; duhet të dijë moralin e zakonin e vendit, historin, peripetit e tradicjonet e tij, nevojat e mungesat e tij; duhet të ketë marrë vesh mirë ligjet e vendit, të dijë mirë administratën e Shtetit, të msojë mënyrën e më të mirit sundim për t'cilin ka nevojë vendi; duhet t'i njohë mirë lirit politike e lirit personale të Popullit, duhet të psikologjisin popullin e të hetojë inteligjencen e vendit, të dijë ekonomi politike, të dijë gjyqet e ligjat civile, e penale; të ketë dije filosofike, artistike etj. etj. me një fjalë mbreti i mirë duhet të jetë i **sosun**, si thotë fjal' e motshme, duhet të futë hundën kudo (për të mirë kurdoherë të popullit), duhet të jetë i vaditun së gjithash, t'i dijë të gjitha. Kshtu e don mbretin Regjimi konstitucionar, kshtu e duan gjithë konstitucionet e Shteteve të qytetnuem. Prandaj e madhe

përkujdesje e verejtje vejet oroë prej anës së Qeveris sa për rritjen e edukacionin e princit trashëgimtar, si e si të bâhet i zoti e i dëjë për me sundue sa mâ mirë Shtetin¹.

Trashëgimi i selisë (fronit) në gjithë Shtetet e përparuem është të hypunit në fron të mâ parit mashkull djalë të Mbretit. Mâ të shumtët shtete, përveç Anglis, Hollandës, Spanjës e Portugalit nuk i kanë pranue gratë si trashigimtare të fronit. Tjetër herë gratë merreshin në fron mbas rreshtit trashgimuer, si Katerina e II perandoresha e Russis, Maria Tereza perandoresha e Austris etj.

Thamë se Mbreti është i gjith hershëm, prandaj ky sa të rrojë është mbret në Shtetin e tij, kshtu, që trashigimtari i fronit nuk mundet t'i zenë kâmbën përveç se po të vdesë mbreti, ose të deklarohet i pazoti (në qoftë se prishet menç, ose bâhet matuf) ase të heqin dorë vetë prej fronit.

Në qoftë se Mbreti vdes përpara se trashgimtari i tij të ketë moshën e duhur prej ligjes² për me hypun në fron, ose në qoftë se Mbreti nuk gjindet brenda në Shtet edhe nuk është emënue zevendsi i tij, ahëre mundet Parlamenti të zgjedhë një mkâmës të tij. Gjith'ashtu në qoftë se trashgimtari i tij është i pa-rritun e s'ka as nânen e vet, ose e ka por ajo është martue me tjetër kend, i xgjidhet prej Parlamentit edhe një kujdestar (vasi), në qoftë se në testamentin e tij nuk ka emnue Mbreti ndo një të tillë.

Thamë mâ parë se Mbreti nuk merr as një barrë për sipër d.m.thânë nuk ka as një responsabilitet për të përdoruemit të mirë a të keq të të tri fuqive Shtetnore, se psë këtë përgjegjsi e kanë kurdoherë ministrat e tij, të cilët nënshkruajn bashkë me Mbretin ligjet e

¹ Jakobi i I i Anglisë, nuk kishte dashtë kurrësi me ja lënë në dorë Parlamentet për rritjen e edukacionin e të birit të tij, por se Parlamentet si edhe Qeverija vune kamben për ket gjâ e i kundrështuem shumë Mbretit, tue e friksue te e mramja se kishin me e rzue prej fronit. Më në funt ju desht me ulë kryet para një grushtit, një pushtetit kaqe të fortë e me ja u dhânë djalin e vet. Qeverija at here ka zgjedhë një komisi 12 vetash për rritjen e ushtrimin të trashëgimtarit, por se kaqe ishte i math pezmi i Mbretit sa kur dojte me ardhë komisia një ditë në pallas ju tha njerësvet të rethit të tij, "Bâni gati 12 frona se kan me ardhë 12 mbretën".

² Mosha ligjore për trashigimtarin e fronit është 18 vjetve. Kshtu e kanë pranue mâ të shumët Shtete, me gjithë që disa të tjerë poltisë moshën 16 vjetshare e do të tjerë moshën 21 vjetshare.

përdorjnë gjithë fuqit, tue zbatue ligjët e dekretet mbretnorë e urdhnat e tjerë.

Një çashtje ka mbii nërmjet të juristave e professorve penalë si edhe të politologëve të përmendun për personin e Mbretit në pikpamje të veprimit të një mënxyre. Mbreti, i cili, si thamë, nuk ka as një përgjegjesi për veprimet të mirë a të këqinj të tij, në qoftë se si njeri që është me gjak e me nerva bân një faj të math, vret b.f. një njeri, ky a lipset të gjykohet e ndëshkohet prej kanunit penesor ashtu si nënshtetasit e tjerë? Kjo çashtje ka pasë shkaktue tjetër herë bisedime të gjatë e të rrebët midis njersvet që merren me ligjët penale, si edhe midis kritikanëve e filosofëve të së drejtës penale; disa kanë thënë që edhe Mbreti duhet të ndëshkohet e të dënohet prej ligjes si edhe civilët e tjerë, për pa bâmun as një eksepsion edhe disa të tjerë kanë përfundue, që Mbreti si i pa-përgjegjshëm që është përpara ligjës nuk meriton as të ndëshkohet. Por se një mendim që ka dhënë mbi këtë çashtje i përmenduni ligjë-msues, **Rossi**, quhet sot si i pranueshëm për gjithë konstitucionëvet të Botës. Mendimi i Rossit është kshtu :

“Nërmjet njëqint të pandehunvet për krime 90% veprues janë njerës prej shkallëve më të dobta e të poshtërtat të njerzisë, të cilat i shtyp e i dërmon tagrësija e rëndë e Qeverisë edhe vobeksija e madhe e më tjetër anë padijës, nakari, cmira, lakmija, marazi, ahmarja, mos rritja e mirë, edukacioni i keq etj. etj. Prandaj edhe ligjëdhansit e ndryshëm i drejtojnë, a duket se i drejtojnë ligjet penale vetëm kundra ktyne njerësve të gradave të poshtërme, se njerzit e rritun mirë, njerzit e dijshtëm, njerzit e qytetnuem shumë rrallë takon të bijen në mëkat. Kshtu, mbassi për Mbretin ligjët nuk përmendin posaçisht kurrë një sent, merret vesht se kanë parasysh mirsin e shpirt-madhësin, fisnikërin e bujarin e tij, tue krijue aksiomën morale që **Mbreti nuk bân faj**. Po pse ? Se Mbreti, i cili rrin në Pallas, në qetsin e tij e në kamje të plottë e pasunin e vet, ku s’i mungon kurrigjâ, i msuem, i dijshtëm, i rritun mirë e me edukacion të naltë, i rrethuem prej disa dijetarve të mdhej, disa njersve të matun e të shprovuem e disa kshilltarve të mirë e të drejtë, i cili shef se e ka rreth e rrotull gjithë popullin e nderohet e adhurohet prej sijsh, i cili rrallë mundet të shifet në Pallas të vet prej gjithsecilit për pa ndërmjetue kaq’ e kaqe etiqeta e përujtje (prècautios), nuk ka nevojë t’i bâjë keq kurrkujt. Por në qoftë se me gjithë kto Mbreti bije domosdo në një ligshtë, tue mytë b.f. me dorë të vet një njeri, tue e vjedhë, ose tue e grabitë në rrugë të madhe, ahëre lipset të mbesohet se

një i tillë Mbret paska lujtë mentsh ! Kjo pra është një eksepsjon tepër i rrallë e atbotë në vent me e ndëshkue një të marrë – të cilin as një kanun nuk e ndëshkon - është më e mira me e hjekë prej fronit si të pazotin, si një të marrë, tue vue në këmbë të tij trashëgimtarin e tij ligjues” Ky është mendimi i Rossit, i cili është an’ e kant pëlqye e poltisë, prandaj edhe gjithë konstitucjonalistët e Botës e kanë qujtë Mbretin të përgjigjshëm, edhe person’ i tij nuk përdhunohet kurrësi.

Në ket venom¹ lipset të dijmë që nuk hijnë edhe familja mbretnore, si po e zëmë të bijtë e të bijat e Mbretit, nipat e stërnipat e tij, vllaznit, motrat etj.etj. madje as trashgimtari vetë i fronit nuk shkon me këtë eksepsjon. Të gjithë kta për fajet e zakonshëm gjykohen e dënohen barras me civilët e tjerë.

E vetëmja e drejtë që i ka mbetë sot Mbretit në Shtetet konstitucjonare edhe në të cilën për një ment përzihet ky drejt për drejt, si në një të drejtë të posaçme që e ka prej Ligjës themelore, është të **Shpërndamunit e Parlamentit**. Me gjith’ ato Mbreti rrnon tepër begatisht me sqime, me shkëlqime e tafa të mdhaja, pret vetëm në orë të caktueme, si mbas zakonevet mbretnorë e kurrë nuk e kthen vizitën e bame; posë ktyne mban rrotull si edhe në pallas mbrenda një varg njerës mjaft të madh, njerës të shërbimit të tij, të cilët quhen me një fjalë **Avullija mbretnore, ose oborri mbretnuer**.

Për me pasë një idhë të avullive marrim për shembull do prej më të duhunave Avullija e Mbretit t’Anglis, b.f. përbâhet prej **Chambelanit të math** (grand chambellan), i cili është Lord, prej **chambellanit të dytë** (vice-grand Chambellan), prej **ceremonijerit** (maitre des cérémonies), prej **Zojës së madhe** (Mistress of the robes), prej njëmbëdhjetë zonjave të tjera të pallasit (Ladies of the bedchamber), prej tetë shërbtorve (chambellans) prej **Lordit menagêr** (Steward or grand maitre) , prej më të madhit **kualrujtsit mbretnues**, prej **gjyqtarit të parë** (grand veneur), prej **kryepriftit** (grand aumonier) e disa e sa shërbtorve e shërbtoreshave të gradës të epërt e të ulët që nuk i vemë ktu në numur. Napoleon Buonaparti e kishte më të madhin **entourage avulluer** se sa të mbretit t’Ingilterës.

Në kohë të ktij përveç pallasit të perandorit ishin edhe pallase të tjerë për perandoreshën e gjinin e Napoleonit. Avullí, përveç ajo e

¹ venom = privilegj

Napoleonit ishin edhe disa të tjera, se pse perandoresha e kish avullin e saj të veçantë, princi trashigimtar e princi i vogël Napoleoni edhe kta nga një avulli seicili, gjithashtu principeshat **Maria-Clotilde** edhe **Mathilde** kishin secila avullin e tyre. Avullija e Napoleonit kishte si me thënë dy shtëpia të mdhaja, një **civile** (Maison civile) edhe një **ushtrijake** (Maison militaire), e gjithë se cila prej ktyne kishte një shumicë të madhe njerës të imperatorit (courtisans).

Në Russi, në Spanjë, në Austri e në Prussi ka kenë gjithë ashtu një shumë e madhe e njersve të avullis, që edhe sot nuk do ishin paksue po të mos kishte ardhë në midisin lufta europeane e cila, Prussin e Russin i bënë Republika edhe Austrin e dau copa-copa. Spanja qëndron akoma në zakonin e parë.

Mbreti, si njeri më në funt, natyrisht duhesh të lëhej i lirë për me xgjedhë avullin e tij d.m.th. njerzit e shtëpis së tij, me të cilët ka me jetue si me i pasë si njerzit e vet, por edhe kjo e drejtë e natyrshme i është pothuajse hequr prej Parlamentit.

Në Angli sa herë që ndrohet Parlamenti duhet të ndrohen edhe njerzit e avullis mbretnore. Ky zakon engliz ka pasë mbetë shi në kohët e motshme, kur mbretit ziheshin me Parlamentet kush e kush t'i kallzonte tjetrit fuqin më të madhe e më të fortë. Punët e treguan e e çprovuan që në ket neneci të fortë të Mbretit loste një rolë të math sa edhe të poshtërm avullija e tij, ose njersit e pallasit të tij, të cilët, tue dashtë me e lamun Mbretin e me ja bënë qefin, i mshihnin të vërtetën e kurrë nuk ja kallzojshin punët si ishin verëvertet¹.

Një tjetër sent kena me hetue ktu sa për fuqin që ka Mbreti. Shofim sot se disa Mbretën e Perandorë titullohen si “Mbretë me hënë

¹ Historija vërteton se ata njerzit që i rrijnë Mbretit për olok e e shërbejnë, tue u msue në një jetë të ulët e mashtruese e tue veprue kundra ndërgegjes e karakterit të tyre, bënë te e mbramja njerës të dobët e të pa-karaktertë, çanak-lëpirës e këpucë-grisun si thotë fjala, se të lajnë e të lyjen si të të vijë më mirë, andaj me të drejtë jan quejtë **shujzat e Mbretëve e të Popullit**. Kta emnohen **Courtisans** d.m.th. njerës që të vijë pas vullit e të bëjnë qefin. Në kohët e vjetra, thotë PLUTARCHU quhej një turp e një qollë të qenunit Courtisan.”Eponidhiston to avlikôs akoûsai, i gar avliqi periergjija kateironeveto”, sepse majmunsit e avullis përbuzeshin prej gjithkujt. Frengjët i emnojnë **courtisans de la foule**, edhe kur permendin gruen sherbtore të Pallasit me fjalën **La courtisan** e kanë nder ment kurdoherë një grue të poshtërm, një kurvë ! Shif edhe **Dictionnaire** DUCLARC et PAGNERRE në fjalën **camarilla**.

e Zotit”¹. Me këtë titull emnohen edhe sot më të shumët sovranë të Shteteve Europë, e gjithë ashtu e përdorjnë edhe në dekretet e tyre, në për zyrat e ndryshme të Shtetit edhe në monedhën që presin.

Në kohët e para monedhat mbretnore sillshin vetëm symbolin “Qoftë i bekuem emni i Zotit”². Kjo frazë ishte e shenueme përmbi monedhën pikësëparit prej mbretëve të Francës **Charlemagne** e **Philippe Auguste**. Në këtë frazë, si thotë e si vërën **Emile Chedien**³, dukej se kishte zënë rëndë symboli i masandajmë “Me hirën e Zotit”⁴ i cili u adoptue prej superanëve e pastajmë edhe mjerisht përdorohet edhe sot.

Kta mbreten duket se edhe vetë e besojshin, ase dojshin me e bënë popullin me besue, se fuqi e tyre ju ishte dhënë drejt për drejt prej Perëndijet, të cilin e adhuronin e të cilit i faleshin dita-ditën nderit për hirën që ju fali !

Në kohën e mbretnisë të **Karolit II** të Anglis u çpall për të parën herë me bujë të madhe prej mbretofilit **Filmer** idheja e principit mbretnuer⁵, i cili u përkrah më vonë edhe prej atij më të nxetit orator të doktrinave të mbrapshta fetare e kundrapolitike të **Bossuetit**, archipeshkvit frënk edhe kadaltas u fut në gjithë pallaset e Europës.

Napoleoni i math Buonaparti sa do që edhe ky e përdoronte këtë titull të çmendun e të dobët por prapë se prapë, si njeri që e ndjente fuqinë e popullit e e peshonte, bashkë me këtë titull përdoronte edhe titullin “Me vullnetin e popullit”.

Titulli i tij ishte: **Napoléon I Empereur de la France par la grâce de Dieu et par la volonté du peuple.**

Në fillësë të këtij libri kena folë gjatë për fuqinë e popullit. Populli, si thame, mundet të formojë si të dojë regjimin e tij; pra, në qoftë se e shef me rrugë edhe për interesë të Shtetit të krijojë një fron mbretnuer e krijon, tue caktue edhe detyrat e atij që ka me e thirrë për Mbret. Pra

¹ **Par la grâce de Dieu**, ose **Dei gratia**.

² **Sit nomen Domini benedictum.**

³ MAURICE BLOCK. **Dictionnaire politique** në fjalët **Grâce de Dieu**

⁴ Par la grâce de Dieu. **Eléoo Theou.**

⁵ Shif **MACAULAY Story of England.**

është e dijtun se edhe Mbreti një qytetas është si edhe të tjerët edhe se prej popullit e ka marrë mandatin (porosin) për me mbretnuë.

Mbreti i Hollandës **Wilhelm i III** më 1874 kur festonte të njëzet e pëstin vjet të Mbretnis të tij, tuj njoftë bukur vendin e vet, në proklamacionin që i bëni popullit t'Hollandës i qojti “Të dashtun bashkëqytetas” edhe veprën e tij mbretnore e quante **Porosi prej Popullit**.

Frideriku i math i Prussis theshte se “Mbreti është i pari shërbëtuer i Shtetit”. (Shif edhe fjalën e profesorit **Ernst Kurtius** që ka folë në Akademi të Berlinit. E.Kurtius ishte filozof e historishkrues i math e bashkë me këtë ishte edhe professor e msues i fronit prussjan).—

Tani të bëmë pak fjalë edhe për jetesën mbretnore. Në shtetet apolytarqikë, ku Mbreti shifet si **votra e qëndra** e gjithë pushteteve e fuqive, është nevoja me jetue Mbreti më një mënyrë krejt të ndryshme prej popullit tjetër e me u sjellë tepër madhnisht për me mujtë me e rrejtë popullin, i cili në fytyrë të Mbretit kujton se po shef mkamsin e Perëndis, ose një Perëndi të dytë. Puna ja sjell të veshet me petka ârit e të stoliset me xhevahirë e brillandë, me nishanë e me pomba të mbëdhaja (salltanâte), si e si të gënjejë popullin e ngratë e të mbahet në fuqi. Për me pasë edhe më tepër respekt e drojë populli te ajy del rrallë rrugavet e më të shumtën e jetës së tij e kalon i ndrymun brenda në Pallas; edhe kur del jashtë del gjithnji i qarkuem me kushdi sa ushtri e njerës të shënuem, më të shumtit kalorës, me muzika me zâdrija, me bûjë të madhe e me vigame (thirrje) ! Shtrohen tryeza të mbëdhë e të begatshime në dhomat e Pallasit për me mbushë barkun oficerat e ministrat e tij e gjith njerëzit e pallasit e qytetarët më të shënuem ! I duhet Mbretit me do e mos me i bâmun kto tafa, për me i kallzue botës se ky nuk është bâmun prej asaj balte që janë krijue gjithë njerëzit e tjerë; në qoftë se s'i bân, ahëre nuk është çudë me hjekë populli besimin prej tij, tue kuptue se Mbreti është shoqi i tij, e kshtu Mbreti, prej zenithit të famës së tij, prej kubës së naltë të Qiellit, ku e ka hypë marrija e padija e popullit të pa-qytetnuem, mundet të gremiset në Skëterrë, në funt të Ferrit, e të vdesë i mjerë në agoni e në dishprim krejt i përbuzun e i nâmun! Shëmbulla të ktilla janë pamun shpesh herë si në kohët e para ashtu edhe në shekujt e mbramë. Me gjith' ato kanë qenë edhe Monarkë të tjerë, të cilët, e kanë bazue fuqin e tyne jo mbi gënjeshtren e dobët që “Fuqin e ka Mbreti prej Perëndije”, por në madhnin e rëndsin e veprave

të tyne. Një i kthillë ka qenë edhe **Frideriku i Math i Prussis**, i cili me gjithë që vetë e bëni Prussin prej një Dukatit një Mbretni të madhe e që ish edhe një xheneral i math, shkrimtar i pa-lodhun e ligjë-dhânës, kishte pasë hjekë dorë prej tafrave e shkëlqimeve të mdha të Mbretnive e të avullive mbretnore e kishte qitë poshtë gjithë marrinat e mprapshtinat e bestytnitë e dobta të Mbretnive apolytarqike. Ajy priste e përcillte njerës gjithmonë e sa herë që kishin nevojë me e pamun, shumë herë i priste i pa veshun, e i pa-krehun e harrinte dikuer deri atjë sa shkonte vetë në kuzinë e fjalonte me gjellë-bâasin e tij si me shoqin e vet !

Mjerisht tue kenë tepër koprac (i shtërngueshëm) edhe tue e shtërngue fort paren, e kqyrte vetë pallasin e tij, tue vrojtue e tue qortue ç' do shpenzim që bâhej, një sent që s' i përket një Mbreti edhe mâ fort një njeriut aqe të math e të famshëm si Frideriku. Ishte kaqe ekonom në pallas të tij, sa, në ju zançim besë autobiografëve të tij kopracija e tij harrinte deri atjë sa vetë ky shkonte e i nalte dritat e pallasit (të dhomave) më orën nântë të natës si e si mos bânte shumë harç.

Asht' e vërtetë se e rrëna tue u bazue mbi rrënën nuk mundet të jetojë shumë kohë; vjen një ditë që i del ngjyra edhe rzohej aqe poshtë sa përpjetë ishte çue. Popujt dita-ditën qytetnohen, çilin syt e marrin vesht të vërtetën. Prandej edhe shkenca gjithmonë i kundrështon apolytarchismit me rrënat e mdhaja që sjell pas, me të cilat don me mbajtë në fuqi Monarkun apolytarchik. Scienza politike edhe filosofija e urrejnë kurdoherë gënjeshtren, andaj kurdoherë kanë lypë e kanë dishirue të drejtën e të vërtetën. Po për një Mbret konstitucionar, i cili po thuaj se s' ka kurrigjâ në dorë (se fuqin e ka kabineti e Parlamenti) nuk âsht nevoja e tafrave e e saltaneteve, as e shkëlqimeve e e rrenave. Përkundrazi mâ i dashtun bâhet Mbreti kur i afrohet popullit e kur e pret e e përcjell me gjithë zembër. Sa mâ moderat që të mbahet, sa më simple që të veshet e të shetisnjë, aqe mâ tepër fiton sympathin e popullit.

Më në funt shtojmë edhe këtë se edhe Mbreti, si nëpunës edhe ky i Shtetit, betohet përpara kombit (përpara mbledhjes kombtare) ose përpara Parlamentit (Parlamentit e Senatit në qoftë), se ka me i dalë zot Konstitucionit të vendit, ka me i përkrahë fetë e ka me punue gjithmonë për të mirën e Atdheut. Gjith' atë bënë jep edhe Kryetari i Republikës, i cili ka gjith' ato të drejta e detyra që ka Mbreti konstitucionar.

Një tjetër zakon ndërkombtar ka pasë mbetë për mbretët i cili është edhe sot në veprim. Kur hypin në fron e deklarojnë hypjen e tyre me lajm, i cili çohet në të gjitha avullit, me të cilat Mbreti gjindet në miqsi. Edhë Mbretinët ose kryetarët e Republikave, a sunduesat e tjerë të Shtetit përgjigjen gjithashtu gëzimisht edhe dikur dikur dërgojnë edhe njerës të posaçëm me letra, ku kallzojnë gazmendin e tyre. Gjith'ashtu deklarojnë hypjen e tyre mbi fron edhe Kryetarët e Republikave, si edhe sunduesit (princër e dukë) të tjerë. Kjo farë lajmimit quhet **Njoftim ndërkombëtar**¹.

II.

Parlamenti.

a). zgjedhja e deputetvet.

Parlamenti si edhe Senati formohen prej shumë vetash; ato persona që formojnë Parlamentin quhen **deputetë** edhe xgjidhen me vota prej anës së Popullit. Për senatin këna me folë më vonë.

Tue kenë se çashtja e votimit, çashtja e të xgjedhunit të deputetëvet â një çashtje me rëndsi, ligjë-dhânsi nuk i ka pasë dhânë të drejtë votimi gjithsecilit prej popullit, përveç atyne që janë të harrimur nga mendja, atyne që dijnë për ç'ka votojnë. Kshtu mbas më të shumtat e ligjëve, të drejtë votimi kanë ata që kanë kaluar të 21 vjet, e jo të pamoshhtë me gjithë që shpesh herë do djelm të rij ja shkojnë, edhe burravet edhe pleqvet nga mendja e ditunija. Gjith ashtu edhe as gravet s'ju ka dhânë ligja këtë të drejtë, se ka kujtue se grueja s'e ka zëje politikën, tue kenë e krijueme prej natyret për kujdesimin e shtëpisë së vet e të familjes. S'ka fjalë që edhe gra dikur kanë dalë shumë më të mentshme se burrat, por kjo është një eksepsjon e jo një kanun i rregullshëm.

I përmenduni politikan Engles **Stuart Mill** kishte botue më 1851 në një periodikë inglize **Westminster and Foreign Quarterly Review**, një artikull fort interesant për çashtjen e votimit të grave, nën titullin **Liberty for the women** (Liri për gratë), në të cilën me fakta të bindëshme ka insistue për me pas grua të drejtë votimi.

¹ Greqisht **Dhiethnis anagnorisis**.

Në Angli shpesh herë e kanë lypë ket të drejtë gratë inglize, të qojtuna **suffragettes** (luftëtare për të drejtën e votimit) prej Qeverijet, po kurr nuk ju ashtë dhënë me gjithë të ndeshunat të ashpërta që kto kan bâmun me nënpunsat e Qeverisë. Kët vjetin e fundit mezi që ju dha kjo e drejtë një grueje të vëjë, lordeshë, të mentshme fort; kjo ashtë e para e e vetmja grue që pjeston sot si deputet në Parlamentin Engles. Në disa Shtete t’Amerikës së Nordit kanë edhe gratë të drejtë votimi.

Po thuej se të gjitha ligjet e Shteteve të qytetnuem gruan e zënë, si me thanë, nënshtetsinë e burrit, edhe ata mâ të mbaruemit Kode civilë, si aji i Francës, i Italis e i Gjermanis, grues nuk i japin të drejtë as me dalë përpara gjyqit e me paditë kent, o me kenë pa-ditun prej tjetër kujt pa lëjen e burrit të saj, qoftë edhe si kur kjo të diskutojë e të përkrajë pronësin e pasunin e saj¹.

Votimet janë dy llojesh: **Votim i përgjithshëm**, në të cilin marrin pjesë gjithë ata që kanë mbarue moshën e caktueme prej ligjës e të padënuem me ndo një krim apo delikt, edhe **Votimi i kufizuem**, ku marrin pjesë disa rrjeshta të popullit e jo të gjithë. Kët systemë e kanë pranue mâ të shumtët e shteteve, me gjithë që në disa shtete të tjerë, si në Turqi, Russi, etj. të drejtën e votimit e kanë vetëm ata nënshtetas që kanë një farë plângut, një farë pasunijet edhe paguejn në Qeveri një tagrë jo mâ pak se 50 grosh.

Ky farë votimi (si aj i Turqis) i marrun prej ligjave të vjetra të Francës nuk ashtë i drejtë, sepse përparimi e mbrothësija e një Shteti nuk lipset të mvaren prej pasanikëvet; nuk kundrështojmë se mundet edhe pasanikët të jenë njerës të dijshëm e të njofin rândsinn e votës, por se intelijenca e vendit nuk duhet me u lânë mbas doret për të vetmin

¹ Bukur shkruante një herë vjershtori kombtar i Greqisë GEORGES SURRIS për gratë që “kto janë bamun mâ fort për kuzinen e për me tundë djepin e fëmijës se sa për votën e për politikën”.

Ma bukur e zogratis çilsin e natyrën e grues i madhi vjershëtor i vjershëtorvet HOMERI në **Iliadën** e tij: Kqyr çka i thotë prijësi i Troasvet HEKTORI së shoqes së tij **Andromakës** kur shkon me lëftue kundra msyesavet Grekë e kur Andromaka tue pasë në krahë birin e vetëm të Hektorit **Astyanaxin**, i lutet të shoqit me syt me lott për mos me shkue në luftë:

“All’ eisokon t’ioûsa ta saytis érga kómize, istón t’ ilakâtin te kai amfipóloisi qêleve ergon epoichesthai”.

Ti, i thotë, mos u përzië në punët e luftës po shko në shtëpi e merr furkën e drugën, puno e kqyr punën t’ânde.

shkak që nuk ka pasuni, se takon shumë herë që punët i shofin më mirë ata që s'kanë pasuni, por kanë ment e trû, se sa ata që janë të pasun po nuk kanë dije e kompetencë.

Votimi është edhe i **drejtshëm**, kur votuesat xgjedhin ata drejt për drejtë deputetët e vendit, e i **tërthorshëm**, kur votuesat xgjedhin më parë një shumicë njerës, të cilët më andej çohen e xgjedhin deputetët.

b). Formimi i Parlamentit

Po, si formohet Parlamenti e si xgjidhen deputetët edhe sa deputetë lipset të ketë Parlamenti ? Kjo është një çështje që i përket shumicës të një populli e përparimit të tij. Në Angli b.f. 657 deputetë përbajnë Parlamentin, në Francë 586, në Itali 512, e gjithë kështu në Shtetet e tjerë. Me këtë analogji duhej të theshim se Greqia lipset të kish 25 deputetë, por se Greqia sot ka 257 deputetë; Shqipëria kështu duhej të kish 8-10 deputetë, por se gjithë kushi e shef që një numur kaq i vogël për Shqipërinë nuk është kurrëgjatë; Shqipëria duhet të ketë të pakën 60, ose 50 deputetë. Prandaj, numuri i deputetëve shkon simbas popullsisë së vendit por shkon edhe simbas përparimit të Shtetit. Në Angli b.f. ose në Francë, a në Itali një numur deputetësh si aq që përmendëm më sipër, është i mjaftë, se pse kaq burra mastojnë t'i sjellin një besim të plotë popullit që të jetë i çkujdesun për interesat e tij, por nuk është ashtu edhe për Greqinë e për Shqipërinë, se një numur aq i vogël sa thamë nuk mundet kurrë t'i qetsonjë popujt e ktyne shteteve për interesat që ju kanë besue përfaqësuesave të tyre; posë kësaj, një numur aq i vogël prej 25 ose 10 vetash mundet të shkaktonjë edhe dëm të pa-njehun për kombin, se 25 ose 10 deputetë shpejt mundin të hynë nënë krahin e një Qeverije tyranike e të bëhen edhe kështu tyranët e popullit, i cili i ka zgjedhë me besim të plotë.

Numuri i deputetëve për një Shtet nuk duhet të jetë edhe shumë i madh sa t'a shtijin në shpenzime të mëdha e të rënda popullin, por nuk duhet të jetë edhe shumë i vogël sa të mos mundë të sigurojë interesat e popullit edhe sa më tepër liri e tija politike e personale. Përveç ktyne është edhe një sent tjetër për t'u marrë parasysh. Kur është numur i madh është edhe një uzdajë se midis të kësaj deputetëve do dalin edhe njerës të shkëlqyem, të cilët me dijen e madhe e dritat e tyre qytetnore do t'a ndritsojnë Parlamentin e do t'i kallzojnë rrugën e drejtë, tue e shtymun gjithënjë përpara në vepra të mira e të dobishme për

Shtetin e Popullin, në vepra të madhnueshme, e përkundrazi në një numur aqe të vogël prej 25 ose 10 deputetësh e vështirë është të gjejsh njerës të vlefshëm e të zotë për me kryje punët që ju janë vue për barrë, por edhe mundet mos me u gjetë asnjë.

c.) Mënyra e votimeve deputore.

Për lehtësin e votimit Shteti ndahet në qarke, të cilat quhen **qarke xgjedhëse** në të cilat si mbas popullsis të vendit caktohet edhe numri i deputetve që kanë me dalë.

Në Shtetet e vogël më ç' do popullsi prej 10.000 shpirtsh caktohet edhe nga një deputet, në disa të tjerë caktohen më 15.000 një deputet edhe në të tjerë, si në Bulgari me 20.000¹.

Shumë herë qarket xgjedhse caktohen mbas krahinave në ket mënyrë: një krahinë që ka deri më 20.000 banorë (d.m.thënë edhe 5 a 10 a 15.000 e më tepër deri më 20.000) ajo nxjerr një deputet; prej 20.000 vetash e më tepër deri më 40.000 banorë nxjerr dy deputetë (d.m.thënë edhe 20.000 a më shumë banorë në pastë e deri 40.000) ajo krahinë nxjerr dy deputetë, edhe gjithë kështu.

Votimi bâhet **sheshazi** ose **mshehtazi**. Shezazi është kur votuësi vjen në vendin e caktuem të votimevet edhe xgjedh përpara komisis së votave atë njeri që don për deputet². Mshehtazi përkundra bâhet kur votuesi shkruen emnin e nj'atij që dishron për deputet mbi një copë letre, e mbyll më një pliko e ja doron komisis së votave për pa dijtë kjo ç'ka shkruen brenda, ose me të qitunit e një plumbi të vogël (sashme) në një kuti teneqeje, si kena me paa më poshtë,³ edhe ket për pa e pa kurrkush.

Bâhen votimet në ket mënyrë: Gjithsecili qark xgjedhor dahet nër disa dasi të veçanta, 10 a 20, a si të jetë më mirë për lehtësi të votave. Vendet e votimeve caktohen prej Qeveris; Të tilla janë dhomat e shkollave, kishat e xhamijat, të cilat dahan me dhoga në tri a në katër të dame. Në secilën prej ktyne pjesëve të dame storaset kah një kalpë (arkë-votash), nën vrojtimin të një nënpunsi, i cili quhet **nënpunës i**

¹ Kjo analogji me 20.000 njerës një deputet është e dobishme edhe për Shqypnin, ku më 1.000.000 banorë munden me dale 50 deputetë.

² Kjo systemë votimi është në Angli e n'Amerikë.

³ Kjo kutija qoftë prej teneqeje, qoftë prej drreset quhet **Kalpë**.

votave, edhë qëndron aty bashkë me dy misë të tjerë. Për mbi të gjitha të damet (mbi të gjitha arkat e votave) qëndron një mât i math, i cili quhet **inspektori i votimit**, e është edhe kryetari i komisisë së votavet, tue pasë për detyrë të damit e votave nër votuësat, të kqyrunit e radhojt të votonjësvet, të mbyllunit e arkave të votave (kalpet) kur të kryhet votimi si edhe do tjera detyra.

Votuësi vjen përpara komisis, merr një copë letrë prej nënpunsit, ose një biletë kû janë shkrumun emën-mbiemnat e kandidatvet (e atyne që dëshirojnë me dalë deputetë) edhe shënon me një kryq të vogël ose me një shenjë tjetër emnin e atij që e don për deputet, e mandej ja dorzon nënpunsit që ja dha biletën, i cili, nër sût e tij e para gjithë komisis e qet në arkën e votave, e cila është e mbyllun e ka vetëm një birë sa për m'u shtimun bileta. Hiqet m'andej për me ja lshue radhën votuesit ose votuesve tjerë..

Nënpunsi i votave kurrresi nuk mundet me i dorëzue votuesit biletën e emnave të kandidatvet posa që ky nuk është i protokolluem në radhuen e votuesavet. –

Ndëshkohet rrebtësisht prej ligjës penale nj'aj që nuk e merr biletën prej komisis së votave por e bjen së jashtmi e e qet në arkën e votave.

Tjetra mënyr' e votimit është **mënyra e mshehtë**. Si thamë edhe mât nalt, votuesi vjen përpara komisis merr biletën, shënon fshehtazi emnat e atyne që don për deputetë, e mbyll më një pliko e ja dorzon nënpunsit të votave, ky ja kallzon inspektorit të votimeve i cili e vulos e e heth në arkën e votave. Ka, si thame, edhe një mënyrë tjetër, mënyrën e plumbavet të vogël. Në ç'do dasi të odave të votimit gjindet e storasun një arkë e vogël drûnit, ose teneqejet, e ngjyrueme gjysa me ngjyrë të zezë e gjysa me ngjyrë të bardhë. Në krye të së cilës ngjyrë kah' ana e rrëmaktë është e shkrueme fjala **jo**, kah' ana e djathtë fjala **po**. Në midis të ktyne dy fjalëve është një birë gati 15-20 pont diametri; një qynq 2 pllambsh i gjatë del përpara, tue mpshtjellë birën rreth e rreth, i cili në fund dahet dysh, prej të cilavet njana është ana e po-së, tjetra e jo-së. Votuesi vjen përpara arkës së votave, ose kalpës, merr një plump të vogël (që është vota), të cilin ja dorzon nënpunësi i votave, fut dorën në qynq edhe në qoftë se e don akcilin për deputet (shef edhe emnin e tij të shkruem mbi kalpë) aherë e qet plumbin kah' ana e **po**-së, në qoftë se s'e don e qet kah' ana e **jo**-së, porse veprimi i tij bâhet gjithnjë fshehtazi

e kurrkush nuk mundet me e marrë vesht votuesin se kû e qiti votën e vet¹. Kjo mënyrë votimi preferohet sot gati kudo edhe është mjaft e mira e mjaft e sigurt.

Tani kena me hetue se cilët munden m'u xgjedhë deputetë. Prej votuesit nuk lyp shumë sende Ligja, përveç se moshën e 21 vjetve, moshënimin e tij me ndo një mënxyrë edhe një farë pasunijet sa me i pague dishka për tagrë Shtetit. Po për kandidatët, për ata që duan me dalë deputetë puna ndryshon. Ligjë-dhânsi lyp prej ktyne disa çilsa e zotsi, pa të cilat nuk i pranon të venë kandidaturë.

Regjimi i Anglis nuk përment moshën që duhet me pasë një kandidat për m'u bâmun deputet. Gjith'ashtu edhe Regjimi konstitucjonar i Shteteve të Bashkuem nuk përment moshë për kandidatin deputet. Ashtu edhe tjetër herë Franca nuk kish shënue moshë për kandidatin në regjimet e parë konstitucionarë. Kjo masë sa do që nuk duket të jetë e ligjëshme, po për kombe si ata të Englezëve e Amerikanëve nuk prish edhe punë, se pse është e dijtun se kandidati edhe në qoftë se s'ka moshën e duhur, prapë se prapë në qoftë i zoti, sa populli (votuesat) të kenë besim te aji për veprat e mira që ka me punue për Shtetin mundet me dalë menjherë deputet. **William Pitt** një nga mjaft të mdhajtë politikanë që ka pasë Anglija, ai që la stinë të pa-harueme në historinë e politikës inglize, kur u xgjodh deputet ishte vetëm 21 vjetsh, e kur u bân Kryeministër ishte vetëm 24 vjetsh! Në Parlament të Francës ka mbetë i pa-shlyem emni i **D'Aguesseau**-t si avokat i përgjithëshëm i Shtetit, Avocat général edhe m'andej deputet. Ky pra, s'ishte mjaft i math se 22 vjetsh !

Amerika e Verit në Regjimin e saj konstitucjonar ka shtue tash von dishka për çilsit e kandidatëve deputetë, e kët e ka plotsue kanuni i posatshëm i xgjedhjeve deputore. Mbas kësaj ligje kandidati deputeti duhet me pasë kto çilsa ligjore:

- a) Moshë 25 vjetsh e përpjetë;
- b) Të ketë bamun pakspakut 7 vjet si nënshtetas Amerikan;

¹ Kandidatët deputetë munden me kenë mjaft tepër se një. Atbotë për secilin kandidat duhet edhe kah një arkë-votash me emnin e tij syprir.

c) Të jetë nënshtetas i vendit (i Shtetit) ku don me u bamun deputet.¹

Në Francë, në Hollandë, Danemarkë, Svicër, Norvegji, në Prussi, Bavier, Belgjikë e disa shtete të tjerë mosha e kandidatit deputet është caktue në 25 vjetsh. Në Itali, në Rumani, Serbi, Bullgari, Greqi, Hungari etj. etj. shtete, kandidati deputet duhet me kenë mbas ligjës 30 vjetsh e përpjetë.

Një njeri (misë i shoqnis njerzore) tue pasë çilsit e përmenduna në ligjë, si thamë, ka të drejtë të dalë deputet në vendin e vet. Kjo ç' do me thënë? Do me thënë se ky njeri, ky zotni, gjymtyr' e ksaj shoqnie, tue dashtë me i bâ një të mirë vendit të vet por edhe me i lânë një emën të meritushëm vedit, përvishet e hyn në qarkun e veprimt politik, duke hjekun pak zii e pak mundë, duke marrë përsypër një barrë të rëndë e të vështirë për vendin e tij, ku kâ lemun e ka pa dritën, për dashtni e bâmirësi të bashkëqytetasvet të tij por edhe përgjithrisht për Shtetin, për Kombin e tij, e kshtu ka dëshirë me hii në punë të Shtetit si një mkamsi i popullit të tij që e kâ çue në krye-lagje, vetëm e vetëm për një qëllim të shëjtë e të madhnueshëm, qëllim patriotik, qëllim të kthellët atdhetar, për një përparim, një lulzim e fatbardhësi të Atdheut të tij.

Si një misë i Kombit marë njeriu, qytetari ka të drejtë jo vetëm të përpiket e t'i dalë zot vendit të vet, por edhe Shtetit. Prandej ky zotni jo vetëm në vent të vet ka të drejtë me vue kandidaturë për deputet, mjaft që të ketë çilsit e kanunit, por edhe në një vend tjetër të Shtetit, praa edhe ky vent ka detyrë t'ja pranojë kandidaturën, posa që e shef njeri të veprave e me karakter.

d.) Qytetarni

Por edhe prej një Shteti tjetër, krejt të huej ka të drejtë një njeri me vue kandidaturë për deputet në Shtetin tjetër, mjafton të ketë çilsit e duhuna të ligjës, d.m.thanë në ket rasë duhet të jetë i shlyem prej katalogut të nënshtetaris të Shtetit të tij e të jetë i regjistruem si nënshtetas i Shtetit ku don me vue kandidaturë deputeti, e ku duhet të

¹ Amerika sot (Shtetet e Bashkuem) ka 48 Shtete, e është një Konfederatë, ku se i cili shtet ka edhe ligjet e veta.

ketë banue disa vjet¹. Kjo mënyrë e të regjistruemit në katalogun e posaçëm të banorve të Shtetit një njeriu të huej, i cili m'andej të gzojë të gjitha të drejtat e nënshtetaris e detyrat e një nënshtetasi, si me kenë një nënshtetas vendës i Shtetit, quhet në gjuhën politike **Qytetarni** frangjisht **naturalisation**, gr.politografisis.

Pra një i huej i tillë me anë të qytetarnis bâhet vendës edhe ka gjith ato të drejta e detyra që ka edhe një vendës i vërtetë i Shtetit, e as nuk ndron fare prej ktij. Englezët kanë një aksiomë për qytetarnin për të cilën thonë: **Once a subject always a subject**, d.m.thanë, një herë që bâhet një njeri nënshtetas është gjithnjë nënshtetas.

Qytetarnija dahet dysh, në **qytetarni të zakonshme**, e cila është ajo për të cilën bame fjalë deri tash, edhe në **qytetarni të jashtzakonshme** (Naturalisation ordinaire et extraordinaire).

Qytetarni e jashta-zakonshme është ajo që nuk lyp shumë formalitete prej nënshtetasis të ri. Kjo bâhet vetëm me anë të një dekreti mbretnuer, ose të Kryetarit të Republikës, tue marrë pjesë edhe ministri i punve të brendshme, i cili me nënshkrimin e vet merr përsipër, si thamë, ç' do farë përgjegjsije. Pra një i huej me anë të një urdhëni të kthillë bâhet me një herë nënshtetas i Shtetit të brendshëm e përfiton të gjitha të drejtat e privilegjet e një nënshtetasi të vërtetë.

e.) Detyra e deputetve.

Deputeti një herë që bâhet, ose xgjidhet deputet nuk mundet kurrsesi me marrë edhe një nënpunsi tjetër, edhe në qoftë se takon të ketë një nënpunsi, mbassi xgjidhet deputet lipset t'a lenë. Edhë ket për shumë arsye, sepse deputeti duhet të gjindet në Parlament për gjithë periudat ku ky vepron e të mos largohet prej kryeqytetit pa një shkak ligjuer edhe pa lejen e kryetarit të Parlamentit. Posë ksaj, deputeti në qoftë se merr një nënpunsi tjetër, si nënpunës do gjindet kurdoherë nën urdhnin e Qeveris, edhe në qoftë se është prej partis kundra-qeveritare, ahëre Qeverija do mos do nuk ka interesë t'a lenë në kryeqytet e do përpiket si e si t'a largojë s'andejmi se i prish punë. Atbotë deputeti s'kishte me kenë një përfaqësues i popullit edhe kott se u xgjodh! M'andej ky si mundet me kenë nën urdhnin e Fuqis ekzekutuese kur se

¹ Disa Shtete lypin që një i huej kur don m'u regjistruë si nënshtetas i Shtetit duhet me banue 2 vjet, ose 3 a 4 a 7 vjet rrjeshtas në atë vent, për pa e shpërngulë banimin.

si deputet qëndron më nëalt se ç'do nënpunësi tjetër e kqyrës e qortues i gjyrmëve të Fuqisë Ekzekutive? Prandaj të gjitha ligjet e Botës nuk i japin kurrsesi të drejtë deputetit të marrë për sipër një nënpunësi tjetër ç'farë do.

f.) Pranimi i deputetëve në Parlament.

Deputetët, para se të marrin për syprit detyrat e tyre, lipset të betohen. Po para se të betohen duhet të paraqitin dishmit e tyre, prej të cilave të merret vesht se janë xgjedhë deputetë. Kto dishmë mbasi i heton e i vrojton Parlamenti i ligjëron e i pranon për deputetë; mbas kësaj kta japin bënë.

Dishmitë që ju jepen deputetvet për me ja paraqitë Parlamentit e me sigurue të himit e tyre në Parlament, nënshkruhen prej një komisis të posaçëm të përbërë prej Prefektit (në qoftë se xgjedhjet bënë në qëndren e Prefekturës) ose prej Nënprefektit (në qoftë se veprohen në qytetet e Nënprefekturave), prej gjyqtarit paqtues të vendit, prej kryetarit të bashkisë edhe prej mbikqyrësit të xgjedhun për çashtjen e votimit, si folmë më syprit. Mbasi kryhen e marrin funt votimet, komisi e votimevet heton e merr vesht cilët kanë fitue e janë xgjedhë për deputetë; atëherë bëhet një protokoll (proçes-verbal), nënshkruhet prej kësaj komisi e m'andë i çohet komisi tjetër që përmendmë më sypër, të përbërë prej Prefektit, o Nënprefektit, prej gjyqtarit paqtues, kryetarit të Bashkisë edhe mbikqyrësit të votimeve, kta m'andë si e kqyrin e e hetojnë mirë, për mbi bazë të kësaj proçes-verbalit kompozojnë dishminat ose çertifikatat e nevojshme të deputetëve, i nënshkruajn, i vulosin me vulat e zyrave të tyre edhe ja dorëzojnë deputetvet.

Njëti dishmijë jepen prej Gjykatës të Shkallës së I të qëndrës së Prefekturave gjithë në mënyrë si më sypër, d.m.th. në komisi e posaçme e votimeve mbasi mban një proçes-verbal për rrjedhjen e kësaj e nënshkruen e ja çon Gjyqit të Shkallës së I, i cili e heton mirë e bukur në janë mbajtë formalitetet e ligjorin me nënshkrimet e Kryetarit të tij e të trupit gjykuës e vulos tue bënë edhe një vendim për këtë, me të cilin çquhen ata që u bënë deputetë. Kësaj vendim, mbasi mban originalin në arhivët e Gjykatës, nga një kopje ja komunikon deputetvet me anë të Prokurorit. Ky vendim pra është si me thënë dishmija që paraqitin deputetët në Parlament për m'u pranue. Për pa pasë një dëshmi të kësaj deputeti s'ka si pranohet në Parlament.

Mbreti, ose Kryetari i Republikës cakton edhe ditën e të cilunit të Parlamentit e të bisedimevet. Por, tue kenë se shpesh herë Parlamenti ndal punët e veta për disa kohë e deputetët largohen gjithsecili në për shtëpijat e veta, ose tue kenë se mbaron një periudë parlamentare edhe deri sa të mrijnë tjetra (së cilës i është caktue edhe dita qysh më parë) takon ndo një çastje e shpejtë a një nevojë e madhe e e pa-pritun e Shtetit edhe puna e do që të grishen me të shpejtë deputetët kudo që të ndodhen për me ardhë në Parlament, atbotë Fuqija Eksekutuese, ose Qeverija (pa u përzi Mbreti, a Kryetari i Republikës) ka të drejtë me i lajmue deputetët me të shpejtë me anë të nënpunsavet të saj administratorë për me ardhë sa më parë në kryeqytet e me marrë pjesë në Parlament.

Deputetëve, mbas kanonismave të posaçme parlamentare u është caktue nga një farë pageset (yxhrët) për shërbimet e tyre, ndonse disa Shtete të tjerë shërbimin e deputetit e quajnë një **detyrë të domosdoshme** përpara kombit e kshtu një veprim që s'meriton të shpaguehet.

g.) Ligjërata mbretnore.

Zakon ka pasë mbetë qysh në kohët e hershme që Mbreti në fillim të secilës synodë parlamentare, ose periude të mbajë një fjalë përpara deputetvet, përpara Parlamentit, për politikën që ka me ndjekë edhe përgjithsisht për veprimet e punët që shef të nevojshëm për Shtetin.

Ky zakon ka pasë mbetë prej shkakat që, përpara se të çvillohen regjimet konstitucionarë, tue kenë se Mbreti e kishte gjithë fuqin në dorë, pa pasë edhe ndo një farë responsabiliteti (se psë responsabilitetin e kishin ministrat e tij) ky delte përpara deputetëvet e ju tregonte autentikisht veprimet që kishte bâmun deri ahëre nënë përgjegjësi kurdoherë të Kabinetit të tij, si edhe veprimet që qëllonte me veprue mbas tashit gjithë në atë përgjigjësi të ministravet të tij. Prandej fjala e Mbretit përpara deputetëvet u pa si një **vepër qeveritare** edhe si e këtillë u vû nënë kontrol të Parlamentit.

Në kohët e sotshme edhe mbas përparimit që kanë marrë regjimet konstitucionarë fjala e Mbretit nuk është vetëm po një fjalë e thatë me të cilën ky fillon veprimet e Parlamentit, por është cok një vepër qeveritare, e cila i përket drejt Qeveris edhe atë rëndon me gjithë që del

prej gojës së Mbretit, ose të Kryetarit të Republikës (në qoftë se është Republikë Shteti).

Me anë të kësaj ligjërate Ministoria ose Ministri çfaqet përpara Parlamentit e i kallzon veprimet e tij të deri-tashëm e më tjetrën anë programin e tij të masandajmë si edhe politikën e tij të përbrendëshme e të përjashtme. Prandej në bisedimin e sypër për me i dhënë përgjigjen e nevojshme ligjëratës së Mbretit hetohet e qortohet prej partis kundraqeveritare politika gjithëmarrshme e Ministerit, tue u çilë kështu një luftë e fortë e ashpërt e e përgjithshme midis të partis qeveritare e të partis anti-qeveritare, në të cilën luftë munt kurdoherë ajo anë që ka me vedi më të shumtat e votavet.

Shpesh herë ligjëratat mbretnore janë bâmun shkak të më të rezikshmeve fëllqinajave¹ e luftave politike.

Në Francë ksij luftash politike kundra fjalës mbretnore janë bâmun shumë të egra e të mnershme, sepse partit e ndryshme e kundrështare të Parlamentit, seicila nën flamurin e vet politik vruleshin me gjith furin e forcadin e tyne, kush e kush të mposhtnjë tjetrën e të marrë frënat e Shtetit në dorë. Kaqe e madhe e e mnershme është kjo soj luftet dikuer sa gjithë Franca elektriset e e ndjen shkundjen e saj prej themelit, sepse shpesh herë lufta prej Parlamentit këcen në rrugat e kryeqytetit ku përfundon e përgjakshime e mizore!

Në Angli edhe atjè, me gjith gjakftohtsin e Englezve fjala mbretnore ka qenë shumë herë shkëndi zjarmit midis ministerit e partis antiqeveritare. Partit kundrështare për me mujtë me rzue Qeverin, me shkak për me i dhënë përgjigje ligjëratës mbretnore bashkohen nërmjet të tyne e i turren Qeveris me hov të math pa prajë e pa ja daa e grihen e zihen me Qeverin (Ministorin) deri sa t'a rzojnë poshtë.

h.) Privilegjet deputore.

Tash le të shofim pak edhe për privilegjet, ose venomet që kanë deputetët.

Thamë se Fuqija eksekutuese tue dashtë me dalë jashtë caqeve konstitucjonarë për me mujtë me mbajtë pushtetin në dorë ose me i pasë

¹ fëllqinjë = mundim, vuajtje, përplasje

ajo të gjitha fuqit e Shtetit vepron shpesh herë punë të papëlqyeme. Fjala vjen përziejhet në xgjedhjet deputore edhe me anën e ryshveteve, ose të nënpunsive që jep andej e kndej njerësve të pa-zottë, tue hjekë prej pune disa të tjerë të drejtë e kompetenta, por të pandehun si anmiqt e saj, formon një trup deputor si ja don qefi, e bân robin e saj për me i shërbye qëllimeve të mprapshta e antikonstitucionare që ka, ose vepron do bâmirsî nër disa qytete e katunde, tue krijue e tue goditë rruga e ura e sende tjera hydraulike e botnore, një spital ose një shkollë, një xhami ose një kishë etj. etj. si e si me shtii popullin në laqe e me i përfitue votën, ashtu edhe mbassi fiton parti e saj në Parlament vepron gjithë me ato mënyra për me i pasë deputetët gjithë me anë të saj. Në qoftë se kto mjete nuk janë të mjaftë shtyhet deri sa të gjejë fajtorë do deputetë, kundrështarë të saj, ata mâ të zottët, të cilët me anë të gjyqtarëvet hetuës e të prokurorëvet i heq në gjyq e i shtjen ne burg për me mujtë mâ lehtas me përmbarue qëllimet e saj satanike.

Për neutralizimin e ktyne veprave të kqija të Fuqis ekzekutuese gjitha Kartat konstitucionarë të Shteteve të qytetnuem kanë marrë parasysh e kanë përmendë në ligjën themelore disa masa kundra Fuqis ekzekutuese edhe disa dorëzâni të forta për deputetët.

Prej ktyne mâ të përmendunat janë kto :

1. Deputeti nuk mund të merret në gjyq, as të ndëshkohet për ç'ka flet në Parlament, ase për opinionin që çfaq ose votën që jep, tue kenë në detyrat e tij deputore.

2. Deputeti as nuk zihet as nuk vëhet kurrsesi në burg deri sa vazhdon synoda parlamentare, për pa pasë pëlqimin e lëjen e gjithë trupit parlamentar, për veç se kur vepron më do një faj sheshazi, i cili nuk ka një karakter që përfshijn detyrën e tij.

Lirija e fjalës së deputetëvevet është njojtun qysh në vjetin 1399 në Angli për të parën herë, kur mbretnonte **Henriku i IV**. Mâ von prapë është kufizue e rudhë fuqija e fjalës, por mbas shumë përpjekjeve të Parlamentit kundra Mbretnisë te e mbramja më 1688 mbas Kr. prapë u sigurue lirija e fjalës një herë e përgjithmonë, si është edhe sot. Prej Anglis m'andej është përhapë an' e kant e sot të gjithë Regjimet e Botës, Regjimet konstitucionarë, e ruajnë këtë të drejtë të liris së fjalës për deputetin, si atë mâ të shejtin send.

Por, mbassi deputeti nuk u ndëshkueka e nuk u shtijka në burg për ç' do fjalë që flet në Parlament kundra Qeveris, mbassi qënka kaqe e lirë e si me thënë qenka e pa-frënë fjala deputore, a mundet deputeti të mrrijnë deri atjê sa të shajë rëndë personin e mbretit si edhe ato të ministrave që përbajnë Qeverin ? Pa fjalë që jo. Si thamë edhe tjetër herë trupet ligjë-dhânse rregullohen prej kanonismave të veçantë parlamentarë, të cilët caktojnë disa caqe për qetsin e rregullin e Parlamentit e për veprimet e përbrendëshme e sjelljet e deputetëve, pa të cilat nuk munden me shkue përpara punët e Parlamentit. E mbassi deputeti nuk mundet me folë në Parlament për pa marrë fjalën prej Kryetarit të Parlamentit, edhe nuk mundet me folë për një çashtje mâ tepër se dy herë, ashtu edhe nuk mundet me e përbuzë oratorin me gjesta a me ironi, me klithma e me të shame me potere, me të bërtitura, prandej as që mundet me shaa personalisht ndokenin edhe sa mâ tepër Mbretin e Ministrat e tij, tue dalë cakat të themës që ka, se ahëre thiret me të shpejtë në vent (rappel à l'ordre) prej Kryetarit të Parlamentit ose thiret në fjalë-dhânie (për me kallzue arsyjen) prej ktij.

Po, sikur të kishte bâmun një faj tjetër (vjedhje, vrasje etj.) a zihet deputeti pa pasë pëlqimin e lëjen e trupit parlamentar ose edhe për një mâ të vogël faj, po e zamë si, po t' ishte gjykue prej Gjyqit penal me burg se psë nuk ardhî para gjyqit si dishmitar që ishte i thirun, a munt të zihet e të burgoset pa lëjen e Parlamentit? Asht e dijtun që po, se Ligja për të tilla faje e rrjeshton deputetin në rrjeshtin e qytetasve të tjerë.

i.) Partit parlamentare

Në gjithsecilin Shtet me doemos duhen me kenë dy parti politike kundrështarë njana tjetrës. Prej ktyne njana âsht partija e Qeveris, ose **Partija qeveritare** (Sympolitefsis greqisht) edhe tjetra partija kundrështarë e së parës, ajo që nuk âsht në punët e Shtetit ose Partija antiqeveritare (Antipolitefsis¹).

Po të mos ishte në Parlament një parti antiqeveritare për me ju kundrështue Qeveris në veprimet e saj të mprapshta e të pa-ligjshme, ahëre Qeverija bânte si të deshte, prandaj âsht nevoja me kenë një e tillë

¹ Në Angli janë prapë dy partina **Partija konservative**, ose **Whigs** (si i thonë atje) e **Partija progressive** ose **Tories** (si e quejnë Englezët). Kto partina quhen edhe **Republicains** edhe **Democrates** (Republikane e Demokratë).

parti në Parlament për me i kallzue gjithmonë Qeveris rrugën e drejtë e të mbarë për mbrothësin e Shtetit. Kjo parti shumë herë i kundrështon Qeveris edhe për punë, të cilat sa do mos të jenë të drejta e të dobishme, por si do kudo edhe prej ktyne kundrështimeve Qeverija mundet me rregullue edhe më mirë veprimet e saj.

Merret vesht se partit e ndryshme¹ janë fuqija e jeta e Parlamentit, prandaj kur bâhen votimet për xgjedhjen e deputetvet, bâhet një zhurm i math midis kandidatëvet të ndryshëm të partive politike, të cilët me gazeta e me të përkohshme, me fjalë e me meetinge xhvillojnë programet më të mirë të tyre për me e bindë popullin me votue për ata.

Partit politike kanë kurdoherë edhe kah një kryetar, ose prijës, i cili, e do puna të jetë njeri i dijshëm, i vaditun mirë me politikë, i zoti i fjalës, i çprovuem në vepra të tjera, i njohun mirë prej popullit edhe i zoti për me dhënë gjegje të shpejtë e të arësytshme në kundrështimet që i bâhen prej kundrështarvet të vet.

Në Parlament brenda fiton kurdoherë ajo parti politike, e cila ka me vedi shumicën e deputetëvet. Prandaj edhe Mbreti, i cili ka të drejtë kurdoherë me pushue ministrat e tij e me shpërndâ Parlamentin, në çâshtje të formimit të Qeveris së rë kqyr e heton cila parti është më e shndoshta në Parlament, e kshtu thret kryetarin e saj, të cilit i ven për barrë formimin e kabinetit të ri. Ket punë e bân Mbreti për me kenë me anë të Popullit e me lehtësue veprimet e Parlamentit, se në qoftë se preferon tjetër kend e jo atë që ka shumicën e votavet në Parlament, është e dijtun se Parlamenti do mos e pranojë këtë farë Qeverije e do t'a rzojë; aherë Mbreti, ose do thrasë, si thamë, atë më të fortin prijës të më së fortës parti politike, ose do t'a shpërndajë Parlamentin, tue urdhnue xgjedhje të râja deputore.

Por se nuk është çudë prapë të fitojë gjith'ajo parti e fortë, prîjsin e së cilës nuk desh me e thirë Mbreti për me formue Kabinetin. Kshtu

¹ Partitë janë gjith farë emnash e njifen si mbas programit të tyre, si **demokrate, republikane, konservative, progressive, radikale, socialiste, social-demokrate** etj.etj.

pra Mbreti është i shtërnguem me do e mos me e thirrë në punët prîjësîn e partis mâ të madhe

III.

Senati.

Mburimi mâ i vjetër i Regjimit konstitucjonar, si thamë edhe tjetër herë, ka kenë Ingilterra. Atjë Populli e Baronët rëmbyen prej duarve të Mbretit Joanit të Vobektit Kartin Konstitucjonar. Edhë me kenë se Baronët Inglizë kishin shumë fuqi si mbas shkakeve historike që përmentmë, formuen një klassë të posaçme të çqueme, pushtuese të tokëve të Shtetit, e cila klassë m'andej mrrijni me u bâmun një **trup Ligjë-dhânës** i gjith hershëm e i trashëgueshëm, që ishte gjith' ajoy **Parlamenti i Lordëvet**.

Sot, si mbas të përhapunit e përparimit e të qytetnimit e të opinionit publik, ky trup ligjë-dhânës (Parlamenti i Lordëvet) e ka bjerrë atë rândsi e domethânie që ka pasë në kohën e shkume, edhe tani ka ardhë më një gradë mâ të ulët se **Parlamenti i popullit**. Po me gjith'ato prapë mbahet më kâmbë nërmjet të trashigimtarve të miseve të Parlamentit të Lordëve, tue shndritë nga ndo një herë me të çfaqunit e do politikanëve të shënuem të rendit të tyne.

Atë shkëlqim e rândsi që kishte tjetër herë Parlamenti i Lordëve sot e ka në Angli **Parlamenti i Popullit**, i cili është me një fjalë Parlamenti i vërtetë e fuqiptotë i Bretanjës së Madhe, kurse Parlamenti i Lordëvet mbet si **Senat i Shtetit**.

Si do kudo ka edhe Parlamenti i Lordëve një farë rândsi politike, se kur vjen dita e ligjëratës mbretnore, Mbreti i thret të dy Parlamentet brenda në Parlamentin e Lordëve, kû mban edhe fjalën mbretnore e ku, deri sa mbaron fjala e Mbretit të gjithë deputetët çohen në kâmbë, kur se Lordët (të cilët janë Senatorët) rrijnë ûlë mbi fronat e veta.

Ky shembull i Anglis u bâ shkak për me u mbjellë Senati edhe në disa Shtete të tjerë. Në Francë mbas shembullit inglis u mundune e e vune në veprim Senatin, por se nuk u mbajt për shumë kohë se shpejt u rzue prej Napoleonit të Math, i cili ishte anmiku i rrebët i lirive politike. Po kur u kthye Napoleoni prej arratijet (exil,syrgjyn) e mbassi kishte marrë msim të hidhët prej pësimeve të tij, tue paa se lirit politike

ishin, pa fjalë, pshtimi i tij, thiri politikanin e famshëm **Benjamin Constant** e i vuni për barrë të krijuemit e një Regjimi të rii sa të ish e mundun liridashës. B. Constant-i në planin e tij të bâmun për regjimin e rii të Francës, kishte permendë edhe një **Senatë aristokratike** të gjith-hershme dhe të trashëgueme, simbas shemblës t'Anglis. Kur e pa këtë Napoleoni i math i tha B. Constant-it këto fjalë të paharrueme: “Në Angli Senati, ose Parlamenti i Lordëvet qëndron shumë mirë, sepse n’atë brenda Lordët krijuen e formuen Regjimin ingliz, prandej Lordët janë gjysh-shtërgjyshthi të respektuem prej Popullit ingliz edhe kanë per mbi atë një farë magjije e bindësije. Po unë në Francë, cilët kam me emnue për Senatorë? Unë s’kam tjetër rrotull mejet përveç se ushtarë e shërbëtorë (soldats et chambellans). Prej ktyne do të formoj Senatin t’em? Ky farë Senatit nuk do isht tjetër gjâ përveç se **fushatë ushtrore**, ose një **sallë sherbetorësh**”! Por tue insistue i nalti Benjamin Constant se âsht nevoja me kenë një senat në Francë baras me atë të Anglis, Napoleoni nuk i kundërshtoj. Mjerisht punët mâ von çprovune se kishte të drejtë Napoleoni, e jo politikani i famshëm B.Constant.

Sot për sot çâshtja e Senatit âsht e përhapun e adoptue në shumë Shtete. Senatorë xgjidhen ose prej popullit ose i emnon Mbreti me kushtin që kta të kenë do çilsi të nalta e të rralla që nuk i ka gjithsecili. Njeti i xgjedh gjysen Mbreti e gjysen Populli por si do mos Senatorët janë të gjith-hershëm edhe nuk gjykohen për faje prej tjetër gjyqit përveç prej Senatit vetë.

Sa do që kena me pâ edhe mâ poshtë se Senati nuk âsht edhe i nevojshëm për një Shtet sa âsht Parlamenti, me gjith’ato edhe shumë auktorë politikanë pretendojnë systemin e të dy Parlamenteve (Senatit e Parlamentit) **le système bicameriste** si i thonë frëngjët. Nji nga mâ të mdhejt pretendues i **systemit dyadik** ishte edhe professori i math italian **Ludovico Casanova**. (Shif edhe librin e **Emilio Brusa** vllim i dytë II faqe 157). Kundra kësaj theorie kanë qenë shumë prej të cilëvet mâ të parët ishin **Jeremie Bentham** e **Stuart Mill**, të cilët me argumenta të forta kanë sprovue se mjaft âsht një Parlament.

Edhë Greqija ka pasë Senat mâ parë po m’andej e ka çprishë si gjë të tepërt. Edhë ne në Shqipni nuk kemi nevojë as pak për një Senat se edhe shpenzimet të kotta bâjmë edhe ndo një dobi s’kemi, por s’ kemi mjerisht edhe burra asij kualiteti që të zânë atë vend.

Në Amerikë të Verit senatorët xgjidhen kryje 6 vjetve, e deputetët krye dy vjetve. Në Hollandë senatorët xgjidhen prej kshillave të Nënprefekturave. Periuda senatore atje është 9 vjet, edhe krye 3 vjetve ndrohet 1/2 e ktyne. Gjith'ashtu në Suedi e Norvegji senatorët xgjidhen prej **Landstingen**, d.m.thënë një farë kshillash të Nënprefekturave, edhe prej **Sdads Fullma Ktige**, të cilat janë kshillat e Bashkive.

Senati i Danemarkës ka 66 senatorë, prej të cilëve 12 emnohen prej mbretit e janë të përhershëm, të tjerët xgjidhen prej Popullit edhe ndrohen krye 8 vjetve.

Në Baden e në Bavierë senatorët xgjidhen prej princave ose dukëve, prej oficerëve të mdhej e prej njerëzve të shënuem të Shtetit. Merren edhe Ipeshkvët disa herë për senatorë.

Në Prussi Senati ka 87 anëtarë, të cilët xgjidhen prej princave të shpis mbretnore që kanë kalue moshën e 20 vjetve edhe disa merren prej popullit.

Në Francë është një farë systemi i përzijmë. Atje senati ka 300 misë, prej të cilëve 75 janë të gjith-hershëm, të xgjedhun prej **Constituantës**, të tjerët xgjidhen prej popullit, a më mirë me thënë prej të xgjedhunit e popullit. Xgjedhësa të ktillë janë deputetët e Shtetit (Deputés), kshilltarët e përgjithëm (Les conseillers généraux) edhe kshilltarët e Nënprefekturave (Les conseillers d'arrondissement du département).

Në Itali edhe tjetër herë në Greqi senatorët xgjidheshin prej anës së Mbretit. Në Amerikë, në Belgjikë, në Hollandë, Suedi, Norvegji e Danemarkë senatorët merren si edhe deputetët prej popullit. Të tjerë shtete, si dukati Baden, Baviera, Prussia, Wütembergu ,etj. kanë ndjekë një systemë të përbashkët, tue xgjedhë senatorët disa prej anës së Mbretit ose prej anës së Dukut edhe disa prej anës së popullit; prej ktyne ata që emnon Mbreti janë të gjith-hershëm, të tjerët ndrohen.

Tue kalue, thame se Senati për të parën herë u çpik në Angli edhe s'ndejmi u përhap edhe në Shtetet e tjerë. Po a bazohet vallë në një arsye të fortë të qenunit e Senatit sa për Shtetet e tjerë ? Me fjalë të tjera a është nevojë e domosdoshme të jët edhe ky trup i dytë politik në një Shtet, apo mos i tërhoqi ligjë-dhënsit shembulli i Anglisë? Le t'a

shqyrtojmë, edhë mâ parë le të shofim cilat janë argumentat e atyne që e duen Senatin.

E para argumentë e ktyne është se tue kenë Senati ligjet votohen ka-dalas e mâ sigurisht se sa me atë shpejtësi që votohen kur është vetëm një Parlament. Politikani liridashës **Laboulaye** është mâ i forti anëtar i kësaj theorie.

E dyta argumentë e atyne që duan Senatin është se pritët gjithë aji hov e ajo furë e Parlamentit, kur shumë herë kujton ky se i ka të gjitha në dorë e mundet me bëmë si të dojë. Kët e përkrah i famshmi e mendje-holli Englis **Harrington**¹.

E treta argumentë është se shpesh herë interesat e veçanta të deputetëve të Parlamentit mrrijnë deri atje sa gjithë deputetët ose mâ të shumët e tyre bashkohen e lidhen me shoqi-shoqin e kështu votojnë një ligjë, e cila munt të jetë damtuëse për Shtetin. Senati ahër e pshton Shtetin prej një rrezikut të kthillë, tue mos ligjorue atë ligjë. Që, pra nevoja e Senatit.

E katërta argumentë për të qënë e Senatit është kjo që e sjell Parlamentin në rrugë të arsyeshme për me respektue opinijonin e Popullit.

Një tjetër argumentë për Senatin është edhë kjo, që Senati është si një frëe i Fuqis Ekzekutuese, e mâ tepër i Mbretit konstitucjonar, i cili don me e përmbledhë në duert e veta gjithë fuqin e Shtetit; gjith' ashtu Senati është një garth e një fortesë kundra mashtrimeve të Parlamentit.

Përkundrazi le të shofim tani edhë arsyenat e atyne që janë kundra Senatit.

Sa do që dashamirsit e Senatit kujtojnë se pa qenë Senati ligjet votohen me një shpejtsi të madhe prej Parlamentit, kjo s'është e vërtetë se psë edhë në Parlament, si thame edhë tjetër herë ligjët votohen tri-herë radhazi edhë mbas disa bisedave të gjata edhë shumë herë të ashpërta e të egërta ligjet qortohen e shoshiten gjithsesi në Parlament e kështu nuk mundet me u thënë se ligjet votohen lehtas si do kudo e me

¹ Shif ED.LABOULAYE. History of the United States.

nji shpejtsi të madhe në Parlament, por me mejtim të math e me vrojtim të hollë.

Posë kësaj, ligjet shumë herë, ose edhe përgjith herë nuk paraqiten në Parlament për votim para se të kqyren e të shqyrtohen prej do komiseve të posaçme të Parlamentit. Kjo pra është një garanci e mjaftë për ligjet, të cilat kso-doret i paraqiten Parlamentit të pregatitme.

Kurrë s'mundet me mrrijtë shumica e deputetvet të bashkohet në veti për me votue një ligjë të dobishme për interesat e veçanta të tyne e për dâm të Shtetit, se psë trupi i deputetvet është i përbâmun prej gjithë farë njerës si avokata, mjekë, ingnierë, profesorë, fabrikanta, tregtarë, ushtariakë, pronëtarë, profesionista të tjerë, etj.etj. të cilët natyrisht kurrë nuk munden me pasë interesa të përbashkëta.

Tjetër një ndalim del përpara një pabesije të tillë të Parlamentit, në qoftë se ngjet dikur që shumica e deputetve të kenë interesa të përbashkta e të votojnë një ligjë, si e duan ata; kjo ndalesë është të **Shpërndamit e Parlamentit**, ose para se m'u shpërnda Parlamenti është një tjetër bar (ilaç) i përdorshëm që quhet **Veto**, me të cilin, si thamë edhe tjetër herë e si mbas ligjës themelore, Mbreti ose Kryetari i Republikës ka të drejtë të ligjorojë ose jo një ligjë të votueme prej Parlamentit kshu pra, Mbreti, i cili rri syprit Fuqis ligjë-dhânse edhe Parlamentit, kur shef një pa-udhësi kso-llojit nuk e ligjeron ligjen e votueme prej Parlamentit, e cila mbetet atbotë e pazbatueshme. Për ndryshe Mbreti, me të drejtën e tij që ka prej Konstitucionit shpërndan këtë farë Parlamenti të pa-ligjshëm. Që, pra edhe kjo arsyje është e mjaftë se nuk është nevoja e Senatit, sepse një Parlament i vetëm mjafton.

Fundi i fundit, mbassi Senati përbâhet, si me thënë, prej Aristokratish së vendit, tue ditë senatorët se janë të gjith-hershëm ose për një kohë të caktueme, brenda në të cilën do veprojnë edhe Mbreti s'ka si i hjek prej pune, me qenë që kta janë mât të pakët se deputetët e Parlamentit nuk është çudë m'u marrë vesht me të shpejtë me shoqi-shoqin, e kshu tuj ju kundrështue gjithasaherë vendimeve të Parlamentit munden të bâhen shkak dâmesh të mdhaj për Shtetin, të cilën ligsi Mbreti s'ka si e ndalon se nuk mundet me shprishë e me shpërdaa Senatin nj'ashtu se shpërndan Parlamentin.

Prandaj edhe disa Shtete Europjanë tash te e vona e kanë hjekë Senatin prej kartave konstitucionarë të tyne edhe disa të tjerë mundohen me ja rrudhë fuqin Senatit ose me e syprimue krye-kput.

K R Y E E !

I.

FUQIJA GJYKUËSE.

Natyra edhe qellimi i saj.

Fuqija gjykuëse, si thame, âsht, një prej fuqijavet të trija të Shtetit, njana prej të trijavet liri politike të regjimit.

Fuqija gjykuëse ka për qëllim të ndrequnit e të drejtave të popullit, të cilat janë dâmtue prej dokujt prapë prej popullit, ose të sjellunit në vent të një së drejte të Shtetit të dâmtume prej një e mâ shumë miseve të popullit, ose të popullit të damtuem prej Qeveris, a prej nënpunsavet të saj.

Kjo ndreqje bâhet në dy mënyra: 1) me të vuemit e gjobave, ose të burgimit, a ndo një penese tjetër mâ të rândë, 2) me të detyruemit të fajtorit për me e sjellë në vent të drejtën e dâmtueme.

Ligja penale cakton veprimet e ndryshëm, të cilët meritojnë një ndëshkim. Ligja Civile përmban mënyrat, me të cilat pronohen (fitohen) të drejtat civile të qytetasve si mbas natyrës e jetës shoqnore të njeriut, të cilat mbasi njifen si të drejta të qëna, në qoftë se dâmtohen prej dokujt, ligja civile ose kodi civil me procedurën e tij civile, ashtu edhe ligjet e tjera tregtare kallzojnë mënyrat, me të cilat të drejtat e dâmtueme munden m'u sjellë në vent, mbas një kërkesës të dâmtuemit.

Regjimi konstitucionar, ose e drejta themelore heton e bân fjalë vetëm për natyrën e qëllimin që ka fuqija gjykuëse, si edhe mënyrën e përdorimit të saj, pse hollsinat e tjera mbi çâshtjet civile i përkasin së drejtës civile.

Fuqija gjykuëse një ment ka detyrë të gjykojë për ç'do dâm bâmun një qytetasi, ose një popullit prej tjetër kujt, ose Qeveris, a veglave të saj prej popullit, ose prej një mise të ktij, por kur do herë veprimin e saj e bazon mbi ligje, të cilën e ka pasë vue në veprim fuqija

eksekutuese mbassi t'a ketë pëlqye e votue fuqija ligjë-dhânse. Pra fuqija gjykuëse gjykon gjithnjë mbi bazë të ligjave.

Po në qoftë se ligja e pëlqyeme e e votueme prej fuqis ligjë dhânse bâhet shkak dâmi i një qytetasi, i popullit ose i Shtetit, fuqija gjykuëse, ose gjyqtari a mundet me e largue këtë ligjë e mos me e zbatue, mbasi paska qënë e dâmshme? Jo. E thamë edhe tjetër herë që gjyqtari gjykon mbas ligjës e jo për ligjat, se ahëre kishim me thënë se Fuqija gjykuëse qënka kontrolluëse e Fuqis ligjë-dhânse; po ne kena pranue që Fuqija gjykuëse si edhe Fuqija eksekutuese janë mât të ulta se Fuqija Ligjë-dhânse, janë, si me thanë sherbëtorët e saj. Prandaj gjyqtari ka detyrë t'a zbatojë kanunin si kur edhe ndërgegjeja e tij të mos t'a pranojë e si kur t'a dijë sigurisht se nuk është i drejtë, maston këjo të sjellë ligjorimin e sunduësit të naltë e nënshkrimin e ministrit kompetent.

Kemi thënë se Fuqija ligjë-dhânse është ma e madhja se ç'do fuqi tjetër e Shtetit, se ajo përbân ligjat, të cilat fuqija eksekutuese duhet me i vue në veprim edhe fuqija gjykuëse me i zbatue, tue gjygue mbi bazën e 'tyne, pra të dy kto fuqit e mbrame kuptohet se janë të varme prej fuqis ligjë-dhânse, por sa do që është kshtu në praktikë, fuqija gjykuëse duket se është shumë mât e çmueshme se ç'do fuqi tjetër shtetnore. Arsyeja është kjo. S'ka dit që të mos bâhet një dâm në Popull, ose në do mise të tij, në Qeveri, në Shtet e gjith ashtu. Fuqija gjykuëse si detyrë që e ka të vuemit në vent të dâmit të shkaktuem mbas kërkimit të dâmtuemit ose shpesh herë drejt për drejt tue ja fillue punës edhe pa kërkimin e të dâmtuemit, gjindet e nevojitur për me hii, si me thanë, nërmjetës midis dâmtuesit e të dâmtuemit e me u marrë për herë me zbatimin e ligjave, të cilat dal-kah-dalë zënë rrajë në shpirt të popullit, edhe sa do të kqija të jenë pëlqehen e dëshirohen prej tij edhe bâhen si zakone të domosdoshme; pra prej përdorimit të mirë a të keq të ligjave varen mbrothsija, ose mprapshtija e një populli, të cilat kanë të madhe rândsi për xvillimin e Kombit e përparimin e Shtetit.

Fuqija gjykuëse nga ana tjetër është i vetëmi rojtar i të drejtave kombtare, sarapolli mât i fortë e mburesa mât e qendrueshme i Regjimeve konstitucionarë kundra dhespotismit e tyranis, veshtueri veguës i pengut të shëjtë të Konstitucionit.

Me anë të ndëshkimit kundra fajevet, që veprohen nër xgjedhjet deputore, kundra falcifikimit të votimeve etj. etj. fuqija gjykuëse çfaqet si një shpatë mizore, si një garth i hekurt kundra Fuqis eksekutuese, e

cila përpiket t'a robnojë popullin e ngratë. Me anën e gjobave të mbdhaja që i ven kundravepruesit të ligjes bâhet një dorzânës i fortë nërmjet Popullit e të Fuqis ligjë-dhânse. Prandaj kudo në Shtetet e përparuem shifet një përpjekje e një çallsti e madhe për me përmirësue e me e naltësue Fuqin gjykuese, tue i dhânë një trajtë krejt të posaçëm sa të çqândrohet (decentraliser), si prej Fuqis ligjë-dhânse, si prej Fuqis eksekutuese,d.m.thânë të mos varet as prej deputetëvet e prej Parlamentit, as prej Mbretit e Kabinetit ose Qeveris.

II.

Përdorimi i fuqís gjykuese.

Tani le të shofim cilët e kanë në dorë e e përdorjnë Fuqin gjykuëse. Tjetër herë në kohët e lashta Mbreti ishte edhe gjyqtari i Popullit; ky emnonte atë që të donte për gjyqtar edhe në emën të Mbretit ky gjykonte çashtjet midis miseve të Popullit. Kadal-kadal, si përparoj qytetnimi edhe dija e ligjeve u përbâ një shkencë më vehte, populli u shtroue me dijen e ligjeve edhe kshtu me kohë e me vjete do prej miseve të tij e muarn përsipër kët dijen e ligjeve si një zëjë (profession) të posaçmë, tue dalë kush gjyqtar e dikush avokat. Mbreti atëherë e pa me nevojë të formojë gjykatore të veçanta me gjyqtarë të dijshëm e të shprovuem, të cilëvet ju la për barrë të gjykuemit e çashtjeve si mbas ligjeve të vendit.

Por prapë se prapë Fuqija gjykuëse nuk dukej si një fuqi e veçantë e dâme prej Fuqive ligjë-dhânse e Eksekutuëse sepsë sa do që gjyqtarë të dijshëm e përdoronin kët fuqi, kjo ishte kurdoherë nën fuqi e kontrol të Mbretit.

Mbasi u çpik regjimi konstitucjonar e u birsue po thua se në të gjithë Shtetet e qytetnuem u pa edhe nevoja të njifet gjyqsija si një liri politike, edhe si të këtillë e kanë protokollue të gjitha Kartat Konstitucjonarë. E tue kenë se lirit politike mbas Konstitucionit janë gjith' ato fuqit shtetnore, vazhdimisht edhe Fuqija gjykuëse u qojt një prej të trijave fuqi shtetnore, si ajo ligjë-dhânsja edhe eksekutuesja.

Mbas ligjeve themelore sot fuqija gjykuese përdorohet prej gjyqeve edhe gjykimet e saj çpallen në emën të Mbretit, ose të Kryetarit të Republikës, të cilët vetëm me këtë mënyrë duket se pjestojnë në fuqin

gjykuëse, kurse gjithë të drejtat e gjithë zbatimin e ligjve e veprimet e tjera i kanë gjyqet në dorë.

Fuqija e gjyqit vepron, si tham, me anë të gjyqeve, të përbâmun prej gjyqtarësh. Gjyqet janë dy gradash, **Gjyqet e Shkallës I**, të cilët janë ngrehun në ç'do qandër Prefekturet e **Gjyqet e Appelit**, të cilët përfshijnë nga 3,4,5, a më shumë Gjyqe të Shkallës së I. Në ç'do Nënprefekturë si edhe për qândrat e Prefekturave për lehtësi të çâshtjeve të vogla e të shpejta janë ngrehun edhe një **Gjyq i Paqit**, i cili prapë shikon padinat në gradën e parë, sa janë të appelueshme, kurse grada e dytë për Gjyqin Paqtues asht gjyqi i Shkallës së I, si kurse i ksaj âsht Gjyqi i Appelit, për sa padina janë të appelueshme se psë janë edhe padina, të cilat nuk apelohen.

Gjyqsin penale e kqyrin prapë kta Gjyqe civilë që po përmendim, gjithë në atë mënyrë gradash që kqyrin edhe gjyqet civilë, ose edhe gjyqe të veçanta penalë, si mbas nevojës.

Për mbi të gjitha qendron **Gjyqi më i naltë i Kasacionit** (mehqeméi-temiz, ose Cour de Cassation), i përbâmun prej gjyqtarësh bashkë me kryetarin e tyne, prej 11 a 13 misë bashkë me kryetarin. Gjyqi i Kassacionit nuk âsht një **gjyq-lândet**, si ajoy Gjyqi Paqtues e Gjyqet e Shkallës së I e të Appelit, por âsht një gjyq që kqyr typet e formalitetet procedurialë. Posë ksaj detyre ka edhe detyra të tjera rregullore. Për hollësina kënduesi mundet m'u kshillue me procedurat civile e penale e me organizimin e gjyqevet.

Ç'do gjyq civil ose penal ka edhe një degë të veçantë **Prokurorije**. Prokurorët (Muddei-umumi) hetojnë fajet e nxjerin në shesh e ndjekin fajtorët, të cilët ja përcjellin gjyqit për me i ndëshkue. **Prokurorët** janë prapë dy gradash, prokurori i Gjykatës të Shk. I edhe prokurori i Gjykatës Appelit, i cili ka nën urdhën e nën veshgim të gjithë prokurorët e shkallave të I. Për mbi kta qëndron prokurori i kassacionit.

Posë prokurorit ç'do gjyq penal ka edhe nga një **Gjyqtar hetues** (mystendik), i cili si ndihmëtar i Prokurorit bân hetimet e nevojshme, urdhnon, si edhe prokurori të burgosunit përkohsisht të fajtuerit, ose të nxjerrunit e ktij prej burgut me dorëxâni etj. etj.

Prokurori posë detyrave penale që ka për hetim të fajeve e ndjekje të fajtorëvet etj. etj. âsht edhe perfaqsuës i seicilës çâshtje që i

përket pasunis së Shtetit ose të Bashkive etj. përkrahës para gjyqit i jetimave, i ndërtesave bâmirese etj. etj. si edhe mjeta e korrespondencave midis të Qeveris (Ministoris së Drejtsis) e zyrave të tjera gjyqore, vrojtues i gjyqevet e i veprimeve të gjyqtarve etj. etj.

Per posë gjyqeve civilë e penalë janë edhe **gjyqet tregtarë**, për sende që i përkasin tregtis e çashtjeve midis tregtarve. Kta gjyqe prapë gjykojnë në gradën e parë ashtu si edhe gjyqet civile të Shkallës së I., kurse gjyqi i Appelit është grada e dytë edhe për gjykimet e gjyqeve tregtare.

Në kryeqytet, a njeti ku t'a lypin puna, ngrehet edhe no një gjykatore detare (Bahrije-mahqemesi turq., ose Nautodhikeion greq.) për çashtje që i perkasin relationeve të Flottës e të ushtris detare, si edhe ndo një **gjykatë ushtarijake** (Divani-harb turq. cour martiale fr. ose Stratodhikeion greq.) për çashtje penale që ngjasin midis ushtarëve, ose midis civilvet e ushtrijakvet kur çashtja sjell karakter penal ushtor. Të tillë gjyqe ngrehen edhe në rase kritike të Shtetit.

Tue kenë se fuqija gjykuëse është njana prej të trijave lirive politike, njana prej të trijave fuqive shtetnore e krejt e pa varme prej të dy fuqijave të tjera, për me i sigurue gjithkrahë veprimet e saj, ishte nevoja që edhe gjyqtarët të jenë të gjith hershëm e të mos hjekën kurrë prej pune; prandë të gjitha ligjet themelore sot kan pranue që gjyqtarët të jenë të gjith-herëshëm e të mos pushohen kurrsesi prej nënpunësis së tyne përveç për ndonji faj të rëndë, prej atyne që ka marrë parasysh ligja, por kurdoherë me anë të një gjykimi¹.

Gjyqtarët në disa Shtete emnohen drejt për drejt prej Mbretit, ose prej Kryetarit të Republikës, në disa të tjerë i emnon drejt për drejt ministori e Drejtsis, por më mirë system është aji që, gjyqtarët të emnohen prej Mbretit (me dekret mbretnuer) mbas propozimit të ministrit të Drejtsis, i cili të bazohet mbi një parashtresë të bame prej trupit gjyqtar të atij gjyqi ku lypet të emnohet gjyqtari. Gjith'ashtu duhet veprue edhe për rritjen e gradës të gjyqtarëve.

Për sigurimin e drejtsis edhe për prehjen e opinionit të popullit që gjyqsija kqyr punën e vet tue u bazue mbi ligjen, të gjithë regjimet

¹ Spanja pik sparit ka vendosë të qenën e gjyqtarëve të gjith hershëm, m'andë e ka bamun Franca e mbas Francës shtetet e tjerë.

konstitucjonarë kanë pranue systemin e gjykimeve me dyer të çilun, ku ka të drejtë me shkue gjithsecili me pa e me degjue si çdrivillohen gjyqet e si jepet e drejta. Vetëm bisedimet (muzaqere) per me dhânë gjykimet e nevojshëm, vetëm ato bâhen fshehtazi, por se ilamet (vendimet) çpallen gjithmonë sheshazi.

Gjith'ashtu Gjyqi, mbas një bisedimi të veçantë ka të drejtë, mbas Procedurës civile, të mbyllë dyrt e të gjykojë çashtjen pa kenë brenda në sallë të gjyqevet as një dëgjues, kur âsht puna për nder, ose per një' ato krime e delikte që tokojnë në nder e në **namûz** të grues, ose të burrit ose trazohet rregulli i përgjithshëm, por prapë edhe në këtë rasje gjykimin detyrohet t'a japë çiltazi.

KRYE F!

Plotësimi i Lirive politike.

Si kemi folë, në regjimet konstitucjonarë Fuqin ligjë-dhânse e përdoron Parlamenti, ose Parlamentet (në qoftë se Shteti ka edhe Senat) me anë të votimit të kanuneve bashkë me Mbretin, i cili mer pjesë në ket fuqi me anë të ligjorimit ose të mos ligjorimit të ligjave (me anë të fuqis **veto** që ka); m'anën tjetër Fuqin Eksekutuese e përdoron prapë Mbreti me ministrat e tij (Kabinetin, ose Qeverin të cilët janë të përgjigjshën përpara Parlamentit, ose Parlamentevet; gjith' ashtu edhe Fuqin Gjykuëse e përdorjnë gjyqtarët ose gjyqet, tue dhânun gjykimet në emën të Mbretit, i cili vetëm kso-doret merret vesh se pjeston në Fuqin Gjykuëse.

Pra gjithë fuqit e Shtetit, të cilat në Shtetet mornarchikë duket se janë përmbledhë në dorë të Mbretit, për kundrazi në Shtetet e përfaqsuem, në Shtetet konstitucjonarë kto janë shpërndamun, në disa trupa e persona.

Dasija pra e ktyne fuqive të Shtetit përbân të qojtunat **Liritë politike**. Prandaj në krye të ç'do kanuni themeluer (Ligjës themelore) permendet si mâ e para **dasija e Fuqive** (Séparation des pouvoirs). Kët dasi me të drejtë e quajn si **bazën a themelin** e Regjimeve konstitucjonarë të gjithë politologët e politikanët.

Të damit e Fuqive tregon se pushteti i një Shteti ju âsht dhânë disa trupeve e disa njerësve edhe kso-doret fuqija ligjë-dhânse nuk

thithet as përpihet prej fuqis eksekutuese (Qeveris), as që fuqija gjykuëse është nën thundrë të saj, por e dame krejt e indipendente si prej njëjës, si prej tjetrës. Kjo dasi e fuqive është verëvërtet një dorzani e gjallë për lirit e popujvet edhe një mburesë e çeliktë për Shtetet konstitucionarë.

Mjerisht kjo dasi e fuqive të Shtetit, kaqe lehtas e regjistrueme në Kartet Konstitucionarë, nuk gjindet as që del gjith'ashtu edhe në praktikë sepse Mbreti që personalisht qeveris, ose një parti e mprapshtë politike, e cila kishte mujtë me përmbledhë në duart e saja të gjitha fuqit, kta munden të neutralizojnë e t'a bëjnë për kurrigjâ dasin e fuqive, tue u përzijmun në xgjedhjet deputore, e tue shpërndâ andej e kndej rushvete deputetvet, ose tue çorroditë gjyqtarët ose edhe tue çkatrue dikuer me përdhuni edhe Regjimin e Shtetit. Për me i mërgue kto të kqija Shtetet e organizuem konstitucionarë e demokratike kanë kushtue do dorzani të forta, për të cilat edhe kemi folë, po për plottsim të ktyne ligjet konstitucionare kanë urdhnue të larguemit e ushtris, të zhendarmeris e të policis prej vendeve ku veprohen votimet për xgjedhjen deputore, dorëzanin tjetër për me pague një shumë mjaft të madhe të hollash ç'do nënpunës, i cili kishte me u përzii në xgjedhjet, dorëzanin prapë të sigurimit të gjyqtarëvet prej anës së Fuqis eksekutuese, edhe fundi i fundit dorëzanin e të kufizuemit, ose të rudhunit të Fuqis qëndrore, e cila detyrohet të përmblihet në megjet e veta, tue mos kuxue me u përzijmun as pakë ditën e votimit, as me veprue kurrsesi.

Përposë ktyne dorëzanive Regjimet e lirë konstitucionarë kanë shtue edhe do tjera për me plotësue kso doret Lirit politike. Të ktilla dorzani ose plotësime të lirive politike janë :

- 1) Liri e shtypit,**
- 2) Liri e mbledhjeve e e shoqnimit,**
- 3) Liri e ankimit,**
- 4) Liri e kundrështimit**
- 5) Liri e Milicjes kombtare**

Lë t'i çkoqim një ka një kto plotsime të lirive politike si edhe natyrën, qëllimin e rëndsin e tyne.

I.

Liri e shtypit.

Kena vrojtue në fillimin e ktij libri e kena soditë se Fuqit e Shtetit përgjithrisht, me qëllimin e të mprojtunit të të drejtave të natyrshme të miseve të shoqnis njerzore, i janë dhënë Qeveris bashkë me do të drejta tjera, tue ju vue për barrë edhe disa detyra b.f. të përdoruemit e fuqis, të sunduemit e vendit, të mbledhunit e tagrave, të formuemit e ushtrive, të ndeshkuemit e fajtorëve etj. etj. porse kur do herë Shteti (Qeverija) është lidhë me popullin me anë të Ligjës themelore (konstitucionare) per mos me kalue kufinët që ky i ka caktue. Pra Shteti nuk mundet me pershkue caqet e vetë e me hii në të drejtat naturale të popullit, tue ja prishë kto, tue ja përbuzë, ose tue ja hjekë; kshtu nuk mundet as t'ja përkasë e t'ja neutralizojë një të tillë të drejtë me shkak se ka nevojë Shteti, se masandej nuk existon mâ as Liri politike (të drejtat e Shtetit) as Liri personale (të drejtat e Popullit), as Shteti gjindet në vent, as Populli është i sigurt.

Njeriu është pajue prej natyrës me fuqi lëvizje, me fuqi mendimi, me fuqi pune e veprimi edhe tue jetue në shoqni njerzore kto dhurata natyrale jo vetëm nuk ka qef me i bjerrë, po përkundrazi dëshiron t'i sigurojë, dëshiron t'i përdorojë lirisht e t'i plotësojë, prandej nuk i jep kurrë të drejtë Shtetit (të cilin ky e ka krijue) me u përzii në kto të drejtat e ktija për me ja ndalë e me ja pengue.

Ushtrimi i lirtë e i vërtetë i ktyne të drejtave të njeriut, që ja ka falë Zoti, formon, si thame edhe tjetër herë **Liritë personale** të popullit. Pra me fjalë të tjera si liri personale janë lirija e lëvizjes trupore, lirija e mendimit e lirija e punës e e veprimit.

Kto liri kurrë s'munden m'u kufizue, ose me u rudhë në regjimet konstitucionare. Vetëm kur njeriu qytetasi ose populli, kapërxen kufinin e përdorimit të ktyne lirive, per dâm të tjetër kujt, ahëre dhe vetëm ahëre ka të drejtë ligja, ose Shteti t'a sjellë në rrugë kundravepruesin për me ndalë ksodorete një rrezik që kishte me i ardhë tjetër kujt, përndryshe seicili qytetas është i lirë në qarkun e vet t'i gëzojë si që të dojë lirit e tija personale.

Thamë se njeriu ka të drejtë të lëvizin trupin e vet, d.m. thënë mundet me shkue, ose me u shperngulë prej një vendit te tjetri për pa u

ndalë prej kerkujt. Thame se ka lirin e mendimit, pra mundet të mendohet lirisht si të dojë, e tue u mendue lirisht, mundet prapë lirisht të flasë e të shkruaj si që të dojë, se pse vetëm me anë të fjalës, ose të ligjëratës e të shkrimit kallzohet per jashtazi mendimi i njeriut. Thamë gjith' ashtu se njeriu ka të drejtë të punojë e të veprojë, pra mundet të punojë e t'a rregullojë punën si që t'a dojë vetë e të veprojë lirisht per pa ja ndalë kush hovin, mundet me fitue e me marrë kamatën, prodhet e frytin e mundimeve të tij, për pa e pengue as një njeri, as edhe Qeverija vetë.

Thamë se lirija e fjalës e e shkrimit është mënyra e të çfaqunit per jashta të mendimit të njeriut, e cila është një liri personale. Edhë tue kenë se shtypi është një përfaqsim e plotsim teknik i shkrimit, i cili prapë është një përfaqsim e plotësim teknik i fjalës, prandej edhe Lirija e Shtypit, lirija d.m.thënë e të çfaqunit të mendimeve të secilit është një **liri naturale**, d.m.thënë **liri personale**.

Po kjo farë lirije perbân edhe një plotësim tjetër me shumë rëndsi të një lirije politike, si me thënë një dorzâni të gjallë e per të vue oroe, faqe dasive të trija fuqijave shtetnore, Fuqis ligjë-dhânse, gjykuëse e eksekutuese, prandej duhet hetue mirë kjo çashtje.

Dasi e fuqive të Shtetit njiment shkruhet në ligjet themelore të të gjithë shteteve, por se, si thamë, tue u përzii Shteti në të drejtën e popullit që ka për xgjedhjet deputore, tue shpërnda rushvete nepër deputetët e tue i mashtrue, ashtu edhe tue çorroditë gjyqtarët, kjo dasi e fuqive katandiset në një fjal' të thatë e shkrome në një copë letrë, edhe kshtu bijen poshtë gjithë dorzânit për përdorimin e mirë e të drejtë të fuqis së Shtetit. Prandej shtypi, i cili si **Shpata e Damokleut** i rrin per sipër Shtetit, shtypi, si një vegues besnik i popullit që nuk flen, as pushon kurrë, i cili me sý depërtuës vrojton, përndjek e kontrollon veprimet e të gjitha fuqive e dikton e çfaq përpara popullit të gjitha paudhësit e Qeveris, është kurdoherë një fuqi e madhe e popullit, një dorzâni e fortë e tij, një mpshtetje e mburresë e pa-tundun e të drejtave të tij d.m.thënë e lirive të tij personale. Ky i bân me dijtë per gjith herë çdo ligsî e mbrapshti që vepron Qeverija, ose nënpunësat e saj, e kshillon popullin, i mson detyrën e tij e i kallzon kurdoherë udhën e drejt e përparimtare, edhe si përkrahës e përfaqësues i tij i tregon edhe Qeveris e nënpunsavet të tjerë detyrat që kanë përpara popullit, edhe

shpesh herë i tremp e i frikson e ju kercnohet në emën të popullit, tui i sjellë në rrugë të drejtë e tue ju tregue detyrat që kanë.

Shumë herë kshillat e mira e sjellin njerinë në udhën e vërtetë, e bâjnë me hjekë dorë prej ligshrive e me veprue për mirë. Prandej është vue oroe se jo një herë e dy shtypi është bamun shkak për me i kthye krejt Qeveris mendimet e mprapshta për një punë të keqe që ka fillue për popullin e kshu i ka largue popullit reziqe të mdhaj e të pa pritun e e ka pshtue, po edhe Qeveris i ka bâmun të madhe të mirë.

Njeriu kuximtar e shpirt-math ka në zembër të tij edhe një farë ndisijet, një farë friket kur fillon me bâ një punë që e din se është e keqe edhe ka me dalë keq. Andaj trembja munt t'a sjellë në rrugën e drejtë e t'a përmbledhë në megjet e detyrës së tij. Që pra përse shtypi është një garanci nga mâ të mdhatë midis Popullit e të Shtetit edhe prandaj të gjithë politologët e çquem i kanë pasë dhënë të madhe rëndsi shtypit tue e emnue **Lirin e katërt politike**, ose **të katërtën fuqi shtetnore**.

Thamë se shtypi përfytyron gjithmonë opinionin e popullit, por me këtë s'duam të themi se ç'do gazetë përfytyron edhe mendimin kombtar. Së parit, se atjë ku vepron rregullisht regjimi konstitucionar, kombi dahet në disa partina politike, tue u përfaqësue në Parlament, përfaqsohet edhe në shtyp me anë të një gazete, e cila është organ' i saj. Pra gazetat, si merret vesht, në një Shtet ose Regjim konstitucionar nuk përfaqësojnë seicila opinionin e popullit ose të Kombit, por opinionin e partis politike, të cilën shërbejnë, edhe gjithërisht gazetat e ndryshme politike të Shtetit, tue përfaqësue seicila mendimet e partis së vet, përfaqësojnë përgjithësisht edhe opinionin e Popullit.

Disa herë partis politike luftojnë cila e cila të marrë frënat e Shtetit në dorë, pa kqyrë edhe interesin e vërtetë të Kombit; ahëre interesat edhe pasjonet e tyne përfytyrojnë në shtyp, tue u përhapë me anë të gazetave anë-mbajtëse, të cilat kso-doret bâhen vegla të verbta edhe sherbëtore të përvujtuna të qëllimeve e të pretencjoneve të partis që përfaqësojnë. Në këtë rasje shtypi fort pak i shërben opinionit të Popullit, por se me kohë e me vakt del edhe një farë shtypi i pa-anëshëm, i lirë e independent, i cili sado i pakët e i pa-fuqishëm që të jetë, shpjegon e përkrah mendimet e vendit, dëshirat e vërteta të popullit, e ndjek gjurmë mbas gjyrmët veprimet e Qeveris, të cilën e qorton e e kontrollon e s'e len me kalue kufijt e caktuem prej ligjës e kshu bâhet

shkak përmirësimi për interesat kombtare, tue forcue opinionin e popullit e tue përmbajtë në gjallni regjimin e vendit.

Një i ktilë shtyp me principe e ndjenja të kullueme atdhetare jo vetëm e xgjon popullin e e shtyn përpara por edhe Qeverin e mban në detyrën e vërtetë të saj, edhe deputetët i sjell ndër ment për me hjekë dorë prej pasjoneve të poshtëm e prej zhigameve personale për me shikue detyrat e tyne faqe barrës së rëndë që kanë marrë prej Kombit si përfaqësuesit e tij, gjith ashtu edhe Parlamentin e mban në shkallën e naltë të nderit e të meritimit.

Shtypi shumë herë bâhet edhe kshilluësi i Qeveris, bâhet një farë Kshill' i Shtetit shumë' i math e i begatë. Burrat mâ të zot të Shtetit, njerzit mâ të mençim e dijetarë e të pa-shoqë, të cilët fati i keq i largoj prej olokut parlamentuer, pse nuk mundne me dalë në kohë të xgjedhjeve deputore, kta njerës, të cilëvet ju dhimbet Atdheu, i kqyrin me verejtje te madhe e me durim veprimet e Qeveris e me anë të shtypit çfaqin mendimet e tyne shelbuës për Shtetin, qortojnë sjelljet e mprapshta të Qeveris jo me pezm e mnë të hithta por me fjalë të urta e me arsye e shpesh herë bâjnë kaqe përshtypje të mdhâ në Popull, sa Qeverija e ndjen thellë kërcnimin e tyne që i menaçon themelet, edhe njëna dysh, jase i duhet Qeveris me të shpejtë me marrë masat e nevojshme e me hjekë dorë prej ligshtijave, jase ka me ardhë populli vetë me e kapë me atë dorën e hekurt të tij e me i vue atjê ku e kanë vendin Qeveri e Qeveritarë e Nënpusna të mdhej e të vogjël. Kaq e fortë âsht fuqija e shtypit !

Njerës të zottë të ligjës, ligjë-msues e ligjëtarë me kompetencë të plottë e me eksperiencë të madhe e të shprovueme për njojtjen e nevojave që ka Shteti e për trajtën mâ të mirë e të plottë me t' cilën duhet shdrivillue veprimet e Qeveris, njerës të ktilë po thom, me anë të shtypit, tue qortue e tue ndreqë ligjat që janë tue u bisedue në Parlament bâhen shkak i mbrothësis kombtare, psë parlamenti, sa do që kta janë jashta tij, por tue marrë para sysh verejtjet e urta e të arësyeshme e ndreqjet e gabimeve që kta shofin në ligjat e bisedueme, i peshojnë edhe mâ mirë planet ligjë-mbajtse e kshtu i votojnë m'andej pa frikë e pa ndërtyme (mëdyshje). Prandaj, si thamë edhe mâ sypër, në Francë

shtypi quhet **Le quatrième pouvoir d l'Etat**, do me thënë **E katërta fuqi e Shtetit**¹.

Shumë politologë të shënuem e kanë shëmbëllye shtypin si atë “pikën e ujit që pikon ka-dalas mbi gurin e i çil golla (gropë brenda një trupi të ngurtë) të thella e me kohë e depërton e e shkatron krejt”, ose si “atë limën që e breh hekurin tue e stërhollue sa të dojë”, si “atë mikrobin e trupit që me kohë e me durim hà e shqepon (e bën copë-copë) trupin e njeriut” ose si tëjën që breh petkun e e grin krejt”.

Edhë me gjith' ato liri e shtypit kjo liri natyrale e njeriut, kjo dorzani e fortë e popullit sa e sa herë nuk u përshkel e nuk u muar nënë kâmbë jo vetëm në Shtetet monarkikë, por edhe n'ata regjimet konstitucjonarë ! Shtypi u rruth e u përkufizue në caqe të ngushtë në kohët e para e veprimi i tij u përmbledh s'tepërit. Sa e sa redaktorë e shkrimtarë të shënuem e mbarune jetën e tyne në burg për shkak të artikujve të rreptë që kishin pasë shkruar kundra Qeverive! Por edhe sot në kohët t'ona jo pak herë merren në gjyq e gjobohen gazetarët, e ju rekvizohen gazetatat prej Qeverijet edhe dikuer ju mbyllet edhe Shtypshkroja !

Thamë tjetër herë se shtypi mundet me e perdorue keqas fuqin e lirin e madhe që ka për dâm të tjetër kujt, por edhe për ket gjâ âsht përkujdesue ligja penale, e cila ja cakton kufijt shtypit, brenda në të cilët ka të drejtë me veprue, pse në qoftë se i kalon kta megjje të vuem, ahëre ndëshkohet e gjobitet.

Por cilët janë megjjet ose caqet e shtypit brenda nër të cilët ky munt të veprojë pa frikë? Auktori liberal frënk **A. Marrast** n'a jep një përfytyrim të mjaftë të ksaj çashtje. “Cilët janë kufijt natyralë të liris së shtypit? – thotë z. Marrast. – Edhë vazhdon. “Shtypi e merr vesht “detyrën e tij prej nevojës të moralit, të rregullimit, të qetsis e të “sigurimit që lyp populli, të cilat janë nevoja të domosdoshme për jetën “shoqnore e politike të një Kombi. Prandaj shtypi tue u diftue mprojtës “i ktyne nevojave të popullit nuk duhet t'a egërsojë e t'i bjerë një “anomali ose një vështirësi, tue e gërgâ sa me rrokë armët në dorë e m'u

¹ Të gjithë shkrimtarët janë mprojtësit e liris së shtypit. Frëngu CHATEAUBRIAND, i cili sa do që ishte tepër konservatif kaq e ndjente nevojën e shtypit e lirin e tij, sa ka thënë se **La Constitution sans la liberté de la presse est un simple jeu.** d.m.thanë **Konstitucjoni pa lirin e shtypit asht cok një lodër.**-(Shif.CHATEAUBRIAND, **De la Monarchie selon la charte Constitutionnelle**

“çue pëshë për krye-ngritje kundra Qeveris, ose në luftime ose të “përzjime të tjerë të brendshëm. Faqe Qeveris duhet të qëndrojë “gjithmonë me nder e me respekt deri sa e shef se ajo është organizue “mirë e mbas ligjës e se i kqyr detyrat e saj, se psë nderi i shtypit ndaj “Qeveris është baza më e madhe e fatbardhësis së popujve. Shtypi nuk “duhet të çpifë, as të kallzojë të pa-qëna e të gërgasë e të ndezë popullin. “Nuk lipset të rrëjë e të mashtrojë opinijonin e popullit tue krijue “anmikun e Qeveris, punë që shumë herë vepron shtypi, tue ju shërbye “qellimeve të veta, ose tue kenë vegël e verbën e një partis politike. Tue “veprue kshtu shtypi del jashta kufijve, tund prej themelësh Qeverin, e “cila në këtë rasje ka të drejtë të marrë masat më të rrepta e t’a sjellë në “vent shtypin rebel! Shtypi mundet të shkruaj lirisht e të mundohet me “artikuj e shkrime tjera t’a bënë popullin me punue kështu e ashtu, por “s’ka të drejtë të veprojë për këtë qëllim me përdhuni, tue e çue për “mëngjes popullin më kambë e gati për me msye me armë. Deri sa “qytetasi shef punët e veta, shtypi s’ka të drejtë të futë turijt në veprimet “e tija; por në qoftë se veprimet e ktij qytetari ose e atij nënpunsit bâhen “shkak skandali për shoqnin njerëzore, ose për Qeverin, shtypi ka të “gjitha të drejtat të hijnë në mest e t’a neutralisojë sa më parë një ksij “veprimet të pa-ligjshëm e anti-konstitucionar. Shtypi te e mbramja “duhet t’i mbajë anën jo vetëm popullit por edhe Qeveris, nj’asaj ane “që të ketë të drejtë, me fjalë të tjera, Shtypi duhet të jetë i drejtë, i pa- “anëshëm, serioz e gjak-ftohtë”.

Në kohna të pa-rregullta për qetsin e shtetit e mirëvajtjen e punëve t’ tij merren edhe do masa pengimi për shtypin për të mos me e lanë me shkruie si do kudo. Një masë e tillë është edhe **censura**: Si mbas parimeve të ksaj nuk mundet kurrigjâ m’u shkruie në gazeta, po nuk shkoj më parë kah vështrimi i Qeveris, e cila këtë veprim e bân me anë të Policis, ose të një zyrë tjetre. Kjo masë kundra shtypit është shpesh herë shumë’ e dobët edhe të gjithë politilogët e auktorët e tjerë kundërflasin për këtë e e dënojnë, sepsë bâhet shkak ndalimi i gjuhës e i pëndës, edhe e vën, si me thanë nën një veshgim të dobët e të flliqët mendjen e veprimin e njeriut. Censura është një mas’ e keqe e çnjerzore, por se dikur shërben edhe për të mirë të Shtetit.

Një tjetër masë paramprojtëse është edhe dorëzânia financjare që merr Qeverija prej drejtorëve të gazetave. Kjo masë prapë nuk shikohet e ligjshme prej njerësvet e dijetarëvet kompetentë, sepse qëllimi i ksaj, është me shpague gazetari një faj që mundet të veprojë, por

mbasi ligja i ka caktue gjoba për ksij fajesh për çka është nevoja e dorzânis financijare?

Disa ligjë kanë lypë do çilsi të posaçme prej drejtorvet të gazetavet, si diplomë prej një Lycée-së, ose Universitetit, një farë pasunije etj. etj. Por kjo pretencë e ligjës nuk duket të jetë fort e arësyeshme, se mundet dikush të ketë një diplomë të kthillë, ose të ketë një pasunì të madhe por të mos jetë as pakë i zoti të drejtojë një gazetë; ose mundet të mos ketë diplomë e pasunì por ka atë dije të naltë e atë kuxim të gjallë e fuqin e pëndës, çilsi të ralla që duhet me pasë një gazetar. Gazetarin e rekomandon naltsija e mendjes, e kuptimi i plottë e i gjânë, dija e punëvet të Shtetit, dija e historis së popullit e e peripetive të tij, por edhe dija e historis e e peripetive të popujve të tjerë, çelniksija e karakterit të tij e moral' i naltë, ndërgjegjja e kthellët e e kullueme e e drejtë, fuqija e pëndës e kuximi i fjalës e i shkrimit. Kto çilsi nuk munden me ja dhânë një gazetari as diploma e Lycée-së, ose e Universitetit, as milionet e pareve e mylqet (pronë e madhe, tokë) e tjerë. Shkollë për gazetari as ka pasun, as ka me pasë, se gazetari i mirë msohet në mest të një Shoqnis të mirë e të mbrohtë, msohet nërmjet të stuhive e rebesheve të kohës anormale, brumohet e gatohet nërmjet të experijencës së gjatë e të zhvillimeve politike. Çilsi e një gazetari munt t'i ketë edhe një qytetas që s'ka as diplomë, as metelik (parà) në xhep.

Masa e tretë paramprojtëse është edhe **rekvizimi** i gazetës përpara se të vihet në shtyp, mjafton të jetë e bindun Qeverija se gazeta është tue botue një sent për dâm të pa-ligjshëm të Qeveris, ose të tjetër kujt. Por edhe mbasi të shtypet gazeta e të vehet në të shpërndamit, Qeverija mundet t'a rekvizojë për një faj a deliktë që shkakton një dâm për Qeverin, ose për Shtetin, por se si në rasë të parë është edhe në të dytën, brenda në 24 orë qysh në orën e rekvizimit të gazetës duhet gazetari të merret nën hetim gjyqor, për ndryshe rekvizimi ngrihet e anulohet prej vedi e gazeta vehet në të përhapunit si mos me kenë e rekvizueme.

Edhë kjo masë nuk pëlqehet as pak prej politologvet, sepse kufizon të drejtat e veprimt të njeriut, e cila është një liri personale. Prandaj mât të shumë e Regjimeve nuk e kanë pranue rekvizimin përveç se gjobitjen e gazetarve.

II.

Lirë e mbledhjeve e e shoqnimit

Njeriu i pajuem prej natyrës me dhuratën e madhnueshme të fjalës, nuk mundet të ndalohet për mos me e përdorue kët dhânti të Zotit, pra është i lirë të flasë e të shkruaj si që të dojë. Edhë nj'ashtu si është i lirë me folë e me çfaqë me anë të shtypit mendimet e tij, gjith' ashtu i lirë është me shkue te shoqi i tij me u marrë vesht për ç'do punë e ç'do nevojë, me bâ mbledhje e me folë lirisht, qoftë në shtëpija brenda, qoftë jashtë, tue çpallë mendimet e opinijonin e vet. Kjo është **lirija e mbledhjeve**.

Njerzit që rruojnë në një shtet të lirë e të qytetnuem kanë nevojë të ndrronjë mendime me shoqi-shoqin, të bisedojnë, të diskutojnë, të gjejnë mënyrën mâ të mirë për veprimet e qëllimet e veta, për Qeverin, për drejtimin e politikës, për ligjat mâ të mira e mâ të dobishme për Shtetin, çashtje të tjera teknike, tregtare, industriale, scientifike, ekonomike etj. etj. Kur të mos kish të drejtë njeriu, ose qytetasi me u mbledhë me shoqi-shoqin e me folë e me bisedue lirisht, ahëre si ishte e mujtun me përparue shoqnija njerzore? Kjo liri e mbledhjeve, motër e liris së shtypit, është një e drejtë e pamohueme e njeriut edhë s'ka Regjim konstitucionar sot që nuk e ka përmendë këtë në ligjen themelore si një nga mâ të mbëdhatë liri personale që mundet me pasë një qytetas konstitucionar.

E drejta e mbledhjeve njifet në Angli nën emnin **meetings**; Mbledhjet janë të nevojshime mâ tepër për çashtje serioze politike, për kriza ministorigjale e ndrime Qeverije, për xgjedhje deputore, ose për me luftue masa të tjera të pa-ligjëshme që merr Qeverija për dâm të popullit etj. etj. për me marrë masa tjera populli e me i dalë zot rrezikut etj. etj.

Po qytetasit përveç mbledhjeve të çashta e të ngutshime që munden me bâmun, kanë të drejtë me rregullue edhë mbledhje të përherëshme, mbledhje të rregullshme, tue caktue një qëndrë si edhë rregulloren e mbledhjeve, zyrtarët e anëtarët e saj edhë qëllimin që kjo mbledhje ndjek, me një fjalë tjetër programin. Prej ksaj rrjedh e **drejta e shoqnimit**, e cila në Angli, b.f. çfaqet nën emnin **Clubs**, në Francë nën emnin **Cercles**, në Gjermani si **Kazinos**, në Greqi nën emnin **Sylogoi** që **Eteriai** edhë në Shqypni nën emnin **Qarke** e **Shoqnì**. Pra edhë kjo e drejtë e shoqnimit është gjith'ashtu një plotsim i lirive

politike, ose një liri personale prej mâ të çmueshmit të njeriut, si ajo e shtypit e ajo e mbledhjeve.

Në këtë lirin e fundit, lirin e shoqimit, politologë e politikanë i japin një rëndësi të veçantë, sepsë në rasa kritike të shtetit shumë herë të tilla shoqni janë bâmun shkak shpëtimi të Kombit, se kanë pshtue prej rrezikut regjimin e vendit ose konstitucionin, kanë mujtë me rrzue Qeveri mizore e me vue në kâmbë të tyne të tjera të dobishme, kanë gjetë mënyrat mâ të mira e shëlbuese për me prue Qeverin në kufit e saj me anë të kshillave e të kallzuevit të detyrave që ka edhe disa herë me trembje e me të friksueme.

Por nj'ashtu si â bâmun per shtypin, të cilit ja kanë pasë kufizue fuqin e tij, gjith'ashtu ka ngjamun edhe per shoqimet. Qeveritë për shkak se kto shoqni e mbledhje trazojnë qetsin e popullit e të qeveris i kanë përkufizue me anë të ligjeve ose dekretve, si do shofim mâ poshtë. Por shoqimet gjith për të mirë të popullit e të Qeveris bâhen e kurrë për dâm të tyne. Kjo âsht vue oroe shpesh herë. Për shembull si âsht e mujtun që një puntuer, një njeri që punon me mëditje, ose një njeri që nuk din me shkruë e me këndue, si mundet me dhânë votën e tij përpara se me dijtë për cilin voton edhe ç'farë programit e principe ka ky kandidat deputet si përfaqësues i tij? Ky, mbasi s'kndon gazeta âsht nevoja me digjue drejt per drejt kandidatin deputet, me marrë vesht qellimin e programine tij e m'andej me e mbushë mendjen. Si munden qytetasit e tjerë për pa u mbledhë në një qëndrë, e për pa bisedue me u marrë vesht me shoqi-shoqin si duhet, me veprue e me harxhue çka duhet për të kryemit e qellimit të përbashkët? Edhë si âsht e mujtun që votuesat të marrin hesap prej të votuemvet për veprat e tyne ndaj Shtetit, si mkamsa e përfaqësues që i kanë xgjedhë?

Me anë të shoqnimevet mundet të formohet opinioni i popullit prej njerësve të dijshëm e të zotët, por edhe Parlamenti e Qeverija munden m'u shterngue per me votue nj'ato ligje që duhen, e me e pshtue shtetin prej shpenzimeve të kottë. Shoqimet munden me mrrijtë shumë herë sa me bindë edhe Mbretin e Qeverin me bâmun reformat e nevojshme për Shtetin, me i kthye veprimet e tyne për të mirë të popullit e me ndrue ligjet që s'bâjnë.

Kshtu tue kenë e drejta e **mbledhjeve e e shoqimit** nuk âsht lânë si me thânë pa një farë frê, apo një kapistrë; ligjat themelore kurdoherë i kanë vue ksaj liris personale edhe do kufi si fjala vjen :

- 1) Qytetasit kanë të drejtë me bâ mbledhje e shoqnime, po kurdoherë me rregull e me qetësi e pa përdorim të armëve.
- 2) Në ç’do mbledhje popullore (meeting) ka të drejtë me u ndodhë edhe Policija.
- 3) Mbledhjet që bâhen nër sheshet (pjacat e qyteteve, ose nër rrugat) munt edhe të ndalohen, në qoftë se prej ktyne vjen një rrezik në sigurimin e përgjithshëm.

Mbledhjet mâ fort bâhen në vigjilljet e xgjedhjeve deputore, kur kandidati deputet del përpara popullit e çdrivillon programin e tij, mbas të cilit ka me veprue në Parlament. Pra Regjimet konstitucionarë bâjnë një vepër të pëlqyeshme tue ndalue të mbajtunit e armëve në të ktilla mbledhje, sepse në furi e siper mund të ndodhen do gjak-nxehtë e munt të bâhen shkak trazimi, tue vraa, ose tue plagosë ndokën. Kjo jo vetëm âsht një e keqe per njerzit e pafajshëm. po tundon dhe qetsin e popullit edhe përbuzë m’anën tjetër edhe honorin e Qeveris. Gjith’ ashtu të ndodhunit e Policisë âsht një masë e mirë e tepër e nevojshme në të tilla rasa.

Kur thotë ligja që ndalohen armët në mbledhje të bâme në “vende publike” nuk ka nder ment vetëm vendet publike (popullore) si sheshet, rrugat etj.etj. por edhe kishat, xhamijat, synagogat, hotelet, hanet, bujtinat, theatrot, klubet etj. etj., ku âsht zakoni që mblidhen e reshperojnë¹ shumë njerës. Gjith’ atë ka nder ment ligja edhe ahëre kur thotë, si paragrafin e 3 (shif ma sypëri) që “munden m’u ndalue mbledhjet, në qoftë se vjen prej ktyne një rrezik për qetsin e përgjithshme”, d.m.thânë kudo që të bâhen ksij mbledhjesh lipset të ndalohen në qoftë se shifet një rrezik kso-doret.

Ktu pari del edhe një pvetje: A mundet kurdoherë Qeverija, ose në ket rasë Policija me ndalue një mbledhje, tue paravue shkakun që munt t’i ndollin një rrezik sigurimit të përgjithshëm prej ksij mbledhje? Âsht e dijtun se kur s’i jep dorë Qeveris, ose edhe Policis, ose kur takon që mbledhja bâhet prej atyne që dihet se janë të partis kundrështare për Qeverin, Qeverija ose Policija munden me vue një shkak të ktillë përpara e me ndalue mbledhjen. Mâ të shumtat, pra, Ligje themelore

¹ reshperojnë = njerzit shkojnë e vijnë dëndur

(Konstitucionarë) e kanë parasysh ket gjâ edhe në rasi të ktilla kanë përfundue (kanë shkruar e përmendë në Kartat Konstitucionarë) që rreziku që mundet me i ardhë qetsis së përgjithshme prej një mbledhje të këtillë **duhet me kenë i çprovet e i vërtetuet me anë të një gjykimi të gjyqit shkallës së 1, ose të gjyqtarit të vendit (gjyqtarit paqtuës), ose prej një funksionarit mât të math të gjyqsis, ose të Administratës.** Vetëm ashtu mundet Qeverija me ndaluar mbledhjen ndryshe jo.

Sa për të drejtën e shoqimit (edhë ktu kemi parasysh vetëm shoqimet politikë, **Klubet** ose **Qarket a Kazinotë politikë**, se sa për shoqimet e tjerë civilë e tregtarë, fetarë, ose letrarë etj.etj. bënë fjalë kodet civilë, Ligja tregtare, si edhe do ligje të tjera organike e administratore), tue kenë se shoqit e fshehuna janë natyrisht të ndalueme, për sigurimin e popullit Qeverija ka nevojë edhe të drejtë me dijtë e me njoftë programin e veprimit të ktyne. Andaj sa për kto, ligjat kanë lypë kta kushte; 1.Duhet të merret lëja e Qeveris për një të tillë shoqim. 2. Duhet t'i kallzohet programi i veprimit të shoqnis. Duhet të kallzohet qellimi edhe dobija për të cilat formohet.

III.

Liri e ankimevet.

Kjo liri është e natyrshme te njeriu. Po marrim parasysh b.f. kohët e lashta, kur nuk dukej as gjymë Shteti, Qeverije. Sikur të shifte njeriu një bishë të egër, të turrej kundra tij për me i bân të keq, ase me çqye, a nuk kishte me u mprojtë, sa të ish e mujtun, kundra asaj, ose në qoftë se s'ish i zoti, ase e lëshonte zemra, nuk kishte me bërtitë me gjithë fuqin e mushknive të tij e me çue peshë gjithë botën me i qâa hallin për me dalë zot? S'ka dyshim. Merret vesht pra se njeriu natyrisht ka një farë veset, ka një instinkt, i cili e shtyn për me lypë ndihmën e shoqit të tij, sa herë që vjen në ngushtim.

Mbasi shoqnija njerzore, me sa folmë, ja ka lanë si detyrë Qeveris të mprojtunit e të dalunit zot miseve të saj në një rasë rreziku, ase angushtimi, mbasi qytetnimi ka krijue Qeveri e Shtetet e ligje e kanune, është e dijtun se njeriu, kjo gjymtyrë e shoqnisë njerëzore ka të drejtë të ankohet, ka të drejtë të kjajnë hallin e vet te Qeverija e tij, ose veçanrisht te nënpunsi i posçëm e kompetent i Qeveris. Pra edhe kjo liri, si edhe liritë e tjera, është një nga mât të mbëdhatë liri personale, liri

e cila është e rrënjshme në shpirtin e gjithkujt e e pa-ndâmë, liri e drejtë nga mâ të natyrshmet. Prej ktyne që folmë kuptohet se **Liri e ankimit** është e drejta e njeriut (qytetasit) për me lypë prej Pushtetit qeveritar një të mprojtun të ligjshëm për të drejtat e tija edhe të Shtetit.

Në Shtetet apolytarqikë kjo e drejtë e qytetasit nuk mundet m’u thënë as merret vesht si një liri personale, por se si një lutje a një dëshirë e qytetasit për me largue një rrezik, kur se në Shtetet e përfaqsuem, në Shtetet konstitucionarë, kjo nuk është vetëm një lutje a një dëshirë por vërvërtet një e drejtë e plottë bashkë me një detyrë të domosdoshme që ka Qeverija për me e marrë para sysh e me veprue.

Një qytetas që shef se një e drejtë e tij merret o do të merret në për këmbë lyp prej Qeverije që kjo detyrimisht t’a marrë në vërvërtje hallin e tij; e në qoftë se i lutet me pasë mirësin, ose mëshirën me bâ kshtu a ashtu këtë e shton prej fisnikrijet e jo prej detyret. Edhë jo vetëm kaqe, por edhe një grumbull njerësisht kur shofin se një e drejtë e popullit lëhet mbas dore e s’i vëhet veshi, ose një rrezik ju vjen mbi krye etj. etj. kanë të drejtë t’i sillen Qeveris me një trembje për me e bindë që t’ mundet me i dalë zot hallit të tyne e me largue rrezikun; akoma edhe me ja sjellë ndër ment detyrën e saj, së cilës Qeverija ja ka kalue kufinin.

Një politikan i math e shkrimtar i pa-harruem frënk **Guizjot** në një libër të tij fort të çmuëshëm nën titullin **Des origines du gouvernement représentatif** (Vllim b.faqe 34 e poshtë) thotë se: “e “drejta e ankimit është nga mâ të mdhatë liri personale të popujve “konstitucionarë. Me anë të ksaj popullit Englëz ka harritun në zenithin “e liris së tij. Me anë të ksaj trupat politikë të vendit kanë mujtë me “bindë Parlamente e Qeveri me ndryshue ligjët e me i shndrue me ato “mâ të dobishmet e liri-prurëset që dishron populli. Me anë të ksaj lirie “shpesh herë janë rzue e shkatrrue, ose janë ndryshue e përmirsue “Regjime konstitucionarë për të mirën e kombevet”.

Por një’ ashtu si thâmë edhe mâ parë në rjedhje të fjalës për lirinë e mbledhjeve e të shoqñimevet, një’ ashtu edhe për ket liri ligja ka vue edhe do kushte (ligja themelore), ka caktue do kufi, të cilat janë kto :

1.Ç’do qytetas, ose shumë qytetas së bashkut kanë të drejtë të drejtojnë me shkrim ankimet e tyne te Qeverija, te Parlamenti, ose edhe

te Mbreti, a Kryetari i Republikës, por kurdoherë tue marrë para sysh ligjet e shtetit e mos me u largue prej ktyne.

2. Ankimet me shkrim mundet të bâhen edhe përpara Parlamentit, ose Parlamentarvet, por se ankuesi, ose ankuesat nuk munden me i dhânë lutjet e tyne drejt për drejt vetë, por me anë të deputetëvet, të cilët ja paraqesin Parlamentit, ose Kryetarit të Parlamentit.

3. Parlamenti a Parlamentet, Qeverija, ose Kabineti edhe ç'do nënpunës i saj detyrohen t'i marrin para sysh edhe të japin një farë përgjigje kshtu a ashtu.

Po Mbretit a munt t'i drejtohen ankime me shkresa? Mbreti, si kundrë thamë, në Shtetet konstitucionarë nuk ka një farë përgjegjsije, se gjithë responsabilitetin e kan ministrat e tij. Pra sa do që Mbreti nuk ka ndonji detyrë të marrë lutje me shkrim e të përgjigjet n'ato, me gjith këtë qytetasit konstitucionarë kanë të drejtë t'i adresohen edhe Mbretit edhe në qoftë se s'përgjigjet për këtë s'ka ndo një detyrë, edhe në qoftë se përgjigjet prapë s'ka ndo një responsabilitet e barrë si do të dalë puna, por se nuk âsht jashta ligjës të ankuemit përpara Mbretit, i cili, në qoftë edhe njeri i shënuem e i zoti mundet me i sjellë dobî të mbëdha popullit.

IV.

Liri e Kundërshtimevet.

Si e drejta e të ankimuemit, ashtu edhe e drejta ose **Lirija e kundrështimit** âsht një e drejtë natyrale e njeriut edhe aq mâ tepër e njeriut të qytetnuem. Kur nënpunsat e Qeveris (Policë, Xhandarmâ, Prokurorë, Gjykatës hetues etj. etj.) kapin një qytetar për një faj edhe në mënyrë të ligjës, qytetasi âsht i detyruem me ju shtrua ligjës së vendit, si kur edhe t'a dijë vehten që âsht i pafajshëm, se në qoftë se s'bindet, ahëre përveç që mund të përdorohet fuqi përdhûnse kundra tij, por me pabindsin e ktij prishet rregulli i shoqnis edhe tunden themelet e Shtetit. Por në qoftë se një vegël qeveritare msyn kundra një qytetari, një civili, pa pasë një të drejtë e pa veprue mbas urdhnave e rregullave të ligjës, ahëre ka të drejtë qytetasi të mos dëgjojë e të mos i bindet ktij nënpunsi e t'i shkojë mbas urdhnit që i jep, edhe jo vetëm kaqe po ka edhe të drejtë me përdorue edhe gjithë fuqin e tij edhe që në dashtë ka të drejtë me çue edhe popullin më kâmbë për me marrë pjesë e me i

ardhë ndihmë për me largue një rrezik kso-doret, se nënpunsi, ose funksionari që vepron në këtë mënyrë punon jashta ligjës, si me kë në një grabitës e më së madhes së drejte të njeriut, i asaj liris personale, kshu që ky funksionar jo vetëm s'vlen të jetë funksionar i drejtë, por përkundrazi meriton edhe një ndëshkim!

Tani përse mundet të zihet një qytetas, kur munt të zihet edhe si munt të zihet prej një funksionari kompetent, këtë e kallzon ligja penale, ose do ligje të posatshme administrore. Pra ç' do veprim jashta kufijve të ligjës është i kundraligjshëm e i pa pranueshëm prej shoqnis njerzore; edhe Qeverija, e cila ka marrë për barrë me veprue mbas ligjeve që i ka caktue ligjë-dhansi, ose Fuqija ligjë-dhânse, - të cilët janë prapë ata përfaqsesit e Popullit – (flasim kurdoherë në pikpamje regjimi konstitucjonar), kjo Qeveri po them, shërbyese e interesave e e nevojave të Popullit në qoftë se punon e sillet si mbas porosive që ka marrë prej ktij (me anë të ligjave edhe mbas ligjeve) është kurdoherë e respektueme, për ndryshe është e neveritun e e pà poltusun, edhe Populli ka të drejtë të mos i shtrohet.

Ligjet penesore të të gjithë regjimevet i kanë dhânë shoqnis njerzore një të drejtë veprimi kundra një msymes keq-bâse të përjashtëme. Kjo e drejtë quhet e **drejtë e mprojes**. Pra kur një njeri, një qytetas cili do qoftë, gjindet në rrezik, se dikush qet me e vra, ase don me e çdeshë, me e grabitë, me e rrahë etj. etj. ky ka të drejtë të mprohet, edhe në qoftë se tue u mprojtun bân një të keqe tjetër, b.f. vret vrasësin, rreh, ose varron msyesin etj.etj. ky nuk bân faj mbas ligjës, andaj as ndëshkohet. Pra edhe kundra një tjetrit, edhe i msyemi tue u mprojtë vepron në mënyren e sipërme, nuk ndeshkohet, se në ket rasë funksionari zyrtar nuk ndryshon prej një msyesit tjetër civil. Kur ka të drejtë e si ka të drejtë me u mprojtë një qytetas kjo është një sent që i përket ligjës penale.

Liri e kundrështimit kundra Qeveris për punë të pa-ligjshme që kjo mundet me veprue njifet sot si një e **drejtë e pa-dâme** e njeriut nër gjith Regjimet konstitucjonarë të Botës. Veçanrisht në Angli, në ket çerdhen e djepin e Konstitucjonit, ku populli e shef e e merr vesht për njiment që është i lirë e i fuqishëm, kjo e drejtë është marrë kaqë rândsisht para sysh, sa vetë Mbreti me anë të Ligjës themelore i ka dhânë të drejtë popullit me ja marrë fuqin prej doret në qoftë se populli e shef të veprojë përkundra ligjeve të vendit! Kqyr ç'ka thotë një nen i Ligjes themelore

inglizë ose ç'ka thotë vetë Mbreti e ç'ka i premtohet popullit në Ligjën themelore. Po e përkthejmë prej tekstit ingliz të konstitucionit të Anglis:

“Rojtarët e Kartit të math konstitucionar, d.m.thënë të një-zet e “pësë Baronët (Lordët) me gjithë Komunitetet e vendit kanë të drejtë të “n’a hjekin prej fronit e të n’a marrin gjithë fuqin që n’a kanë dhënë e “që kemi në dorë, me anë të ç’do mënyre që ata të shofin të nevojshme, “edhë pikërisht me anën e zaptimit të fortesave, të tokave, të mylqeve e “të çifligjevet, si do që të munden edhë kanë të drejtë t’i mbajnë këto, “në duart e tyne deri sa të mbushen dëshirat e tyne e të mbarohet qëllimi “i tyne, por me kushtin që të mos përkasin personin t’onë, si dhe atë të “mbretneshës e të fëmijve t’onë e të mos ju shkaktojnë gjà të keqe. Por, “mbassi të shkojnë në vend dëshirat e tyne, dëshirat e Popullit, ahëre “kanë detyrë të binden e t’ju shtrohen urdhnave t’onë si më parë”.

Shif pra deri ku harrin lirija e popullit, shif deri ku ka të drejtë t’i kundrështohet Fuqis ekzekutuese (Mbretit e Qeveris) populli engles!¹

Me anë të liris të kundrështimit kundra Qeveris, ose funksionarvet të saj kur veprojnë jashta ligjës mos pandehët dikush se kërkohet të rëzuemit, ose të prishunit të regjimit e të qitunit poshtë të Qeveris, jo, por se vetëm të sjellunit e ktyne në rrugën e ligjës, në kufijt e së drejtës.

Shumë herë kundrështimet e një populli kundra Qeveris për padrejtsit që ajo vepron bâhen mbas një marrëveshje të përparshme e mbas një vendimit të posaçëm të popullit, për me shtërngue Qeverin me ju shtruve dëshirës së Kombit, ose për ndryshe me ju rzue; Prandaj në nevojë âsht përdorue edhë fuqi e armëve. KËy farë veprimi quhet “Kryengritje”, i cili veprim, në qoftë se del në skaj e mbarohen dëshirat e qëllimet e popullit, âsht **veprë e bekume** e e **shëjtë**, e në qoftë se nuk harrin në përfundjen e dëshirueme ahëre quhet një **faj politik** e ndëshkohet².

¹ FISCHER, *Constitution d’ Angleterre* liv 1, chap. 13, edhë liv.11. chap edhë 2.- DELOLME, *Constitution anglaise* liv 2, chap. 14 – BLACKSTON, *Constitution of England* gjith’ajy *Commentaire in the laws of England* I, chap.3 – VATTEL, *Traité du droit des gens* 1 § 51.

² Oratori i math MIRABEAU, kur kryengritja e tij kundra Qeveris frënge dha falimentin, para se m’u dënue për vdekje tha këto fjalë të pa harrueme: “Zotnij, mos kujtoni se nuk e di sa lark mbahet “Cambitoli” prej “Gurrit të Tarpëjës”. Pse në e

V.

Liri e Milicjes kombtare

Frika e të msyemeve të përjashtme e të plaçkitjeve, frika e gadhnimit edhe e drejta e mprojës, d.m.thânë e të mërguemit të rreziqeve të përjashtëm kanë pjellë nevojën, që një shumicë vetash prej popullit të shtërngohen me marrë për syper një barrë luftarake e të rrokin armët për me mprojtë vendin. Kjo shumicë vetash, e cila përtërijet mbas një kohe të caktueme, tue u shndrrue me njerës të tjerë quhet **ushtri**.

Deri sa Shtetet mâ të mdhej e mâ të fortë do duan me shtii nen pushtet të tyne Shtetet e vogjël e të pafuqishëm, deri sa gadhnuesat e mdhej, me imperialismin e tyne të pa-arsyem e të dënuem prej Historis, duan të shtrihen mbi Shtetet e vogjël e t'i bâjnë të tynet, deri sa kjo pretencë kusare e grabitëse të prâjn veprimin e saj dërmues e satanik, popujt e msyem për me mprojtë çerdhet e veta, votrat katragjyshe e shofin me detyrë t'i kenë sytë mbi armët e sypër.

Me të vërtetë mjerim i math ka pasë qenë për njerëzimin të çpikunit e armëvet, mjeshtrija e luftës edhe mjetet e tjera të pa-njehuna satanikë për të faruemit të racës njerzore. Por kto armët, sado që janë një e keqe e madhe për njerinë, në një çashtje rreziku bâhen shpëtimi i tij, dalin shëlbuesit e tij. Arma âsht njiment një send i keq por edhe një e keqe e nevojshme. prandej sado e mërzitun, e dënueme e e mallkueme që âsht arma, popujt gjejnë në atë një mjet mprojtës e një mshtetje ngushëlluese edhe me zell e shpresë e rrokin në dorë kur vjen rasa, jo si një send të nâmun por si një gjâ të shëjtë e të bekueme,prandaj edhe përpiqen me nxânë përdorimin e saj mirëfillit.

Për ket qëllim Fuqija eksekutuese me anë të ligjes thret një pjesë prej misëve të shoqnës njerzore, të cilët janë të detyruem me lânë punët e veta e me ju shtrure urdhnave të Qeveris për nj'atë kohë që të ketë caktue ligja, ose si që t'a ketë caktue. Misët pra që shkojnë mbas ktij urdhnit janë **Ushtarët**, të cilët me gjakun e gurgulluem nër remat e tyne edhe me llas¹ e vullnet i u shtrohen urdhnave të mâ mdhejve

qitsha në skaj qëllimin e shëjtë ju kishit me më vue kunorë arit, e tash? Tash keni me më pree kryet”!

¹ llas = guxim i tepruar

funksionarë të tyne, të cilët i përdorjnë si të jetë nevoja e interesave të vendit, qoftë për çâshtjet e brendshme qoftë për të jashtmet.

Por kishte me thënë dikush: Kur paskemi kësijsh njerës që i dalin zot vendit me armë, ç' ishte nevoja e Milicjes kombtare ?

Ushtari, mbas atyne që folmë syprit është një qytetas baras me të tjerët, i cili thirret në armë prej Qeverije; pra ushtari është një qytetas i armatisun, tue pasë me vëdi edhe të drejtat që ka një qytetas. Por si ushtar, si nënpunës është gjithmonë nën urdhnin e Qeverisë. Mjerisht rrijtja e ushtrimi i ushtarit në disiplinë të fortë e kanë bâmun shpesh herë me kujtue se ky është i dâmun prej popullit edhe se është vetëm njeriu i Qeverisë, njeriu i Mbretit si me thënë një lloj mashinet, të cilën e përdoron fuqija e vullneti i Qeverisë, ose i Mbretit si që të dojë, edhe ky ndjen se ka vetëm detyrë me derdhë gjakun e vet atjë ku thotë Qeverija ose Mbreti, për pa u mendue mâ gjatë. Prandaj në historinë e kombeve shifet rândom se mâ të mdhajat tyranë e dhespotisma nër popuj janë shkaktue prej sunduësve të vendit më anë të ushtrisë. –

Por në Shtetet konstitucionarë, ushtari nuk është po vetëm një mashinë që e luan qefi i Mbretit e i Qeverisë nga të dojë, por është një ushtar edhe qytetas bashkë, i cili e ka me detyrë të jetë i bindshëm, po, te Qeverija e te Mbreti, por edhe të mos punojë kurrë kundra ligjave të vendit për dâm të popullit. Por me gjith'ato, prapë se prapë, ushtari, tue u rritë nën severitet të math e tue u msue në shkollat ushtarijake si e si të dëgjojë verbrisht të mbdhejt' e tij e të ruaj nderin ushtarijak, nuk mundet të jetë një'aj që e lyp ligja themelore, një'aj që e lypin interesat e verteta të popullit, qytetas, d.m.th.ane me gjithë të drejtat personale të pa-kontestueshme, prandej i shkreti ushtar bâhet një vegël e mâ të mdhejve të tij, të cilët me anë të ktij veprojnë ato mâ të mdhajat **lojna politike** (coups d'etat)!

Kjo nevojë pra e ka shtërngue popullin tjetër me marrë masat e duhuna kundra do veprimeve të ktillë të padrejtë e dâmshkaktuës për Popullin, që kundra fuqis armore, e cila mundet me msye mbi të, përdoron tjetër fuqë gjith ashtu armëtore për me largue rrezikun. Që pra e drejta e Milicjes kombtare, një e drejtë personale e qytetasve konstitucionarë, e cila diktohet prej nevojës të existencës së Popullit, të jetës, të nderit e të pasunisë së tij.

Në qoftë se ushtari msyn kundra popullit, si ka me i dalë ky zot vedit për pa përdorue armët? Në qoftë se ushtria fillon me djegë e me plaçkitë si kishte me u mprojtë populli për pa përdorue armët? Që pra pse duhet **Milicja**.

Milicja kombtare pra, është një e drejtë personale e popullit që ja ka njoftë edhe Regjimi konstitucionar, mbas së cilës **gjithë qytetasit përveç pleqve e sakatavet e të miturve kanë të drejtë jo vetëm me mbajtë armë e me u ushtrime me ato, por edhe në ç'do qytet, ose katunt kanë të drejtë me formue trupa ushtarësh¹ për mprojtjen e tyre e të interesave të vendit.**

Milici kombëtar është i nevojshëm edhe për tjetër qëllim. Në rase kritike, kur Shteti gjindet në rrezikun e shkatërrimit prej të msyemit të përjashtëm e është tue luftue nër kufijt e vetë kush mundet me rujtë vendin brenda përveç një Milicit kombtar, të armatosun mirë e të ushtruem? Por edhe ndihmë të madhe mundet me pasë ushtria si edhe Qeverija prej Milicit kombtar, mbassi edhe ndonjë shpenzim tjetër s'ka pse me harxhue për këtë se Milicja është një farë ushtrie e vendit që përkujdesohet ajo për vehten e saj.

Sot Milici kombtar kqyret prej të gjithë regjimeve konstitucionarë të Europës si një **ushtri detyrake**, e cila përbâhet prej gjithë mashkujve të një Shteti, që janë të zotë me përdorue armë.

Pa le të shofim tash cilët janë themelet për mbi të cilët bazohet Lirija e Milicit kombtar. Mâ të shumë Regjime konstitucionarë kanë pranue tri arsina për këtë liri :

1. Ushtrimin në armët e qytetasvet, si për punë shëndetsije si edhe për punë idhëje kombtare, se me këtë mënyrë gjithsecili qytetas merr vesht se ka një detyrë të naltë përpara Atdheut të vet, të cilin duhet me e protektue e me i dalë zot kurdoherë.

2. Sigurimin e lirive konstitucionare politike e personale kundra të msyemvet të pa-drejtë të fuqis ekzekutuese.

3. Ndhmën e ushtrisë së Shtetit në kohë luftet e sigurimin e qetsisë së mbrendëshme prej trazimevet.

¹ Frëngjisht kto trupe, ose Milicje quhen **armée territoriale**, ose **garde national** Gjermanisht **Landwehr**, Greqisht **Ethnofylaki** e turqisht **Mustafez**.

Kushtet mbas të cilëve më të shumë e konstitucioneve të kërkojnë të drejtën ose Lirin e Milicisë kombëtare janë këto :

1. Ç'do qytetas prej moshës të 20 vjetve e deri më 50 vjet mundet të thirret si ushtar i Milicisë kombëtare.

2. Edhë të huej, që s'janë nënshtruar, mundet me marrë pjesë në këtë ushtri, maston të jenë regjistruar si nënshtruar e të kenë dhënë benë e nënshtruarit atje ku urdhnon ligja.

3. Milicia kombëtare formohet si edhe ushtria vepruese me oficerat e nënoficerat e tij, të emnuar prej Milicisë deri në gradën e kapitanit, e sa për gradat më të larta të drejtën e emnimit e ka në dorë Fuqija Ekzekutive.

4. Milicia kombëtare ndahet në toge (bylyke) e në brigata (bataljone), ashtu si edhe ushtria e rregullshme.

5. Përkundër armatimit secili ushtar i Milicisë e paguan prej qeses së vet, e për ata që s'kanë të paguajnë Bashkitë vendijake.

6. Ka edhe Milicia kombëtare një ashtu si ushtria veprimtare regjistruar e tij, kshillat disiplinore ushtrijake edhe qëndrat sunduese të vetat.

7. Milicia kombëtare në nevojë i vjen ndihmë Fuqisë ekzekutive (Qeverisë), tue i çue rojtarë të ditës (Policë), rojtarë të natës (Patrulla ose devrije), rojtarë të malit (koshare), rojtarë të pyllevet (veshtorë, ose pyllrojtës) xhandarmat etj. etj. për të ndjekurit e kundërbandave, për të zënë unitet e fajtorëve e kso punësh si edhe holla mbledhës (tahsildarë).

BLË II. LIRITË PERSONALE K R Y E A ! I.

Kufijt e Fuqisë shtetnore.

Në krye të këtij libri kena folë se Liritë Konstitucionale dahan dysh, në **Liritë Politike** e në **Liritë personale**. Thamë se liritë politike përfshijnë organizimin e lirë të Shtetit d.m.th. në dasin e fuqive të Shtetit në disa të dame e disa njerës si edhe të drejtat e nënshtruarit

per rregullimin e ktyne fuqive. Gjith ashtu thame se liritë personale janë ato që natyra ja ka falë njeriut, si fuqi, ose si të drejtë, për veprimin e lirtë, e se për eksistencën e ktyne është përkujdesue vetë Shoqëria njerëzore me anë të ligjës themelore. Thamë më së fundi se kto krijojnë përgjithrisht **Lirinë kombtare**. Folme se liritë politike janë çpikë prej njeriut për sigurimin e lirive natyrale të ktij, ose të lirive personale e prandej munden edhe të ndrohen sipas përparimit të qytetnës e mbas experiencës së popullit e të plotësohen sa për të metat që kanë, por se liritë personale, të cilat janë të drejta natyrale, ato janë të amshueme e të pa-ndryshume, prandej kurrë nuk munden m'u ngushtue këto, ose me u përkitë.

Por lirija personale¹ nuk mundet me kenë e plottë po s'pati të gjitha lehtësit që ja dikton vetë ajo natyra e njeriut. Njeriu ka nevojë të madhe të lëvizjes të trupit e të fytyrës së tij për me gzue të gjitha të mirat e dhuratat e natyrës, b.f. të mendohet lirisht e të zbulonjë mendimet e tija, t'i përdoronjë kto për me përfitue ç'ka i duhet, të mundet të punonjë e të përmbledhë frytet e punës së tij. Pra kto të drejta natyrale të njeriut që vetë Perëndija ja ka dhurue qysh se e ka krijue mbi faqe të dheut nuk mundet Qeveria me ja ndalue. Njeriu ka të drejtë të përdoronjë mendimin e tij, të çfaqë ç'ka mendon, të përdoronjë fuqin e punës e të veprimt pa u ndalë as pakë; ka të drejtë të përfitonjë prej mundimeve mendarakë të tij si edhe të duarvet të tij.

Pra kto, të cilat janë liri personale si edhe të parat, por me një farë kuptimi më të ngushtë e më të hollë se ato, si me thënë janë liri të posaçme, ose liri vehtijake njehen kso doret :

- 1.Lirija e fytyrës ose e personit,
- 2.Lirija e mendimit e e të çfaqunit të tij,
3. Lirija e veprimt,
- 4.Lirija e përfitimit.

Le t'i hetojmë një e nga një.

¹ Kjo ndahet në **lirin e personit** (Liberté de la personne) e në **lirin e trupit** (Liberté corporelle)

II.

Lirija e fytyrës ose e personit.

Lirija fytyrore e njeriut që përbâhet prej të dispozuemit të lirë të personit e trupit të tij, është me të vërtetë ajo më e shêjta e më e çmueshmja lirë prej së gjithash të tjeravet; pra të ndaluesit e kësaj lirie me përdhuni e me robnim është një e keqe e madhe, një tyrani e mnershime, më e mnershme se ç'do tjetër; Një tyrani e kthillë që njerin prej të lemunit e bân rop vetëm atje munt të ngjasin ku populli ka rënë dorë të një populli tjetër gadhnuës e të pa-mëshirtë me anë të një lufte; atje ku padija dhe barbarismi kalojnë ç'do kufi. Atje jetojnë, si thamë, jo një popull po dy, prej të cilëve njani është zot e tjetri rop. Lumnisht në Shtetet e gjytnuem konstitucionarë robnija u shlye e u fashit krejt edhe të shitunit e njeriut, si tjetër herë, si me kenë një teshë, sot jo vetëm nuk është gjâ e mujtun, po ¹përkundrazi është kondanue edhe vepruesat e një të kthillë kobe ndëshkohen rrebtësisht prej Ligjës penale.

Sot në Regjimet konstitucionarë jo vetëm s'njifet robnimi, por edhe një i shitun si rob porsa që shkel në një tokë konstitucionare quhet prej vedit i lirë edhe munt të përdorjë trupin e fuqit e tij e të veprjë si të dojë. Por edhe vetëm aji burgimi personal i njeriut në burgjet, ose në vise që janë caktue për burgje edhe kjo akoma është një send tepër i mndershëm !

Si thamë, liria personale është gjithmonë e mirë, e shêjtë e e respektueme deri sa vepron në caqet e saja, po kur kalon kufijt, tue i bâmun dâm tjetër kujt, si fjala vjen tue i çartë shëndetin, tue i marrë jetën, tue e grabitë e tue e plaçkitë etj. etj. me një fjalë tue perkitë lirinë personale të tjetër kujt, është një send i jasht-zakonshëm e i pa-ligjshëm edhe si i tillë meriton ndeshkim prej ligjës.

Gjithsecili ka të drejtë të gëzojë lirinë natyrale të vetat, do me thënë që s'ka të drejtë kurr kush me kalie qarkun e vet e me hii në hak të tjetër kujt, jo vetëm se është edhe ky një mis prej shoqnës njerzore e është lidhë me shoqi-shoqin për me nderue njani të drejtat e tjetrit, por edhe pse s'e len Politija, ose Qeverija me çartë harmonin e përgjithëshme, se edhe kjo, si thamë, ka marrë një barrë prej shoqnës njerzore për me i dalë zot kësaj në ç'do të msyeme e rrezik, pra edhe kjo

¹ kondanue = dënue

ka një detyrë për ket veprim, për mos me lënë kundravepruësin të bajë si të dojë e për me e ndeshkue për shembull.

Thamë se edhe burgimi i një njeriu është një gjë e mnershme sepse kufizon e i ndalon atë më të shëjten të drejtë natyrale që ka, lirinë. Pse kush na siguron përpara se të zihet e të burgoset një njeri, se ky është fajtuer? E në qoftë se del i pa-fajshëm prej gjyqit ahëre ç'farë taksiratit kishte ky i shkretë të ndalohet prej pune, të vuaj në burg brenda e të heqë keq familja e tij? Por më anë tjetër vjen e pretendon Shteti, ose Qeverija: "Po si doni, zotnij t'a lëmë të lirë një katil më u sjellë rrugave deri sa të çprovohet fajti i tij? më andej ky si ka me të rënë prapë në dorë? Si thoni zotnij, a është e drejtë t'a lëmë të lirë një njeri për të cilin bahen 90% dyshime se ky mundet me kenë fajtuer?" Me thanë "po", çartim qefin e Liris; me thanë "jo", prishim rregullin e Qeveris, e cila në mpron e në del zot. Pra ktu duhet të gjindet një rrugë e mesme që edhe Lirin mos t'a përkasim edhe Qeverin mos t'a përbuzim. Këtë po hetojmë ktu poshtë.

III.

Habeas corpus.

Në Angli, qysh në kohën e mbretit **Karol Stuart II** (më 1677 mbas Kr.) vepron për lirin personale, (lirin e mosburgimit) ligja, ose aksioma e famshme e njoftun nën titullin **Habeas corpus**. Mbas kësaj ligje, e cila është garancija më e madhe e lirisë në Angli, një nënshtetas, që u burgos jashta ligjës ose me anë të do provave jo të mjafta ka të drejtë me hjekë në gjyq shkaktarin e burgimit të tij. Gjyqi në ket rasë është aji më i madhi gjyq i posaçëm i Anglis që quhet **Gjyqi i të dymbëdhjetëve**, se aty marrin pjesë dymbëdhjetë gjyqtarë prej atyneve më të xgjedhunve e më në zë që ka Inglilterra, njerës të pa-anëshëm me karakter të naltë e me ndërgjegje të plottë, në të cilët ka besim populli edhe të cilët kanë me kqyrë ankimin me shumë verejtje e pa pikë anësijet. Atje pësuesi lyp nderin e tij t'i vejë në vent me ndëshkimin e funksionarit kundra-vepruës edhe me një çdëmtim të mjaftë të hollash prej qeses së tij.

Shumë konstitucione të tjerë i kanë vënë do kufi burgimit, ktij ndalimi të liris personale të njeriut. Mbas ktyne (Franca, Gjermanija, Helvetija, Seudija, Norvegjija, Danemarku, Hollanda e shumë Shtete të tjerë) nuk mundet më u burgosë një fajtuer përveç se për krime të rënda,

si vrasje, kusari e madhe, hajni në ndërtesa të banueme, ose në kohë nate, piratë, falsifikasjone e kso-doret, por me prova kurdoherë. Gjith' ashtu burgoset një fajtuer për një kobë, ose deliktë, që e ka veprumun sheshazi e është pamun prej popullit, ose është i zanun tue hikë. Për deliktet e tjerë nuk burgoset qytetasi, por edhe në qoftë se është burgosun del kurdoherë me një dorzani paresh.

Konstitucionet më të rij kanë vue kto kufi e kushte për të burguemit si edhe për burguesat. Mbas ktyne :

1. **Lirija vehtijake është e pa-prekun.** Kurrkush nuk zihet, as nuk burgoset, as që ndalohet kurrsesi përveç se kur i jep lejen ligja edhe si mbas lejes që t'i japin funksionari kompetent.

2. Përveç **fajeve të sheshit** kurrkush nuku zihet, as që burgoset për pa pasë një **urdhën-ndalimi** të funksionarit kompetent (teukif muzaqeresi) të vërtetueme, i cili është nevoja t'i komunikohet të pandehunit fajtuer bash n'atë çasht që ky zihet për t'u burgosun.

3. Fajtori i fajit të sheshit, ose fajtori që zihet me anë të urdhën-ndalimit gjyqor i paraqitet me të shpejtë gjyqtarit hetues (mystendikut), i cili ka detyrë brenda 3 dit qysh ditën që paraqitet fajtori, ose të japin kundër tij një **urdhën burgimi** (teuklif kararnamesi), ose t'a lironjë me të shpejtë. Në qoftë se kalojnë të 3 ditët për pa u bâmun as njâna, as tjetra, gjithsecili rojtar i burgut, ose funksionar tjetër që ka burgjet në dorë duhet t'a lëshojë të lirë të burgosunin me të shpejtë, për ndryshe ndëshkohet me penesën e **burgimit të pa-drejtë**, simbas Ligjës penale.

4. Nuk ndëshkohet kurrkush as gjobitet për pa qënë ligje, e cila të caktojë penesën ose gjobën. Kët aksiomë e kanë të gjithë kodet penalë¹.

IV.

Lirija e mendimit e e të çfaqunit të tij.

Lirija e mendimit nuk ka si kufizohet, nuk ka si i grabitet njeriut a i ngushtohet, përveç se me të marrunit të jetës së tij. Deri sa njeriu merr frymë, deri sa trut' e tij janë në vent e punojnë rregullisht, do e

¹ Mbas aksiomës të Latinëvet **Nullum crimen sine lege**

mos ky mendohet edhe këtë farë mendimit nuk mundet t'ja ndalojë këtij as ajo më e madhja tyrani. Ajo që tyrani mundet me ndaluar është të çfaqurit ose të zbuluemit e mendimevet.¹ Edhe tue kenë se sbulimet e mendimevet bëhen kurdoherë me anë të fjalës ose me anë të shkrimit, ose mbas të plottësueimit teknik të fjalës, me anë të shtypit, të librave, të gazetave, të përkohëshmeve etj. etj tyrani pra ndalon botimin e

¹ Vjershëtori i math Englez, i paharruemi shqypstarofil LORD BYRON ka pasë hartue një vjershë anglisht fort të bukur me emnin **Darckness** (Terrsinat) e cila ka për bazë hipotezën që “Një mëngjes Djelli priton me dalë në Qiell e me shndritë Botën edhe “qysh atë ditë Kruzullimi bjen në një terrësinë të thellë. Në natyrën brenda ja fillon “një kryengritje e rrebtë, ujnat vërshojnë e derdhen andej e kndej tue mbytë faqen e “dheut; dhëu djersohet edhe shterpet edhe njeriu i topitun prej mjerimit të dritës, të së “ftohtës e të unit bjen në një lëngatë të mnershme, lëngatën e dishprimi! Në ket agoni “e syper përpiqen të gjejn pak dritë, të ndezin pak zjarm, të ngrohet e të ngushllohet. “Merr një unyer(eshkë), e një sdral(gurë që ban xixa), ban një shkëndi e ndez pak “zjarm. At herë prej marazit ka djeg ç’ka të gjejn përpara. Kshtu qytetet bahen votra “të mdhaj zjarmit, pyjet perpihen në midis të flagëve shkrumuese, kombet msynë njëni “mbi tjetrin, **therren, çqyhen, xhupaten;** se cili ka zënë hallin e vet e përpiqet me “pshtue, por mjerisht racat njerzore shduken dalë-ka-dalë, hupin, mbarojnë! Në mes “të kësaj përmbysje të ktij çkatrimit të shekullit, dy njerës paskan pshtue e tue dalë “prej hînavet të pyjevet sterediten (hasen me njëni tjetrin) në midis të terrësinës të thellë “e të mnershme. Njëni prej ktyne kërkon me marrë vesht palë kush është një aji send “që po jeton edhe në ket tokë, pse ka kujtue se ka mbetë i vetëm mbi faqen e dheut. “Ngrehë një copë pishë (një drû pishet) prej hinave të mbetuna edhe per çudë po shef “shoqin e tij që është edhe gjallë! Fik atbotë ose ndal me të shpejtë pishën e ndezun, “tue mshae e tue mallkue njerin tjetër që po rrnon edhe pse s’kishte me pasë toka “ngrohtësi më shumë se për një njeri!”.

Tue trajtue ket vjershë i madhi Byron ka dashtë me përfytyrue çka kishte me u bâmun **Bota morale**, në qoftë se dikuer Dielli i mendjes shdukej per një herë e s’flakronte më! Edhe ne të vertetë. Si kur ta zamë se shduket çdo idhë e kputen lidhni morale e mendake që lidhën njanin me tjetrin miset e Shoqnës njerzore, e shekujt e mëparshme me të pastajmet, po e zâmë sikur një Regjim tyranik i mallkuem nuk e len qytetasin me folë e me shkruie lirisht për një sent që e shef të nevojshëm per interesat e vendit e nuk i jep të drejtë me u avritë me shoqi-shoqin per ksj punësh e me veprue, sa vështirsi e madhe e pa rregullim kishte me ardhë në rrjeshtat shoqnore, sa mprapshti e sa turbullim? Njeriu dale ka dale kishte me ja mrrijtë shkallës së shtázave! Kishte me u shtázue.

Politiologu e auktori i famshëm MARRAST, tue shpjegue mendimet idealiste të ksaj vjershe të kandeshme e moralin e vjershtorit të pa-vdekun BYRONIT, e tue e kritikue shton edhe kto: “Le t’a marrim parasysht ket vjershë të bukur një ata që “qortojnë shtypin e flasin me maraz kundra tij. Le të mendohen mirë ata që duan të “kufizojnë veprimet e mendjes, e le të marrin një shembëll ata që duan të ndalojnë “fjalën e lirë, msimin e kulturen e mbledhjet e shoqimiet e nenshtetasvet”.

kytne edhë tërthueri ndalon të drejtat e mbledhjeve e të shoqnimeve, dy liri personale nga mâ të mdhajat.

Por se në Shtetet Konstitucionare, ku qytetnimi ka përparue gjigandisht me anë të fjalës e të shkrimit, liria e mendimit e e të çfaqunit të tij për jashtazi është një e drejtë e njoftun gjithkahë në ket shekull, një liri vehtijake e naturale, të cilën e kanë respektue gjithë brezat e shekujve të mbramë.

Liria naturale e njeriut për m'u mendue e me zblue mendimet e vetë ka edhë një të drejtë tjetër, edhë kjo është që mos me mujtë tjetër kush me hîi në të veçantët mendimet e tij e me i marrë vesht të mshehtat, të cilat don ky me i zblue një tjetrit shokut të vet që dëshiron. Prandaj edhë ligjet themelore e kanë marrë parasysht këtë të drejtë e e protektojnë, tue ndalue gjithsecilin me hîi në mendimet e mshehtë të tjetërkujt. Mbassi shkrimi është plottsim i fjalës edhë kjo çfaqet me anë të shkrimit nër letrat, të cilat janë mjetat e marrë-dhânjeve, shumë herë të mshehta e e shndrimit të mendimeve tinzorë për miqt e shkruetit, ose për të tjerë të interesuem, për ket arsyje ligja ka ndalue kurdoherë të çilunit e letrave, qoftë edhë sikur të kenë kto, ase të përmbajnë sende që janë kundra Shtetit ose për dâmin e tij; e kshtu ndëshkohet prej kanunit një'aj që çilë letrën e tjetër kujt, përveç se aj, të cilit i adresohet, i cili në dashtë e ka në dorë të trathtojë të mshehtat që i ka besue miku i tij.

Për një farë liritet tjetër bâjnë fjalë Konstitucionet e përbotshëm edhë kjo është **Lirija fetare**, mbas së cilës ç' do banor i Shtetit ka të drejtë të gzojë lirin e fesë së tij e t'a adhurojë Zotin si t'i pëlqejë,¹ pa pasë të drejtë tjetër kushi, anëtar i një fesë tjetër me e prekë në këtë të drejtë e me ju bâ pengim. Gjithsecili ka një shpirt e një vetëdijë, mbas së cilavet rregullon adhurimet e besimet e vetë. Tjetër kush, edhë si kur t'a dijë se kulti i tij nuk është i drejtë, nuk lipset as pak të përzihet.

¹ Si thosh Frederiku i math i Prussis: **Quetout le monde fitson salut á sa façon** Le të falet seicili mbas zembres

V.

Lirija e veprimit e Lirija e përfitimit.

Përdorimi i fuqive trupore e mendore të njeriut për me përbâmun sende të dobishme për jetesën e tij e për nevojat e tjera quhet **punë**. Puna është jo vetëm një e drejtë natyrale e njeriut, domethënë një e **drejtë vehtijake**, por edhe një **nevojë e domosdoshme**, një **detyrë e shëjtë** për gjithsecilin njeri të ndershëm. Po të mos punojë njeriu si ka me fitue? Si ka me jetue? Si ka m'u veshë e m'u mbathë? Si ka me ju dalë në skaj nevojave të tija? Përveç ktyne, si ka me pague tagret e taksat e Qeveris? Si ka me i ardhë ndihmë ksaj në detyrat që ka përpara Shtetit? Si përmbarohen ndryshe gjithë kto përveç se me të holla, e të hollat si ka me i fitue njeriu për pa punue? Merret vesht pra, se puna nuk është vetëm një e drejtë e një detyrë për atë që e ka, por edhe një mjet ndihmëse për Qeverin e për Shtetin.

Por e drejta e punës, absolute si kundër është e e pa kufizueme, i jep shesh gjithsecilit me xgjedhë nj'atë që i pëlqehet e që është i zoti me e krye, atë, që sjell fitime mâ të mdhaja e që nxjerr prodhe mâ të shumë. Pra njeriu i vërvit shtë jo vetëm në punët toksore (t' cilat janë kurdoherë të fitimshme, si lavrimi i tokës, mjeshtrija e baltit e të lëndave të tjera të dheut etj.), por edhe në sende të tjerë të lehtë, a të vështirë, (si në punim të drunit, të ashtit, të fildishit, të hekurit, të çelikut, të mermerit, të lkureve etj.etj.) edhe jo vetëm përdoron fuqit e trupit, por edhe fuqit e mendjes, tue shkrue libra, gazeta e gjith- farë shkresash, ose tue u ushtrua një profesion si avokat, mjek, inxhiniër, msues etj. etj. ose tue bâmun një tjetër mjeshtri, si tregti, industri etj. etj. e tue përfitue prej mundimevet të tij. Njeriu në dashtë mundet me punue vetëm, në dashtë mundet me veprue së bashkut edhe me shokë të tjerë, tue bâmun e tue formue shoqni tregtijet, industrivet etj. etj.

Për me shkue rregullisht veprimi i punëvet, mbasi janë disa punë të tjera të holla e të nalta, të cilat duan një kapacitet e një dije e do kualitete të veçantë e s'munt të veprohen si do kudo, Qeverija, ose Ligja e vendit ka pasë përmendë do kushte pa të cilët nuk mundën m'u veprue, jo se don me ndalue me kto punën e gjithkujt, por se për të mirën e Popullit lyp që të tilla punë të kryhen me kujdes e me verejtje. Kushte të tillë, me të cilët ligja dëshiron veprimin e ktyne punvet janë pikrisht

dy: 1. Kualitete e çilsi të posaçme që duhet me pasë punuësi; 2. Lëja prej anës së Qeveris për veprim të punës.

Janë disa punë të tjera, të cilat nuk veprohen përveç se bashkarisht me shumë njerës edhe për të cilat duhet të derdhen shumë kapitale, si bie fjala shoqnit anonyme tregtare e industriale etj. etj. për të cilat duhet të përkujdeset Qeverija për sigurin e popullit, për mos me i lânë me punue si do kudo. Prandaj, si thamë edhe tjetër herë, për të ktille veprime Ligja lypë edhe do kushte të tjerë, si bie fjala rregulloren e shoqnës, llogarit e saj të botohen sheshas për me i ditytë populli etj.etj. Kto s'janë ndalime, si me thanë për veprimet e lira të punësës por masa të nevojshme për sigurin e popullit të interesuem, masa plottësore të liris së punës.

Pasojë e së drejtës së punës është, pa fjalë, **përfitimi** edhe dispozimi i ktij si mbas dëshirës të përfituësit. Kjo është e **drejta e pronësis** ose e **pasunës** (Proprieté). – Por pronësija ose pasunija shpesh herë vjen edhe prej një ndolline tjetër e jo prej veprimit të punës, por se aj, t' cilit i takon kjo farë pronësiset, prapë se prapë është përfituesi i saj edhe ka të drejtë ta dispozojë si të dojë me gjithë që s'ka punue për atë, as ka derdhë djersë. Kjo pronësi është **trashgimi**, një nga mâ të mdhejt mburime të së **drejtës civile** për të cilën bân fjalë e **drejta trashigimtare**.

Sido qoftë pronësija, prej pune ose prej trashgimi, mbas së drejtës themelore, ose së drejtës të liris vehtijake të veprimit e të përfitimit, është e sigurueme në mënyrë që jo vetëm populli, por as Qeverija nuk ka të drejtë me ja përkitë kujt. Për ket arsye, të gjitha ligjet konstitucionale të Botës urdhnojnë caktimisht që **kurrkujt nuk mundet t'i merret pasunija e tij, përveç se për nevoja të domosdoshme të Shtetit, nevoja të shprovueme ligjorisht, edhe kurdoherë tue u çdâmtue i zoti i saj**. (Tuj ju çpërblye humbja). Cilat janë, ose munt të jenë kto nevoja të Shtetit edhe si e kur merret pasuni e tjetrit e si çpaguhet, kjo është një themë tjetër që s'na intereson ne ktu, sepse për këtë bân fjalë mâ gjatë e drejta administratore.

Njeriu për me përfitue e me dispozue prodhet e mundimeve të tij, duhet me pasë edhe një farë qëndret, ku të mundet lirisht me ndëjë, me u mendue me i drejtue veprimet e veta e me rregullue ç'ka fiton. Që kndej vjen kuptimi i **Liris së banimit**, e cila është gjithmonë e respektueme e e pa-dhunueme si prej popullit, si prej Qeverijet, se është

edh'ajo një liri vehtijake, liri natyrale. Se po të munt dikushi, ose Qeverija me hîi në shtëpi të tjetrit ditën ose natën, me i tundue qetsin, me e ndalë prej punët, me i nxânë të mshehtat etj.etj. ahëre ku është lirija e mendimit e punës e e veprimi, e përfitimit e e dispozimit të djersëvet të njeriut? ku është lirija e banimit, e mprojtjes e e qetsis?

Prandaj gjithë Regjimet konstitucionarë e kanë qojtun të drejtën e banimit si një liri të shëjtë e të pa-përkitun¹.

Në Angli, kaqe rândsi i japin së drejtës së banimit, sa ka mbetë një proverbë në gojë të popullit, që thohet shpesh: **Djelli e shû hyn në kasolle të vobektit, po jo edhe kâmb' e Mbretit.**

Lirija e banimit është, si thamë, e shëjtë e e papërkitun, por jo edhe nën perden e pa-dhunës të bâhet shkak i mprojtjes të një mynxyre të madhe, një kobi, ose një krimi mizor. Një njeri s'mundet me vraa dokënd e me u mshehë në shtëpi t' vet, ose me mshehë fajtorët, ose veglat keqbâse në shtëpi t'vet edhe me pretekstin që **banesa është e respektume e e pa-dhunume** t'i mbyllë derën Qeveris e t'i ndalojë të himunit. Prandaj Regjimet konstitucionarë kanë pranue se Qeverija (organet e saj) kanë të drejtë të hijnë në shtëpi porsa që kanë një dyshim se u bâ një faj, ose fshihet një fajtuer, ose vegla keq-bâse, e të bâjnë hetimet e nevojshtëm, mjaft të mos dalin jashta Ligjës.

K R Y E B !

Kufizimi i Lirive personale ose penesat e tyne.

Si folmë edhe mâ parë, disa prej lirive personale munden m'u rrudhë e m'u kufizue për trishtim të qytetasit por edhe për sigurim të interesit të përgjithshëm të popullit e të Shtetit, d.m.thânë për lirën e përgjithëshme. Kur një shtetas i bân dâm një tjetri qytetas Fuqija gjykuese hijn në mjedis e me anë të gjyqit e të gjobitjes e bjen në vent dâmin e shkaktoem. Kshtu lirija personale, lirija e punës, e veprimi e e përfitimit edhe prodhet e punës e pronsija munden të kufizohen e të paksohen për fajin e bâmun, si mbas gradës e mbas rândsis të fajit.

¹ Edhe Romakët e vjetër e respektonin tepër banimin e qytetasit tue e qojtun **Enen e personit** (Receptaculum personae)

Regjimet konstitucionarë kanë shlye prej kartelave të tyne disa penesa të tilla që dâmtojnë lirin e kamjen e qytetasit. Kto penesa janë **shkenxhat** (mundimet, torturat), edhe **requisjonet** (konfiskim, requisitions, turq. musaderë). Përveç burgimit edhe të hjekunit e jetës të fajtorit në rasë të një krimi të madh (me anë të vrasjes me pushkë, me anë të të vjerrunit, ose të premunit të kryes, a të vramit mbi fronin elektrik, si në Amerikë, të Shteteve të Bashkuem), përveç ktyne edhe të gjobitunit me të holla, ndryshe nuk kufizohet lirija personale edhe pasunija e qytetasit prej anës së Qeveris (Fuqis gjykuese e Fuqis eksekutuëse).

Shqenxat, kto mizori të poshtra e të pa-shpirta, si kryqëzimi, të xhveshunit e lëkurës të njeriut, të vramit me gurë, të vramit me kërbac, të vramit me anë të rrotës së qerres, ose tue u lidhun mbas bishtit të kalit njeriu e tue ngae kalin në pikë të vrapit, të djegunit në zjarm, të derdhunit të vojtit të nxehtë në vesh a në trup, etj. etj. potera çnjerzore, lumnisht u shduknë krejt prej ligjave penale të Shteteve të qytetnuem.

Requisijoni (të marrunit me përdhuni) i pasunisë, zbatohet në rase shumë të ralla me anë të një ligje të posaçëm, ose të një dekreti mbretnuer.

K R Y E C !

LIRËT POPULLORE.

Deri më tash kena hetue **Liritë politike, Liritë personale**, edhe **Liritë e fytyrës** ose **Liritë vehtijake**, tue i analizue e tue i shpjegue si mbas kuptimit të Ligjës themelore ose Konstitucionale. Një prej lirive personale, si kundrë thamë, është edhe **Liri e mbledhjeve** e e **shoqnimeve**. Për bria ktyne vjen ose vazhdon edhe një tjetër liri e qytetasve, edhe kjo është **Lirija e përdorimit të pasunisë të një popullit, në të cilën të gjithë qytetasit e një qarkut** (i cili qark këtu është Bashkija, Beledija pse Përllimtarja, si i thonë në Shkodër) **marrin pjesë tue dhënë gjithësecili nga një shumë të hollash për interesat e veçanta të Qarkut.**

Kjo farë lidhje është e njoftun konstitucionarisht nën titullin **Lirija popullore** ose **Liritë popullore** e janë edhe kto **Liri personale të qytetasvet.**

Lirit politike kishin me u rrudhë në duart e Qeveris ose të Fuqis ekzekutive, po të mos ishin edhe Liritë popullore, **Liritë të Qarkeve**, ose të **Bashkivet**.

Prandaj Regjimet konstitucionarë e kanë njoftun të drejtën e Bashkive, si edhe e kanë rregullue **administratën e Bashkive**, (Administration municipale, ose administration des communes). Pra Liri e Bashkive ose e Qarkeve komunalë ose **Liritë Popullore**, janë të **drejtat e Bashkive për me përdorue si të duan pasunin e tyre, pa farë kufije, e për pa u përzii Administrata qëndrore** (d.m. thënë Qeverija). –

Përpara se t'a hetojmë këtë çashtje është nevoja të dijmë ç'ka do me thënë Bashkë, sado që kjo themë i përket së Drejtës administrative, ose së Drejtës sundimtare.

Pra Bashkë ose Komunë si i thonë italianët (ne kishim me i thanë **Qark**, që ka gjith atë kuptim të fjalës gjermanishte **Kreis**), në pikpamje gramatikale e të ngushtë **quhet një lidhni ose bashkim nënshtetas në një vent të caktë të Shtetit, të emnuem me një emën të veçantë populluer, me të drejtat e një personi moral, me qëllim të përmbajtjes e të lavrimit të interesave të vendit e të përmbushunit e qëllimeve të nevojave të tij**. Kështu merret vesht se edhe Bashkitë janë **shoqnime** e kanë gjith' ato të drejta që kanë edhe shoqnimet e tjerë, të drejtat e një personi moral si edhe shoqnit e tjera, por se ndryshojnë vetëm në një pikë, se shoqnimet e tjerë munden me e pasë qëndrën ku të duan, ose ku të jetë nevoja, kur se Bashkitë e kanë kurdoherë qëndrën brenda në qarkun e tyre, të caktuem, i cili quhet edhe Qarku i Bashkës ose Qark populluer (greqisht Dhimotiqi periferieia).

Bashkitë kanë prapë këtë ndryshim prej qarkevet të tjerë (të Prefekturave e Nënprefekturave), se kto qarke rregullohen prej Qeveris e formohen si mbas nevojës, kurse Bashkitë nuk bâhen, as formohen prej Qeveris, por janë të krijime bashkë me krijimin e Shtetit.

Asht e dijtun, â sent natyral që njeriu do mâ tepër ata mâ të afërmit e tij, si familja, prindët, vllaznit etj. për të cilët përgjërohet e shpesh ju prijn edhe në rreziqet. Dashtunija për të afërmit mrrijn deri atje sa edhe fajin t'ja mshehë njâni tjetrit e të betohet për shpëtimin e tij, qoftë edhe në të rrenë. Mbas prindëve, fëmijëve e vllazënve vijnë bashkëqytetasit e tij, ata me të cilët u njojt qysh në vogli e u miqsue, të

cilët i njëf e e njëfîn mâ mirë se tjetër kend. Vendi i tij, vendi ku ka lemun âsht mâ i âmbli e mâ i shêjti së gjithash; shtëpi e tij ku pavi dritën për të parën herë i dhimbet mâ shumë se ç’do send tjetër. Vendi pra që ka lemun me qarkun e tij e me gjithë banorët që përmban, kjo vend është Bashkija.

Me anë të Bashkisë bashkon qytetasi interesat e përbashkta që ka me bashkëqytetasit e tij, shton miqësin, dashtnin e dashamirsin me shoqi-shoqin; Bashkija i bashkon qytetasit në lindjet, dasmat e vdekjet, tue shkruar në tefturat e posaçme të saj aktet e ktyne edhe emnat e atyne që lindin, martohen ose vdesin. Do ndollina të tjera e peripetë që kanë ndollë në qark të Bashkisë e kanë dalë për të mirë të banorëve të saj, i shtrëngon edhe më fort qytetasit në vëdi, e gjithsecili ndjen një drojë e adhurim për ato mburret se ka ndollë edhe ky në këtë qark, në këtë Bashki.

Për kto arsyna po themi prapë se Bashkija është një lidhni miqsije e interesash, të cilën Shteti nuk ka të drejtë t’a çartin , ose t’a ndalojë prej veprimit, as t’i përziejhet në punët e saj ose t’a mshtesin nën kujdesin (vasijët) të saj¹.

Prefekturat e nënprefekturat sa do që janë edhe kto **qarke administruar**, nuk kanë çilsin, as natyrën e Bashkive, se të parat veprojnë kurdoherë në emër të Qeverisë, e cila i organizon e i përmban, kurse Bashkitë punojnë për hesap të vetin e janë të pavarshme prej Qeverisë, d.m.thanë të çqëndralisume.

F U N D

¹ Të vetëqenunit të Bashkive e kanë marrë nën veshtrim po thua se të gjithë ligjësuesit (ligjtarët) e politologët të vjetër e të ri, si, **Henrion de Pensey, Royer Collard M. d e Berante, Alex de Laborde, M. de Martignac, Alexis de Toquëville, M. de Vatimenel, Savigny, Rottek etj. etj.** – (Shif edhe veprën e **Henri Pascaud “De l’ organisation communale et municipale”**).

Skanje teknike të tekstit.

(Gërmat gr. greqisht, tr. turqisht, fr. frangjisht)

A.

Administratë. (Shif fjalën “sundim”)

Administratë vendijake, gr. Topiqi dhioiqisis, tr. Idarhukkukii-mahalijé, fr. administration locale

Administratë qëndrore. gr. Qendriqi dhioiqisis, tr. idaré merqezijé, fr. administration centrale

Amnistì gr. amnistija, tr. àffì umumi fr. amnistie

Atdhé gr. Patris, tr. vatan, fr. patrie

Atdhedashtnì, atdhesì, ose atdhetarì, gr. patriotismos, filopatria, tr. vatanperverlek, fr. patriotisme

Atdhetar , gr. patriotis, tr. vatanperver, fr. patriote

Avulli mbretnore, gr. vasiliqi avli, tr. serài humajun tevabisi, fr. cour royale.

B.

Bâ-keqje ose Keqbamje politike, gr. politikon adhiqima, tr. xhyrmisijasi, fr. crime contre l’ Etat.

Bashkì, Beledije ose Perlimtare, gr. dhimarkeïon, tr. beledije daisesi, fr. municipalité

Billanxë, gr. apologjismos, tr. billânxo, fr. compte rendu.

C.

Carrinë. Shif fjalët “Tager” taksë

Caqe, megje ose kufi, gr. oria, tr. hudût, fr. bornes, confins, frontiers.

D.

Dekret, ose urdhën, gr. dhiàtagma, tr. emrë ose iradé, fr. decret

Dekret mbretnuer, gr. vasilikon dhiàtagma, tr. iradèi senije, fr. decret royal

Dekret ministruer, gr. ypourgjikon dhiàtagma, tr. iradèi-sadarèt, fr. decret ministeriel.

Dekret rregulluës ose ligjë organike, gr.organikos nomos, tr. teshqilat-kanunnamesi, fr. réglementaires.

Demokrati. (Shif fjalën “Republikë”).

Deputèt, gr.vouleftis, tr. mebhûs, fr. député.

Drejtë (e) Konstitucionare ose themelore, gr. syntagmatikon dhiqaion, tr. hukku-essasijë, fr. droit constitutionnel.

Drejtë (e) pozitive, gr.thetikon dhiqaion, tr. hukkuki-adijë,ose mevzuâ, fr.droit positif.

Drejtë (e) personale, ose vehtijake, gr.prosopikon, i atomikon dhiqaion, tr. hukkuki-shahsijë, fr. droit personnel.

Drejtë (e) përgjithshme, gr. dhimosion dhiqaion, tr.hukkuki-umumijë, fr. droit public.

Drejtë (e) sundimtare, gr. dhiethnès dhiqaion, tr. hukkuki-idarè, fr. droit administrative.

Drejtë (e) ndërkombtare, gr. dhiethnès dhiqaion, tr. hukkuki-dyvël, fr. droit internationale

F.

Faj i sheshit, gr. ep aftoforo, tr. xhyrmi-meshhûd, fr. flagrant delit.

Faje politike, (Shif fjalët “Bâkeqje politike”)

Falje, (Shif fjalën “hîrë”)

Federatë ose Konfederatë, gr. omospondhia, tr. xhumhurijët, fr. confédération

Filopatri, (Shif fjalë “Atdhe-dashtni”).

Fuqi ligjë-dhânse ose **ligjë-vuëse**, gr.nomothetiqi eksusija, tr. kuvëi-meshrutijë, fr. pouvoir législatif.

Fuqi gjykuese, gr. dhikastiqi eksousia, tr. kuvëi-haqimë,ja hod adlijë, fr. pouvoir juridique.

Fuqi eksekutuëse, gr. ektelestiqi eksousia, tr. kuvëi-ixhrajë,fr.pouvoir executif

Fuqi policore, gr. astinomiqi eksousia,, tr. kuvëi-zabità, fr. pouvoir de police.

Fuqi parashkuese ose **paravepruese**, gr. anadhromiqi dhinamis, tr. makablënâ shumulî ollmamasî, fr. pouvoir retroactif.

G.

Gjyq i Shkallës së I., gr. protodhiqôn, tr. bedajët mahqemesi, fr. tribunal de 1^{ère} instance.

Gjyq i Apelit, gr. efeteiôn, tr. istinaf mahqemesi, fr. cour d'appel.

Gjyq i Paqit, gr. eirinodhiqeîon, tr.sylh mahqemesi, fr. tribunal de paix

Gjyq i Kasacionit, gr.àrios pagos, tr. tem'iz mahqemesi, fr.Cour de Cassation

Gjyq tregtar, gr. Emporodhiqeîon, tr.tixharèt mahqemesi, fr.tribunal de commerce

Gjyq detar, gr. naftodhiqeîon, tr. bahrije mahqemesi, fr. tribunal maritime.

Gjyq Ushtrijak, gr. stratodhiqeîon, tr. divani harb, fr. cour martiale

Gjyqe ndeshkimore, gr. poinikà dhikastìria, tr.xhezâ- mahqemesi, fr.tribunaux penals.

Gjyqe civile, gr. politikà dhikastìria, tr. hukuk- mahqemesi, fr. tribunal civils

Gjyqtar hetuës, gr. anakritis, tr. mystendik, fr. juge d'instruction

Gjyq paqtuës, gr.eirinodhiqis, tr. sylh-haqimi, fr. juge de paix

H.

Hymn Kombëtar, gr. ethnikos ymnos, tr. marshi-mili, fr. hymne nationale.

Habeas corpus, ose **lirija e personit**, gr. prosopiqi eleftheria, tr. hyrijeti nefsijë fr. liberté personnelle ose **habeas corpus**.

Hîrë, gr. haris, tr. aff, fr. grâce, charité.

J.

Jeta primitive , ose **jet' e parë** , gr. protogonos zoji, i protogjenis katàstasis, tr. halì-ibtidajì, fr. ètat primitif, ou vie primitive.

Jeta shoqnore, gr. koinonniqos vîos, tr. hajàti ixhtimahijë, fr. vie sociaie

K.

Kabinë ose **Kabinet**, gr. ypourgjeîon, tr. kabinèt,fr. cabinet.(Shif edhe fjalën “ministër”)

Kàmara, (Shif fjalën “Parlament”).

Kandidat, gr. ypopsifios, tr. namzèt, fr. candidat.

Kandidature, gr. ypopsifiotis, tr.namzetliq, fr. candidature.

Keqpërdorim pushteti, gr.katàhrisis eksousias, tr. haqimijeti souïstmal, fr.abuse de pouvoir.

Komb, gr. ethnos, tr. milèt, fr. nation.

Kombsi, gr. ethnikótis, ethnismòs, tr. milijet, fr. nationalitè.

Konstitucion ose **Konstitucje**, ose **Koshtutë**, gr. syntagma, tr. hukkuki esàs,ose konstitusjôn, fr. constitution.

Konstitucjonar, gr. syntagmatikòs, tr. meshrût ollân qimse,
fr. constitutionnel.

Krizë ministoriale, gr. ypourgjiqi krisis, tr. buhrani vuqelâ

Kryesi ose **Kryepari e Parlamentit**, gr. proedhreîontis
Voulis, tr. mexhlisi mbhusanèn rijaseti, fr. présidence parlementaire ose
du Parlement

Kshilli kombtar, ose **Kshill'i Kombit** (Shif fjalën “Parlament”).

Kshilli i Shtetit, gr. symvoúlion tou Krátous, i symvoúlion Epikrateias,
tr. shuràì devlet enxhumeni, fr. conseil D’Etat.

Kshilli ministror, gr. ypougjikòn symvoúlion, tr. mexhlisi vuqelâ,
fr. conseil des ministres.

Kshilli parlamentar, (Shif fjalët “Kryesi ose Kryepari e Parlamentit”).

Kuvendi parlamentar, ose **synodi parlamentar**, gr. vouleftiqi
synodhos, tr. mexhlisi mebhusanin ixhtimaji, fr. assemblée
parlementaire

Kuvendi i Kombit ose **Kuvendi kombtar**, (Shif fjalët “Mbledhja
kombtare”)

L.

Lavdë Kombtare, gr. ethnikòs egoismós, tr. vatanperverllëk, ose gurûri
vatanijë, fr. orgueil national

Lëvizje kombtare, gr. ethniqi eksègjersis, tr. kijami milî, fr. agitation
nationale.

Ligjë-dhânës, **ligjë-baës**, ose **ligjë-vuës**, gr. nomothetid, tr. vazii-
kanun, fr. législateur.

Ligjë-mësues, gr. nomodhidhàskallos, tr. hukkuk mualimi, fr. professeur
du droit

Ligjë-nxânës, gr. nomomathìs, i foititìs tis nomiqls, tr. hukkuk-talebesi,
fr. étudiant en droit.

Ligjëtàr, gr. nomikos, tr. hukkukijûn, fr. juriste, jurisconsulte

Ligjëtari, gr. nomiçi epistimi, tr. feni-hukkuk, fr. jurisprudence.

Ligjëratë, gr. logos, tr. nytk, fr. discours.

Ligjëratë mbretnore, vasilkos logos, tr. nytk, nutki-humajûn, fr. discours do trône

Ligjë themelore, ose **kartë konstitucionare**, gr. themeliodhis nomos, ose syndagma, ase syntagmatikos hàrtis, tr. kanuni esasi, fr. loi constitutionnelle, ou charte constitutionnelle, ou constitution.

Liri politike, gr. politiqai eleftheriai, tr. hurijëti sijasijë, fr. libertés civiles, ou politiques.

Liri personale, ose **vehtijake**, gr. atomiqai eleftheriai, fr. hurijeti-shahsijë, fr. libertés individuelles.

Liri e fytyrës, ose **fytyrore**, gr. prosopiqi eleftheria, tr. serbestijeti-shahsijë, fr. libertés de la personne. (Shif fjalët “Habeas corpus”).

Liri e trupit ose **trupore**, gr. somatiqi eleftheria, tr. serbestijeti-nefsijë, fr. libertés corporelle.

Liri popullore, gr. dhimotiqai eleftherai, tr. hyrijeti-milijë, fr. libertés municipals.

Lojë politike, gr. politikon praksikodima, fr. coup d'état.

M.

Mbledhje kombtare, gr. ethniqi sinèlefsis, tr. mexhësi-milì, fr. assablée national

Mburrje kombtare, (Shif fjalët “lavdë kombtare”).

Milicje kombtare, gr. ethnofylaqi, tr. mustafëz, fr. armée territoriale, ou garde nationale.

Minister, gr. ypourgjeïon, tr. hejeti vuqelà, fr. ministère

N.

Nënprefekt, gr. éparhos, tr.kajmekam, fr.sous-préfet

Nënprefekturë, gr. eparhia, tr. kajmekamllëk, fr. arrondissement.

Nënpunës ose **nëpunës**, gr. ypallilos, tr. mêmûr, fr. employé

Nënpunsi, gr. ypallëlija, tr. memurijët, fr. office, emploi.

Nënshtetas, gr.ypikoos, tr. tebaâ, fr. sujet.

Nënshtetsi, gr. ypikootis, tr. tabijët, fr. sujetion.

O.

Obor mbretnuer, (Shif fjalët “Avlli mbretnore”).

P.

Pallàs, gr.anàktora, tr. serài-humajûn fr. palais.

Parlament, gr. vuoli, vouleftirion, tr.mexhlizi-mebhusan, Mexhlizi-mebhusanën konagì, fr.parlement, chambre des deputès.

Parti politike, gr. politiqi meris, tr. ferkài-sijasije, fr. partie politique.

Parti qeveritare, gr. symbolitefsis, tr. ferkài-huqumèt, fr. gouvernement, ou partie gouveneure.

Parti antiqeveritare, gr. antipolitefsis, tr. ferkài-muhalifè, fr. partie adversaire.

Person moral, gr. nomikon prosopon, fr. shahsi manevi, fr. personnae morale.

Përgjigjësi, gr. efthini, tr. mesulijët, fr. responsabilité.

Përgjigjësi morale, gr.ithiqi efthini, tr. mesulijeti-manevijë, fr. responsabilité morale.

Përgjigjësi qytetase, gr. astiqi efthini, tr. mesulijeti-medenijë, fr. responsabilité civile

Përgjigjësi politike, gr. politiqi efthini, tr. mesulijeti-sijasijë, fr. responsabilité civile.

Përgjigjësi penale, gr. poiniqi efthini, tr. mesulijeti-xhezajë, fr. responsabilité penale, ose crimminelle

Përgjigjësi parlamentore, gr. koinovouleftiqi efthini, tr. mesulijeti-meshrutâ, fr. responsabilité parlementaire.

Përhersi, ose **Gjithërsi**, gr. monimotîs, tr. gâiri i nizal, fr. solidité.

Politi, gr. politeia, tr. hejëti-ixhtimaijë, fr. regime.

Prefekt, gr. nomârhis, tr. mutessarëf, fr. préfet

Prefekturë, gr. nomarhîa, tr. sanxhak, fr. préfecture ou département.

Priviligje, (Shif fjalën “Venom”).

Prokuror, gr. eisangelêfs, tr. mudëei-umumi, fr. procureur.

Pushtet, gr. eksousia, tr. haqimijet, fr. pouvoir.

Q.

Qark, gr. kyklos, tr. merqez, fr. cercle.

Qarktoe, gr. engjyklios, tr. emërnamë, fr. circulaire

Qetsi e përgjithshme, gr. dhimosia tâksis, tr. asaishi-umumijë, fr. ordre public.

Qeveri, gr. kyvêrnisis, tr. huqumèt, fr. gouvernement.

Qytetarni, gr. politografisis, tr. syreti tabijeti, fr. naturalisation.

R.

Regjim, gr. politevma, tr. iadarë, fr. règime

Regjim konstitucjonar, tr. idarëi-meshtutâ, fr. regime constitutionnelle.

Republikë, gr. dhimokratia, tr. xhumhurièt, fr. republique.

S.

Senat, gr. gjerusia, tr. mexhlisi-ajân, fr. sènat.

Senator, gr. gjerusiastis, tr. senator, fr. sènateur.

Sjellje në vend, gr. anàklisis is tin taksin, tr. intizamè davèt, fr. rappel à ordre.

Sundim, gr. dhioiqisis, tr. huqumdar, fr. administration.

Sundimtar, gr. dhioiqitis, tr. huqumdar, fr. administrateur.

Syperân, gr. igjemon, tr. haqim, fr. souverain.

Sh.

Shoqnè politike, gr. politiqai etairiai, tr. xhemijàti-sijasijé, fr. sociétés politiques.

Shpërndamje e Parlamentit, gr. dhialysis tis voulis, fr. dissolution du parlement.

Shtet, gr. kratos, tr. devlèt, fr. état.

T.

Tagër, gr. dhasmos, tr. resim, fr. impot

Taksë, gr. foros, tr. virgjû, fr. taxe.

Traktat, gr. synthiqi, tr. muahedât, fr. traité.

Traktat dorzimi, gr. synthiqi peri ekdhoseos, tr. jadei-myxhrimîn-mukavelenamesi, fr. traité d'extradition.

Tribunë, gr. vîma, tr. qursi, fr. tribunë.

U.

Urdhën i ditës, gr. imerisia dhiataksis, tr. ruznamè, fr. ordre du jour.

V.

Veto, gr. arnisiqyria, tr. hakki tasdikî, fr. veto.

Venom, gr. pronomiom, tr. imtijâz, fr. privilege.

Z.

Zêjë, gr. epangjellma, tr. meslèq, fr. profession.

=====

Radhua

i ndihmtarve të ktij libri

Shkoder.

E ndershmja Prefektura		Z.Z Ndoc Dema	Fr.10
e Shkodres	Fr.300	“ Kol Pjetra	“ 10
E ndershmja Bashki e		“ Abdyl Beci	“ 10
e Shkodres	“ 300	“ Jakup Rroji	“ 10
Z.Z.Filip Çobba	“ 50	“ VII.P.L.Pistulli	“ 20
“ Lorenzo Çobba	“ 50	“ Lazër Prendushi	“10
“ Mustaf.N.Pippa	“ 50	“ Luigji Koliqi	“20
“ Myrteza Rexhepi.	“ 3	“ Shan Koliqi	“20
“ Hasan Canoviq	“ 10	“ Gjon Shuli	“10
“ Tef Gjoka	“ 2	“ Gjon Hil Gegës	“10
“ Risto Siliqi	“ 10	“ Mark Kurti	“10
“ Daniel Perikli	“ 10	“ Kel Pali	“10
“ Xhelaledin Rroji	“ 10	“ Rexhep Llazani	“10
“ Gjovalin Summa	“ 16	“ Hyssein Draçini	“20
“ Matë Gasperi	“ 10	“ Kol Gasp.Çekës	“10
“ Filip Mazi	“ 3	“ Ndoc Z. Çobbës	“10
“ Dr. Basri Qallimi	“ 20	“ Nikolla .Belkoff	”30
“ Rauf Beg. Sulo	“ 10	“ Haxhi Hassi	“10
“ Luigji Çobba	“ 10	“ Mato Kërstja	“10
“ Dul Messi	“ 10	“ Muham. Pelingu	“ 5
“ Kel Deda	“ 10	“ Ndue Prekalori	“10
“ Ndok N. Shkreli	“ 10	“ Osman Brahimi	“ 2
“ Kolë Harapi	“ 10	“ Rasim Gjyrezi	“10
“ Gasper Negri	“ 10	“ Taip Hilmi	“10
“ Karlo Sima	“ 5	“ Pjeter Radoja	“10
“ Shaqir Borriqi	“ 10	“ Zef Banûshi	“10
“ Zef Sheshtani	“ 5	“ Hyssen Jukniq	“10
“ Risto Gjûrbabiq.	“ 5	“ Omer Ruzhdi	“10
“ Halim Myftari	“ 3	“ Vil Ndoc Buffli	“20
“ Muho Lezha	“ 10	“ Nush Bushati	K. 2
“ Alush Meti	“ 10	“ Taip Kurti	Fr.4
“ Mustafa P. Jakova	“ 10	“ Mustafa Borriqi	“ 5
“ Isa Hirçi	“ 15	“ Hamz Etehem	“ 6
“Ahmet Sulejman.	“ 10	“ Daut Gjylbegu	“ 12

Z.Z.	Januz Hamzi	Fr. 10	Z.Z.	Luigji Kakarriqi	Fr 10
“	Osman H. Ogiçi	“ 20	“	Luigji Ashiku	“ 10
“	Abdullah Sadiku	“ 10	“	Matì Kodheli	“ 10
“	Teufik Lukaçeviq.	“ 10	“	Jovan Banushi	“ 10
“	Januz Rrepishti	“ 10	“	Luigji Z. Luffi	“ 10
“	Tef Prêla	“ 5	“	Halid Gega	“ 10
“	Rrok Daberdaku	“ 10	“	Kolë Shuku	“ 10
“	Pjeter Gas.Bibaj	“ 10	“	Toni Z. Dajçi	“ 10
“	Luigji Lacuku	“ 10	“	Gasper Daragjati	K.20
“	Mitro Lazareviq.	“ 5	“	Maliq Dervishi	Fr.10
“	Riza Lahi	“ 10	“	Beqir Alija	“ 10
“	Kasem Rustemi	“ 15	“	Bajram Fejzi bey	“ 15
“	Gjon Pali	“ 10	“	Zef Kadarja	“ 10
“	Pjeter R. Sheldija	“ 10	“	Simon Rânxi	“ 10
“	Ndue Paluca	“ 10	“	Keli G.Gurakuqi	“ 10
“	Drej.i Kad. Selim.	“ 10	“	Hafëz H. Kaduku	“ 10
“	Ferdi Kumbara	“ 10	“	Jak Guga	“ 10
“	Visho B. Bushati	“ 10		Durrës	
“	Abdyl Jashari	“ 10	Z.Z	Kol Krâja (not.)	“ 10
“	Shefqet Al.Dibra.	“ 10	“	Ernesto Kolenda	“ 10
“	Luigji Kodheli	“ 10	“	Perikli Goga (av.)	“ 10
“	Kolec Deda	“ 10	“	Jovan Mema	“ 10
“	Qerim Çelo	“ 20	“	Nikoll Lalaj	“ 10
“	Frano Ndoja	“ 10	“	Agostin Serreqi	“ 10
“	Ismail Anamali	“ 10		Shkodër	
	Lushnjë		“	Lec Çurçija	“ 10
“	Ferid Vokopola	“ 30	“	Jak Summa (Lesh)	“ 10
“	Lazar Bozo	“ 30	“	Janus Çajku (“)	“ 10
“	Taqi P. Bozo	“ 20	“	Shefqet Bekteshi	“ 10
“	Lam Gjini	“ 10	“	Cin Llupi	“ 20
“	Taqi K. Bozo	“ 10	“	Tishi i G. Krâjës	“ 10
“	Mihal J. Bozo	“ 10	“	Filip Krâja	“ 10
“	Kovi Bozo	“ 10	“	Gjon Çobba	“ 20
“	Ahmet Resuli	“ 30	“	Taqi Kazanxhi	“ 10
“	Llambër Gorrêja	“ 10	“	Zef Ndreka Çeffa	“ 10
“	Kovi Rista	“ 10	“	Gjon “ Çeffa	“ 10
“	Llazar Furxhiu	“ 10	“	Zef Prenka	“ 10
“	Yzeir B. Fuga	“ 10	“	Mehmet Ali Beg	” 10
“	Veli Vasijarr(nënpref.)	“ 10	“	Jakup Kazazi	“ 10
“	Kasëm Bozgo(avokat)	“ 10	“	Kel Çallaku	“ 10

Z.Z.	Abdyl Kapllanpâsha	Fr.10	Z.Z.	Gjon Gajtani	Fr.10
“	Kadri bey Jenishehri	“ 20	“	Cin M. Jakova	S. 8
“	Emin B.Vokop.	“ 20	“	Kol Laca	“
“	Qemal B. Mulla	“ 20	“	Jak Guga	Fr.10

Lushnjë

“	Sheh Ibrahim Karbunara	Fr 20	“	Demçe ag.Pepa	“ 20
“	Selman B. Çerma	“ 20	“	Abidin Nepravishta	20
“	Hajrullah Çela,Golemi	“ 20	“	Leks Gjini	“ 10
“	Sulejman Hidri	“ 20	“	Sulejman Dervishi	
				(sekretar i bashkis)	“ 20
“	Muke Qerreti	“ 20	“	Rrap Qerreti	“ 20
“	Ymer Çoku	“ 20			
“	Skender B.Pojani	“ 30	“	Arif B.Ngurza	“ 20
“	Puçe B. Gurazi	“ 20	“	Hajrullah Përmeti	“ 10
“	Alush Ef.Pepa,Kosova	“ 20	“	Nebi ef. Sefa	“30

Tiranë

Shk. e tij.	Sulejman bej Delvina (Kryeministër)		Fr. 50
“ “	Ahmet b. Zogolli (Ministër i P.B.)		“ 50
“ “	Ndoc Çobba (Ministër i Financave)		“ 50
“ “	Sotir Peci (Ministër i Arësimit)		“ 20
Z.Z.	Xhemal Effendi (Kryetar Kshill.Komb.)		“ 20
“	Spiro Koleka (Nënkryetar “ “)		“ 20
“	Bektash bej Cakrani (Delegat Beratit)		“ 50
“	Llambi Koxhamani	“ “	“ 10
“	Spiro Pappa	“ “	“ 10
“	Hysein bej Vrijoni	“ “	“ 20
“	Myqerrem Hamzarâj (“ Vlonës)		“ 30
“	Sadullash Tepelêna	“ “	“ 10
“	Qazim Koculi	“ “	“ 20
“	Kiço Koçi (“ Gjinokastrës)		“ 20
“	Nekki Ruli	“ “	“ 10
“	Dhimitri Kacimbra	“ “	“ 10
“	Beqir bej Russi	“ “	“ 40
“	Hil Mosi (sekretar Ksh.Komb.del Shkod.)		“ 10
“	Xhemal beg Visho begu (Delegat i Shkodrës)		“ 40
“	Hafëz Sabri begu	“ “	“ 10
“	Veli beg Durrsi (“ i Durrsit)		“ 10
“	Myttesim Kllusi	“ “	“ 10
“	Halim beg Çela (“ i Matjes)		“ 10
“	Dino begu (“ i Dibrës)		“ 10

Z.Z.	Ramiz Daci	(Delegat I Dibrës)	Fr. 10
“	Abdurrahman Mati		“ 20
“	Tohsûn Dibra		“ 20
“	Filip Çekka (Tiranë)		“ 10
“	Dr. Kostaq Kotta	(Delegat i Korçës)	“ 10
“	Thimi Çikozi	“ “	“ 10
“	Seifi Vëllamasi veteriner	“ “	“ 20
“	Fasli Frashëri	“ “	“ 20
“	Nuri Vila. Korça		“ 20
“	Idhomenë Kosturi	Drejtor Post.Telegr.	“ 10
“	Pandeli Cale		“ 20
“	Sulejman Starova	(Këshilltar Financ)	“ 10
“	Rauf Fico	(“ P.Mbr.)	“ 10
	Shuma		Fr. 3810

Shënim: Ktyne zotnijve ju falemi nderit fort

Na vjen keq se nuk janë kthye edhe listat e tjera prej qyteteve tjerë të Shqypnis për me i reshtue ktu.



Flamuri që u ngrit në Vlorë me 28 Nëntor 1912 dhe hartuesja e tij, Marigo Pozio, motra e gruas së Kristo Floqit¹

¹ Për hollësi shif artikullin e Kristo Floqit “Hartuesja e flamurit që valoj në Vlorë për shpalljen e pavarësis t’ onë”, faqe 227 të këtij libri.

SHTOJCË

Në këtë shtojcë po botoj disa artikuj të Kristo Floqit për të argumentuar dhe vërtetuar se ai ka qenë Gjykatësi i parë i Shqipërisë së pavarur, ka qenë i pari që ka zëvendësuar fjalorin turk të jurisprudencës, të politikës, të administratës shqiptare që përdorej në kohën e Turqisë me fjalorin që përdoret sot në këto institucione, ai është Konstitucionalisti i parë shqiptar që trajtoi shkencërisht parimet themelore për hartimin e një Kushtetute demokratike për Institucionet e Shtetit Shqiptar¹, duke marrë parasysh ndonjë vërejtje që i kanë bërë tek-tuk ndonjë jurist tjetër apo glosollog. Prandaj ai, së bashku me Av. Petro Poga, ministri i parë i Drejtësisë së Shqipërisë së Pavarur, i cili hartoi disa ligje të rëndësishme në gjuhën shqipe, duhen konsideruar si “Baballarët e Drejtësisë Shqiptare”. Gjyqtarët, Prokurorët shqiptarë, si me thënë kur pagëzohen e marrin këto emra, kanë dhe do të kenë përgjithmonë për “kumbarë” Kristo Floqin.

Kristo Floqi argumenton se në krye të një Shteti të sapoformuar siç ishte Shqipëria në vitin 1912, duhet të jetë një Mbret europiano-perëndimor, autoritar, fisnik, djalosh i përkushtuar “PËR SHQIPËRINË DHE VETËM PËR SHQIPËRINË”, duke zbatuar ligjet e vëndit, i cili, autoritetin e tij t’ a ketë fituar me respektin e tij ndaj popullit dhe të drejtave të tija. Pas konsolidimit të Shtetit sipas Kristo Floqit, Shqipëria duhet të bëhet një Shtet neutral dhe i decentralizuar me një regjim Republikan, ku Presidenti të zgjidhet direkt nga populli për një periudhë 4-7 vjeçare, por jo më shumë se dy mandate katër vjeçare, me të drejtën e vetos absolute, me kushtin që Parlamenti të përbëhet nga njerësve patriotë, të ndershëm që të përpiqen për të mirën e Shqipërisë dhe jo për interesat e tyre personale, në mënyrë që e drejta e vetos të përdoret prej tij sa më rrallë.

Tek “ADMINISTRATA” ku trajton shkencërisht organizimin e “Qeverisë Vendore”(Pushtetin lokal), ai rekomandon që Shqipëria të

¹ Sepse Sami Frashëri tek libri i tij i famshëm “Shqipëria ç’ ka qënë, ç’ është e ç’ do të bëhet” e ka trajtuar problemin në mënyrë empirike.

jetë një “Republikë Federale” e ndarë në “Shqipërinë e Veriut” me kryeqendër Shkodrën dhe “Shqipërinë e Jugut” me kryeqendër Korçën, nën shembullin e Gjermanisë, që të kenë Qeverinë e vet dhe Parlamentin e vet, krejtësisht të pavarur nga Qeveria Qendrore, por pa përcaktuar se si do quhen këto: Krahina, Lande, Cantone etj. Kurse At Zef Pllumi, flet për “një organizim federal të Shtetit Shqiptar” me arsyetimin se “....vllazent kanë ma pak ngatresa kur e kanë qesen veç”¹.

Gjithashtu, Kristo Floqi insiston për “zgjedhje midis mandatit të gjysmës së antarëve të Këshillave të Prefekturës apo Këshillave bashkiake” ashtu si edhe për administratën Qendrore. Sami Frashëri argumenton se “pleqësia (të zgjedhurit) duhet të kenë një mandat katër-vjeçar” në mënyrë që të kenë mundësi të gjithë që të zgjidhen, dhe jo siç veprohet sot në Shqipëri, ku “bëhen zgjedhje të reja për të zgjedhur deputetë apo këshilltarë të vjetër”.

Në vitin 1921, me vendim të qeverisë, vendoset emri “**Bashki**”, që është një neologjizëm i Kristo Floqit, për të zëvendësuar emrat “**Katundari**” e “**Perlimtare**” që ishin vënë nga Qeveria Shqiptare në vitin 1913.

Henrik Kaçulini

KUJTIME HISTORIKE

FORMIMI I FEDERATËS PANSHQIPTARE “VATRA”

(Prej **Dr. KRISTO FLOQIT**)

(Artikull i botuar në revistën “LEKA” Nr. 8, viti 1937 faqe 595)

Në vjetin 1909 që ndodhesha avokat në Vlorë, pas si në nacionalistët u ngatëruam keqas me anetarët e shoqris nacionale turke ITIHAT VE TEREKI, që propagandonte për një Turqi të ré, dhe pas si autoritetet lokale të Vlorës na u suall shpirtin maj fytit, revoltuam kundra atyre dhe si hap të parë revolusjoni zaptuam zyrën e post-telegrafike të Vlorës e tuke ardhur më kontakt me Ismajl Qemal Vlorën, që ndodhej atë kohë në Selanik si edhe me kryenisjatorët e lëvizjes

¹ Shif “Hylli i Dritës” viti 1997 Nr. 3-4 f.10 § i parafundit dhe i fundit.

Shqiptare brenda e jashta Shqipërisë, filluam shifër-shkëmbimin, tuke treguar situatën tonë dhe masat që duhej të mernim kundra rrezikut që po na kërcënohej. Me këtë shkak ndaluem edhe gjithë telegrafet që hiqshin disa zyra qeveritare hierarkikisht ndaj eprorët e tyre.

Autoritetet e sidomos oficerët e qytetit u zembruan tepër me ne e ardhë të na kërkojnë fjalën e njëkohësisht të mernin prapë ne dorëzim zyrën e post-telegrafit. Ne ju kundrështuam dhe nuk ju përmetuam¹ kurrësi të shkëmben shifrat e tyre, gjë që shkaktoj një shamatë në mes tonë dhe, të dy oficerët që u ndodhë në zyrë të postës, arritën gjer atje sa të nxjerrin këlliçet e tyre e të na qellonin. Atëhere, disa prej nesh ata më të kuxuarit u derdhë i përfshinë që të dy zabitët turq dhe njerin e gremisnë nga shkallët e poshtë dhe tjetrin e flaknë në rrugë prej ballkonit !

Se ç'ngjau atë ditë nuk munt të pershkruhet. Nj' a tre oficerë (një major, një kollas² dhe një mylazim) shkuan në dêpon e armëve dhe i kërkuar çelsat rojtarit të dêpos, një farë Nexhipit, që ish edhe ajy Vlonjak e nga redhi i nacionalistëve, të cilin, me qënë se nuk ja u dha çelsat, e shanë rëndë oficerët, dhe një prej tyre e shau me fjalët "piss Arnaut". Ahere Nexhipi i shkretë u turbullua dhe e vuri në pushkë tuke e rëzuar rëndë të plagosur njërin prej tyre, kollazin (kapitanin), të tjerët u bënë lepura dhe brodhë poshtë sa mundnë që të shpëtojnë prej rrezikut, sepse Nexhipi i qellonte herë pas heret, kështu që u plagos edhe mylazimi në krah dhe bimbashi i ngratë mezi që shpëtoj, tuke hipur mbi murin e avullis të Hassan Sharrës, e tuke u hedhur brenda, me gjithë që muri ishte ngarkuar me qelqurlina të mprehta, që e therë e e xhvatnë shumë keq bimbashin !

Çështja u ashpërsua fort dhe persekutim i rrebtë filloj kundra nesh me burgime, me internime, me dënime e tjera, etj., sa jeta e jonë u bë e paduruar. Shumë nacionalistë u shtërnguan të hikin natën me vapore, ose me kaike, tuke kaluar Adriatikun, dhe disa muar malet. Midis këtyre të dytëve isha edhe unë i cili u shtërngova të shkonj në Cakranj të Mallakastrës, ku kishim Etat-Mazhorin tonë, nënë kryesinë e Bektash Cakranjit. Po kur e pamë që ish e pamundur të qëndronim edhe në malet akoma, u nevojitmë të shpërndahe mi, kështu që një mëngjes të bukur u gdhimë në Brindisi me disa shokë dhe, mbassi e pamë që s' kishim shpresë të ktheheshim më në atdhe, muarmë rrugën

¹ permetoj = lejoj

² Kollas (koll-agasi) = kapitan ushtrie (K.Floqi)

e gjatë dhe pas dhetë ditsh kishim mbijtur në Boston të Shteteve të Bashkuara.

Natyrish në Boston s'munt të ushtronim avokaturën, po edhe s'munt të rijnim edhe pa punë, kështu që u shtërnguam të hapim një restaurant me klientë Shqiptarët punëtorë të fabrikave në Natick. Mass. Po nuk shkuan 4 muaj dhe restoranti jonë falimentoj, se u shpërndanë më të shumët e klientëve tonë dhe nevoja na shtërngoj të çajmë barkazi Shtetet e Bashkuara e të zemë vent në qytetin e bukur Salt-Lake City të shtetit UTAH, pranë Kalifornisë ku kisha një kunatin t' em, z. Kristo Poçi, që merreshe atje me disa punëra. Aty qëndrova deri më 20 të Shtatorit 1911.

Në atë kohë, shoqëria famoze Shqiptare BESA-BESEN e Bostonit, që kishte organin e saj propagandues DJELLIN,që e redaktonte z. Faik Konitza me titullin DJELLI E FLAMURI nuk shkonte mirë me redaktorin e saj. Shqiptarët ishin ndarë në dy partina, prej të cilavet partija më e vogël favorizonte z. Konitzën, kur se ana tjetër, shumica nuk e deshtë, kështu që z. Konitza u shtërngua të tërhiqet prej redaksisë, e cila mbeti vakante.

Parija e shoqëris BESA-BESEN ahëre,e sidomos dy nga nga anetarët e saj z.z. Llambi Çikozi dhe Kolë Rodhja u adresuan në mua dhe më propozuan redaktimin e DJELLIT me një rrogë mujore prej 50 dollarësh, tuke mu lutur ta pranonja. Sa do që isha ngatëruar me disa punë të frytshme dhe kisha vënë një bazë të mirë fitimesh tregëtare, u shtërngova ta pranonj atë detyrë dhe kështu më 20 Shtator 1911 lashë fëmijën t' ime në Salt-Lake City dhe ardhja në Boston, Mass, ku atdhetarët e atij qyteti dhe të rrethinave më pritnë shumë bukur e me entusiasmë të patreguar. Të nesërmet mernja përsipër redaktimin e DJELLIT.

I shtërnguar qysh ditët e para të vizitonj kollonit e ndryshme Shqiptare të Shteteve të Bashkuara, fillova që javën e parë të shetit katund më katund, tuke mbajtur konferenca e tuke inkurajuar patriotët Shqiptarë në propagandën nacionale, e cila kish marrë asi kohe një zhvillim e përparim të mjaftë. Qellimi i konferencave ishte si do mos për një bashkim të përgjithshem midis kollonive të ndryshme dhe pikërisht të disa shoqërive Shqiptare, me një program të njëjtë patriotik, në mënyrë që të pushonte antagonisma që kishin njëra me tjetrën, e cila ishte shkak i ndalimeve të përhapjes së ndjenjave kombëtare, pengim që e forconin më tepër edhe intrigat e parreshtura të disa atdhetarëve tonë,që ushqenin mendime grekomane për dëmin tonë e të Kombit tonë.

Këtë qellime vazhdova me një aftësi të palodhur e me insistim dhe u trumbetova shpesh herë me anen e DJELLIT në një mënyrë bindëse e me arësyje të gjalla më shumë se tre muaj e me 100 e ca konferenca, deri sa konstatova se mundimet e mija nuk shkuan kot. Kollonit e ndryshme u bindnë më së fundi se duhej të bëhej një bashkim i përgjithëshëm me një qendër, Bostonin.

Dita historike e 11 Dhjetorit 1911 shënoj një periudhë të re për Shqiptarët e Amerikës. Atë ditë arritnë në Boston me qindra Shqiptarë, si delegatë të shoqërive të ndryshme, po edhe individualë. Salla e gjërë e hallit RATHBONNE u mbush plot, sa shumë veta u shtërnguan të qëndrojnë më këmbë dhe qindra të tjerë mbetnë jashtë.

Në atë mbledhje u ndoth edhe Fan Noli, i cili ato ditë kishte ardhur nga Rusia, kur se z. Faik Konitza, me gjithë ftimet e shpeshta e miqësorë që i bëme vetë edhe me miq të tjerë, nuk figuroj në atë mbledhje me që edhe shoqrija e Indianës (Gary-Indiana) që quhej SKËNDERBEU e kishte emëruar përfaqësues e i lutej të asistonte në atë mbledhje me rëndësi. Z. F. Konitza u mjaftua të më dergonte një letër, e cila u këndua në mbledhjen dhe përmbajtja e saj ishte kjo :

I dashur Z. FLOQI,

“E mora letrën t’Uaj sot pas dreke dhe ju kthej përhirime për fjalët miqësive dhe nderimi që më thoni. Për fat të zi jam fare i penguar të Djelën, se s’dinja se kishit mbledhje këtë të Djelë (ndonse në katër numura të Djellit ishte caktuar dita e mbledhjes dhe zotnis Konitza i dërgohej gazeta rregullisht) dhe se do më ftojti dhe kështu u lidha gjatë për pasnesër.

Ato që më thoni për bashkimin janë të pëlqyera edhe padyshim duhet të bëhet në gjefshim një formullë të drejtë që ta mbarojmë pa prishur punët që kemi trajtuar gjër tani me shumë mundime. Kemi komitetin tonë këtu (Flamurin e Krujës) dhe nuk shohim ndonjë arësyje që ta prishim. Është e udhës të prishen punëra pa rregull e pa program, por jo punëra të ndërhuara me kujdes. besoj këto ti peshoni dhe të më jepni të drejtë”.

Mbetem juaji me besë
FAIK KONITZA d.v.

Mbledhja kuptoj nga kjo letrë qellimet e Z.F.Konitza,që ajy nuk e shifte me sÿ të mirë një Bashkim të këtillë, për të cilin nuk desh të sakrifikojë shoqërin “Flamûri i Kruës” të formuar prej tij e që

numuronte 10-12 antarë gjithsej. Z. Konitza nuk kishte qiejf ta mernja unë bajrakun, prandaj si ky, si Fan Noli na qitnin gjithnjë pengime. Këto i kishin kuptuar Shqiptarët e atjeshëm dhe unë veçanërisht ja u diktonja herë pas heret me anën e DJELLIT, organit tonë.

Këtu shënojmë me pak fjalë shoqëritë që existonin aso kohet në Amerikën e Veriut dhe të cilat ne mundoheshim ti bashkonim që të gjitha. Shoqëritë ishin këto: Më e madhja së gjithash ishte shoq. BESA-BESEN, pasonte shoq. ARESIMI e Korçarëve, shoq. DALLENDYSHE e New-Yorkut, shoq. KOMBTARE e Worcesterit, shoqëritë MALLI I MEMEDHEUT dhe PERLINDJA e Jamestownit, shoqërija LIDHJA, shoq. GJERGJ SKENDERBEU, shoq. HYLLI AFERDITA, shoq. BASHKIMI, shoq. MIREBERESE, shoq. PERPARIMI, dhe komiteti i z. F. Konitza FLAMURI I KRUIJES.

Posa u këndua lista e delegatëve të ardhur, unë, si nistatori i asaj mbledhjeje propozova të zgjidhet një kryetar që të kryesojë atë mbledhje, si dhe seancat e tjera që do të bëheshin më von dhe, që ti bënë nder At Fan Nolit, proponova të zgjidhet ajy si kryetar, por Fan Noli shpjegoi e tha se kryesija më përkiste mua si nistator i asaj mbledhjeje, i cili isha njëkohësisht edhe organizatori i asaj. Assambleja unanimisht ahëre më zgjodhi mua dhe si sekretar patriotin e sgjuar e të aftë z. Llambi Kreshpanin. Kështu hapa mbledhjen tuke shpjeguar me një fjalë të gjatë historikun e veprimeve tona dhe qellimin e mbledhjes dhe më së fundi ju dhashë fjalën me radhë oratorëve që dëshironin të flisnin.

Passi u shkëmbyen disa fjalime midis oratorëve të ndryshëm, një nga delegatët e dërguar, z. Marko Adams propozoi të zgjidhet një komision prej 4 vetash nga më të çquarit midis nesh dhe si të tillë caktoj z.z. Fan Nolin, Kristo Floqin, Faik Konitzën dhe Paskal Aleksin, dhe ky komision, sipas shpjegimeve të oratorit, do të merte përsipër organizimin e një Federate të madhe Panshqiptare me marrëveshjen e të gjitha shoqërive që existonin.

Propozimi i z. Marko Adams gjeti pëlqimin unanimisht dhe u prit me brohori e duartrokitje. Kështu ajo mbledhje mori funt dhe na u ngarkua neve të katërve barra që të merreshim vesh me shoqi-shoqin dhe të caktonim bazat e para të një bashkimi të dëshiruar, si edhe kanunoren e shoqërisë.

Vendimi i parë që muarm ne, mbassi u mblothmë, ishte të caktonim një sekretar, me të cilët do shkëmbeheshin mendimet e shoqërive dhe si të këtillë emëruan At Fan Nolin, i cili e pranoi. Njëkohësisht u lajmërua edhe ç' do shoqëri që të dërgonte në qendër nga

një delegat përfaqësues fuqi-plotë që të vepronte së bashku me ne për hesap të shoqërisë që do e dërgonte.

Rekordi i parë që çpallmë ishte ky :

Të katër të nënëshkuarit, të zgjedhur prej Asamblesë si komision për të gjetur udhën e një bashkimi të të gjitha shoqërive Shqiptare të Shteteve të Bashkuara u mblohtë e vendosmë :

I. Të pyeten të gjitha shoqëritë e kollonit e tjera, ku nuk ekzistojnë shoqëri, në u pëlqen një bashkim i përgjithshëm.

II. Si e dëshirojnë Bashkimin, në formë qendrore, apo si një Federatë.

III. Me ç'farë soj qellimit e dëshirojnë, me qëllim politik, letrar, apo me qëllim propagande-popullore.

IV. Në rast se u pëlqen ky bashkim, kur munt të kenë zgjedhë delegatët e tyre për të ardhur në Boston e për të themeluar bashkimin. Njëkohësisht i lajmëronim se Komisioni i të katërve zgjodhi për sekretar rev. At Fan Nolin me adresë P.O. Box 2445, Boston, Mass me të cilin do të bëheshin marrëveshjet. Gjithashtu i lajmëronim se mbledhja e afërme do bëheshe me 3 Marsit 1912.

Komisioni i Bashkimit

F. KONITZA, KR. FLOQI, AT FAN NOLI, P. ALEKSI.

Pak më von ishin zgjedhur këta delegatë përfaqësues e fuqiplotë: Për shoqërinë BESA-BESEN z. Llambi Çikozi, për shoq. MIREBERESE Rev. At Naum Cerrja, për shoq. KOMBETARE të Worcesterit z. Kostika Treska, i cili u zëvendësua prej Kosta Vasilit, për shoq. PERLINDJA dhe MALLI I MEMEDHEUT të Jamestownit z. Kostaq Kotta, për shoq. DALLENDYSHJA të New Jorkut e ARESIMI z. Kr. Kirka dhe për komitetin FLAMURI I KRUIJËS z. Elia Tromara.

Në një mbledhje që u mbajt më 24 Marsit 1912 u vendos të bëhet kanunorja e Shoqërisë, qellimi i së cilës do të ishte për propagandë popullore.

Tani mungonte embri i Federatës dhe kështu u mblothmë të gjithë, organizatorë e delegatë që ta gjenim embrin e ta pagëzonim shoqërinë. Gjithsecili prej nesh proponoj edhe nga një embër, kush embrin PLUGU, kush PARMENDA një tjetër proponoj embrin KASTRIOTI, një tjetër embrin SKENDERBEU, një tjetër proponoj embrin PERLINDJA e gjithashtu, por as një prej syresh nuk gjente pëlqimin e duhur. Fundi i fundit Fan Noli na heth në mes embrin VATRA. U pame sÿ ndër sÿ me njeri tjetrin, jo se embri ishte i keq, po si kur s' na goditje mirë në vesh, por Fan Noli me elokuencën e tij na dha disa sqarime e shpjegime të tjera sinjifikative e kështu na bindi të gjithëvet edhe e pranuan unanimisht me brohori e duartrokitje. Kështu pra, Shoqëria jonë e madhe mori titullin FEDERATA PANSHQIPTARE VATRA. Mbi këtë u paraqit edhe kanunorja e nënëshkruar prej të gjithëvet, e cila u këndua me kujdes të math, u rrah e u bisedua mirë dhe u pranua, tuke u mbajtur një proces verbal, të cilin e nënëshkruam të gjithë, organizatorë e delegatë.

Dita e 28 Prillit 1912 ka qenë dita e fundit e bisedimeve për VATRËN dhe këjo ditë munt të quhet “dita historike e krijimit të VATRËS” e cila kaqe shumë i sherbeu Atdheut në kohërat e rrezikshme që pasuan më von, shërbime me të vërtet patriotike që nuk do harrohen kurrë.

Rekordi i 28 Prillit 1912, që ish rekordi i IX, përmbante zgjedhjen e Pleqësis së VATRES. Si pleq të këtillë u zgjodhën unanimisht z.z. Fan Noli, Llambi Çikozi dhe Kristo Kirka. Si organizatorë për formimin e degëve të ndryshme të federatës u zgjodhë z.z. Faik Konitza dhe Kristo Floqi dhe si kontrollorë u zgjodhë z.z. Paskal Aleks, Elia Tromarra dhe Kosta Vasili.

Po punën më të rëndë e më të vështirë tani e kishin organizatorët, se pse këta të dy duhet të vijnin degë më degë e kolloni më kolloni që t' u mbushnin mendjen më të shumëve të hyjnin në Federatën si anëtarë, do organizoheshin pas kuptimit të shoqërisë dhe të zgjithnin secila degë, ose kolloni pleqësin e saj. Ç'do organizator duhej të mbante edhe nga një konferencë të gjatë shpjeguese të qellimeve të Federatës, por në mënyrë që njëri organizator të mos largoheshe nga tjetri në themën që do zhvillonte, sepse fjalët duhet të kishin po një kuptim të përbashkët. kështu edhe u bë.

Kur u mshtuallm të dy me z. Faik Konitzaën për të ndarë e për të rregulluar midis nesh kollonit e degët e ndryshme, u ndoth edhe Fan Noli. Z. Konitza zgjodhi vetë ato prej kollonive, ose degavet që ishin më të përmbledhura e më numerike në anëtare, po edhe më të sigurta për t'u organizuar, kur se mua më la ato më të shumtat e më të vështirat, ku ishin elementa me gjithfarësojesh mendjeje, që s'munt ti futnje lehtë në rrugë, sepse në më të shumtat e këtyre kollonive gjendeshin edhe shumë grekomanë shqiptarë, që përdornin ç't'u vinte ndër mënt e ç' të mundnin që të ndalonin shokët e tyre të bëheshin anëtarët e shoqërisë VATRA. Me gjithë atë unë s' i kundrështova z. Konitzës, që të mos vinte ndo një mosmarrëveshje e të çarteshë puna. Pra, z. Konitza, zgjodhi këto degë: Të Lynn-it, të Worcester-it, të Manchester-it, të Southbridge-it, dhe të Central-Falls-it. Fan Noli, si miku e bashkëpunuesi i z. Konitzës u ofrua të organizojë edhe ajy, bashkë me meshet që do mbante në kishët, degët e Bostonit, të Natickut dhe të Cochituetit. Mua më lanë: Degët Milford, So. Framingham, Marlboro, Hudson, Taunton, New Bedford, Biddeford Me, Saco Me, Lewiston, Sanford, Augusta. N.H., Concord N.H., Franklin, Penacook dhe disa të tjera më të vogla, ku duhej të përmbledheshin nga 3-4 kolloni më një, sepse nuk ishin kompletuar anëtarët, për arësye se ç' do degë që do formohej duhej të kishte të paktën 21 anëtarë, kur se në këto kolloni të dorës së dytë unë kisha të takonj ku 4, ku 6 edhe ku më pak anëtarë, e kështu ishte nevoja t' i konsantronj¹ në një katunt, ose qytet që të gjithë, duke formuar një degë. Dhe këto ishin vështirsinat më të mbëdhja për mua, po me gjith ato nuk u dëshpërova, po e mora punen përsipër. Më së fundi i kemi organizuar të gjitha, po ç' kemi hequr e sidomos unë, një Zot e di. Kështu punët e VATRËS gjer këtu shkonin shumë mirë, edhe mirë vazhduan deri më 14 të Korrikut 1912.

Federata VATRA, si pas kanunores do të kryesohej prej një sekretari e jo kryetari, i cili sekretar do ngarkohej po me ato detyra e të drejta që munt të kish edhe kryetari dhe ky do paguhej nga 20 dollarë në muaj. Veçanërisht, mbassi me anën e kanunores edhe gazeta DJELLI, organi i VATRES do të ishte në kontrollin e Shoqërisë dhe gjithashtu edhe redaktori i DJELLIT do paguhej si nga hera, po tani prej Federatës, e jo si më parë prej shoq.BESA-BESEN, e cila u konfondua² si edhe të tjerat në Federatën VATRA, prandaj Mbledhja e

¹ konsantronj = koncentroj, përmbledh

² konfondua = futet brenda (nga italishtja confondere, njëri nga kuptimet e kësaj foljeje)

Përgjithëshme e Federatës, që përbëhej prej kryetarëve të të gjitha degavet e kollonive, duhej tani të zgjidhte definitivisht edhe për një motmot gjithë parinë e Federatës, do me thënë organet e saj vepruës, që ishin, si thamë, sekretari, redaktori i Djellit, menazheri i Djellit, arkëtari dhe komisioni ose kontrollorët e Federatës. Gjer ahëre si sekretar ishte Fan Noli, që u zgjodh përkohësisht prej nesh në formimin e sipër të VATRES dhe redaktor e drejtues i DJELLIT isha unë.

Z. Konitza në këtë kohë trimujore që kaloj prej ditës së 28 Prillit e deri më 14 Korrik, që po bëjmë fjalë, nuk la mjet pa përdorur për të bërë propagandë midis kryetarëve të degëve të ndryshme që të votonin, si e si të bëheshe ky sekretar i Federatës, për arsye se ish edhe ngushtë financiarisht e vuante mjaft. Unë i shëkonja këto vepërime të z. Faik Konitzes, po nuk kisha pse të çqetsoheshe, se unë kisha redaksinë e Djellit dhe munt të rronja familisht (pse kisha edhe familjen aty në Boston, ku jetonim bashkarisht edhe me kryeministrin e sotmë, s. Koço Kotta, me gruan e tij¹) e prandaj jo vetëm që nuk i solla ndo një pengim z. Konitzës në këto veprime e përpjekje, po përkundrazi i ndihmonja edhe vetë, tuke porositur kryetarët e degëve edhe miqt e mij të veçantë të ndihmonin dhe ta zgjithnin bile si sekretar, që të jetonte edhe aji si ne, pasi edhe Fan Noli ishte prift e s'kish nevojë të bëheshe sekretar i Federatës. Mua s' më prishte punë se të ishte aji sekretar, do me thënë kryetar i VATRES e unë redaktor i gazetës, mjaftonte puna të vejë mirë.

DR. KRISTO FLOQI

SHËNIM NGA HENRIK KAÇULINI : Në një artikull me të njëjtin titull botuar në revistën “AGIMI” Prill 1920, një autor me pseudonimin ATLANTICUS shkruan : “Tue i dhënë fund këtij artikulli le t’ a thomi edhe një here e përgjithmonë e le të mos harrohet, se shkaktari i pare i krijimit të kësaj shoqniye, ka kënë z. Kristo Floqi, drejtuesi i kësaj periodike, i cili me 40 e sa numra të “Diellit” nuk prani tue folë për ket bashkim aq tepër të nevojshëm, e i cili ka kënë A-ja dhe Z-ja e Federatës Pan-Shqyptare “Vatra”. Flasin dokumentat për ket punë.

ATLANTICUS

¹ gruaja e Koço Kottës ishte motra e Uranisë,gruas së Kristo Floqit. Këto ngjarje K. Floqi i shpjegon gjërë e gjatë tek “Autobiografia ime”.

Shënim i redaksisë së revistës “LEKA” :

Këjo është ajo Shoqatë e cila kje krahi i djathtë i Qeverisë Shqiptare në kohëna më kritike si për ndima financjare, kur ndër të huej për shkajk mosbesimi ndaj ne, nuk mund u merrshin, si edhe me vullndetarë ardhun nga Amerika të cilët i a thane krahët vedit tue zhgrehë punen e jetesen e atjehit për t'i ardhë në ndimë Qeverris pse në mende të çdo atëdhetari të flaktë e në vepra të çdo populli të qytetnuem Qeverija e vet njehet dhe do të jet nana e të gjithë nenshtetasvet qi perpiqet për mirëgjendjen e secilit.

Kjo Shoqatë meritonte qi shtypi kombtar në ket rasë të dy 25 vjetorvet, të Shoqatës (28 Prill) e të Liris (28 Nanduer), në shëj miradije¹ t' i kushtonte disa shkrime neper të cilat të njëjte populli shqiptar veprimet e therorit e këtyne atëdhetarvet.

Nga ana e jonë nuk do të mungojë ky interesim, aq më teper se Kryetarin e kësaj Shoqate, Z. F. Konitza, e patem bashkënxanës në Kolegjen Saverjane.

Sh. R.

C' Mbret duhet të ketë Shqipëria ?

(Artikull i Kristo Floqit botuar në gazetën e tij “Zër’ i Popullit” 1912,
10 dhjetor)

ZËR’ I POPULLIT (“THE PEOPLE’S VOICE”
NEW-YORK N.Y. DECEMBER 10, 1912

Këndonja artikullin e parë të “Djelli” N. 178 i cili na interesati tepër mi problemën e të xgjedhurit të mbretit të Shqipërisë, një nga më të mbëdhatë probleme, për të cilin duhet të thellojmë e të mejtohem mirë ne Shqiptarët.

Duke e kënduar me verejtje e hollësi këtë artikull shkruar me shije e me ngjyra të forta e karakteristike për përshtypjen që mund të bëjmë ne Shqiptarët përpara kombeve të tjerë, vinj të bashkohem plottësisht në këtë pikpamje me shkronjës² e artikullit për

¹miradije = mirënjohje.

² Tek “Autobiografia ime” Kristo Floqi skjaron se “Shkronjës” i artikullit botuar tek “Dielli” me Nr. 178 ka qenë Faik Konitza

kundrështimet e drejta kundra kandidaturës së një mbreti muhamedan edhe më fort **Felah**¹ për Shqipërinë.

S' do ish e tepër të çfaqnim edhe ne mendimin t' onë mi këtë pikë kaq interesante.

Shqipëria sot duhet të hynjë në vargun e kombeve Europianë, e shkundur nga ç' do pluhur Fanatizmi edhe e mveshur me petkun e larë të mos-ndryshimit të Fesë, të vëllazërimit, të gjakut fisnik e të kulluar Shqiptar edhe të përparimit kombëtar. Duhet të ketë panoplin' e kullturës e të mblerimit national. Duhet të ecën në udhën mbrothësore jo duke çaluar, as këmbë qith-kuri, po me të dy këmbët, me çape të mbëdha, me syt' e hapur edhe me zell e shpresë. Një mbret Felah² për Shqipërinë në një kohë që Shqiptarët kërkojnë të shkundin ç' do blozë asiatiche e të harrojnë të vojturat e pesëqind-vjeçme, është një çallm' e dytë mbi kokën e Shqipëtarit a një selamllëk Anadollak, të cilin kaqe fort e kanë neveritur Shqiptarët e rinj kombëtar. Bashkatdhetarët e Misirit³ do mos mundin të më bindin dot që një princ Muhamedan sa do i lartër e i rritur në Europë, do të jetë për Shqipërinë ajy mbret që i mungon, se edhe Ahmet Rizaj, Xhelal Beu, Xhavid Beu, Talaat Beu, Haki Pasha etj. etj. ishin të rritur në Francë, në Svicerë e në Gjermani, po Selamllëket, haremet e xharijet s' i lanë pas, sa do të zottët që ishin edhe më në funt ata i shkaktuan Turqisë varrë, që po e shohim sot ! Ç' përparim pra munt të presë Shqipëria, kur nga zakonet e mërzitura të mos heqë dorë, e kur të mos mundë të çporrë Sheriatet, mendreserat, çallmat, sarrëket, etj. etj.? Këtu lyp ndjesën e bashkatdhetarve t' mij musullmanë sa për Sheriatet, të cilat duan vërtet respektuar, po organizuar pas nevojës Shqipëtare e jo si mbetnë të trashëguar prej aqë shekujsh.

Një mbret Turk a Felah për Shqipërinë, sado i civilizuar, sado fe-pranonjës, do mos mundë kurrë të symbolizojë vëllazërinë Shqipëtare midis mysylmanve e të krishterëve nënë kuronën Shqipëtare, se iden' e Shqipëtarit nationalist *DUAM MBRET EUROPIAN PËR SHQIPËRINË* kurrë s' munt t' ja çkulë as i nipi i Qedivit as Sabahedini⁴ vetë, të cilët

¹ Felah = fshatar egyptian

² Siç tregon Kristo Floqi tek "Autobiografia ime", ky pretendent për mbret shqiptar ishte Ahmet Fuad, trashëgimtar i Mehmet Alia, shqiptar që themeloi monarkinë në Egjipt. Ahmet Fuad u bë mbret i Egjiptit me titullin Fuad I, në periudhën 1922-1936 (nxjerrë nga Wikipedia)

³ Misir = Egypt .

⁴ Siç skjaron diku tjetër Kristo Floqi, Qedivi dhe Sabahedini ishin paraardhësit gjenetikë të Ahmet Fuad

sado të thonë e sado të flasin, prapë s' munt të na bindin që Shqipëtarët do mos i shohin si ARNAUT.

Shqipëtarë dëshiron të njohë jo vetëm mbretin e tij, po edhe mbretëreshën edhe princessat e Fronit Shqipëtar, në të cilat mvar një shpresë të veçantë për fatbardhësin' e të vobektëve, e jetimëve, e të plagosurve, etj., etj. Si pra, munt të themelojmë një fron të tillë Shqipëtar, posa që kafazet e Haremllekut e mfshehin nga syt' e Shqipëtarit mbretëreshën dhe princessat e tjera ?

Shqipëria lipset të jetë një shtet, në është' e mundur, me një farë ndryshimi lartësie e përparimi se sa Serbia dhe Mal' i Zi, munt pra të vejë përpara pa çporrur zakonet e vjetra e të mykura me të cilat e spërkati fanatizmi Anadollak ?

Shqiptarët e Misirit s' duhet të venë re si munt të bëhet mirë për një pjesë Shqiptarësh, po për gjithë Shqiptarët e Shqipërisë. Një princ Felah munt të mirësonte gjendjen e kollonive Shqipëtare të Misirit, po kurrë s' do ish i nevojshëm për Shqipëtarët e tjerë edhe për Shqipërinë për sa folmë më sipër, për sa foli "Dielli" (Nr. 178 artikulli I-rë), mi këtë çështje edhe për sa lijen të kuptohen nga atdhetarët kombëtar. Për ne Shqipëtarët duhet një mbret i krishterë European pe një dere fisnike mbretërore t' Europës dhe jo i shkuar nga vjetët, po djalosh i zgjuar e i kulluar që të mundë të japë këshilla Shqipëtare të Pallatit të frymëzojë me ndjenjat Shqipëtare, me historin' e heroizmit e të fisnikërisë Shqipëtare, duke i hequr verejtjen mi pësimet e përçmimet, mi poterat e të këqiat që ka hequr kombi ynë i varfër nënë kaq xgjedhje të tmeruara, ashtu që mbreti ynë të mos ketë përpara as hareme, as xharje, as të mendohet si t' shkojë kohën më mirë dyke xgjedhur gra kaukaso-Georgione e qoshe e rehatë anadollake, po të jetë PËR SHQIPËRINË EDHE VETËM PËR SHQIPËRINË¹.

U lutem Shqipëtarëve t' i marrë në sy të gjitha këto duke ndaluar një nga më të mbëdhenjte rrezik për kombin Shqipëtar.

Dëshëronja të dëgjonj mendimet e Shqipëtarëve mi këtë pikpamje kaqe serioze.

Kr. Floqi

¹ Ky artikull është shkruar gati një vit përpara se të caktohet Princ Wiedi Mbret i Shqiptarëve. Nga përshkrimi që i ka bërë shtypi i kohës Princ Wiedit, ai i plotësonte të gjitha kushtet e parapërcaktuara nga Kristo Floqi në këtë artikull

ZANAFILLA E DREJTËSISË SË SOTME SHQIPTARE

(Marrë nga “Autobiografia ime” e Kristo Floqit f. 200 e vijim¹)

Kristo Floqi ka qenë gjykatsi i parë i Shqipërisë së pavarur, i emëruar si Kryetar i Gjykatës Civile e Penale nga Ministri i parë i Drejtësisë Shqiptare në Qeverinë e Vlorës më 1912 Av. Petro Poga. Bashkangjitur është edhe Dekreti Ministror i emnimit. Fillimi i detyrës së tij i është caktuar nga Ministri i Drejtësisë data 1 Maj 1913. Kjo datë, për mendimin tim, duhet të jetë “dita Kombëtare e Gjykatave Shqiptare”. Një nga detyrat e caktuara ka qenë “organizimi i gjykatave Shqiptare dhe kthimi i gjuhës juridike nga turqishtja në gjuhën juridike të sotme”, detyra këto që Kristo Floqi i realizoi me sukses ndër vite. Këtë do t’ a vërtetojmë edhe me artikuj të tjerë të këtij libri. Titulli i këtij artikulli dhe hyrja e “shtojcës” janë hartuar prej Henrik Kaçulinit.

Fillojmë me dokumentat arkivore sipas rendit kronologjik !

“Ministri i drejtësisë Petro Poga më dorzoi me një herë një dekret, ku më emëronte Kryetarin e Gjyqeve Civile e penale të Vlorës, me dt. 1 Maj 1913. Ju fala nderit, por i thashë se s’ munt ta pranoni se kam tjetër misjon patriotik në Milano, ku më presin edhe shokët e tjerë dhe se po nisem sa më parë për atje, po ministrat e tjerë ngulnë këmbë të më mbanin në Vlorë, mbassi vëndi kish nevojë të madhe për gjyqtarë, që të futnin në vepërim gjuhën Shqipe sepse aty zjente turqishtja në ç’do zyrë gjyqsore ose administrative sa nuk mernje vesht a je në Shqipri apo, në ndonjë Turqi të vogël. Unë, si e pashë ashtu u thashë se do kthehem një herë në Milano dhe atje munt ta vë punën në vijë të më zëvendësojë Hil Mosi dhe ahëre munt të kthehesha”. (Marrë nga libri i Kristo Floqit “Ismail Qemali – Beqir Grebeneja”).

“Kur fillova nga puna si Kryetari i Gjyqit, ose më mirë të them, kur mora dekretin e vajta në zyrë të fillonj nga puna, më ngjau një episod që meriton mundimin t’ a përshkruanj këtu.

¹ Kristo Floqi ka shkruar “Autobiografia ime” me shkrim dore që ndodhet në Arkivin Qëndror Shtetëror Tiranë Fondi 429 Dok. 1. Ky shkrim ka gjithsej 1788 faqe dhe kjo pjesë e autobiografisë së tij ndodhet në faqen 377 kapitulli XVII e në vijim, si dhe në librin me shkrim dore të Kristo Floqit (Ismail Qemali - Beqir Grebeneja, kujtime historike (AQSH F.429 D.4)

Unë si isha mveshur me roba santa-krut të bardha e me kapellë panamà, hyra me një herë në odën e veçantë të Kryetarit të Gjyqit. Aty gjeta tre zotnij që rinin mbi karigat e bisedonin. Prej këtyre dy ishin anëtarët e gjyqit, një plak Hassan bej Nishani dhe një më djalë Emin Kokalari. I treti ish Prokurori, që të tre këta prej fabrikës së madhe të Kadilerëve e Nurabxhijve të Gjirokastrës.

Kur hyra e i salutava dhe kur më panë ashtu me kapellë të bardhë, s'dhanë as një rëndësi dhe as u tuntnë nga vendi. Kujtuan se jam ndo një i huaj, ose ndo një ndërgjygjës. S'më dhanë as një fron të rri, po gjeta në një cep atjë një karige të çalë e u ungja.

Ç'urdhron ? më thotë ajy më plaku Hassan beu. As farë gjëje, i thom, ardhsh t'ju shoh. Edhe fillova t'a pyes: Si vini me gjyqet ? – Ashtu ashtu. Sa civile, sa penale kini në për duart ? – Kur i thashë kështu, Hassan beu, njeri nopran më pa një herë në sy me inat e s'më dha përgjigje. Unë pa u tronditur aspak e pyes prapë : Në ç' gjuhë i redaktoni vendimet? – Hassan beut i plasi shpirti tani dhe m'a pret me një herë hovin: Nuk më thua, zotrote, kè ndo një punë këtu, apo ke ardhur të ma bëç kontroll? Që të dyja, i thom, edhe punë kam edhe kontroll ardhja të bënj.

Hassan beu më mori për të çmëndur ahëre dhe çohet nga vendi e më tregoi derën me inat: del jashtë më thotë shpejt e n'a lerë rehat. – Qysh, i thom, kryetarin e gjyqit, kryetarin t'uaj dboni në këtë mënyrë ? Qysh ? Qysh ?....

Një konfuzion i patreguar ngjau ahëre. Të gjithë u ngritnë më këmbë dhe si u paraqita dekretin, zunë e po kopsitnin xhaqetat e tyre dhe s'dinin si të silleshin. Hassan beu lëshon kulltukun e kryetarit e më vjen përpara, tuke më zënë për dore e tuke mosditur si të më kërkonjë pardon ! Qysh ? Qysh ? Zoti Floqi qënke zotrote e s'n'a thua ? Bujrum, zoti Kryetar; Bujrum Reis-bej Efendi, urdhroni në fronin t'uaj, edhe aman, aman n'a ndjeni. Ne ju prisnim po s'muarm vesh se kur arthtë. Të dy të tjerët më përshëndoshnë me një barrë komplimenta, si kur se Hassan Nishani dhe unë u ngrita prej kariges çalë edhe ndenja në kulltukun e qetë të Kryetarit.

Me një herë Prokurori dolli jashtë dhe lajmoj gjyqtarin Hetues Ali Tabakun, prapë nga Gjirokastra, kryesekretarin, Notarin si dhe gjithë sekretarët e tjerë e kopistat e arqivist-protokolistin. Këta u vrulë në zyrën ku isha dhe një nga një më përshëndoshnë tuke u rekomanduar prej Hassan Nishanit ! I prita të gjithë me kënaqësi dhe, si kryetar' i tyre, i këshillova për detyrën e tyre përpara Shtetit e përpara meje”.

“...kur një dit Prefekti Fehmi Leskoviku kolisi¹ mbi derën e odës t’ime një orar për Gjyqësinë alla-turka dhe me gjuhën turqishte, unë e çorra atë afishe dhe në vent t’asaj redaktova një tjetër orar shqip edhe me orët alla-franga. Dukej se këtyre Meuxhibinxhëvet akoma s’ju ishte mbushur mendja se rronim në Shqipërinë e lirë. Kujtonin se po i shërbenim Turqisë akoma e se në të tjerët ishim rahenj²”!

“Me gjithë që gjyqet t’ona punonin më mirë se ç’do zyrë tjetër, me gjithë që ishim të parit që përdoruam në shërbim gjuhën shqipe dhe formuam një diksionar prej 5000 e ca termash juridike si dhe atë gjuhën juridike që përdoret edhe sot në për gjykatat t’ona, dhe të parët që çpallmë vendimin e parë shqip e të kuartë (dhe vendimi ose akt-gjykimi i parë dolli po në Vlorë nga zyra jonë dhe ish një vendim mbi një çështje falimenti kundra shoqërisë italo-oriente “Bernasoni”). (Marrë nga “Autobiografia ime”).

Kurse në librin e tij “Ismail Qemali – Beqir Grebeneja”, këtë moment Kristo Floqi e shpjegon kështu:

“Mora me një herë përsipër detyrat e mija, futmë në vepërim gjuhën shqipe të parën dhe akt-gjykimi i parë që dolli prej gjykatës civile (tregëtare) t’onës ishte një vendim deklarate falimentimi midis Xhevdet Selfos dhe shoqris italyane “Bernasoni”.

“Puna shkonte në rregull. Nëpunësit e mij ishin shumë të kënaqur prej mejet se i stërvita në gjuhën shqipe, u prura dy makina daktilygrafike “Adler” dhe i msova daktylografi, të cilën un’ e dinja që në Amerikë mirë”

¹ kolis = ngjit

² rajá = Nënshetës jo mysliman në Perandorinë Osmane, që nuk kishte të drejta e shtypej egërsisht.

Gjyqësia në Shqipërië

Artikull i shkruar nga Kristo Floqi në gazetën “Përlindj” e Shqipnies
3 Gusht 1913 e vijim)

Pas kaqe shekuj tmerimi e robnie nënë xgjedhën e vështirë turke, ku rezikonte të shtypej krejt Shqyptarnia, u përndanë reat e zeza, u kullua Qell’ i Shqipëriës dhe Djell’ i bukur i Liriës shkrepri befas dhe lshoj rezet gjallprurëse të tij dhe Shqipëri’ e përzishme, Shqipëri’ e mjerë u çel me një herë, flaku përtej xgjedhën, çpori tyranniën dhe me vrap u vërsul në rrugë të jetës e të përparimit. Shpresat e ngrata të Shqiptarëve u varë besnikërisht mi themel’ e parë të vetëqeverimit Shqipëriës, i cili u çfaq me një Qeverië të përtashme dhe zembrat e patriotëve u qetësuan mi vepërimin patriotik të kësaj Qeverie, thjesht Shqipëtare, dalë nga gjir’ i Kombit.

Qeveria jon’ e ndershime, kur mori frenat e sundimit në dorë e gjet Shqipëriën me një shtat keq të dobët e fort të dëshpëruar, me atë shtat që, për fat të keq t’ onë, e prunë qeverimi Hamito-Xhonturk nga njera anë dhe fanatizm’ e feve nga tjetra anë. Ndodhja e Shtetit t’ onë ish ahëre për të qarë e për të ardhur keq, po Qeveria jonë, duke mos u dëshpëruar dhe duke kuxuar, ju përvesh punës burrërisht dhe pak a shumë, ishe zonja sa të mos vdiste vendi nga uria e nga anarqismi. S’ munt të priste populli gjërra më të mëdha nga një Qeverië që arth në pushtet vetëm me fuqin’ e popullit e pa vegla e ndihma të tjera financjare, administrative, politike të jashtme etj. etj. përandaj, edhe kaqë sa shohim sot në Shqipërië (gjer dje shkelur më shumë nga Sllavët) mjaftojnë sa të na shtyjnë në detyrën që kemi, si patriot, t’ i shtrëngojmë dorën Guvernës t’ onë dhe jo me nakar po me zembër të kulluar, t’ i thomi *një falënderje* e t’ i çojmë me kënaqësi të madhe *përhirimet t’ ona*.

Një nga detyrat e Qeveriës ishte edhe të vënit mbë rrugë çështjen e Drejtsiës, e cila është një nga ato të tri fuqiat më të mëdha e të parat të një Shteti, sikundër janë dhe fuqiat *Nomivënësia*¹ dhe *Përmaronjësia* (Legjislatif et Executive). Guberna Shqiptare nëpërmjet ministrit Drejtësisë z. Pjetër Poga, një nga më të fortët anëtarë të përparimit kombëtar dhe nga më të mëdhenjtë punëtorë, pat lumturinë t’ i sjellë mjaft dobië Kombit gjer më sot në këtë pikpamje. Kanon’ i Dëmeve, ndalimi i kqyrësiës të dëshmorëve në gjyq politike (shuhudën tesqijesi)

¹Nom = ligj

të përmbledhurit më një Gjykatori e çështjeve politike, tregtare, penale etj. etj. janë nga veprat e tija.

Duke çelur dyert për të parën herë Gjykatoriat Shqipëtare u ndodhë të nevojitura të përdorin edhe një farë sistemi gjyqësie. Ministori' e Drejtësisë, pas një vendimi të Këshillës Qeveritare dhe urdhër të përdoren nomet turke dorë për dorë gjer sa Parlamenti Shqipëtar zyrtarisht të vendosë atë më të mirin e më të duhurin system gjykator aqe për nevojat e mungesat e Shqipëriës e të Shqiptarëve sa edhe pas naturës e karakterit Shqipëtar.

Guberna edhe veçanërisht ministori' e Drejtësisë dhe urdhër akoma të përdoret edhe gjuha Shqip, si gjuhë zyrtare nëpër zyrat ofiçiale, po mjerisht ky urdhër mbet vetëm i shkruar më kartë edhe as fare i zbatuar në vepërim. Shkakët janë shumë po, më për të vënë re janë pikërisht dy: shkaku i parë është që të 9/10 të nëpunsave nuk dinë të shkruajnë e të këndojnë gjuhën shqip dhe i dyti, që më të shumtët e nëpunsave s' duan të përdoret gjuha shqip. Këta të dytit ndahen më tri kate goria. 1) Në ata që pandehin se gjuha shqip s'është' e plottë edhe s'mbush gjithë nevojat, 2) në ata që dinë pak të shkruajn, po të shkruarat Shqip të tyre s' din as vetë t' i këndojnë, se ngjasin më fort me cklitje pulash se sa me shkronja shqipë, andaj edhe s' duan të tregojnë sheshit çvesësin' e tyre (leur nudité) dhe 3) Në ata që pandehin se mos këto shkronja gjaure (!) prishin fenë muhamedane etj. etj. gjepura.

Përveç këtyre një tjetër shkak që s' përdoret gjuha Shqip në Gjykatorët është' edhe ky që, përdoren sot për sot e zbatohen nomet e Turqiës, ku, s' është' e lehtë të përkthehet kupëtimi i tyre sa kaqe edhe pa të metë në gjuhën Shqip, edhe ku gjukatësi nuk ka arritur të dije aqë mirë gjuhën gjuqore turqisht sa edhe Shqipen. Po mjerisht në gjuhën t'onë s'na mungon vetëm kjo mungesë po dhe shumë të tjera, kur se gjuha jonë ndodhet edhe në shpërgat¹ në pikëpamje literature edhe sot mezi zu të zhdrivillohet.

Kur ardha këtu që nga Milanua e Italiës i thirur si kryetar' i Gjykatorieve Politike e Penale të Vlorës, që në bisedimin e parë vura re që edhe ata që kishin një ënd' e një dëshirë prej njerëzit e gjyqit që të përdornin në gjyqësat etj. gjuhën Shqip s'e bënë dot, se u nevojitnin kushtet ligjorë científikë (tabirati fennijéi hukukijé, greqisht Nomiqi epistimoniqi ori²) me anë të cilëve të muntnin të kupëtoheshin e të bënë të kupëtohej mendimi i tyre. Këtë të ligë pata kuximin të munt t' a

¹ Shparga = shpërgaj, pelena fëmijësh

² Nomiqi epistimoniqi ori = Termat shkencore juridike

shëronj, edhe duke u marrë vesh dhe me ministurin e Drejtësisë drejt për drejt, si kundër dhe me ca prej miqt' e mij të zotë edhe njerës të nomit, u mundova dit' e natë duke mbledhur gjith' ato që duheshin nga kodet italikë, turkë, grekë etj. edhe me ndihmën e shumë fjalorëve, edhe pak a shumë munt t' i lajmëronj sot të stërviturit në punërat gjyqore që fjalët dhe kushtet që i mungojnë gjuhës gjyqore janë gati më të shumat dhe koha është' e afërme tek këto të gjitha do shtypen më një librë dhe do të jenë çap¹ në çështjen e gjyqsiës, sa edhe një thesar i veçantë për një fjalor të gjuhës Shqip në kohën e pasme. Nxënësi e pesëvjeshme në Universitet edhe stërvitja dhjetvjeçare si avokat në Gjykatoriët Greke e Turke si dhe shërbimi im si gjykatës e shkronjës i Gjykatoriëvev kam shpresë së do t' u sjellën një farë rëndësie këtyre kushteve të gjuhës gjyqore, të cilët për lehtësi do t' i shtypim të shpjeguar më tri a katër gjuhëra.

A.

Kur kujtonim tjetër herë që Shqipëria s' munt të çlirohej nga robni' e gjatë dhe ushqenim një pandehmë t' ertë, pa patur me të vërtet një shpresë të gjallë për lirin' e plottë t'onën këto na dukeshin ëndra të rema, utopi dhe pralla; por sot kur harrimë ditën të shohim Atdhenë t'onë të liruar, flamurin tonë të valonjë më ç' do kënt të Shqipëriës edhe duart t' ona të xgjidhura e të lira, do të ish mëkat i pa falur, marrëzi' e tmeruar, të rrinim me duart në gji, me duart kryq, e të prisnim nga Qielli përmarimin e kaqë qellimeve shejte, e kaqe idealeve, për të cilët u përpoqme e vojtme nënë xgjedhen tiranike kaqe vjet me radhë ! Lipsej të mos quheshim jo vetëm patriot, po as njerës me rëndësië, posa që s'patmë një princip e një qellim të gjithë për përparimin e kombit, për mbrothesiën t'onë ! Njeriu me mënt, njeriu me ndjenja, njeriu që rron me një qëllim e që vete me një shpresë duhet të lëvizë, të punojë, të vepërojë, në mos, po le të pushonjë të quhet njeri edhe ca më fort *njeri kombëtar, nacionalist, idealist* !

Kur lëçiti Italia indipendencën e saja, kur u bashkuan gjithë ngastrat italike në Itali të madhe e të lirë dhe fuqia gadhnore e Napolonit III iku nga vend i bukur i Dantit e i kaqe burrave të shënuar, âta i Kombit Italian i madhi mbret Vitor Emanueli i paharuar, ju tha këtë fjalë të pa haruara dhe tepër të çmuar popullit italian, të dehur nga gëzim' i liriës: *Tani Italiën e bëmë, po është nevoja m' e madhe të bëjmë edhe Italianët!*

¹ çap = taban, bazë, themel.

Me dy fjalë Shqipëria u bë, po duhen bërë dhe Shqiptarët ! A i marrëm vesh mirë këto fjalë ? A i peshojmë siç duhet ? Mjerisht jo ! jo ! jo ! Se, në është që i marrëm vesh e i kupëtojmë, ahëre ku është përparimi ynë mi këto dhjetë muaj e sipër që kur u deklarua të lirë ? Ku janë Shqipëtarët që mezi e prisnin këtë ditë të bardhë, dhe ç' prëgatiti suallm kësaj vegle rënjore që quhet *gjuha kombëtare* ? Më vjen keq që jam nëpunës dhe koha e puna s' më japin të drejtë të shtronj ato mejtime që kam mi këtë pikpamje kaq të interesatur për kombin t' onë të munduar, e që s' flas dot më çgjeshur e më lirë, po do ish edhe mëkat i math që të mbyllnja fare gojën më rasë kaq kritike, e të mos flisnja për një dobi të kombit dhe Qeveriës ndërshtë ! Këta nëpunës që shohim sot në degët administrative, gjyqore, etj. të Shqipëriës t' onë, janë pa fjalë njerës të cilët Qeveria i ka xgjedhur për të zotërit e degëve sundore dhe ju ka dhënë gjithë besimin. Këta, a më mirë, më të shumët e këtyre ç'kanë bërë gjer më sot mi pikpamjen e gjuhës ? A shkuhet fare gjuha shqip ? A përdoret në shkresat zyrtare, pak a shumë si gjuhë ? As fare ! Cili është qellim' i këtyre pas këtaj, dhe ç' fjalë do japin dhe si do vetëdrejtohen përpara kombit, përpara Qeveriës dhe përpara vetes tyre ? Qveria jonë ç' t' u bënë këtyre në një kohë si të sotmen kur ka nevojë për njerës e nëpunës ? Qeveria, ish mjaft që i vuri në bukë e u tha të sundojnë shqiptarisht. Në mos mbarojnë si kundër duhet detyrën e tyre, ose në e bëjnë alla turka, Qeveria s' ka no një faj, se ka edhe mijëra të tjera punë për të regulluar, po faji i pandyer është i tyre, të cilët as fare s' e çajnë kokën se rrojnë e do të rrojnë në Shqipërië, se Shqipëria ka nevojë nga gjuh' e saj vetëm, edhe se pa gjuhën shqip as do të rrojnë dot si nëpunës në Shqipërië sa do të ditur e të zotërit të jenë seicili në shërbimin e vet. Këndonjësit e ndershtëm do ma falin në u xgjata pak e ika nga thema duke mos dashur, po vetëm duke u shtyrë nga zjari atdhesor, i cili s'mbesonj të mos ketë zhuritur në këtë çast ç'do Shqipëtar të vërtetë që me të vërtetë i dhembet kombi dhe bashkë me kombin edhe mburonjësi i tij, Qeveria.

Thamë në numurin e parë që Qeveria jonë kur mori frenat sundimtare në duart e saja u ndohtë në nevojë të përdorë nomët e Turqiës hë për hë. Këte e pranoj për dy gjëra, e para, se s' munt të pregatitë sakaqe një system nomesh të veçantë të cilët duan njerës dhe kohë për të përbërë, dhe e dyta, se në këta nome ishin të stërvitur gjith' ata, që u thirë nëpunës të gjyqësiës. Tani në janë apo jo të nevojshëm nomët e Turqiës edhe për Shqipërinë, këto janë pika, të cilat do nisim t' i xhdrivillojmë e ti shohim me radhe edhe ngadalë që në numurin që vjen pas.

B.

Thamë në numrat e shkuara që Qeveria Shqipëtare u ndoth në nevojë të përdorë hë për hë në Gjykatoret e saja systemin gjyqor të Turqisë gjer sa një Parlament i Kombit prej njerës të ditur e të stërvitur të votonjë një system të ri gjyqor sikundër e lypin sot nevoj' e motit, natura dhe karakteri Shqipëtar. Shkaqet që e lanë Turqiën prapa në pikpamje gjyqësie ishin pikërisht dy: I pari, nga që tërësi' e nomeve, marrë edhe nga kanunet e Francës, po më fort nga shkresa, thënie dhe kanunë të vjetra asiatike, s' munt të përgjigjeshin plotësisht në nevojat e një kombit tyrk, i cili bashkë me kombet e ndryshme të tjerë të Imperatoriës Ottomane, jetonte në kthizë t'Europës, midis kombeve të tjerë të qytetëruar. Fjala vjen *mexheleja* (cod civil) i Turqisë, është me të vërtetë një veprë e mbaruar në pikpamje nomi po jo dhe e zbatuame katërçipisht në gjithë nevojat komune të popujve të ndryshmë të Turqisë, nga shkak që brënda në të s' gjejmë vetëm thënie kanunore, po edhe hierëtoze, ku qytetërimi përziejhet me fenë, e ku shumë herë njëri kanun kundrështon tjetrin dhe gjykatësi ndodhet në dyshim cilin prej këtyre duhet të zbatonjë në praktikë për më të mirë. Proçedura Civile (*usuli muhaqemati hukukijë*) ka vërtet një lëndë të mirë me vehte, po ca shkake hierësimi ose feje e ndaluan nomvënësin Turk t' a përkthejë plottësisht dhe nyj pas nyji që nga procedura franceze që e mori, dhe kështu këjo procedur' e përkthyer turqisht çfaq të meta e mungime në zbatim, të cilat i japin shkak shumë herë gjykatësit të dalë nga rruga proceduriake dhe të zbatonjë atë që i pjell atë çast mendja ose atë që i zbret nga trutë, edhe kështu kaperxen kufit e nomit, duke u bërë vetë nomvënës. Procedura tregëtare (*usuli muhaqemali tixharije*) një procedur' e tepërtë pas procedurës civile, bëhet një pengim i vështirë mijëra herë në zbatim, duke u kundrështuar kanuneve të procedurës politike, të cilët janë më të duhur e më themeltarë. Kodi penal (*Xheza kanunnamesi*) midis kanuneve të tjerë shkenxorë që ka, përmbledh edhe ca thënie të tjera të kohës së vjetër që s' i përkasin as fare qytetërimit të ri as që munt të kenë zbatim më një masë mi kombet e ndryshme të Imperatoriës Turke. Kanunet e dherave (*Erasi kanunamesi*) dhe Kanunet trashëgimore (*Ahqam ul feraër*), systeme nomesh të vjetër, të rëndë, të vështirë e të komplikuar, s' munt të quhen vepra shkënxore a kanunë qytetërimi të kohës sotme as që munt të mburret as një gjykatës që i di e i kupëton thellësisht e i zbaton themelisht, as që munt të kënaqin musliman' e të krishterë e të tjer' e të tjerë popuj bashkëjetonjës. Shto

për mbi këto edhe Sheriatin e Kapitullacjonet Klerike të Orthodhoksiës etj. etj. dhe do kesh një *ngatrrësë* nga e cila do t'ish shumë e vështirë të delte në shesh drejtësi' e plottë, e pa cënuar, e pa shtypuar e pahahuar¹! Hollësisht po të kqyreshin e të vërejteshin nomet e sotme të Turqisë dhe shtesat e plottesat e tyre, vendimet e veçantë të Gjykatoriës lartër (Cour de Cassation, *mëhqemei Temiz*) do duhej volum i tërë për të nxjerrë një ide të plottë të mos përdorimit pas këtaj të këtij sistemi i cili s'duhet as fare të pranohet për gjykatores Shqipëtare të cilat lipset të rregullohen pas sistemeve Evropiane, si kundër Shtet Evropian do bëhet e do qëndronjë paskëtaj Shqipëria jonë, e cila si nga kufit' e saj naturale, si nga natura kombëtare dhe gjaku Arian që ka, është destinuar nga Perëndia e nga Fati të jetonjë atje ku jeton sot, përmbshjtjellë e qarkuar nga kombe Evropiane !

Shkaku i dytë që Turqia mbet pas në pikpamjen gjyqore është se nomet e saj, si kur edhe të mirë e të mbaruar të jeshin, prapë s'kishin zbatonjë të mirë, të drejtë e të mbaruar po edhe më në funt të arësyer (llogjikë). Sistemi i mësimi të së drejtësiës në Shkollën Drejtësore të Universitetit Stambollit (Darul-funun hukuk kësmi), nga munges' e librave, të cilat i ndalonte shumë herë guverna turke si të dëmshime (*myzir*) dhe shumë herë nga të pasurit në degët drejtësore më fort njerës të fesë se sa të përparimit shkenxor të drejtësiës, bëheshin shkak që ata që dilnin me diploma drejtësie nga këjo shkollë, e e kupëtonin edhe vetë që mësimi shenxor i tyre s'ish i plotë, dhe vetëm duke kënduar dhe libra shkenxorë të tjera në gjuhët e huaja u plottësuan dhe kështu vetëm ata që vepëruan e shëndritnë Turqiën si gjykatës ose si avokatë, duke i dhënë një famë të madhe e të lartër, për të cilën s'munt të mburret sot Turqia që e ka nga (*Dar-ul-funini*) i saj. Është mëkat të mos përmendim këtu bashkë me këta edhe ata diplomëmarrës (*mytefenin*) të cillët edhe pa kënduar filllologji të huaj drejtësore, po vetëm me vënjen (intelligence) të tyre e meritimit edhe më fort me kuximin e math që patnë, harrinë shkallën e meritimit dhe e fuqizuan e e çkëlqyen mjaft drejtësinë turke. Si kur të zbatoheshin nomet e Turqisë nga njerës si të këtyre dy kategoriëve që përmentme më sipër, do mos mbetej fjalë për të gjetur shkakun e dytë të të mbeturit pas të Turqisë, po mjerisht në Turqië shumica e gjykatësve dhe avokatëve, në duart e të cilëve është naturisht lënë përdorimi dhe zbatimi i nomeve, s'harrin vetëm që janë përgjysmë të mësuar dhe shumë prej këta s'njohin as elementat e parë e shohim se 70% janë njerës të pa-ditur, fedakë ose rritur në mitë

¹ Pahahuar = shumë i vlefshëm,

(rushvet) e në mëkatë, shumë të tjerë janë fare kërpaçë a në mos me mjeta (*vasitë*) e mënyra të tjera janë marrë nga nëpunësit të tjera, pa patur as pikën e kapacitetit drejtësor. Një shembull të gjallë të këtillë, për vërtetim të fjalëve t'ona, na trashëguan reformat e para-ca-vitshme (istilahat) që ngjanë në Turqië t'Evropës më 1904, ku s'mbet *qatip* dhe *memurë*¹ pa u bërë *aza*² gjykatorië, pa ç'ka të bënë në kish me vehte no një farë arësimi a kapaciteti në pikpamje drejtësie !

Janë edhe të tjerë shkake akoma, nga të cilët Turqia mbet pas, si jeta e ngathët e anadollake e nëpunësve, të cilët kurrë s'mbaronin një punë me kohë, rrogat e fryra e të pa-masta të nëpunësve të lartër edhe të vobektat e të rackapiturat të nëpunësve të vegjël, ryshfeti, apolitarqismi³, plogësia, etj. etj. të panumuruara nga të cilat Shqipëria lipset të qëndronjë shumë lark, se s'është Anadollak, as Shqiptarët janë anadollakë. Fati i fundit i tmeruar i Turqiës le të jetë një shembëll e madhe për Shqipëriën e Shqiptarët që të mos kenë përsipër jo vetëm gjyrmë e shënjë anadollake, jo vetëm erë e frymë tyrke, po as *nishan*, as gjë pe të Turqiës së kalbur, gjith'ashtu as nomet as systemin gjyqor të saj në duan me të vërtet të lozin roll të mirë si komp e Shtet Evropian e si njerës të dritës, të qytetërimit e të përparimit. Harrin⁴ një robëni' e pesqintvjetshme, harinë gjithë mjerimet, poterat e të këqijat e tyraniës turke; Sot, një erë që u ndahmësh nga Turqia, një herë që u mërgua nga kufit' e Shqipëriës, lipset edhe Shqiptarët t'a heqin synë nga Anadulli, t'a heqin synë nga Turqia dhe as gjë mos i trashëgojnë dhespotizmit barbar asiatic, as akoma nomet e kanunet e Turqiës, të cilat kurrë s'munt t'a heqin përpara e t'a lartësojnë midis kombeve tjerë kombin Shqipëtar dhe Atdhenë Shqipërië.

C.

Këndonjësit t'onë panë mirë në Nr. 7 të kësaj gazete të metat që kanë nomet e Turqiës, të cilat përdorim sot për sot edhe të cilat s'duhet as fare qasur në Shtetin e rî e virgjinor Shqipëtar. Duke vënë re dita ditën që zbatim' i nomeve të Turqiës dëm të math na sjell se sa

¹Qatip = Ai që hartonte dhe shkruante me dorë shkresat e një zyre ose të një nëpunësi; shkruer, nëpunës i paafitë e burokrat që merrej gjithë ditën me shkresurina. Memur = nëpunës

²Aza = nëpunës, antar gjyqi

³Apolitarqizëm = përqëndrimi në një dorë të vetme të të tre pushteteve shtetërore d.m.th. pushtetit legjislativ, pushtetit ekzekutiv dhe pushtetit gjyqsor, totalitarizëm, diktaturë, klikë, etj.

⁴harrin = mjaft me..., boll me...

fitim, shohim që është nevojë e madhe për të hequr vërejtjen e atyre që e kanë detyrë, që një orë e më parë të xgjidhet një komision njerëz të stërvitur e rahun në punët e gjyqësiës, ashtu që të përkthehen në gjuhën t' onë një system nomesh pe ata më të pëlqyerit e më të mbaruarit që përdoren e zbatohen sôt në Shtetet e qytetëruar.

Shqipëria, si Shtet european, lipset të ketë dhe kanune gjith' ashtu europiane. Për shembëll, në vënt të Mexhelesë dhe të **tahrirateve** të tjera që përdor sôt Shqipëria si për **Code Civil**, pas mëndjes t' ime do ish shumë mirë të përkthehej (me pak ndryshime si pas naturës t' onë) Kodi Civil i Gjermaniës ose, si m' i plottë, m' i shkurt e m' i dobishëm për ne, Kodi Civil i Italiës (Codice civile del Regno d' Italia). Gjith' ashtu në vënt të Kodit penal të sotëm (Xheza zeil Kanunnamesi) të përkthehej prapë Kodi Penal i Italiës (me pak ndryshime) si m' i rî, ose ajy i Francës, i Bavariës, i Prusiës a i Nürenbergut. Kodi tregëtar i Turqiës, me gjithë që është gjith' ajy i Francës do ish më mirë të përkthehej drejt për drejt ngaj kodi Kodi Tregëtar i Francës, ose në vënt të tij, të përkthenim **Il Codice di commercio** të Italiës, si më të mbaruar e si pas nevojave t' ona. Procedura, si Civile si Penale janë që të dyja të mira për t' u përkthyer shqip, si ajo e Italiës ashtu edhe ajo e Francës a e Belgjikës.

Gjith'ashtu për kodet të Tregëtiës detit (Codice di marina mercantile, Bahrië kanunnamesi) e kodin penal të Ushtëriës (codice penale per l' esercito), munt të përkthenim një prej tri kodet të shteteve t' Austriës, Italiës, ose të Francës.

Mbetet të bëjmë fjalë akoma për kodin administratif, a më mirë për nomet e kanunet e ndryshme e të pa sosur të Administratës, si, fjala vjen, për formimin e ministoriave, të pretoriave, nënpretoriave dhe primariave (communes), të ushtëriës, policiës e xhandarmëriës, të katundariave¹, doganave, postave e telegrafëve, të shkollave e feve, të pyjeve, metaleve² etj. etj. si edhe për gjykatoriet administrative të Shtetit dhe të degëve të tij (Pretorië-Nënpretorië) si dhe të Ushtëriës e Katundariës, po këto janë jashtë qarkut të themës t' onë, andaj, në arthë sëra munt të bëjmë fjalë tjetër herë gjat' e gjërë si t' a dojë puna.

¹Katundari = bashki. (Fjala "bashki" është një neologjizëm e Kristo Floqit, siç e shpjegon ai vetë arsyen pse e vuri këtë emër tek "E Drejta themelore ose konstitucionale e vitit 1920. Përpara këtij viti në Shqipëri përdoreshin fjalët "Beledije", "Katundari", ose "Perlimtare" në Shkodër etj. që kishin kuptimin e fjalës Bashki sot)

²Metaleve = minierave

Sa për nomin themeltar të Shtetit (Charte constitunnelle, constitution, syntagma, Kanûni esâs), tek njihet cilësi' e Shtetit, e mbretit a e presidentit, të drejtat e qytetarit, të shtypit, të liriës e të siguriës të jetës, nderit e pronës, Parlamenti e Senata, Këshilla e Shtetit etj. etj.. Ky Kanun themeltar a Koshtutë (!), sindëkur¹ e thonë ca, na vjen i përgatitur internacionalisht prej Konferencës Londrës, pas projektit itali-austriak, andaj është' e tepër të bëhet fjalë këtû². Pas të vendosurit të këti kanuni në Shtetin t' onë, do të rregullohen ca më mirë kanunet e Administratës, si dhe shumë të gjyqësiës.

Ne Shqiptarët patriotë vetëm një të vemë re mi tërë këto e të vemë tërë fuqiën t'onë t' a dëbojmë e t' a çporim nga Shqipëria këto, në duam me të vërtetë të përparojmë kombësisht. Ky mikrob, kjo xgjebe janë të njojturat në gjuhën nërkombëtare nënë titullin "**Capitulations**", gjerra të cilat shkurtojnë e shytojnë integritetin e të drejtave t' ona si komp e si Shtet. Këto pak a shumë i njohim më të shumë, sikundër njohim edhe rrezikun që na pret po t' i nqasim e t' i pranojmë.

Për t' u kupëtuar më mirë, i themi popullit të qetë e të pa djallëzuar shqipëtar, që, munt të kemi një Sherie (Gjykatorië fetare) a një Mitropolië, në të cilat, nga nevoja, të lemë të gjykohen veçanërisht ca çështje fetare, që s' munt të përzihen gjykatoriet e tjera; munt të kemi edhe xhamija a kisha me gjuhën arabe, greke a latine gjer sa të stërvitim myftinjtë e hoxhët edhe priftët e kryepriftët t' anë në gjuhën e bukur e të dliërë shqipen, munt, them, t' i kemi të gjitha këto, po vetëm të mvarura e nënë urdhërin të ministoriave të Drejtësisë, të Feve a të Arësimit të Shqipërisë, se vetëm ashtu munt të themi që s' kemi kapitulazione; kurse shenjë karakteristike të kapitulacionit është të mvarurit të gjykatoriave fetare, a të xhamive, a të kishave, nga një Shtet a krye tjetër, si fjala vjen, nga Patrikana, a Sheih-ul-Islamât i Stambollit, ose nga Vatikana e Romës; d.m.thënë, që të përdorim një

¹ Sindëkur = sikurse

²Pas 1913, me rrebelimin e 1914 shqiptarët hodhën poshtë vendimet e Konferencës së Londrës të 1913-ës. Më pas Qeveritë shqiptare nuk qenë të zonjat të bëjnë një Kushtetutë europiane. Në prill 1920, 3 muaj pas Kongresit të Lushnjes, K. Floqi boton "E Drejta themelore ose Kushtetuese", ku paraqet parimet themelore mbi të cilat duhet të ndërtohet një kushtetutë europjane, simbas së cilës u hartua e miratua kushtetuta në kohën e Zogut, por që edhe kjo u rrëzua më 24 Maj 1944, nga diktatori E.Hoxha pas rrebelimit komunist, duke vendosur një kushtetutë aspak europiane. Sipas mendimit tim, kushtetuta e sotme shqiptare, nga ana formale mbështetet në parimet e parashtruara nga Kristo Floqi më 1920, por nga ana e përmbajtjes nuk është pasqyruar asnjë nga parimet e parashtruara tek "E Drejta themelore ose Konstitucionale" e K. Floqit.

mënyrë thjesht shqipëtare, “gjetkë qeni e gjetkë shkopi”, kurse qeni edhe shkopi lipset të jenë më një vënt, fjala që vjen. I kish Turqia kapitulacionet po ish Turqi pa besim, po Shqipëria s’ është Turqië, posa që është një Shtet i paanëshim edhe nënë hije internacionale të Fuqiëvet të Mbëdha. Këto sa për kapitulacionet.

Në këto dhjetë muaj e sipër, që kur u deklarua të lirë, mjerisht s’ është bërë as një çap serioz e përparimtar në çështjen e gjyqësiës edhe kështu nevoja na shtyri të futemi në mes të Labyrinthit të shembur të nomeve të Turqiës, nga i cili vetëm gjalmi i Ariadnës, si Thiseun¹ tjetër herë, munt të na nxjerë mb’anë; dhe e shohim edhe vetë që këjo gjë na sjell një ngatërim e një rëndësië të vështirë, po prapë s’ jemi, a s’ duam të jemi të zotrit, të shkundemi me gjithë fuqinë e t’ a hedhim tej krahëve këtë rëndësië ! Po ç’ bëhet pra ? Durim!... “Mieux tard que jamais”, thotë një proverbë franceze, “më mirë von se kurrë “!

Le të shpresojmë që edhe sôt është koha t’ i përvishemi kësaj pune e të vrapojmë t’ i japim funt sa më shpejt; le të mos rimë me duart në gjë, as të presim të na i ndreqin së jashta nevej edhe vetëm nevej lipset të përpiqemi për vehten t’ onë, sa na dhemp ne Atdheu s’ i dhemp askujt edhe vetëm ashtu munt të dalim nga balta e të përparojmë e të njihemi si Komp e si Shtet.

Po përpara se të vendosim një lloj nomesh për Shqipëriën, është nevoja m’ e madhe të rregullojmë gjuhën ligjore, si themel e bazë, mbi të cilën themelojmë gjyqësiën t’onë. Andaj e kam thënë dhe prap’ e them e përsërit e i lutem Qeverriës së ndershme t’onës dhe veçanërisht Ministrin të Drejtësiës, të marrin mirësiën të ftojnë zyrtarisht e me anë të shtypit më të çquarit e më të stërviturit në punët e gjyqësiës, gjykatës e avokatë të Shtetit e të bëhet një komision, i cili për pak kohë të ketë pregatitur gjuhën ligjore me skajet teknike e shkënxore, që duhen pas nevojës gjyqësiës dhe pas rregullave të gjuhës. Është një nga më të mbëdhenjtë shërbime që munt t’ i bëjnë Kombit edhe një nga më të mirat fakte, me të cilat do bëjmë më mirë të njohur vehten t’ onë, do shtojmë gjuhën e fuqiën dhe do fitojmë sympathiën e botës së qytetëruar².

FUNT

¹ Sipas mythologjisë greke Ariadna dashuronte kreshnikun Theseu. Ajo i dhuroi Theseut një shpatë dhe lëmslin e perit. Theseu hyri në banesën e përbindëshit Minotau që ishte një labyrinth, me qëllim për t’ a vlarë. Pasi e vrau përbindëshin, ai përdori perin si udhëzues për të dalë nga labirinthi .

²Për shkak të ngjarjeve politike që rodhën pas këtij shkrimi, por edhe nga mungesa e organizimit e përtacia, askush nuk e vuri ujin në zjarr për të zgjidhur problemin e gjuhës në systemin gjyqsor. Siç thotë ai vetë tek “Autobiografia ime” Kristo Floqi ulet

Skanjet teknike.

(Artikull i botuar në gazetën “Përlindja e Shqipëniës,
Nr. 8 viti 1913 shkruar nga “Castrensis”)

Puna e përkthimit të skanjevet¹ teknike (të cilat u-thanëkan edhe *kushte*) duhen bamën me ment e me shumë kujdes. Skanjet teknike të ushtërís, me ç’kuptova, u përkthyen mjaft mirë, por ato të gjyqit a të drejtësís, më duket se nuk do t’ u përkthyekan ashtu mirë si e duen rjêgullat e gjuhës. Te Nr. 2 të kësaj Gazete, në një artikull përmbi gjyqësin e Shqipëris, fjalët “*pouvoir législatif et exécutif*” ishin përkthyer shqip me këto fjalë të bukura : *Nomvënësia e Permaronjësia*. Kujtdo Shqiptari, këto fjalë do t’i rrîn fort të vështira e kanë me i tingëllue fort randë në vesht sepse aso fjalësh janë të pa-strukume e të bëra jo pas rjegullavet të gjuhës.

Fjala “*le pouvoir législatif*”, pas mendes s’ eme, munt të përkthehej shqip: *fuqija ligjëbâse a ligjëvûse a ligjëdhânese*. Për fjalën tjetër, “*le pouvoir exécutif*” duhet gjetur një përkthim tjetër, se ajo “Përmaronjësia” që kishte gazeta asht fort e vështirë ase e tugëshmë. Nuk dîj në qoftë se fjala *fuqija kryse* ase *punëkryse* do t’ ishin të mira e të posaçme për kupëtimin që na duhet.

Porsé më duket që nuk asht nevojë të përdorim gjithënjë po atë fjalë. Dua të themi që në bisedim e sipër, *kûr mûndemi*, munt të përdorim njëperifrazë ase një propozitë të tërë, në vent të një fjale. Për shëmbull munt të themi për “*pouvoir législatif*” : *fuqija që ep a që ban a që ven ligjet a nomet*; për “*pouvoir exécutif*” munt të themi : *fuqija që ven për rrugë a që çon në vent ligjën a nomin*. Po, si thashë, këto perifraxe munt t’ i përdorim kûr mundemi, se, *kûr nuk mundemi*, kûr e kërkon nevoja na duhet do-e-mos një fjalë e veçantë dhe e çkëputur.

Sido që të jetë, skanjet teknike duhen përkthyer, tuke u marrë përpara sÿsh vetijat edhe rjegullat e gjuhës edhe duhen bërë analogjisht pas fjalëvet që i ka e që i flet populli vetë. Veç kësaj, puna e përkëthimit të skanjeve teknike (sikurse edhe të *orthografis*) nuk asht puna e një njeriu vetëm ase e dy vetëve, por e shumë njerëzve bashkë. Prandaj puna e përkthimit të skanjevet edhe puna e orthografisë duhen biseduar mirë e

e shkruan një dikisioner (fjalor) me terma e shprehje juridike prej 5.000 e ca fjalësh, duke e zgjidhur vetë këtë problem.

¹ skanje = përkthim i termave

ndërmjet shumë njerëzve, sidomos të posaçmë e të rrahun ndër këso punësh.

Për ndryshej, skanjet teknike do t' ishin fjalë tragjelarike, sikundër që janë ato dy fjalë që përmenda sipër.

Elbasan

Castrensis

Skanjet teknike të z. "Castrensis"¹

(Artikull nga Kristo Floqi botuar në të përmuajshmen
"Perlindja e Shqipëriës" Nr. 11 Vjeshtë e I 1913)

Te Nr. 8 faqe 4-5 i kësaj gazete nënë titullin "**Skanjet teknike**" pamë një artikull, nënëshkruar me pseudonymin "**Castrensis**" për mi termat ligjore të artikullit t'onë "*Gjyqësia në Shqipërië*" të botuar në Nr.2.

Z. Castrensis nga Elbasani, i trembur se mos skanjet teknike të gjuhës ligjore (të gjyqit, a të drejtësis, siç thot' ajy) nuk do t' u përkthyejan ashtu si e lypin rjegullat e gjuhës, na heq verejtjen që u dashkërkan bamun *me ment e me kujdes*. Përgjigjemi:

Fjalët ose Skanjet *Nomvënësia*² dhe *Përmaronjësia*, sido që janë të pa strukme, i tingëllijnë rand' e vështirisht Z. *Castrensis* -it vetëm e vetëm se janë të gjata e polysyllabe (shumërrokëse), duke u përdorur në kupëtimin e tyre errësor (*Dans leur sens abstrait*), fjala vjen, në vënt të theshim *Fuqia nomvënëse*, "Nomvuse" a Ligjvuse (si e pranon edhe z. *Castrensis*) përdormë vetëm një fjalë, fjalën *Nomvënësia*, po këjo s' ka me than që s'është fjala që duhet, sikur se edhe vetë "Castrensis" e pranon. Gjith ashtu munt të theshim *Gjyqësia*, në vënt të theshim *Fuqia gjyqëse* etc. etc. pa u trembur se mos dalim jashtë rjegullavet gjuhës. Fjalën tjetër *Përmaronjësia*, (të vështirë e të tugshme pas z. "Castrensis") e muarm pas fjalëve *Përmarrim*, *Përmaronj*, *Përmaronjës* etc. (ixhra-Ektelsis-exécution), të cilat i gjetmë të themeluara në gjyqësiën prej z. Pogës, ministrit të Drejtësiës siç gjetmë edhe terma të

¹ Castrensis = pseudonim i Aleksander Xhuvanit. Këtë e zbulon vetë A.Xhuvani kur nënshkruan me emrin e tij në polemikën që vazhdoi me Kristo Floqin. Polemika midis A.Xhuvanit e K.Floqit për termat teknike të juridikut është një provë e plotë që vërteton se fjalorin e terminologjisë juridike që është sot në përdorim në Shqipëri e ka hartuar Kristo Floqi. dhe askush tjetër.

² Nomvënësia = ligjvënësia, pushteti ligjvënës.

tjera, e kështu duke mos dashur t' i kapërcejmë hê-për-hê, gjer sa një akademië kompetente të xgjedhë e të regullonjë ato ma të pëlqyerat, krijuam mî këto fjalën shumërokëse e të vështirë **Përmaronjësia** për *Pouvoir Exécutif*.

Po z. Castrensis heq edhe ma tutje; s' na i pëlqejnë *Kushtet*, të cilat *u thânkân edhe Skanje*, shkruaj ma mirë *Skajet* edhe *Skaioj*, *Skaishëm* etc. pas fjaluerit të Bashkimit të Shkodrës, faqe 399, fjalurit të *Jak Junkut* faqe 141 dhe *Vocabolario Italiano-Albanese di Buseti* faqe 1.055, atje ku fjala *termine* = *limite di una superfice* edhe shqip *Skai-Skajë* ka edhe kuptimin të fjalës *condizione*. Fjala *kusht*, pl. *kushtet* është marë nga fjalori i Kristoforidhit dhe duhej t' a dinte z. *Castrensis* si Elbasanas. Është përkthyer atje me fjalën greke *oros*, e cila përmbledh prapë dy kupëtime të fjalës *termine* (skai) dhe të fjalës *condizione* (shart), pra ne, e muarm në kupëtimin të fjalës *termine* (skaj) dhe ky është ndryshimi.

Skajet e Ushtëries u përkthyen mjaft mirë, po këtë të Gjyqësiës, të cilët duan më tepër kujdes, pandehni z. *Castrensis* se do përkthehen prej një a dy vetash e do të shtypen, pa u vënë më parë, si ato të Ushtëriës, përmi kudhin e nënë çekanë akademik të shumë njerësve, Geg' edhe Toskë, të posaçim, të rahur e të stërvitur në këto punë? Gaboni, në pandehni se do të bëhen jashtë *rjegullavet* të gjuhësisë, edhe çuditemi pse çquanjësia juaj s' na tregoni embrin e vërtetë për me ju thritun ndihmës, si njeri i posaçim e të *zotin e orthografis* !!

S'besonj t' u shkojë nga mëndja se nevoj duam të marrim patentën e fjalëveve ligjore, ose duam të bëjmë no një farë tregëtie me këtë mënyrë, përkundras, duke dashur t' i shërbejm' Atdheut në këtë pikpamje kemi gati një thesar fjalësh ligjore për të xgjedhur, për të vendosur e regulluar gjuhën ligjore, mi ç' do sent gjyqsie, ashtu që t' a ketë lëndën të gatishme përpara tij, andaj ndjejmë detyrë të ftojme ç' do atdhetar të rahun në punët e gjyqit e të literaturës të n' a japin dorën e të na ndihmojnë për të mbaruarë këtë çështje kaqe serioze për mos me u gabue e për mos me u bamun gjerra *tragjellafike*, si ato të tashmet e të pastrukmet *Nomvënësia e Përmaronjësia* !

Kristo Floqi

Pretor apo prefet ?

(Artikull shkruar nga Kristo Floqi botuar në gazetën
“PERLINDJA E SHQIPËNIËS” Nr. 16 Vjesht’ e I,
1913 faqe 70)

Shumë herë prej shumë njerëz dhe më fort nëpunës, kam dëgjuar një bisedim të fortë për mbi fjalët *Pretor* dhe *Pretorië*, *Mytesarifllëk* (Liva a Sanxhak). Edhe ca i japin të drejtë atij Ministri, i cili krijoi këto fjalë e i regjistroj në terminologjinë e re të Shtetit Shqipëtar, po më të shumët pashë t’u kundërshtohen këtyre fjalëve, duke dashur të përdoren fjalët *Prefet* ose *Prefekt* edhe *Prefeturë* ose *Prefekturë*, gjith’ ashtu edhe për nënëndarjet *Nënprefet* dhe *Nënprefekturë*.

Duke u kurreshtuar për të marrë vesh të drejtën dhe për të xgjidhur këtë çështje kaqë serioze, që, ç’ është *Pretorië* ose *Praetori* dhe cilësimat e tij, dhe cili quhet *Prefet* dhe ç’ është kualiteti e detyrat e tija, duam t’ a çkoqitim me pak argumente:

Duke rendur në kohërat e vjetra romane e duke kërkuar mburimin e vërtetë të Praetorit, pas historishkronjësit të historiës romane, dhe më fort pas atyre më të mbëdhenjt’ e më të pavdekurit *Niebuhr* edhe *Mommsen* dhe shumë të tjerë, shohim që *Praetor-i* u çfaq të parën herë në kohën e Demokracisë së Romës (510-29 para Krishtit). Pas të çpërdamit e Mbretërisë romane, një rrjeshtë e popullit roman, *Plebejtë* (*Populus Plebejus*), të cilët ishin kurdoherë nënë xgjedhën tyranike të popullit bujaar të Romës *Patricii* (si po sot populli ynë nënë bejlerët vendikakë), si u plasi shpirti gjer më në funt nga të këqijat që hiqnin, ngritën krye një dit edhe qëndruan jashtë Romës, zaptuan një breg dhe s’ andejmi i trëmpnë Patricët (Bujarët Romanë) që do t’ u bijem dhe do bëjmë mbretëri më vehte në mos u bëfshin një, si këta dhe ata, me një palë të drejta. Kështu pra Patrikët, të frikuar, u bashkuan e u njësuan me Plebenjtë dhe u bënë me një palë të drejta si këta dhe ata, (siç besonj të bëhet edhe në Shqipëriën t’ onë një dit). Këjo ngjarje është e njohur në historiën romane nënë titullin “*Seccessio in montem sacrum*”, sepse i shëntëruar u qojt ajy breg, i cili i liroj nga robnia dhe të cilin Plebenjtë ja falë për adhurim *Jupiter-it* (Zotit të tyre).

Fuqia mbretnore ahëre (*Imperium magistratus*) u nda në dy sundimtarë, të cilët u qojtnë Praetores = *Xheneralë*, dhe më pasandaj Consules (Sundimtarë të lartër të Shtetit). Praetor-ët s’ kishin vetëm sundimin e Shtetit, po edhe përziejeshin në punët e Gjyqësiës, si rregullonjësit e saj. Praetorët, me gjithë që në krye s’ kishin të drejtë të ndronin nomët e qëna të Shtetit, po pas pak zunë e çpallnin urdhërata

(*Edicta, Decreta*), duke regulluar procedurën civile të Romës e duke ndihur, plotësuar, shtuar edhe ndrequr nomet e tjera të Romës (*Jus Civile*), të cilat, gjer më në funt harrijnë t' i ndryshojnë krejt, pas nevojës së llogjikës e të përparimit, aqë sa *fuqia gjyqëse* râ po thua në dorë të tyre. Fuqiën e praetorëve e shohim në pakë radhë në Kodin Civil të Romës (*Lex 7 S. I (I'l)*) të përmbledhur kështu: *Jus praetorium est, quod praetores introduxerunt adjovandi vel supplendi vel corrigendi juris civilis gratia*, Të drejtat e Praetorit jan' ato që praetorët do të futin në Gjyqsiën për të ndihur, plotësuar edhe për të ndrequr çështjen drejtësore (këtë kuptim ka këtë fjala *gratia*).

Këtë fuqi e kishin praetorët vetëm për një vit, se një vit mbante edhe shërbimi i tyre "*Lex annua*" pra kaqë rëndësi' e vleftë kishin nomet pretoriane (*Jus praetorium vel honorarium*), sa u qojtnë *E drejta perpetuale* (*Jus perpetuum*) dhe *shpjeguës i gjallë* i së drejtës civile (*Viva vox juris civilis*).

Praetorët, pas nomit (*Lex Hortensia*¹), i cili barazoj Patrikët e Plebenjtë, u qojtnë dhe *Sundimtarë të mëdhenj të Shtetit* (*Magistratus majores*), me një fjalë Soveranë a Presidentët e Republikës Romanem dhe kishin tërë fuqiën që munt të ketë një mbret, a një president i një Shteti.

Pas këtyre vinte sundimtari tjetër që quhej *Interrex* (*Ndërm-bret*), si mëkamës i Praetorit. Pas Ndërmbretit vinin sundimtarët e tjerë që quheshin *Praefectë*, të cilët kishin gjith' ato po thua, të drejta që kanë dhe mytesarifët e sotmë. Këta ndaheshin më dy rrjeshta, në *Praefectus Urbi, Sundimtar qyteti*, (po qytet në kohën romane ish një gjërësi vendi si *cantons* të sotmë të Svicerës, ose pak më të vegjël se livat' e sotmë) dhe *Praefectus praetorio, Nëkamës ushtëror i Ndërm-bretit*, si po thua sundimtarët ushtëror të livasë sotmë (*Administrateur militaire*, grq. *stratitotikos dhiiqitis*). Këto sa për cilsien e Praetorit.

Duke ardhur në fjalën e re frënge *Prefet* ose *Prefetto* italisht, bërë nga fjala latine *Praefectus*, edhe duke u larguar më tutje në kohën e Imperatoriës së Romës, në periudhën e IV (325-565 pas Krishtit), shohim që në kohën e Kostandinit të Math edhe të Deokletianit e këtej, tërë Perandoria Romane u përndah në katër pjesa (*praefecturae*), dhe cila do prej këtyre pjesave u nëndah në shumë Ngastra (*dioceses*), ç' do Ngastër u ndah në Nënëngastra (*communes*) edhe ç' do nënëngastrë në krahina të vogla (*Urbes*), si, po thua *Nahijëtë* të sotme. Në verejtshim

¹ Hortensius = orator i përmendun romak

mirë këto ndarje do shohim që systemet administrative, pas të cilave ndahen sot, po thua se gjithë Shtetet e botës së qytetëruar, nuk largohen shumë nga sistemi administrator byzantik i Imperatorit Justinian, dhe kështu kuptimi i *praefekturës* është edhe sot i njohur, duke mbajtur akoma titullin e vet, ose duke ndruar emrin po jo dhe cilësiën, si, fjala vjen, *prefettura*, *Circus*, *Département* etj. dhe kryetar' i tyre Prefetto, Préfet etj. Ashtu edhe *Dioceses* janë Nënprefekturat e sotme (*Arrondissement*, *Sottoprefecture*) etc. etc. siç duam t' i kemi edhe ne në Shqipërië¹.

Nga tërë këto marrim vesh që ndryshimi midis *praetorit* roman edhe *prefetit* evropian është aq' i math dhe çiltas i çfaqur sa s' mbetet më dyshim që *praetori* ish tjetër edhe *prefeti* i sotmë tjetër; aji ish një sundimtar, soveran, president e xheneral i Shtetit Roman dhe ky (Prefeti) një sundonjës i një prefekturë (*département*) nënë urdhërimit e ministrit të Punëve të Brendëshme, siç është edhe sot. *Praetori*-i kish fuqië mi tërë Republikën Romane të at-hershëme, kur se *prefetit* forca i kufizohet vetëm më një prefekturë a *département*. Praetori ish edhe regullonjës i gjyqësiës, të cilën fuqië e ka sot vetëm mbreti a presidenti i një Shteti a Republike bashkë me Senatin e Parlamentin, a vetëm me Parlamentin, po ish akoma edhe *ndreqës* edhe plotësonjës i gjyqësiës (nomeve etj., të cilën fuqi e ka sot Cour de Cassation-i edhe nga no një herë edhe Cour d' Appel-i me anë të vendimeve që nxjer), kur se mytesarifi i sotmë s' e ka këtë të drejtë, se është vetëm nëpunës çiltas administrator e jo gjyqor. Fund' i fundit njëri ish President i një Republike edhe tjetri ishte vetëm një nëpunës, kryetar i një livaje a *département*-i, i një pjese të Shtetit.

Pas këto kupëtohet sheshas *pretori* a *praetori* dhe *prefeti* a *prefekti* dhe as fjalë duhet bërë më, që titulli pretor, i birsuar sot në vënt të mytesarifit në Shtetin Shqipëtar është liksht pranuar dhe s' ka as fare kupëtimin që duhet të ketë, edhe ajo që duhet të jetë e të vihet në vënt të fjalës *praetor* është ajo që e kanë pranuar dhe po e përdorin gjithë shtetet e qytetëruar d.m.thënë fjala *prefet*, (e shqipëruar më mirë për përdorim), â fjala *prefekt* dhe pas kësaj, gjith' ashtu *prefetë* a *prefekturë*,

¹ Në këtë artikull Kristo Floqi zbulon bazat teorike mbi të cilat ai ka krijuar bindjen e tij të brëndëshme se një shtet për të evituar regjimin diktatorial dhe të gjitha degëzimeve të tija duhet patjetër të jetë i decentralizuar dhe sunduesi të ketë 1-2 mandate katërvjeçare, dy koncepte të trajtuara shkencërisht prej tij në veprat e mëvonëshme si tek "E drejta Themelore" dhe "Administrata ose e drejta sunduese".

si edhe nënëndarjet e tyre *nënprefekt* edhe *nënëprefekturë* për nënpretorët e nënpretoriat (kajmekamët edhe kajmekamllëket).

Ish nevojë të ndreqeshin një herë e mirë edhe shpejt këto edhe shumë të tjera, duke u marë pas sistemeve evropiane, se do na përgëdhelet veshi me kohë me këto e do mos mundim t' i çkulim dot më tutje, me gjithë që i dimë e i njohim që s' janë vënë mirë.

Një Komision i mirë e i xgjedhur prej njerësve të stërvitur në administratë, gjyqsië edhe literaturë dhe në gjuhë të huaja e ç' nuk mund të bënte mbi këto çështje! Po kur ?

Kristo Floqi

Shënim: Duke parë shtypin e kohës rezulton se fill mbas botimit të këtij artikulli të Kristo Floqit, emrat “Pretor” dhe “Pretorië”, u zëvendësuan me emrat “Prefekt” dhe “Prefekturë”.

Përpijekjet e Kristo Floqit për pavarësinë e Pushtetit Gjyqsor

Çdo qeveri despotike e tipit klikë, me marrjen e pushtetit, pushton sistemin gjyqsor, eliminon Parlamentin ose e kthen atë në një fasadë, ku deputetët nuk mendojnë me kokën e vet, por përsërisin majmunësisht atë çka urdhëron kryetari apo “klikani patron”, siç e quan atë K. Floqi¹. Në qeveritë despotike klikanët patronë gjenden në krye të çdo dikasteri apo institucioni shtetëror..

Më poshtë po paraqes përpijekjet e Kryetarit të Gjykatës Civile e Penale Vlorë, më 1913 Kristo Floqit për pavarësinë e Fuqisë Gjykuese nga Fuqia Ekzekutive. Materjali është nxjerrë nga “Autobiografia ime” dhe “Ismail Qemali – Beqir Grebenea” të Kristo Floqit.

Kristo Floqi shkruan tek “Autobiografia ime” se shumë fanatikë myslimanë e urrenin se ishte “kaurr”. Më poshtë po sjell shkrimet e Kristo Floqit :

“Qysh ahëre filloj një mëri e madhe kundra meje nga an’ e tyre dhe s’më duronin dot sa herë që më shihnin. Kush e di sa lutje i bënë Ismail Qemalit të më pushonjë nga puna dhe kush e di sa ankime të tjera bënë te ministri Poga për Reizin² kaur, mua, që po ju prishnja fenë e që

¹ Shif Kristo Floqi “Qerthulli Politik” Akti IV nëntitulli “Klikat”

² reis = kryetar

po stërvitnja djelmurinë në ndjenja liberale, me anë të propagandës patriotike që po bëjja për dit.

Duhet të përmenden disa episode të këtilla.

Një dit ministri i P.Brendshme Myfit bej Libohova më sjell në zyrë një akt gjykimi turqisht me fuqi të prème, me të cilin kish për të marrë prej Qeverisë Ottomane 5.000 lira turke. Këtë akt-gjykim mbassi e përktheu shqip e e legalizoj e vuri në exekutim. Unë, i cili bëjja ahëre edhe detyrat e nëpunësit exekutues, në bazë të lutjes që kish bërë Myfidi vura sikvestro konservative mbi apothekat¹ ku ishin gjërra ushqimesh ushtrijake turke, dhe kështu bëra process-verbalin dhe vulosa magazinë. Nuk shkuan shumë ditë dhe vjen në Vlorë gjeneral Karà Seid Pasha, i dërguar nga kryegjeneralli i ushtrisë turke Xhavid Pasha, i cili, i thyer nga aleatët Ballkanas kishte ardhur me 70.000 e ca ushtri të hallakatur e të rackapitur e të urët në Lushnjë, dhe tuke ditur se kanë disa erzake (ushqime) në Vlorë, kish dërguar një vapor të vogël në limanin e Vlorës, si dhe Karà Seid Pashën që t'i ngarkonte.

Kur i kërkoj çilsat Kara-Seidi, Ismail Qemali s'dinte se i kisha sikvestruar unë në embër të Myfid Libohovës, po mbassi pyeti e i thonë shkakun, dërgoj e më thiri shpejt në konak të tij në Skelë e më nguti t'i jap kyçet. I thom nuk mundem t'i jap kyçet se ato ushqime që janë brenda, janë të sikvestruara edhe kanë filluar të shiten në ankant.

Brë jahù, më thotë Ismaili, edhe këtu po më gendesh kundra ?

S'e kam fajin unë, i thom, bindeni Myfid bejnë të heqë sikvestronë edhe unë ju dorëzonj me një herë çilsat.

– Nep kyçet shpejt, më thotë e leri ato fjalë.

– S'është e mundur, i thom, unë jam nëpunës, s'munt të punonj jashtë ligjës.

Mirpo Ismail beu u zembrua fort edhe këtë herë e më bërtiti me inat: Doni të losni me fatin e Shqipërisë ju patriotët e flaktë. Nuk shëkoni se akoma s'kemi shpëtuar prej thonjve të Turqisë ? Doni të n'a lëshonjë Xhavid Pasha nj'a 20-30.000 askerë² e të n'a bëjnë hì ? Mosni, për riza të Zotit; bjerme shpejt çilsat.

– Po s'i kam përsipër, i thom, ja kam dhënë kryesekretarit Hairi Kreshpanit.

Unë shkova, po Ismail beu dërgoj e thiri Kryesekretarin t'em. Më anë tjetër posa që u ngjita në Vlorë më vjen Kara-Seid Pasha në

¹ apotheka = magazine (nga greqishtja αποθήκη)

² asqer = ushtar turk

zyrë e me një mënyrë brutale asiatike më kërkon çilsat e magazineve. Po, i thom, mon general, ato erzake janë të sikvestrume.

- Si, thotë ? Kush guxon të sikvestrojë mallin e Mirisë. - Nuk e dini se kam 70.000 shpirt ushtri në Lushnje dhe ju vë zjarë e ju djek me gjithsej?

- Digje, i thom e bëje pluhur Vlorën, po unë jam memûr edhe ato tesha janë sikvestruar me ligje.

- Me ç'ligje ? thotë.

- Me ligjet t'uaja; me ligjet e Turqisë, dhe ja tregova gjithë çështjen.

Si e mori vesh mirë më kërkoj ndjesë, më dha të drejtë dhe shkoj shpejt në Skelë të merret vesh me Ismail Qemalin e me Myfid bejnë.

Mirpo Ismail beu e kish thirur kryesekretarin t'em dhe e kish shtërnguar e i kish marrë kyçet. Hairiu vjen shpejt tek mejet dhe unë e binda me frikësim pushimi nga detyra e më dha raport të nënëshkruar prej tij se kyçet ja mori me përdhuni Kryetari i Qeverisë. Këtë raport ja dhashë shpejt Kontrollorit Engles Mr. Lampit, i cili shkoj shpejt në Skelë, ja mori prapë kyçet Ismail Qemalit e m'i dorëzoi mua.

Kuptohet që këtëj se Ismail Qemali si kur të më coptonte me dhëmbë s'ngjinjeshe. Po si e pa se do binte, ose ra jashtë, thiri Mufid bejnë, i dha nj'a 2.000 lira e kështu vjen Mufidi në zyrë dhe ngreh sikvestron. Ahere edhe unë i dërgova Ismail beut kyçet e magazineve.

Ndollina e dytë ishte këjo:

Ismail Qemali s'rinte rehat dhe gjithënjë qaheshe se unë i shkonj kundra edhe se më duhet një "ders"¹ (nyim) që të vinj në rregull e të ri urtë.

Për dreq nër ato dit n'a takoj një tjetër ngjarje.

Prej një letre anonime nga Korça informohesha se njëfarë Leko Lugati prej Korçe kish ardhur në Vlorë që të vrasë Sotir Pecin edhe Gani Katundin, i shtyrë prej Komitetit Grek të Vorjoepiriotëve. Unë me të shpejtë mar Prokurorin e vete e kërkonj këtë vërë më vërë gjer sa e gjeta e e mora në verejtje. Mbassi ja dhashë gjyqtarit Hetues dhe e gjykoj, e e burgosi.

Po i burgosuni kish edhe miq të tjerë, të cilët ndërmjetsuan pranë Ismail Qemalit dhe ky i dha urdhër Prefektit t'a nxjerë jashtë. Prefekti, Fehim bë Leskoviku, pa një pa dy i jep urdhër drejtorit të burgut dhe ajy e nxjer jashtë të burgosurin, i cili qysh atë natë iku shpejt nga Vlora.

¹ ders = mësim, leksion

Të nesërmen më ankohet Gjyqtari hetues se Prefekti e liroj të burgosurin. Me të shpejt unë thres drejtorin e burgut dhe mbassi i hoqa një të sharë e nxora me njëherë nga shërbimi. Telegrafisim ku mundim qinse i burgosuri në fjalë n'a iku nga burgu dhe e zenë në Fier, e lidhin e n'a e sjellin prapë në Vlorë, ku, me të shpejtë, Gjyqtari Hetues i pret letër-reshtimin dhe e burgos prapë.

Prefekti më kërkon fjalën pse e burgosa rishtas Leko Lugatin dhe ju përgjigja se iku nga burgu. Prefekti më thotë se e lëshoj vetë me urdhrin e Ismail Qemalit, po edhe unë ju përgjigja se as njeri s'ka të drejtë të përzjehet në detyrat e mija e më fort të Prokurorit. I zembruar shkon shpejt ne Ismail Qemali dhe kush di se si e sa ju ankua kundra meje. Pas dy orësh më thret Ismail beu në Skelë, ku edhe vajta e ju paraqita.

- Ç'janë këto hynere që më punon zotrote ? më thotë. Gjithënjë rebel do jesh kundra urdhrave të mija ? Si e burgos prapë një njeri që unë e çburgosa, se e pashë se e kishit burgosur pa të drejtë ?

- Kini gabim, i thom, Shkelqësi, unë e lajmova Prokurorin edhe aju e burgosi, po jo pa një arsye. Dhe kur burgoset një i pandehur vetëm Gjyqtari Hetues me Prokurorin, ose Gjyqi me vendimin e tij munt t'a çburgosin:

- Ashtu thotë Kanuni ?

- Ashtu si urdhron. Kanunet vetë ju, Qeveria n'a ka urdhruar t'i zbatojmë edhe ne atë punë po bëjmë.

- Ti bën me kokë t'ende gjithënjë dhe gjithënjë të gjenj përpara; je rebel dhe s'respekton urdhrat superiore, prandaj që sot jë i pushuar nga puna. Ik tani !

E salutava dhe ika. Që këtëj munt të gjykonjë njeriu mentalitetin bizar të sundimtarëve të asaj kohe, të cilët ishin msuar të mos ju prishej qefi dhe t'i merrnin në për këmbë si ligje, si në punë. Anarhi !!!

Ismail Qemali prej inati nxori nga puna dhe Prokurorin, të cilin s'e honepste as Poga, po të cilin unë e kisha dorë të djathtë se ish edhe patriot. Në vent të tij emruan një Prokuror tjetër, të favorizuem nga Ismail Qemali, po të cilin unë e njihnja mirë, se ish edhe kumarxhi edhe pijanec.

Pas 3 ditsh qysh ahëre (merret vesh se unë vazhdonja akoma në punë me gjithë që më kish pushuar gojarisht Ismail Qemali), ky Prokuror i ri, një farë Sami Kokalari prej Gjinokastre, tek zura vëndin e formova gjyqin dhe po fillonja një çështje penale, më heq me një herë verejtjen:

- Zoti Kryetar, nuk munt të merni pjesë në gjyqet ! - Pse, t'u ngjatë jeta? - Se jeni pushuar nga puna. - Kush të tha, efendëm? - Ismail beu - Të lutem shëko punën "Unë protestonj" Protesto gjer nesër. Një e një bëjnë dy. Do mbash vëndin që kështu, a po jo ? Kaqe po të thom. Po Prokurori u ngrit me inat e iku. Shkoj shpejt në Skelë t'i japë sihariqin Ismail Qemalit. Unë nga ana tjetër emrova një prej antarëve si zëvëndës Prokuror dhe vazhduam punën.

Pas dreke prapë më thret Ismail Qemali. Ishte kaqe i egërsuar, sa qitte shkumbë nga goja. Posa më pa : Akoma s'ke marrë vesh se jë hequr nga puna ? Më thotë. Edhe unë as mbajta, as prita: Zoti Kryetar, i thom, kush më heq nga puna? Unë thotë.

- Një nëpunës, kur pushohet nga puna do ketë edhe një arsye, p.sh. paaftësi në detyrë, moral të çoroditur, ose ndonjë shkak të tillë me rëndësi, mua ç'faj më gjette ?

- Nuk të jap hesap ty ! Të lesh punën shpejt, mos kemi avaze të tjera.

- Me ligje, apo pa ligje, z. Kryetar ?

- Mos folë shumë.

- Zoti Kryetar, mos kujtoni se një Kryetar Gjyqi pushohet për kapriçon e njërit e të tjetrit ?

- Si thë, si thë ?

- Them se ka ligje për të pushuar një nëpunës, ashtu kot nuk pushohet, pastaj kemi edhe ministër drejtësisje, z. Kryetar : a j s'ka kurrë një shkak kundra meje.

- Unë s'pyes njeri. I ndronj ministrat sa herë të dua.

- Ahere, pse s'na thoni të marim raqet e të këputim qafën nga Shqipëria?

- Edhe ajo do t'ju gjenjë!.... Ahere edhe unë s'u mbajta dot. Zoti Kryetar, jemi patriotë dhe s'e pranojmë kurrë atë fjalë. **Në kujtoni se Shqipëria ëshë çifligu juaj jini të gabuar:** në i kemi bërë ballë një Turqije këtu dhe tani në Shqipëri të lirë do mos munt të rregullojmë vehten? Unë e pranova këtë punësi që t'i shërbenj Atdheut, përndryshe s'kam nevojë se bënj dhe avokatllëk, po një herë zotrija juaj pa shkak s'munt të më hiqni nga puna !

- Të heq me përdhuni !

- Urdhroni, pra, të më hiqni !.... Këto thashë e zbrita shpejt shkallën vetë e u ngjita më këmbë në Vlorë.

Këjo gjë bëri një potere të madhe, aqe sa e mori vesh edhe Kontrolli internacional e i arth shumë keq për mua edhe më fort kur

Ismail Qemali shtërngoj ministrat e tij, veç Pogës, dhe më pushuan nga puna me vendim ministrial !

Atë dit më vjen, i shkreti Kolonel Hollandez Thomsoni në shtëpi e më thotë se pushimi i jem në atë mënyrë e kishte habitur krejt dhe se ajy ish i mendimit të mos e marr parasysh se ishte ilegal. Unë ja tregova të gjitha ç'më kishin ngjarë me Ismail Qemalin dhe Thomsoni më tha se po merret vesh me kontrollin internacional rreth kësaj çështje. Pas dreke atë dit më thret kontrolli internacional në shtëpi të Xhemil Vlorës ku qëndronte. Më pyetnë gjërë e gjatë, ua tregova të gjitha dhe mbetnë të gjithë të habitur. Ata ishin të gjithë jurista. Çohet Petrojevski kontrollor i Francës e thotë: "C'est un injustice flagrante"! Gjithashtu foli edhe ajy i Inglitrrës Mister Lamp dhe Petroviçi i Austro-Hungarisë. Të gjithë me një gojë më thanë se unë kam të drejtë dhe duhet të shkonja në krye të detyrës s'ime pa marrë parasysh dekretin e pushimit.

Unë i dëgjova dhe shkova prapë në detyrën t'ime. Ismail Qemali kur e mori vesht u xhindos dhe s'dinte si të çfrynte, por kishte shkuar Mister Lampi i Inglitrrës e ja kishte mbushur mëndjen që të më linte të qetë. Po, prapë Ismail Qemali më thiri në Skelë po unë këtë radhë nuk i shkova".

Këjo më dha një fuqi të rë edhe gjithëkush m'a kish frikën në Gjykatore, mbassi munda e e vura me gjithë Qeverinë e dolla fitues. Kaqe e mora përsipër, sa, kur një dit Prefekti Fehmi Leskoviku kolisi¹ mbi derën e odës t'ime një orar për Gjyqësinë alla-turka dhe me gjuhën turqishte, unë e çorra atë afishe dhe në vent t'asaj redaktova një tjetër orar shqip edhe me orët alla-franga. Dukej se këtyre Meuxhibinxhëvet akoma s'ju ishte mbushur mendja se rronim në Shqipërinë e lirë. Kujtonin se po i shërbenim Turqisë akoma e se në të tjerët ishim rahenj!

Posa që ja kallzuan këtë hyner të ri Prefektit dërgoj e më thiri shpejt në zyrë. Unë s'i vajta as pak. U zembrua e më thiri urgjent me shkresë, por me qenë se e kishte shkruar turqisht unë ja ktheva prapë me një anëshkrim që s'kuptonj ç'më thotë, mbassi s'm'a thotë në gjuhën zyrtare shqipe. Për çudi Prefekti s'më ra më në qafë. Ndofta ju ankua për këtë prapë Ismail Qemalit, po mua s'më trazoj as njeri.

Mirpo Ismail Qemali, si thashë, s'më honepste dot. Ruante ditën që të m'a marrë hakun. Ngjanë edhe disa të përpjekura midis atij e mua, që ju shtuan edhe më tepër inatin dhe kështu e shihnja se dita-ditën humbisnja nga sympathia e tij faqe meje. Do të tregonj dhe këtë episod,

¹ kolisi = ngjiti

që të merret vesh sa ishte i zembruar me mua Kryetari i Qeverisë Ismail Qemali.

Një dit më dërgon në zyrë një inspektor (myfetish), të cilin vetë Ismail Qemali, pa marrë mendimin as të Pogës, që ish ministër i Drejtësisë, dhe i cili inspektor quhej Mehdi Borshi.

Ky M. Borshi më vjen në zyrë dhe kërkon të më kontrollojë aktet, dosjet, defterët e zyrës etj. etj. E pyes, me ç' të drejtë ka ardhur, e më thotë se është inspektor i Drejtësisë. I thom ku e ka dekretin ministrial e më përgjigjet se është emëruar prej Ismail beut. Ahere i kthehem e i thom se s'e njoh aspak e s'i jap të drejtë të kontrollojë edhe me qenë se u zembrua i bir' i botës e ishte gati brenda në zyrën t'ime të raportonte kundra meje në Qeveri, unë ju luta të n'a lerë rehat se kishim edhe punë, dhe raportin munt t'a bënte me gjithë qetësin' e duhur përjashta.

Po z. Inspektor u zembrua fort e më thotë të dal jashtë. Unë prapë s'ju zembrova, po i thashë se është turp të kërkonjë të më nxjerë jashtë nga zyra ime, kur se jam brenda, po mbassi e pashë se e teproj e zu po sillej harbutisht, u ngrita nga kulltuku e i tregova derën. Nuk e di si e fetisi Perëndia dhe dolli tuke sharë, se ndryshe nuk e di se ç'munt të ngjiste atjè, se përveç që kisha anëtarët e mij e sekretarët që më adhuronin e s'do më linin të turpërohesha, po sa për z. inspektor m'a hante syri se edhe me duart e mija ja mernja hakun.

Inspektori i paraqiti një koxha – mazbotë Ismail Qemalit kundra meje, ku edhe unë s'di se ç'kishte thënë. Ismail beu më thiri të nesërmet në zyrë të Kryesisë në Skelë, tuke qenë atjè edhe 3 ministra, A. Gurakuqi¹, Myfid Libohova dhe Gjorgji Çakua; më pas u shtua edhe Poga. Në mes të Ismail Qemalit e e meje filloj ky dialog:

Ism. Qem. Nuk më thua, memûr² je ti, apo andart³ ?

Unë. Memûr zoti Kryetar.

I.Qem. Kur një memuri i dërgojnë një myfetish t'a kontrollojë, memuri duhet t'a pranojë, apo jo ?

Unë. Si urdhëron, duhet t'a pranojë, po myfetishi që ardhi të më kontrollojë s'ish emëruar ligjërisht, prandaj nuk e pranova.

Ism. Qem. Psë, s'të mjaftoj zotris s'ate dekreti jem ?

Unë. Unë, si Kryetar Gjyqi mar urdhra vetëm nga ministri im dhe kujtonj se jam brenda ligjit për këtë.

¹ A.Gurakuqi = Alois apo Luigi Gurakuqi

² memûr = nëpunës shteti

³ andart = pjesmarrës në çetat e komitëve grekë, kryengritës

Ahere mer fjalën min. i Financave Çakua¹ e i thotë Ismail Qemalit se “Floqi ka të drejtë” Ashtu foli edhe Myfid beu. Edhë me qenë se s’fliste Poga, unë ju solla këtij, tuke i thënë se, si munt t’a pranonja myfetishin kur s’isha emëruar prej tij ? Po Poga nënëqeshte e s’fliste.

Ismail Qemali s’e zgjati më tepër edhe unë i salutava të gjithë e shkova në detyrën t’ime mjaft i kënaqur. I vetëtitulluari inspektor më s’ardhi të më bëhet havalë. Poga vjen atë ditë vetë në zyrën t’ime e më shtërngon dorën, tepër i kënaqur se s’ju binda urdhrit të Ismail Qemalit, tuke shtuar se edhe aji u ndohte ngushtë kur më urdhronte t’a pranonte inspektorin.

Më vonë me këtë inspektor u bëmë shumë mik dhe e futëm në qarkun e nacionalistëve, tuke e bërë edhe shok në llozhën t’onë të maçonierisë, ashtu si bëmë dhe Rauf Ficon, Pertef Pogonin, Sulo Bogdon e shumë të tjerë”.

Kristo Floqi, mbasi tregon një konflikt midis tij dhe një gjirokastriti fanatik mysliman, që punonte si Kadi i Vlorës, shkruan :

“Ky episod bëri të madhe ndërshtypje më fort në qarkun e hoxhallarëve e të softëve dhe veçanërisht në Qeveri. Ismail Qemali qysh ahere s’më shinte me sy të mirë. Më quante “asli” d.m.th. revolucionar nëpunës dhe pas 2 ditësh më dha urdhër të shkonj si kryetar i gjyqit në Elbasan në vent të Ibrahim Xhindit nga Kanina, që ishte Kryetar në Elbasan, po unë edhe këtij vendimi i kundërshtova, tuke i thënë Ismail Qemalit se nuk ka të drejtë aji si Kryetar i Qeverisë të më transferonjë, se kjo e drejtë i rezervohet vetëm ministrit të Drejtësisë. Po kur e bindnë edhe Ministrin Pogën të më transferonj, edhe ky për të satisfaktuar Ismail bejnë m’u lut më parë, pastaj më komunikoj edhe zyrtarisht transferimin, unë ju përgjegjja shkrimisht se as ministri i Drejtësisë s’ka të drejtë të transferonjë një funksionar pa dashjen e tija, përveç se po të deshim në të dy kryetarët, unë edhe Ibrahim Xhindi të këmbenim vendet, por se unë s’desha.

Kështu për të madhin maras të Ismail Qemalit unë mbeta në vendin t’em edhe qysh ahere munt të thom se s’pyesnja njeri, as dëgjonja urdhra, po bënja mbi kokë të vet, mirë po populli i Vlorës më adhuronte nga ana tjetër se gjeti një drejtësi të plottë ne mua, një paanësi të pashoqtë, se unë ju binja në kokë pa mëshirë bejlerëve, të cilët deshnin me ç’do mënyrë t’ju hanin hakun fukaranjve; shumë prej atyre kisha burgosur me gjithë kërcënimet që më bëjshin, vendimet i

¹ Ministri i Financave Gjorgji Çakua ishte jurist.

eksekutonja shumë herë vetë, pa u drashtë as prej njeriut, kaqe sa Komisioni ose Kontrolli internacional i të 6 delegatëve të fuqive të mbëdha, si dhe organizatorët hollandez, që ishin aso kohe në Vlorë, kënaqeshin fort nga drejtësia e paanësia ime dhe i shihnin me një mënyrë sympathetike vepërimet e mija juridike”.

Ftesët¹ (Mubashirët) e Shqipëriës

(Artikull i Kristo Floqit botuar në gazetën
“Perlindja e Shqipëniës”,
14/27 Dhetuer viti 1913)

Kam dashur shumë herë të bënj fjalë për ca nëpunës të Gjyqësiës, të cilët s’duket të kenë pasur gjer më sôt atë rëndësië që e lyp nevoja të kenë, edhe të cilët i kemi parë gjer tani me një sÿ të mefshtë e të vrazhët, po të cilët janë me të vërtet nga më të duhurit e më të nevojshmit në çështjen e përmarrimit të sendeve gjyqorë. Këta nëpunës të vegjël, që ne i kemi qojtur gjer sôt kështu, po puna e do që të jenë e t’ i kemi seriozë edhe me rëndësië, janë shërbëtorët e gjykatoriave, të njojtur shqip nënë titullin *Ftesës* ose *Grishesës*, *Thirrës* dhe gjith’ ashtu (turqisht *mubashirë*, greqisht *Klitires* dhe frangjisht *Huissiers*).

Sot që presim të shohim dhe ne një përparim e të ngjerojmë² pemët e fatbardhësiës si Shqiptarë të lirë, sôt ku me padurim s’ shohim ditën kur të organizohen plotësisht degët e qëna administore e gjyqore, do ish mëkat, në organizimin e rÿ gjyqor që pritët të trupëzohet, të mos merret në sy edhe fati i këtyre shërbëtorëve të gjorë e të mos u-mirësohet ndodhja³, kur se këta janë dor’ e djatht’ e Drejtësiës dhe pa të cilët as çap s’munt të bënjë përpara Gjyqësia.

Ftesi, i cili është një shërbëtor i gjallë e i pa-çmuar jo vetëm i Gjyqësiës (Gjykatoriave, Prokuroriave, Pyetësiave etj. etj.) po edhe përgjithërisht i gjithë fuqiës përmbarimorë (Pouvoir Executif), ftesi, i cili ka sôt në shtetet e qytetëruar aqe vleft’ e rëndësië, mjerisht në Turqië ka mbetur pas, është hedhur më njanë edhe është përdorur jo si njeri, po si *rop*, si *illot* i Spartiatëve. Nevej Shqiptarët, të cilët bëmë *divorse* me

¹ Ftesët = Ftuesit gjyqsor, nëpunësi i gjykatës që njofton palët për gjykimin e nëpunës ndihmtarë të tjerë të gjykatës, përmbarues i urdhrave të kryetarit të gjykatës, kançelar i gjykatës

² ngjeroj = gëzoj, shijoj

³ ndodhja = në këtë rast ka kuptimin “gjëndje ekonomike”

Turqiën e hoqmë dorë, si njerës që duam të rritemi e të rrojmë me qytetërië, duhet edhe këtë ndodhje të ftesëve t'a vemë re mirë e t'a marrim nër sÿ, duke dashur e dëshiruar t' i bëjmë ashtu sindëkur dhe Shtetet Europiane i kanë bërë, duke u dhënë vleftën e rëndësiën q'u meriton.

Në Turqi ftesi s' shihej me syn' e nëpunësit, po si një shërbëtor i ditës, si një shërbëtor i zakonshëm për të dërguar posht' e lart, jo vetëm për detyrat e qarkut të tij po edhe akoma për qefet e veçanta të Kryetarëve të gjykatorive, prokurorëve etj. etj. aq sa janë ndahur¹ kryetar e njerës të tjerë të Gjyqësiës në kohërat e para (siç i kam parë me sÿ) që i përdornin këta të mjerë për të mbajtur akoma ujë në shtëpiat e tyre, për ta mbajtur fëmijën e tyre e për të vepëruar gjëra e gjëra të tjera të pa emëruara. Edhe naturisht, këta të zinj, si të paditur më të shumë, edhe marrë më fort nga rrjesht' e popullit m'e dobëta, s'kuxonin të bënin edhe ndryshe, se, si mjer' ata po t' i prishej qefi Haqimit², Muavinit³ a tjetrit memur ! Shumë herë harrinin gjer më shkallën e lumturiës sa të merrnin edhe *peshqeshe* nga an' *amizeve*⁴ tyrej shuplakë, ose pëllëma kokës ! Edhe gjithë këto i vuante i ziu *mubashîr* për të mos humbur një rrogë të krimbur e të dobët prej 150 groshëve, a më mirë të 140 groshëve!

Për Turqiën harrinte mubashiri të kish shpatulla e këmbë të shëndosha të kish durim veshgjati e të qëndronte 100 çape lark sa të priste Kadin' e Xhezarëizë⁵ të shkonte që t' i bënte një *temenâ të gjatë* e t' i puthte etekun⁶, ose këmbën. S' ish nevojë të dinte të shkruante e këndonte, harrin sa kishte pas vetëm një myhÿr⁷ ! Kaqe vjet Turqia s' u kujtua as rrogën t' ja bënë më të madhe se 150 grosh, as ndodhjen fatkeqe t'ja përmirësojë! Sôt me 150 grosh në muaj një mubashîr as qiranë s' munt të paguaj, edhe me gjith' atë është i detyruar të rijë më këmbë që në mëngjes gjer mbrëmavet edhe të shuhet së punuari e së renduri posht' e lart! Këta janë mubashirët e Turqiës !

¹ ndahur = rri mbi krye dikujt që të bëjë një punë vazhdimisht

² hakim = gjykatës

³ muavin = asistent i gjykatsit, sekretari i tij

⁴ amiz = anëtar, mis

⁵ Kadi i xhezarëizë = gjykatës penalist

⁶ etek = fundi i xhybes turke

⁷ mûhûr = vulë

Po Shqipëtarët, si komp e gjak Arian, që s' kanë ndonjë lidhje me kombet simitike¹, duhet edhe këtu t' a tregojnë kalorësiën e tyre. Shqipëria, e cila për fat natyrisht u ndohte e shtrirë gjat' Adriatikut e fqinjë me Europën, duhet të marrë shëmbell prej saj, edhe në rrugën e re politike që thritet të vepëronjë lipset të tregohet që vërtet meriton një fat tjetër e jo si atë që pati sôt e 500 vjet nënë dhespotismin turk. Është pra nevojë, duke vënë re si sillen shtetet e tjera të qytetëruara për institutën e fteset ashtu të sillet dhe Shteti i jonë Shqipëtar e të pranojë një cilindo prej kanunët Europeanë sa për rregullimin e ktyrë.

Kemi dëgjuar që u formua a do të formohet së shpejti organizim i ri i gjyqësiës, pas të cilit rroga e ftesit do bëhet 80 franga në muaj. Këjo gjë na gëzon shumë dhe përhirojmë Qeveriën për këtë kaloresië (ligjore pa fjalë) që pat a do këtë mirësiën të tregojë për të gjorët ftesës. Po, le të shënohet edhe këjo, sikundër dëgjojmë, Qeveria Shqiptare e kërkon ftesin jo si atë që kish Turqia gjer më sôt po, shumë më të mirë, më të lartër e më të stërvitur. E do të dijë të shkruanj e të këndonjë gjuhën zyrtare shqip mjaft mirë edhe të mbaronjë detyrën e tij plottësisht. Edhe ka të drejtë.

Përpara se të bisedojmë mi këtë themë interesante e të themi ç'farë ftesë na duhen për në Shqipërië, s' është liksht të hedhim një sy më tutje për mi krijimin, njojtjen edhe nevojën e ftesit që në kohërat e para.

Cilësi' e ftesit ka pas qen' e njojtur që përpara Krishtit. Në kohën e Perikliut (400 e ca vjet para Kr.), Greqia kish harrirë zenithin e famës së saj shohim që në komunën Ateniene (*Dhimos Athineon*) dhe nëpër gjykatores e vendit cilësi' e embri i ftesit ishin të njojtura dhe detyrat e tyre ishin po thua se këto (më tepër a më pak) që janë dhe sôt. *Kasnecët (Qiriques)* dhe njerzit e Komunës (*Dhimosii*) ishin gjith' ata ftesët e sôtme në qytetin e Athinës dhe përdorëshin edhe për shumë sende të tjera që kishin nevojë zyrat e ndryshme ofiqale (**Heffter**, *Athenäische Gerichtsverf.*, faqe 32). Gjith'ashtu në Romë ftesët ishin të njohur nënë embrat *Apparitores*, *lictores*, *executores* dhe *praecones*. Në Francë quheshin tjetër herë *Sergents* me të cilin emër sôt quhen reshtarët (Çaushët) e ushtëriës, dhe sôt atje (në Francë) quhen *huissiers*

¹ komb semitik janë të gjithë popujt që flasin, ose kanë folur gjuhë të lidhura me degën linguistike semitike (Arabë, Hebrenj dhe Cananeo-Fenix). Ky term u propozua nga Eichhorn më 1787 që tregon një sërë kombesh që rrjedhin nga Sem, njëri nga bijt e patriarkut Noë (i barkës biblike). Ata vijnë nga Gadishulli Arabik (Marrë nga Wikipedia)

a *hostiarii* nga fjala latine *hostium* që do me thënë derë, sindëkur e shpjegonin dhe Romanët e që motshim, *Hostarii sunt qui aditum dant ad magistratus, qui arcent a subsellis litigantes importunos vel turbam in subsellia irruentem pacemque indicant auditorio*¹. Me një fjalë ndihmësit e Gjyqesëve dhe e avokatëve dhe veshgonjës e ruajtës e auditoriës (sallës bisedimeve).

Në Francë sôt ftesët janë dy llojesh : **Ftesët e dëgjontoriës** (*Huissiers audanciers*) dhe **Ftesët e zakonshëm** (*Huissiers ordinaires*); të parët detyrohen të mos largohen nga qendra e Gjykatoriës dhe të dytët munt të shërbejnë me ç’ farë do pune gjyqësie ; ketyre ndënjën e qëndrën ja u dikton Kryetari i gjykatoriës. Detyrat e të dy palëve organizimi i gjykatoriave i Francës i përmpshjtjell në këto pak radhë : *Les huissiers sont des officiers ministeriels, institués pour assigner les parties devant les cours et tribunaux, signifier et mettre à execution les jugement (etc. etc.) et pour faire en outrè, a la requête des parties interessées, toutes sommations, significations, ou dènoncès extrajudiciaires qu’ elles jugent nécessaires pour l’exercice ou la conversations de leurs droit.* Përveç këtyre ftesët në Francë përziejhen lirisht edhe në të tjera punë gjyqësie nga më të vlefshimet, si fjala vjen, kanë të drejtë të kompozatin *kërkesa, shkresa gjyqi, shkresa dhe kërkesa përterim* (du Cour d’ Appel), *siqvestra, protesta, kundrështore*, etj, etj., të cilat sôt në shumë shtete i bëjnë avokatët dhe notarët.

Në Italië, Rumanië, Spanjë, Belgjikë, Greqië dhe shumë shtete të tjerë fuqi’ e fteseve është shumë m’ e përmbledhur e më e kufizuar se e atyre të Francës. Në këto Shtete ftesët përdoren, sindëkur edhe më lart thamë, më dy mënyra, për dëgjontoriën, ku kanë detyrë të mbajnë një rrjegull për qetësiën e atyre që daviten², ose për dëgjontjësit e tjerë, për të thirrur emërat e përgjygjësve dhe për të vepëruar ç’ do tjetër gjë, për të cilën urdhërohen nga Kryetari i Gjykatories, edhe për të njoftuar (teblik), ç’ do shkresë gjyqore, civile, penale ose të avokatëve. Përveç këtyre, nëpër Shtetet e përmëndur më sipër, ftesët janë edhe përmaronjës, d.m.thënë bëjnë edhe ato detyra që sôt në Shqipërië, pas hetimit të kanuneve të Turqiës, bëjnë ixhra-memurit. Ftesët shumë herë janë ngarkuar edhe me disa detyra të tjera që sôt i shohin e i mbarojnë

¹ Ftuesit janë ata që u japin akses gjyqtarëve, të cilët mbajnë larg sediljeve ndërhyrës grindavecë ose turmën që nxiton në sedilje dhe sinjalizojnë paqe për auditorin. (përkthyer nga latinishtja me google)

² daviten = palë ndërgjygjëse, palë që janë pjesë në dava

Notarët, si fjala vjen, protestime, siqvestrime, përmarime ankani e të tjera etj.

Nevej sot në Shqipërië, është nevoja të ndjekim një prej institutet Europiane për ftesët, duke marë për më të mbaruar e të plottë institutën ftesorë të Austriës a Alemanjës¹, të Italiës a të Francës. Duhet përkujdesur mirë për të krijuar e formuar një *trup ftesor* me ftesës të ditur e të çprovuar, të ndershim e vepërimtarë, t' i ngarkojmë me ato detyra që i kanë ngarkuar edhe Shtetet që muarm për shëmbëll edhe t'u lartësojmë vleftën e ndodhjen, të mos t' i përdorim në mënyrën që i përdori gjer më sôt Turqia, po t' i quajm nëpunës të fuqiës kryëse (*pouvoir executif*) nga më të nevojshimit e të vlefshimit, siç i do edhe nevoja. Ashtu edhe Përmaronjës (ixhra-memurë) nuk do jetë nevoja të kemi edhe Notarët do t' i çlehtësojmë nga shumë punë të tepërta duke u ngarkuar të tjera punë më të dobishme e për të xgjeruar qarket e veprimeve të Gjyqësiës. Avokatët do kenë një lehtësië tjetër të veçantë, duke i përdorur për njoftimet e kërkesave, shkresave, davave etj. etj. që nga njeri avokat te tjetri, që nga njëri klient te tjetri, që andej në gjykatoriat edhe që nga gjykatori prapë në këta. Me këtë mënyrë edhe kështu duke u stërvitur edhe pa kupëtuar, dal nga dalë ftesët mësohen e kupëtojnë pe nomet dhe vepërimet e tyre, bëjnë detyrat e tyre më të plotta e të pa-meta dhe pas këtyre mësohen dhe qytetarët e tjerë të çfarës do mjeshtërië si e si t' a njohin fuqiën e nomit e t' a nderojnë më mirë. U bë fjalë në Ministorië të Drejtësiës për të kompozuar një nom i tillë i ri për ftesët që ka nevojë sôt Shqipëria. U muar edhe masat e duhura për këtë çështje dhe s' është lark koha, si kujtonj, që do shohim edhe ne në Shqipërië një institutë ftesore, një *kanun për ftesët*, thjesht edhe krejt Europeân.

U bëftë !

Vlorë 13/26 Nëntuar 1913

Kr. Floqi

¹ Alemánia = Gjermania

MADHËRISË SË TIJ
WILHELM DE WIED-IT
MBRETIT TE SHQIPNIES

Salve Caesar !

(Botuar në të përdyjavëshmen “Xgjimi” Nr. 5,
Shkurt 1914 f.237-238)

Mir se na vjen o Yll’ i Perëndisë
O shpresa jonë e Kombit e Atdheut
Shkel o Madhëri, në dhé të Shqipërisë
Në dhé të Skënderbeut.

I lumtur qofsh për jetë, Mbret’ i jonë
E lumtur këmba që shkel në Shqipëri,
Urimet t’ ona të qofshin gjithë monë
O Mbret, o Madhëri !

Kunor e artë, mbretënore e Qëmotit
Le të çkëlqenjë e zjartë si shkëndi,
Mi fron e Burrit¹, të Lekës² e Kastriotit
Hipë, çkëlqe dhe Ti !

Vërshon kudo gëzimi i pa-pritur
Për ty o Mbret i Kombit Shqipëtar,
Dëshirat t’ ona reth Teje jan’ avitur
Reth Teje Shpëtimtar.

Kapi me vrap këto frenat’ e këti Shteti
Rroki si burrë me shpres’ e me guxim
Se Shqipënia kështu sindëkur mbeti
Nga Ju po pret shpëtim.

Mblidhi gjith tok Shqipëtarët e përhapur
T’ aratisur lind Djelli e perëndon
Bashkoi tok, tregohu At’ i dashur
Ashtu si meriton.

¹ Burri = Pirro i Madh i Epirit

² Leka = Leka i Madh i Maqedonisë që sipas Kristo Floqit ishte me origjinë shqiptare dhe nëna e tij ishte nga Berati

Fati të pret i bardh' i Shqipënisë
Në këtë vënd që Ti vjen të mbretërosh
Dhe zemërat t' ona i luten Perëndisë
Sa malet të na rrosh.

Endrat, o Mbret, qëllimet e Atdheut
Ne Ty po mvaren se Kombi nga Ty po pret,
Kujtoj se fati për ne të xgjodh te kreu
Për Shqipërinë Mbret.

Prindët e Tu, kalorës të dëgjuar
Botën e tërë çuditë me trimni,
Famë të naltë ng' ata të pa haruar
Ka sot një Gjermani.

Shëmbëll dhe Ti, o Mbret' i Shqipënisë
Kalorësinë të Prindve mos haro,
Se pas të vinë dragonjt' e Ilyrisë
Përpara hiq, guxo.

Flamur' i kuq, flamur' i Arbënisë
Ngrehe përpjetë dhe bashkë vepëro
Këtë symbol të madh të trimërisë
Nga duart mos e lësho.

Është flamuri ynë i bekuar
Kujtim i prindve që pas kaqë vjet
Ty po t' a japim t' a mbash të lavdëruar
Dhe t' a shtëngonç o Mbret.

Kudo gëzim ! Të presim si Mesinë
Edhe nga varret më vjen se tingëllon,
Një zë i madh, që malet sokollinë
Buçet edhe gjëmon.

O, o! Qëndro ! Të vdekurit u ngrinë
Prindrit, dëshmorët pa shih sa derdhin lott,
E shkuntë dhenë, u ngjall' u përsërinë
Për ty gëzohen sot !

Pa dal pa dal se tjetër zë së thelli
Po vjen nga Leshi¹, si breshër, si rrufe
Një hie e Shënjtë, më duket zbret prej Qjelli
Një porosi të le.

E njeh o Mbret ? Pa shih se sa i flaktë
Me sa gulçime dhe shkumbë po vazhdon
O ! është zëri i Skënderbeut i zjartë
O Mbret, a dëgjon ?

“Wied, mir se vjen, kunora më të kjoftë !
“Dhen’ e gjigandet që vjen me sunu²
“T’ a kam besue dhe froni Yt rrënoftë
Shif mos m’ e turpënu.

“Sot masi është copa copa Shqypnia
“Se kshu ish thanun nga fati jon’ i shkret
“Por pasha Zotin, ktu njihet trimnia
Se kush â m’ u than Mbret.

“Tash t’ ap uratën, dhe mbretno i lumtun
“Porosit’ e më mëdhaja, kurrë mos m’ i harro,
“Njalle Shqypniën që ka met e hupun
Kujto dhe prap kujto !

Këto të flet Âta i kombit t’ onë³
Peshohi mirë si Mbret për Shqipëni
Janë brilande, e kiji si koronë
O Mbret o Madhëni !

Mirse na vjen të thresim dhe një herë
Dhe brez pas brezi fat bardhe mbretërofsh
Të lumtë këmba që shkel Atdhen’ e vlerë
Për jetë rrnofsh e kjofsh⁴ ! !

¹ Leshi = qyteti i Lezhës

² sunu = sundu

³ Âta i kombit t’ onë = Gjergj Kastrioti – Skënderbeu

⁴ Hymne Mbretnore për Princin De Wied shkruan edhe Asdreni, A.Z. Çajupi dhe Loni Ligori, botuar në gazetën “Xgjimi” 1914.

Shka don me thënë Autonomi.

(Artikull i Kristo Floqit botuar në të përmuajshmen “AGIMI”
Nr. 2 Qershtor 1920, Nr. 3 Korrik 1920, Nr. 4 Gusht 1920)

Na Shqypetarët, qi jetuem për disa shekuj rresht nën xgjedhje të hueja, prej një antagonizmi ndërmjet dy pushteteve rivale të Austrisë e të Italisë, patëm fatin, të mbërrim në vitin 1913 të njëfemi si një *kom i veçantë* nën një Shtet autonom. Qysh atbotë nuk ka shkue ditë që mos të bëhet fjalë për këtë autonomi mbërrandë e jashtë Shqypnisë, një send që ç’do s’ Shqypetari e shef si at më të shëjten pasunin e tij, e ç’do zëmër e ndien si at më të madhnueshmin dishirin e saj. Por ç’ ka është *autonomia* ?

Ketë çështje kemi me e hetue sot në pikpamje ndërkombtare, në pikpamje politike e ligjore. Kujtoj se është koha për me i a dijtë mirë fillit gjithsecili Shqypetar kuptimin e vëftjes e fjalës *autonomi* për me rregullue kso dore veprimet e tij ashtu si e lypë puna.

Ç’ kanë dashtë me thënë Austro-Ungëria me Italin me kto edhe fuqit e tjera të mëdha me fjalët *autonomi e Shqypnisë*? Kanë dashtë me thënë, me vërtetue e me sigurue se, kanë njëftë një *Shtet Shqypetar* të pavarun prej tjetër kuj, shtet të lir e të vetësunduem; shtet me të drejtat e veta të pa-cenueme, shtet i cili s’ ka nevojë të pvesë tjetër kënd për sundimin e vet.

Me fjalë të tjera, si mbas së drejtës internacionale, të gjashtë fuqit e mëdha në Konferencën e Londës kanë gëjkue e ligjorue, kanë krijuë një fytyrë morale të re, një gjymtyrë tjetër të shoqnis së përgjithëshme ndërkombtare, tue kënd se gjithsecili shtet autonom, qoftë i madh a i vogël, republikë, federatë, principat a dukat, njehet si një person i veçantë, si një mis prej misave të shumë qi përbajnë Shoqnin e madhe ndërkombtare, që është shumica e Shteteve të qytetnueme e të organizueme, të cilat kanë nevojë të jetojnë në marrë-dhënie të mira e miqsore me njëni-tjetrin, tue pasë një barasim (égalité) e tue nderue shoqi-shoqin.

Kur thomi “Shtet Shqypetar”, kemi ndër mend një *organizim politik*, të përbëmun prej një shume Shqypetarësh qi banojnë për gjith herë në një vend, të sunduem prej një qeverije të posaçme, e cila ka pushtet e të drejtë të përdorjë të gjitha mjetet e nevojshme për rregullin e qetsin e vendit e për mbrojtjen e të drejtave të popullit të saj, të zojën për me marrë për sypr ç’do përgjegjësi të veprave të veta në relacionet qi ka me qeverit e Shteteve tjera. Një tjetër auctor i madh që

ka folë mbi të drejtën ndërkomtare, i permenduni Italian Fiore i jep ket caktim Shtetit : *Shtet quhet gjithsecili popull autonom, qi banon gjithmonë në një vend me një Qeveri të veçantë, e cila ka të drejtë t'orvatit marrëdhanye me qeverit e Shteteve tjera në një barasim të plotë.*

Për me u quejtë Shteti Shqyphtar si një ânëtar i shoqnis së madhe ndërkombtare, të përbâme prej gjitha shteteve tjera t' organizueme, ishte nevoja të shlirohej prej ç' do Shteti tjetër e të mos njihte për zot e patron kërkendin përveç se vedin, njashtu si ç' do person i lirë âsht i zoti i veprave të veta. Kjo e drejtë, pra, i u dha Shtetit Shqyphtar vetëm me çpalljen e *Autonomis*. Nji Shtet qi e bjerr autonomin e vet, nuk âsht i zoti i veprave të veta, as ka të drejtë të quhet mis i shoqnis së përgjithshme ndërkomtare, sa do qi mundet edhe ky me pasë një qeveri të posaçme.

Shpesh herë mundet me ndollë qi një Shtet, tue mos kënë i zoti me u sundue në vedi, ka pranue një mprojë (protection) të njëj Shteti tjetër mâ të fortë, i cilli si faqe Shtetit të protektuëm, ashtu edhe përpara Shteteve të tjera, të cilat i kanë dhënë ket të drejtë Shtetit protektues, ka marrë për syprri barrën e detyrohet t' i dalë zot Shtetit të pafuqishëm të protektuëm. Në qoftë se Shteti i vûm nen protektorat, ka ruejtë të drejtën me ardhë në marrveshtje drejtas me Shtetet tjera e me veprue si të dojë mbrënda e jashta Shteti, kjo don me thënë se kà prap se prap autonomin e plotë, e se Shteti protektues vetëm ka marrë përsypri një barrë të rëndë per me e mprojtë Shtetin e pa-fuqishëm kundra ç' do rreziku, se tjetër gjâ s' ka fitue. Shteti i mprojtun kso-dore prap quhet mis i Shoqnis së madhe ndërkomtare. Por në qoftë se lidhnija e Shtetit të pa-fuqishëm âsht një *proteksjon pa kushte* (protection pleine, ou mandat controleur), atëhere Shteti i mprojtun âsht *nen vasijet* (tutelle) të protektorit e nuk ka të drejtë me veprue drejt për së drejti me Shtetet e tjera pa lëjen e protektorit të vet, i cili në qoftë se ka edhe kontrollin mbi punët e mbrëndshme të Shtetit, atëherë i mjeri ai Shtet, sepse protektori i tij s' ka me e lânë kurr të qet në shvillimin e tij politik e ndoshta edhe moral, pse ka me futë hûnden ku të mundet e si të mundet! Kshtu Shteti i protektuëm s' mundet me u qujtë mis i Shoqnis ndërkomtare, sepse gjith marrëveshtjet e marrëdhânjet e Shteteve tjera me ket kanë me u bâmun me ânë e ndërmjetsi të Shtetit protektues. Nji e tillë lidhni, mjerisht, ishte bâmun ndërmjet të dy patriotve t' onë e mis e përfaqësuesat të Qeveris Shqyptare të Durrsit, Mufit Libohovës e Feizi Alizotit e

t'Italis¹. Autonomia e Shtetit Shqypar në ket rasë nuk kishte me kë në përveç një utopi, një fantazëm, një ândërr, një formë tragjelafige e shkrueme në një copë letre të bardhë ! Shif shka don me thënë autonomi për një Shtet!

Një shtet që fitoi një herë të drejtën e autonomis, thotë Vatteli (një jurist i përmendun Belgas) nuk mundet me e bjerrë kurrësi përveç në u mujtë prej ndonjij Shteti tjetër, tue u detyrue t' a bjerrë ket të drejtë. Ky Shtet, edhe në qoftë se shtërngohet prej do Shteteve tjera për me njoftë një proteksjon, një mandat, ase një kontroll të njëj Shteti tjetër, për pa e dashtë vetë, internacionalisht kanë detyrë Shtetet e tjera që s' kanë marrë pjesë në ket ndërlikim të dobët e mashtrues, t' i dalin zot Shtetit të pa-fuqishëm, në qoftë se ky s' ka fuqi të mjaftë me i bâ ball rrezikut. Në ket mendim janë gjithë shkrimtarët ndërkomtar e kshtu e kanë pranue edhe Shtetet mâ të mdha të qytetnueme. Pse nuk veprojnë, a se nuk duen të veprojnë kso dore, këjo âsht një punë tjetër. Atëherë ai popull, si kom, si Shtet që e shef vedin në një ngushticë kso-mënyrë, duhet t' a dajë njënen dysh: a do të ulë kryet e do t' i shtrohet vullndetit mâ të fortë, ose do sprovovë fuqin e energin e vet deri në pikën e mbrame, për mos me i lânë vedit një qollë nder faqet e historis komtare. E para karakterizon një popull të dobët e të shmoralizuem, e dyta një kom fisnik e krenar², të zotin me e sjellë dëjisht êmnin e vet nâcjonal.

Një Shtet që përfiton një autonomi, nuk mjafton vetëm t'organizohet e të rregullohet mbrendazi; âsht nevoja të njëjet edhe jashtazi si mis i Shoqnis ndërkomtare e kshtu fillojnë marrëdhânje e veprimet e përjashtme. Ky njoftim bâhet me anë t' ambasatorvet ose bajlozavet, të cilët janë përfaqësues të sunduesit mâ të madh të Shtetit (Mbretit ose Kryetarit të Republikës etj.), kur se konsujt janë mkamsat e Qeveris së vendit në Shtetet që dërgohen. Në qoftë se edhe shtetet tjera e njofin ket Shtet të ri, atbotë kanë me çue edhe ata ambasatora e konsuj. Shteti Shqypar, pra, tue e pasë fitue një herë autonomin e vet shi me Konferencën Londonjane, bashkë me formimin e Qeveris e organizimin e përmbrendëshëm, duhet të njoftojë storsjen e tij edhe në Shtete tjera, ose në qoftë se s' ka njërëz kompetenta, mundet me i a u ngarkue ket barrë Shteteve tjera miknesha ose neutral. Prap po themi, âsht një send tjetër në qoftë se Shtetet tjera nuk njofin një të tillë krijim të Shtetit

¹ këtë marveshje e përshkruan edhe Mihal Grameno tek libri i tij "Kryengritja Shqiptare" paragrafi fundit i faqes 170 dhe f. 171, (shih tek katalogu digjital i bibliotekes kombtare tek rubrika "Libra" autori Grameno Mihal)

² Siç po tregohet sot populli Ukrainas

Shqypetar e nuk pranojnë këso dërgatash, por se Qeverija Shqyptare, tue u bazue mbi faktin e autonomis së vet të vjetit 1913, një send të njoftun internacjonalisht, ka të drejtë edhe detyrë të bājë detyrën e vet, të cilën s' e ka bâmun deri sot.

Autonomija thonë shkrimtarët e përmendun, *është më e madhja e drejtë e njëj Shteti*, të cilën në qoftë se s' e ka, nuk quhet Shtet edhe në qoftë se e ka të kufizuese, ka një lëngatë të madhe prej së cilës është nevoja me u shëndoshë. Duhet të bājë operation, o m' u shëndoshë o me dekë.

Autonomija çfaqet si në marrë-dhânjet e veprimet e përmvendshme, ashtu edhe në të përjashtmet. Në rasën e parë Shteti thohet autonom atëherë kur nenshtetasit e tij e kanë vullndet e organizojnë Shtetin lirisht pa të përzjimit e një Shtetit tjetër të huej, vën për fije regjimin e tij edhe veprojnë simbas dishirit e qellimit të tyne. Në rasën e dytë e ka autonomin atbotë kur të jet i njoftun prej Shteteve tjera, të veprojnë lirisht e drejt për drejt në marr-dhânjet e tij me ata e të mos i përzihet as një Shtet ndër punët e veta.

Autonomija e vërtetë ase pa-varsija e njëj Shteti është shpirti i tij, është lirija e plotë e veprimeve të tija.

Gjallnija e saj duket në kto tri pika:

Të jet e zoja të xgjedhë lirisht llojin e qeverimit ose regjimin e saj e t'a ndryshojë kurdoherë qi të dojë.

Të përdorjë pa kufi të drejtat e përmvendshme të veta ose fuqit shtetnore, të cilat janë: *Fuqija ligjë-dhânse, Fuqija gjykuese e Fuqija ekzekutuese*.

Të ndalonjë ç' do të përzieme të Shteteve të hueja në punët e saja, në administratë, gjyqsi, polici, financë etj. Si edhe ç' do shkelje të huej në gjânsin toksore të saj.

Në një autonomi të plotë gjithsecili Shtet ka të drejtë me rregullue ligjët e veta si t' i pëlqehet e si t' i interesojë, ***edhe nuk mundet kurr një Shtet tjetër të përzihet e të lypë ndrrimin e ligjeve të mbëndshme, për shkak qi kto prishin, ase i u bijnë ndesh interesave të tija***, ase dâmtohen prej ktyne do banorë të Shtetit, të cilët janë nënshtetas të Shtetit të huej, as qi mund t' ankohet për ket gjâ. Kuj prej të huejve nuk i pëlqehen ligjet e vendit, le të dalin jashtë, thonë gjithë auktorët e së drejtës ndërkomtare: Shteti është i zoti i vedit e mundet të punojë si të dojë.

Janë do çashtje qi Shteti ka detyrë t' i marrë para sÿsh, sepse këto janë njoftë ndërkomtarisht të respektueme prej ç' do Shteti. Të tilla çashtje janë këshillet e Shteteve më të përparueme per me ndrrue

systemin e ligjve (legjislaturë) si mbas rregullave të qytetnimit e të përparimit të popujve, një send të cilin shteti mund t' a lënë mbas dore e sidokudo, në qoftë se s' ka arsye të plotë në veprim ligjët e vjetra. Për shembull: një Shtet e ka zakon të vjetër për me shitë robë, djem ose varza me pare ; kjo është kundra qytetnimit, pra, në qoftë se me gjithë kshillet arsimore të Shteteve tjera, ky Shtet nuk hjekë dorë prej këtij zakonisht të keq kanë të drejtë internationalisht të përzihen Shtetet e tjera e t' a sjellin në rregull me gjithë që është autonom. Gjithashtu janë do çështje tjera që në pikpamjen komtare janë njoftë si të përbashkta për lehtsin e udobin e popujve, si b.f. çështja e postave e e telegrafave, për të cillën janë lidhe me njëni-tjetrin të gjithë Shtetet, e kanë pranue një sherbim t' unjishëm (service du transit). Një tjetër çështje e këtillë është edhe çështja e hekuroreve (Chemins-de-fer) ndërkomtare. Në këto pikpamje të gjitha Shtetet njehen si me e pasë tokën të përbashkët. Të këtilla janë edhe disa çështje të tjera, po jo të përbotëshme, në të cilat në dashtë merr pjesë Shteti autonom, në dashtë jo, si b.f. çështja e masave, e peshimeve, çështja e pares, e peshktaris, e industris, e tregtisë e arteve etj. etj., por se në çështjet e para të përmenduna nuk mundet mos me marrë pjesë Shteti autonom, se atbotë kanë të drejtë ndërkomtarisht të përzihen edhe Shtetet tjera, mbassi kto lehtsi janë njoftë përgjithsisht ndërkomtare për dobi të popujvet.

Mundet një Shtet autonom me i dhënë lëjen një Shteti tjetër për me ngrehë ndërtesa industriale ose banesa tregtare, me goditë një hekurorë për mes të Shtetit, ose me pranue të tjera shoqni anonyme të hueja, po t' a shofin me nevojë, por se masat administrative e vërejtjet policjare, veprimet gjyqore edhe mënyrat e tjera rregulluese ka me i ruejtë për vedi, kështu që të mos përkitet as pak autonomia e tansija e tij. Gjithashtu mundet me lënë një ushtri të huej me kalue nëpër tokë të tijm ose t' i lëshojë për disa kohë një limë të veten a t' i japë lëjen me ngrehë një fortesë ose të ket një bazë navale në vend të tij, por se gjithë kta koncesjone nuk i jepen sidokudo Shtetit të huej për veç se me anë të ligjeve, d.m.thënë me vullnet të plotë të përfaqësuesave të popullit, të Parlamentit, edhe me kushte shumë të përmbajtur, që të mos preket kund autonomia e Shtetit.

Në dashtë Shteti, ose përfaqësuesat e tij (Parlamenti ose edhe vetë Qeverija si fuqi ekzekutuese) me hjekë dorë prej autonomisë së vet e me hë nën mprojen, a më mirë me thënë nën xgjedhen e njëj Shteti tjetër a mundet? Kjo është një poshtërsi e pashoqe, një traktat e pashembulltë, një ironi e keqe ! Gjithë dijetarët e mdhajnë, filosofët e

moralistët e Shekullit, Juristët e auktorët ndërkomtarë kanë pranue një gojë, që kjo është një send i pa-mundun !

Njashtu si nuk mundet një qytetas tue kë në i lirë me e shtë vedin në robni, njashtu edhe një Shtet, tue kë në autonom, nuk ka të drejtën as nuk mundet me hë nën xgjedhë të njëj Shteti tjetër. Mjerisht sa e sa Shqyphtarë për faqen e zezë, kanë dashtë me e shtë nën robni të ngratën Shqypni, tue i shitë për një çini thjerrza interesat më të shëjta të Komit¹!

Autonomija, si një punë e shëjtë duhet të ruhet fort jo vetëm prej Qeveris, por edhe prej popullit e të mprohet me ç'do flë e therori kundra ç'do kuximtari, që kishte me pasë kuximin me kalue kufijt e tij, e me shkelë kso-dore Autonominë. Kjo detyrë i takon drejt për drejt Qeveris, por edhe populli nuk mundet me ndejë apathik. Mjerisht tokën t'onë të shëjtë arbnore po e shofim gjith kahë të msyme prej të huejve, të cilët, tue pa stoikizmin t'onë të çuditshëm, hijnë e dalin lirisht si në shtëpi të tyne, s' pyesin kërkend, edhe më e keqja e të gjithave, punojnë gati sheshas, tue orvatë gjith secili propagandat e veta rrenimqare për tokën e Shqypnis e tue shpërnda poshtë e përpjetë argjend e flori, me gjith që edhe ata vetë nuk janë më të mirë se na në pikpamjen ekonomike të përmbrëndshme! Atëherë ku është autonomija shqyptare? Pse Qeverija e jonë e nderlikueme, me trazime të përmbrëndshëm, nuk mundet me i u bënë ballë gjithë poterave, a duhet na nenshtetasit t'ia lënë vetëm me na krye punët gjith ajo? Qeverija ka nevojë për njerës; lypë duart t'ona për ndihmën e saj; lypë fuqit t'ona morale e lëndore për me qëndrue dëjshist e me i u bënë ballë rreziqeve, e kshtu me na dalë zot edhe ne; por na a kemi bëmë një gjë me rëndsi për ket Qeveri? A i a kemi kja hallin seriozisht ? A i a kena ngjitet dorën ? Po t' ish çashtje për ndonji Kishë a Xhami, ndonji medreze a ndonji send tjetër, sa shpejt që i xgjidhim qeset e sa bujarë bëmë por kur vjen rasa për një hua të pakët e të vobektë për Qeverin, sa të mpjitet që rrijmë edhe sa i shtërngojmë bursat!

¹ Kjo ndodhi me Qeverinë Shqiptare që erdhi në fuqi më 29 Nëntor 1944 që hoqi dorë nga autonomia e Shqipërisë dhe hyri nën mbrojtjen (zgjedhën) e Jugosllavisë fillimisht, të Bashkimit Sovjetik më pas, etj. Por edhe sot situata politike në Shqipëri len për të dëshiruar. Këtu nuk po shënoj arsyt sepse kjo situatë nuk është qëllimi i botimit të këtij libri, por ato arsye i pasqyrojnë thajse çdo ditë shtypi i shkruar dhe ai pamor Shqiptar.

A kështu përkrahet autonomia ? Kështu kemi uzdajë se *inshallah* po bâhemi Shtet? A kemi pak gjak ndër faqe ? Ty po të thom, djelmni Shqypitare, ty shpresë e kombit, kështu ke me ndëjë për gjithmonë ?

(Fund)

Kr. Floqi

Shkâ është Qeverija ?

(botuar në revistën “AGIMI” Nr, 1. Maj 1920, f. 8)

Politikisht me ket ëmën thirret mbarshtrimi i përgjithshëm i njëj Shteti me të gjitha ligjet, qi do t’ u sugurojnë qytetasve të drejtat e tyre e qi do të lypin prej sish të kryemit e detyrës ligjore. Formët e qeverisë ndryshojnë mbas kohës e mbas shkallëve të ndryshme të qytetnimit; por formët më të parat janë këto : qeveri *republikane*, *monarhike* e *dhespotike*. Qeverija republikane është ajo, në të cilën populli vetë ka fuqin në dorë; monarhitë është atëherë, kur sundon njëni, por me ligje të caktueme; dhespotike është atëhere kur gjith seicili send drejtohet mbas mëndes së njënit pa pasë kurrnji rregull.

Erythrolithos¹

Shënim: Që nga 29 Nëndori 1912 e deri më sot që po botohet ky libër, qeveritë shqiptare, në shumicën e rasteve kanë qenë qeveri despotike, varianti “klikë”. Despoti kishte në vartësi të tij “klikanët patronë”, siç i quante K. Floqi. Në vitin 1923 Kristo Floqi boton “Qerthulli Politik”, një operetë komike. Në Aktin e IV të kësaj vepre me nëntitull “Klika”, ai, tek personazhi i Alushit, etj. e përkufizon kështu klikën:

Alushi : Nuk shihni dit për dit se ç’roll lozin këtu propagandat e huaja? Të huajt, pa pasur shokë Shqipëtarë, munt të vepërojnë në Shqipëri ? Kurrë ! Nuk shihni, pastaj ç’bëhet në administratën t’ onë, po thuaj se në të gjitha degat ? Një njeri që s’ di të qitë shtë, ndjekës gjer dje i nacionalistëve shqipëtarë, xhon-turk, gjakpirës, pse ka mikun

¹ Erythrolithos = është një pseudonim i Kristo Floqit (sipas Bibliotekës Kombëtare Tiranë)

e vet në Qeveri, akraban' e tij në Parlament a kû të thuash, zë shkallën me të naltë të Shtetit, merr nëpunësinë më të mirë në Qeveri ! Nuk shëkoni se, ata që s' kanë lënë gjë pa bërë, ata sabikallinj të gjithënjë preferohen në memurijet, kur se ata të mentshmët, të urtët, të ndershmët vijnë rotull e s' gjejnë as një punë ? Sot për të marrë një nëpunësi duhet të përdorësh ç' do mjet të ligjshme e të paligjësht, të jesh mësallë me dy palë faqe, t'ju bësh një mijë komplimenta të mbëdhenjve, t'ju shkundësh pluhurin t'ju ngresh bastunin kur ju bije në dhé, t'ju ndimosh kur veshin pallton ose mbathin gallosht¹, a llastikat, e t'ju fshish nga ndo një herë edhe këpucët, me një fjalë duhet të mos kesh karakter e prestizh burri, e më fort, mos harroni, duhet të jesh **robi i klikës**; a dijni ç' do me thënë **klikë** ?

Të gjithë : Jo, pa n' a thuaj,

Alushi : Klikë do me thënë njerës të zott a të pa zotët, thuaj si të duash, që për interesa personale janë lidhur kokë më kokë, përkrahin njëri-jatrin, shtypin çiltazi. osë tërthorazi ç' do kundrështarin e tyre përdorjnë gjithë farë mjetesh si e si t' i harrijnë qellimit të tyre e janë gati të bëjnë flii e theror edhe ato interesat vitale të Shtetit, harrin vetëm të mbushin dëshirat e tyre.

Petrushi : Po si bëhet kështu ?

Alushi : Ja, se si. Me që kanë fuqinë në dorë përpiqen të venë në punë ca njerës të dobët që s'kanë as pak ndjenja jo vetëm kombëtare, po as njerëzore. I shtijën në punë që t' i përdorjnë si vegla të verbra të interesave të tyre, i lenë të bëjnë ç' do paudhësi e të keqe, harrin të kënaqen miqt' e tyre e t' ju shtohen duvaxhinjtë²; edhe kur ankon populli kundra ca memurëve të këtillë, klikanët patronë jo vetëm ja u mbulojnë të gjitha poshtërsit' e tyre, po edhe i mburrin për para Qeverisë për hyneret³ e bukura që vepërojnë, tyke e qitur popullin pa të drejtë. Kësaj i thonë klikë ! E muart vesh ?

Të tjerët : Si urdhron !

Alushi : Klikën e gjen ku do që t'a kërkosh, në daç në Qeveri, në daç në Parlament, në daç në degat e ndryshme të Administratës⁴. Në qoftë se s' del një Qeveri kombëtare t' i çrënjosë klikat, frikë kam se mos n' a prishet Shqipëria. Edhe populli ka s'edhe lé t' i diktonjë që

¹ galloshe = Këpucë prej gome pa lidhëse, që mbathen përmbi këpucët e zakonshme, për të mbrojtur këmbët dhe këpucët nga lagështira. Të njëjtin kuptim ka edhe fjala "llastikat"

² duvaxhi = një njeri që i lutet dikujt për të kryer një punë në favor të vet

³ hünere = mashtrim, mbrapsht, shtirem si i shkathët

⁴ unë do shtoja që pas vitit 1944 edhe në shtypin e shkruar dhe atë pamor

t' i njohë edhe Qeverija edhe ç' do njeri tjetër. Tani po ju pyes, a janë patriotë kllikanët?

Petrushi : Aspak!

MARSHI I AHMET ZOGUT

I.

Si shkëndij që leshohet prej Diellit,
Edhé tym edhe mjergull shpërndan,
Si rrufe që shkëputet prej qiellit,
E shkatron edhe djek e përlan
Si një engjëll i naltë prej Zotit,
Si një hyll që zbret befas mbi dhé,
Ashtu zbriti n' Arbnin e Kastriotit,
Ashtu leu Ahmet Zogu për né.

Rroftë Ahmet Zogu rroftë,
Shpëtimtari i Atdheut,
Bres pas brezi u kujtoftë,
Nip stër-nip i Skënderbeut.

II

Me vullnetin e madh të pa prerë,
Me kuxim, me durim, me urti,
Me një zemër bujare e të gjërë
E me flagë në dor' e në gjâ,
Me një etje të nxet' e me shpresë,
Me kurajo të fort' e burrni
Ahmet Zogu vendosi të vdesë
Për FLAMUR, për ATDHE, për SHQIPNI.

Rroftë etj.

III.

Si kreshnik luftëtar majë kalit,
Si dragûa, panthêr a luân,
Si petrit' a sokoli i malit,
Si rrebesh, si stuhi, si tufân,

Ashtu breth me fuqin' e krahnorit,
Ashtu shtyp ç' do armik e s'e lë,
Ashtu shkel ç' do trathiti të trathtorit,
Ashtu leu Zogu i Parë për né.
Rroftë etj.

IV.

Udhëheqës i Kombit të ngratë,
Që s' peshon as betej, as rrezik,
Ti q' ju ndodhe Atdheut si një shpatë,
Q' u krastit nën' atë ç' do armik,
Ti me vepra fisnike, të gjalla.
E nderove Shqypnin një-ment,
Me virtuta e ndjenja të rralla
I a kushtove asaj të rit t' ënt

Rroftë etj

V.

Shpëtimtar, ty të qofshim falë,
Ç' do shqyphtar për ty Hyjin e lut,
Se në kaqë furtuna e valë
Syri yt as u tremp, as u tut !
Ti që sot e shpëtove Shqypninë
Bres-pas brezit kujtim je për né,
Merr kurorën e lul' e dafinë
Si i dyti vërtet' Skënderbe !

Rroftë etj.

KRISTO FLOQI

**ÇPALLJA E REGJIMIT REPUBLIKAN
ENTUSIAZMI I ASAMBLISTEVE E I POPULLIT**

101 topa salutojnë Republikën e rë

**KRYEQYTETI STOLISËT ME FLAMURË E ME DRITA
KREMTIMI VAZHDON 3 DITT**

Rroftë REPUBLIKA !!!

R E P U B L I K A !!!

(Artikull editorial i Kristo Floqit, botuar në
gazetën “Indipendenca Shqiptare” Nr. 3 dt. 25
Kallnuer 1925, d.m.th. 4 ditë pas çpalljes
së Republikës së parë të Shtetit Shqiptar)

Dha Zoti e u çpall **Republika** në Shqipni.

Asamblistët t’ onë me këtë vendim kryen atë më të naltën e më të madhënuëshmen vepër. I dhanë Shtetit formën e *regjimit republikan*, formë që i përshtatet karakterit, zakonit e jetës shqiptare. Në një kohë që Shtetet e përbotëshme shkundin petkun e vjetër, tyke u demokratizuar njëri pas tjetrit, kërkimi i një monarhije nga an’ e përfaqësuesve të popullit shqiptar do të ishte çok një *anahronizmë*.

Populli duhet t’ a ketë vetë fuqinë në dorë, se edhe monarhët e sovranët e ç’do kategorie prej popullit e marrin fuqinë, e jo prej Perëndije, si kur se titulloheshin tjetër herë e titullohen akoma edhe sod disa sunduës të naltë e perandorë. Dogmat e ndryshkura “*Sit nomen, Domini benedictum*”, “*Dei gratia*”, ose “*Par volontè e la grâce de Dieu*”, sot shkuan e vanë e s’ mundin të gjejnë vënt në ndërgjegjet e popujve.

Një mbret i trashiguarshim munt të jetë një lumëri për vendin, por munt të jetë edhe një gangren’ e pashëruarë për popullin; po një Kryetar republike sa do mizor e i vështir të jetë, prapë është në dorë të popullit. Mbreti shumë herë munt të përmbledhë gjithë fuqit e shtetit në dorë e të bëhet një tyran i pa mëshirtë për nënështetasit; po një Kryetar i Republikës nuk do të kuxojë kurrë as t’ a shkonjë në për mënt një gjë të këtillë. Për të parin, shërim është vetëm një *revolucjon* me përfundime fitimtare, po për të dytin shërimi gjindet në disa kushte të

Kartit Kushtetues të Shtetit. Edhë këtu është ndryshimi i *monarhisë* me *republikën*.

Napoleon Bonaparti, sa do që edhë ky e përdorte titullin “*Par la grâce de Dieu*” po, si mendjemath që ish, e kupëtoj se s’ munt të qëndronte gjatë në fuqi e kështu shtoj edhë aksiomën “*Et par la volonté du people*” me vullnetin d. m. th. të popullit.

Historija na tregon shumë shemblla monarhësh absolutë, që janë treguar të dhëmshim e të mëshirshim për popujt e vet, ligjëdhënës të mirë e përparimtarë të vërtetë; edhë përkundrazi, n’a rëfen Kryetar republikash ose federatash që janë çfaqur më mizorë e më gjakpirës edhe nga ata më tiranët e më dhespotët perandorë. Po e mira mbi të mirat edhë sigurimi m’ i mirë për lirit e popullit, politike, ose individuale, për sigurimin e shtetit e paravajtjen e fatbardhësin e popullit, është *regjimi demokratik*, ose Republika. Këtë e muar vesh bukur edhë përfaqësuesit t’onë, të cilët me një *unanimitet* të pashoqtë proklamuan Republikën Shqiptare dhe për këtë meritojnë përgëzime. Është një sent “sine qua non” këjo manifestë e fundit, masi është e ditur se xverku i Shqiptarit nuk është msuar të durronjë *xgjedhën monarhike*. Ç’ ishin plakoni¹ e hershme të Shqipnisë, për të cilat bën fjalë i ndyeri Sami bej Frashëri në librin e vlefshmë të tij “Shqipërija ç’ ka qenë, ç’ është e ç’ munt të bëhet”? Ç’ qenë fiset e sotme e bajraquet e ndryshme të malsinave t’ ona, për veç se një farë *omospondhije* një *federat* e hapur e e lirë ?

Prandaj regjimi i ri, regjimi republikan është e vetëmja formë, e vetëmja mënyrë, me të cilën munt të sundohet e të çvillohet populli shqiptar, është një fryt i mendjes së pjekur, e të arirë, po edhë një koinçidencë e çuditshme e fatit shqiptar të çpallet pas 5 vjetsh edhë bash në atë ditë (21 Janar 1920 - 21 Janar 1925) që vuri themelin e parë të Shtetit, Kongresi historik i Lushnjës !

Rroftë Republika !

¹ plakoni = pleqësitë, përfaqësuesit e popullit (term i përdorur nga Sami Frashëri)

Në Shtetin e së Drejtës, Konstitucionalizmi qëndron mbi Parlamentarizmin

Në fundin e mandatit të tij si President i Parë i Republikës së Shqipërisë, Ahmet Zogu vendosi të ndryshonte formën e regjimit në Shqipëri nga Republikë në Monarki. Për këtë ai vuri në veprim Parlamentin Shqiptar të kohës.

Deputeti Kristo Floqi, sapo e mori vesh këtë thirrje në shtëpinë e tij 18 deputetë, që pasi diskutuan çështjen, vendosën ta kundërshtojnin ndryshimin e regjimit nga Parlamenti, mbasi ishte shkelje e Kushtetutës. Kushtetuta, u tha, është pronë e gjithë popullit dhe jo e Parlamentit. Vetëm populli mund ta ndryshojë atë nëpërmjet Asamblesë Kushtetuese që del nga votimi popullor (referendumi). Kjo ka qenë një traditë e vjetër e shqiptarëve. Kështu, Kanuni i Lek Dukagjinit, shekuj më parë, nuk i jepte të drejtën askujt, as Bajraktarit, të ndryshonte ligjet. Këtë të drejtë e kishte vetëm populli ku vepronte Kanuni.

Gjatë debatit Parlamentar për këtë problem rezultoi se të gjithë deputetët që përbënin Parlamentin e atëhershëm të Shqipërisë (gjithsejt 57) ishin “PRO” ndryshimit të Kushtetutës brenda një dite. I vetmi që doli kundër ishte Kristo Floqi. Edhe 18 deputetët që kishin rënë dakord më parë që ky ndryshim duhej bërë nëpërmjet Asamblesë Kushtetuese të dalë nga populli, edhe ata, pra, ndryshuan mendim.

Më poshtë po paraqes bisedimet e bëra në Parlamentin e kohës për këtë problem, duke u përqëndruar tek diskutimi i Kristo Floqit, që ishte kundër ndryshimit të formës së regjimit brenda ditës, mbasi gjithë deputetët e tjerë ishin “PRO”, seicili me argumentin e vet.

Rrëfim i Kristo Floqit tek libri “Autobiografia ime”
(f. 314 në libër, ose në original me shkrim dore që ndodhet
në AQSH F. 429 dok.1, f. 618 e vijues)

Ndodhemi në verën e vitit 1928.

Aty nga fillimi i Majit filluan të pëshpëriteshin disa fjalë rreth ndryshimit të regjimit t’onë Republikan. Fjala ishte se A.Zogut, po i afroheshe afati i mbarimit të zgjedhjes së tij si Kryetar Republike, edhe me gjithë se ishte i sigurt se do zgjidhej përsëri, se s’kishte ndo një rival tjetër, Zogu dyke ëndëruar duket, pozita më të nalta e më të shkëlqyera

e dyke dashur ta sigurojë një her' e mirë selinë e dinastin' e tija, e dyke qenë në marrveshje edhe me Duçen, i cili e përkrahte shumë, filloj të bëjë sondazhe mbi ndrimin e Regjimit Republikan, dyke e kthyer këtë në Regjim Monarqik dyke u deklaruar ky “Mbret i Shqiptarëve”. Sado që s’merreshe vesh ndo një gjë e saktë, po prapë nuk ish edhe ndonjë çudi t’i kishte shkuar një mëndje e këtillë Zogut, i cili ishte tepër ambicioz e megalloman, aq sa kish të drejtë plotësisht një miku im, që më tha një natë se Zogu e paske kënduar disa herë historin e Napolonit të Math e e kishte msuar mëgojë¹ dhe se ëndëronte edhe ky të bëhej një ditë Napoloni i Shqiprisë.

Një natë dërgoj veturën e tij e më mori në pallat². Më priti shumë mirë. Mbassi më gostiti një kafe të mirë e cigare, më tërhoqi më një anë e filloj të më kërkojë disa mendime juridike në domethëniet e ndryshimet midis regjimeve të ndryshëm Republikan, Monarqik, Federal, midis regjimit konstitucional e apolitarqik, midis regjimit diktatorial etj. etj. Unë e kuptova me një herë se ku e kishte qëllimin, por u kufizova ti jap shpjegimet e duhura mbi sa më kërkonte. Fundi i fundit kur e pashë se s’hiqte dorë së pyeturi rreth Regjimit Monarqik, dyke kërkuar shumë hollësi, ahëre s’ mu durua e i thashë : Shkelqësi, ju lutem pse më pyesni kaqe tepër mbi këtë regjim ? Mos ky ju pëlqen më mirë për administrimin e Shtetit t’onë ? Jo, ma priti, por, si një sovran duhet ti dallonj mirë të gjitha systemet qeveritarë që është një nga parimet kryesore të një sovrani, e mbassi unë s’jam jurist, ju pyeta juve që jini jurist e që ju kam më të afërmin. U mendova pak e vazhdova

- Do t’ju thom një sent, por ju lutem mos e merni në pikpamjen serioze..Ç’farë, më thotë ? Pëshpëritet jasht’ e nalt, i thom, se Sh. juaj dëshironi të ndryshohet Regjimi i jonë Republikan, dyke u përkthyer në atë Monarqik, është’ e vërtetë ? Jo, as pak, mu përgjigj Zogu. Kush i thotë ato fjalë ? I flasin njerës seriozë ? – Edhe seriozë edhe jo seriozë, i them, por se i flasin, e gjithë këto fjalë pëshpëriten në gojën e popullit. Natyrisht, pas ndrimin të Regjimit t’onë në Regjim Monarqik, vjen pyetja tjetër: Kush do bëhet Monark³, me fjalë të tjera “Mbret”? Sigurisht jo se s’ka kush t’ju kundërshtojë kandidaturën. Edhe i mbesuat

¹ mëgojë = përmendsh

² Që nga viti 1922 deri në vitin 1928 Kristo Floqi ka qenë këshilltar ligjor i Presidentit të parë Shqiptar, Ahmet Zogut. Mbasi Zogu u bë Mbret, ai hoqi dorë përfundimisht nga politika dhe punoi fillimisht si avokat, më pas si gjykatës në Këshillin e Shtetit, duke refuzuar në mënyrë demonstrative postet e larta shtetërore që i propozoi Zogu.

³ Deri në atë kohë Mbreti Shqiptar Wilhelm I (Princi De Wied) nuk kishte hequr dorë nga froni mbretëror

edhe ju këto fjalë ? ma pret Zogu: - S'dua ti mbesoj, i them, por i kam dëgjuar prej popullit, prandaj edhe vetë dëshironja të marr disa shpjegime e të dëgjoni drejt për drejt nga goja juaj në janë këto të vërteta, apo jo, me gjithë që Sh. juaj s'kini nevojë ti çfaqni dikujt ndjenjat e mendimet t'uaj. – Janë rrena këto, më thotë Zogu, janë fjalë sokaku, mos dëgjoni kësijsh pallavrash ! Po të kisha ndonjë qëllim të këtillë nuk do t'ta thesha qoftë ty, si mikut t'em ? – Tamam, ashtu kujtonj edhe unë, i them, po mora shkak nga hollësiat që më kërkuat rreth regjimeve të ndryshëm e prandaj Ju a thashë. Me gjithë atë kërkonj ndjesë prej Sh. suaj. Po, në qoftë se ma permetoni, kam edhe një pyetje tjetër të vogël. Urdhroni, më thotë Zogu. – Desha t'ju pyes, Shkelqësi, me lejen t'uaj : Në rast që munt të supozohet se ju ka shkuar një mendim i tillë për sh. si kur do proklamoheshit “Mbret i Shqiptarëvet”, me lejen t'uaj, desha miqësisht të pyesnjë Sh. tuaj, ç'farë përfitim munt të kishte Shteti ynë nga një ndryshim i këtillë, makar edhe Sh. juaj personalisht? Pas mëndjes s'ime, jam i bindur se Regjim më i mirë se ky që kemi, s'munt të bëhet për Shqipërinë e për popullin Shqiptar, i cili është msuar zakonisht të sundohet prej një regjimi të butë e të lirë, një regjimi popullor, ashtu si ka jetuar gjithënjë, e si e tregon edhe historia Shqiptare, sidomos Sami bej Frashëri në librin e tij të vogël, po ta padekur “ Shqipëria ç'ka qenë, ç'është e ç'do të jetë” ku bën fjalë hollësisht mbi sundimin e popullit shqiptar me anë të pllakonive, të pleqësive, ose të bajraqeve, që s'kanë kuptim tjetër veç atij të Regjimit Republikan. Unë s'kam ndonjë përfundim tjetër, përveç atij që do t'i vihet popullit një zgjedhë edhe kjo jo trashëgimtare, që populli i jonë nuk është mësuar t'a duronjë, gjë që e çfaqti në kohën e Princ Wiedit me revolucionin e Shijakut, gjer sa Princi u shtërngua t'a lerë Shqipërinë. Sa për fatosin e math Skënderbenë, ky vërtet u deklarua “Mbret i Shqipërisë”, po në realitet s'ishte përveç se një sundues popullor, një kryeprijës ose sido thoshim sot një Duçë ose një Fuehrer, udhëheqës i popullit, e jo me ekipazhe e me salltanete etj. etj. si e lyp një mbret i sotëm konstitucionar. Ja ku ju a çfaq mendimin t'em, Shkelqësi, sinqerisht ashtu si e dëshironi e pa dredhina. Tani Ju, jeni të mentshëm vetë, gjykoni në kam, apo jo të drejtë edhe bëni si t'ju a marrë mendja. Edhe një herë po ju them, më tha Zogu, se ato janë fjalë. Populli munt të thotë ç'të dojë, s'ja mban gojën njeri, por se mua sinqerisht po ju them, as më ka shkuar nëpër ment një qëllim i tillë, as që dua ti bëhem havale Shtetit t'onë fukara me shpenzime kollosale ! Pas pak u ngrita e shkova. Këto më tha Zogu, po un' e kuptova se më gënjeu, se e pa që ju çfaq një kundrështar në qëllimet e tij. Sikur të isha rëfyer se ja

adaptoja mejtimet e tij, ndofta do më ishte çfaqur edhe kështu nuk do më ngjisnin ç'më ngjanë me von, si do ti tregonj më poshtë, por ç'ishte nevoja t'a bënja atë hipokrizi, kur ndërgjegja ime i kundërshtonte këta qëllime ambicioze e të mbrapshtë e fort të dëmshme për popullin t'onë?

Nuk shkoj një muaj qysh atë ditë, kur çështja ardhë edhe në Parllament, piksëpari në një mënyrë private, pastaj edhe zyrtare. Ata që s'dijnin ose që s'i mbesonin qëllimet megallomane të Zogut u çuditnë kur i dëgjuan prej njerësve më të afërm të Zogut, si për sh. prej Abdurahman Krossit e prej Zef Sereqit. Unë kur u hap fjala në parasqenat e Parllamentit nuk i tregova as një deputeti se kisha dijeni rreth asaj çështjeje, ose të tregonja ç'u fol midis Zogut e meje për atë çështje. Kur nj'a 3-4 deputetë më kërkuan mejtimin u a thashë sheshazi se ajo do t'ishte një fatkeqësi e një vet-vrasje për popullin të ndronte Regjimin e të pranonte një Mbret hereditar që të mos e çporrte kurrë prej qafe, në rast që nesër-pasnesrit nuk e dëshironte. I konstatova deputetët që më pyetnë e i kuptova se kishin mbetur të kënaqur. Ishin edhe ata të një mejtimit me mua. Pas nj'a 4-5 ditë më ardhë në shtëpi nj'a 18 deputetë e u fjalosmë gjërr' e gjatë rrotull kësaj çështjeje e mbetmë të gjithë dakord se në rast që hapeshë këjo punë në Parlament ne të gjithë do t'ishim kundra. Këto duket se i vanë në vesh Zogut dhe pas 2 ditësh më zenë në Parllament disa deputetë si Hysen Vrijoni, Selah. Blloshmi, Fikri Russi, Hiqmet Delvina, Javer Hurshidi dhe Ferid Vokopola e më thanë se kishin marrë vesh ç'kishim folur më ata të 18 deputetët që më ardhë në shtëpi rreth çështjes së ndryshimit të Regjimit, por, më këshilluan të mos sjell kundërshtime, as të mos bënj propagandë se Zogut i mbetet hatri të dëgjojë këto fjalë prej një miku, kur se aje e ka vendosur të bëhet mbret, se ashtu e sheh oportûn (!?) dhe është kot të kundërshtojmë se, ja kështu ja ashtu aje do t'a mbarojë qëllimin e tij. Unë ju thashë se në kësij punësh me rëndësi të madhe shetnore nuk hyn në mes miqësija. Principi i jem është që Regjimi Monarqik është i dëmshëm për Shqipërin' e shkretë edhe se Zogu, në është patriot i vërtetë duhet të heqë dorë nga një pretendim i tillë ambicioz e dëmprurës. Ne kaqe dijmë, kaqe të themi, se si më thanë këta kolegë, zotrote nuk fiton gjë, veç se do t'a zembrosh Zogun, që aje të ka dashur aqe fort. E di, u thashë, e di se më do e i falem nderit shumë, po edhe un' e dua dhe këtë që po ju them nuk është se e kam lakmi, ose hasét¹, po e them se ashtu ma ndjen zembra se nuk do t'i dalë mirë gjer më në

¹ hasét = cmirë, resë

funt edhe po ja them si mik. Ahere u tregova edhe ç’kishim folur ca kohë më parë me Zogun për këtë çështje.

Në seancën e arthme të Parlamentit një deputet, Hiqmet Delvina, e hapi çështjen e ndryshimit të Regjimit, mbas një oratorije 15 minutash dyke treguar nevojën e këtij ndryshimi sipas kohëve që kalon Shteti e populli. Fjalën e këtij e përkrahën njëri pas tjetrit 4 deputetë të tjerë, Fiqri Russi, Abdurahman Dibra, Hysein Vrijoni dhe Javer Hurshiti. Unë u qëndrova të gjithve përpara, dyke folur më shumë se 20 minuta e dyke rëzuar një nga një argumentat e tyre. E pashë se këto bënë një përshtypje të thellë, aq më tepër, pse atë ditë u ndodhë edhe shumë të huaj, ministra etj.etj. Kur u vu çështja në votim “a duhet të mblidhen të dy Dhomat, Parlamenti Senati për çfaqjen e mejtimit për ndryshimin e Statutit e të Regjimit,sa do që s’mori fjalën as njeri të më përkrahte në argumentat që parashtrova për mos ndryshimin e Regjimit Republikan, si do mos prej atyre 18 deputetëve që kishin mbetur dakord në shtëpinë t’ime, prapë se prapë me gëzim vura re se rezultati i votimit ishte 22 pro, 20 kundra dhe 6 vota të bardha, kështu që vetëm me dy vota u fitua gjithë aji proponim, që të gjithë e prisnin të votoheshe unanimisht.

Këjo me të vërtetë më kënaqi fort, po prapë mejtonja se e kishim edhe Senatin në favor të Regjimit Monarqik, edhe këjo më turbullonte mëndjen, se do mbeteshim me gisht në gojë ne të tjerët e do mos na shihte me sy të mirë Zogu, që sigurisht do deklarohej Mbret.

Ditën e caktuar u mblodhë të dy Dhomat, nënë kryesin’ e Panteli Evangjelit, i cili ish edhe Kryetari i Senatit. Në fytyrën e deputetëve shihesh një nervozitet i math. Nj’a 2 prej kolegëve deputetë që votuam bashkarisht kundra ndryshimit të Regjimit m’u afruan nga dalë e më pyetnë se ç’farë attitude¹ do të mbanja, tash që do fillonte të bisedohej zyrtarisht çështja. Ju thashë: Atituda është ajo që kemi folur e që e kemi edhe votuar me gjithë që mbetmë në pakicë. Dikush tjetër më tha: Kini mëndjen se më duket se jemi përpara një fait-accomplì – je dhe kot sa të harmohemi² me Zogun. – I thashë se unë s’tundem nga principet e mija; jam një patriot e do flas me ndërgjegjen t’ime ashtu si m’a merr mendja që bëhet mirë për Shtetin e për popullin dhe s’munt të sakrifikonj interesa të lartra të Atdheut për hatrin e njërit ose të tjetrit.

¹ attitude = qëndrim

² harmohemi = të bëhem copa-copa, të coptohemi, të grindemi

Si u këndua katalogu e u gjetnë gati po thusajse të gjithë senatorët e deputetët, kryetari mori fjalën, e mbassi përmendi rendin e ditës me të vetëmen themë “Rreth ndryshimit të statutit” na tha :

Kryetari : Kujtonj se mbi këtë çështje jini d’akord që të dy dhomat, themën po e dijni, të mos e zgjatim më dhe ta vemë në votë....

Kr. Floqi : Ç’ farë të vemë në votë ?

Kryetari : Çështjen e ndryshimit të statutit.

Kr. Floqi : Ç’ do me thënë çështjen e ndryshimit të statutit ? Nuk do bisedohet më parë ? Nuk do të rrihet ? Nuk do shkëmbejmë mendime? Nuk do paraqitim arësytetime për se e për ç’ shkak po e ndryshojmë statutin, ç’ na shtyri, pse ? Se kështu dyke ndenjur e pa ndo një nevojë nuk ndryshohet Statuti Themeltar, zotërinj!

Kryetari : Shkaqet e arsytimet janë folur që më përpara, zoti deputet.

Kr. Floqi : Kur edhe ku janë folur ? Unë s’kam haber as pak ! Në qoftë se janë folur e biseduar familjarisht, ose shoqërisht ajo s’më intereson; më interesojnë vetëm ato që bisedohen këtu. Çështje të këtilla me kaqe rëndësi si këjo që kemi sot këtu përpara, nuk bisedohen ashtu si kujtoni z. Kryetar në për parasqenat e fshehurçkathi, po bisedohen këtu në mënyrën më solemne, **sepse nuk ka të drejtë asnjë prej nesh të shkelë parimet e Statutit t’onë themeltar**. Unë e shoh këtu se po nguten të dy Dhomat t’i japin funt kësaj çështje. E di fort mirë psenë, po të paktën duhet të vijë puna me një çikë lezet e jo të na qeshin prapa si njerës që s’dijnë se ç’bëjmë, që s’kemi haber nga parimet konstitucionare e që hiqemi për peri¹ . Pyes : Jemi, apo s’jemi të lirë këtu ?

Kryetari : Nuk ju kundrështon njeri, zoti deputet, por mbassi çështja konsiderohet si e përfunduar.....

Kr. Floqi : (me nervozitet) Kush ju tha se konsiderohet si e përfunduar çështja? Kur u përfundua ? Si u përfundua ? Ne s’dijmë gjë!

¹ perrí = Figurë e besimeve popullore që përfytyrohej si një vajzë shumë e bukur dhe e mençur, hyrije.

Ahere pse më ftuat këtu, apo që t'ju mbajmë ison ? Më vjen keq, z. Kryetar, se ju i pari po i shkelni normat kryesore të Statutit.

Kryetari : Atë fjalë e merrni prapë !

Kr. Floqi : Jo vetëm s'e marr prapë, po edhe e përsërit, se ju do bëhi shkaktar sot të përfundojë arbitrarisht një punë që duhet të përfundojë konsitucionarisht.

Kryetari : Ju mar fjalën. Flisni jashtë themës.

Kr. Floqi : (i egërsuar mjaft) Ju më merni fjalën, me ç'të drejtë? Flas jashtë themës unë, apo ju s'jini në themë ? Gjer sa jam në rregull as njeri s'munt të ma marrë fjalën dhe do të flas gjer nesër në mëngjes e ju jini i detyruar të më dëgjoni se flas si deputet konstitucionar në bazë të konstitucionit t'onë, përpara të cilit ju edhe kush do tjetër senator, ose deputet duhet të unjë kryet !

E. Alizoti : Është i lirë të flasë oratori, z. Kryetar, s'ka të drejtë kush t'ja ndalojë fjalën.

Kr. Floqi : Zotërinj senatorë e deputetë, z. Kryetar urdhroj e tha, në qoftë se dëgjova mirë, se “mbi ndryshimin e Regjimit qënkemi d'akord të gjithë, themën po e ditkemi dhe s'duhet ta zgjatim më, po ta vemë shpejt në votë” ! **Ju pyes pra, në cilin Parlament të botës janë bërë këto ? A ka ngjarë ndo një herë për një çështje me kaqe rëndësi, si kjo e sotmja të kini biseduar ashtu fluturimthi që jashtë e të vijni këtu e të thoni se jemi d'akord të gjithë e shpejt-shpejt t'a vini në votë ? Kur biseduat e ku biseduat e kur i dhatë funt ? Si ju e ditki të gjithë e unë jo, kurse dita e bisedimit ishte caktuar sot ? Janë veprime parlamentare këto që z. kryetar s'na lë as të flasim të paktën?**

Në atë ças më vjen një biletë në dorë nga ana e deputetit Hiqmet Delvinës, i cili më lutet të mos e zgjat fjalën më se çështja ka marrë funt. Unë e këndova dhe vazhdova fjalën :

Kr. Floqi : Një nga të ndershmit kolegë më lutet të mos e zgjat fjalën, se çështja paska marrë funt ! Më vjen shumë keq, se çështja as që ka nisur të bisedohet! Unë protestonj në mënyrën më kategorike kundra

këtyre sabotazhevet edhe në qoftë se më bëhet edhe ndo një vërejtje tjetër, ju siguronj se do marr kapellën e do ikinj, se s'paskam vent këtu!

Zërra : Folë, folë....

Zërra të tjera : Mjaft, mjaft (Poterë e madhe, këmbë-trokitje!)

Kr. Floqi : Në qoftë se s'flas drejt, kini të drejtë të më disaprovoni, por në qoftë se them të vërtetën pse përpiqni këmbët si kalamaj ?

Eshref Frashëri : Kur e duam ne të gjithë ç'ka zoti Floqi që kundrështon?

Kr. Floqi : Kundrështon zotrote në mendimet e para, që ishe një nga më të fortët kundrështarë të ndryshimit të regjimit, pra s'jam un' aju që kundrështonj po zotrote, që s'e mbajte fjalën¹ !

E. Frashëri : Është hesapi jem, nuk do më shtërngoni ju t'ju çfaq arësyjen !

Kr. Floqi : Ju shtërngon detyra, zotni e jo unë; ju shtërngon populli, Atdheu, që ju kanë ngarkuar këtë përgjegjësi e jo unë ! Duhet ta dini të gjithë, se nuk e kemi këtë të drejtë speciale, që kërkojmë arbitrarisht t'a përdorim sot ! **Populli e ka çfaqur vetë Statutin t'onë Themeltar se në ç'mënyrë munt t'a ndryshojmë atë Statut. Përpara se të vijmë këtu duhet të pyesnim popullin e të mos ja grabitnim këtë të drejtë konsitucionare.**

H. Vrijoni : Qysh t'a pyesnim ?

Kr. Floqi : Qysh t'a pyesim? Më vjen keq që s'e paski kënduar Statutin, e ahëre duhet t'jua e them unë. Në raste të këtillë, zotni Deputet i Beratit, **sovrani shpërndan Parllamentin, urdhron zgjedhjen e një Asambleje syntaktike, ose mbikqyrëse të Statutit, mblidhet Asambleja, mbaron punën e saja, shpërndahet, zgjidhet Parllamenti i ri e ahëre vijon në rregull punët. Ç' bëmë në faqe këtyre ? Me ç'të drejtë mblidhen sot të dy Dhomat të çfaqin mendimin**

¹ Duket se deputeti Eshref Frashëri ka qenë njëri nga 18 deputetët që kanë qënë në shtëpinë e Kristo Floqit ku kishin rënë dakord për mos ndryshimin e regjimit

rreth Statutit e ndryshimit të Regjimit? Supozoni, zotërinj se Statuti Themeltar është një lis i math, pra, ja se do të krasitim disa degë të lisit dhe lisin do të lemë prapë aty ku është, ja se do t'a shkurtojmë krejt lisin dhe në vent të tij do të mbjellim një shëllk tjetër, pishë, plep, bung , ah, e ku di unë. Ajo ngjet edhe këtu me ne, zotërinj. Në qoftë se dëshirojmë të përmirësojmë lisin, me fjalë të tjera, në qoftë se duam të sjellim përmirësime në Statutin t'onë, dyke ndruar, ose ndryshuar disa nene që s'na pëlqejnë neve, ahëre duhet ta vendosim këtë me 2/3 e votave, si e lypin dispozitat përkatëse të Statutit t'onë, dyke formuar një komision për redaktimin e neneve që do ndryshohen e kështu, raportin e tyre do t'a votojmë e do t'ja shtojmë Statutit, pa e suprimuar, ashtu si kërkoni të bëni ju. Tani mbetet pikpamja tjetër: Në qoftë se duam t'a shkurtojmë, ose ta zhbijmë krejt lisin, ahëre **ne një gjë kemi në dorë, t'a çfaqim, do me thënë, këtë dëshirë e të shpërndahemi, për t'i lënë vent Assamblesë Konstituente që do zgjidhet nga populli, që ajo t'i japë funt çështjes së Regjimit, e m'andej sovrani ka të drejtë të provokojë zgjedhje të reja parlamentare edhe Parlamenti i ri do t'a verë këtë në zbatim.**

Kështu bëhen këto punë, zotërinj senatorë e deputetë, në qoftë se duam të vepërojmë brenda caqeve konstitucionale, ose kushtatore, si thoni ju, e jo malokçe si e shoh unë, e si na ngut Kryetari ynë të bëjmë. Kush nuk e di mënyrën duhet të pyes më parë që të mos bjerë jashtë e që të mos bëhet qesharak !

Tani ne pse u mblodhmë këtu ? Që të krasitim disa degë të lisit e t'a lemë lisin prapë në vent ? Apo t'a shkurtojmë lisin nga rrënjët ? Si po e shoh unë e si tha z. Kryetari, këtu ngjet pikpamja e dytë **dhe ju të gjithë, veç mejet**, qënkerki mbetur d'akord ta zhgulni lisin nga rrënjët, po t'a dijni mirë se jemi përgjegjës përpara popullit, përpara historisë s'onë për këtë “grusht Shteti” që kërkoni të shkaktoni ! E mira do t'ishte, mbassi paski këtë qëllim, të pakët të vendosni ç'kini për të vendosur, **të shpërndaheni e t'ja lijni vëndin Assamblesë të dalë prej gjirit të popullit e të mveshur me atë detyrë, që ajo të vendosë ndryshimin e Statutit e të Regjimit se ju vetë, ne të gjithë dua të them, s'e kemi këtë të drejtë.**

Zotërinj senatorë e deputetë !

Me qenë se vendimi i juaj mbi këtë çfaqje nuk mund të kryhet, përpara se të jetë biseduar çështja e të jenë shkëmbyer mendimet e përpara se të jetë justifikuar shkaku i vepërimit t'uaj, prandaj është nevoja dhe proponoj të çfaqen mendime pro edhe kundra dhe mbassi të marrin funt këto, të vendoset nevoja e ndryshimit të Statutit e të Regjimit, për arsyet që do çfaqen. I lutem z. Kryetar ti japë fjalën kujt që dëshiron të flasë mbi themën.

.....

.....

Kryetari : Çështja u bisedua, zotërinj, po e ve në votë: Kush është anëtar i ndryshimit radikal të Statutit të ngrehë dorën.

H. Myftiu : Edhe për Regjimin, z. Kryetar.

Kryetari : Ajo është punë e Asamblesë si na e shpjegoj edhe z. Floqi dhe si e gjenja edhe unë të arsyeshme.

Votohet unanimisht pranimi i nevojës për ndryshimin e Statutit, përveç meje, i cili votova kundra.

Të nesërmen me dekret presidencial të Kryetarit të Republikës Parlamenti shpërndahe, me gjith' se nuk kishte mbaruar akoma sesjoni katërvjetshar.

A.Zogu, atë natë që u shpërnda Parlamenti më thiri në pallat e, përpara se të më zerë në gojë ndo një tjetër më shtërngoj dorën për kurazhin civil që pata e që e çfaqja publikisht. E më tha : Njerës si z. juaj duhet të çmohen shumë; duhet të jenë në krye të administratës Shtetnore, në pozitë më të alta të Shtetit, se e meritojnë ! Edhe shtoji: jo vetëm s'ju hidhërohem, z. Floqi, për ç'ka foltë në Parlament, po për kundrazi ju çmonj tepër e do t'ju kem më mik, se sa ju kam patur, se ju nderoni Shtetin e Kombin. Këto ditt do të nënëshkruan dekretin e zgjedhjes së Assmblessë Konsituente, e cila, si të mbaronjë detyrën e saj do mvishet me detyrat e Parlamentit. Në zgjedhjet e arthme dëshironj të vesh kandidaturën tënde në Korçë, edhe Qeverija ime dot'ju përkrahë me gjith fuqi.

E falenderova për këtë A. Zogun, por i thashë e ju luta të mos marrë mundimin të më proponojë si assamblist, se unë e kisha çfaqur një herë mendimin se jam kundër Regjimit Monarqik, e s'munt të bëhesha mësallë me dy palë faqe ! A. Zogu insistoj, po unë **prapë ju luta se nuk e pranonj atë detyrë** edhe si kur akoma të më zgjidhte populli. – Si të doni, më tha, po mua më vjen keq të mos kem një njeri si ju në Parlamentin e ri. – E falenderova edhe një herë e më s'e zgjatmë fjalën.

Fjalimi im i fundit në Parlament kishte bërë një bujë të madhe. Për mbi 60 letra kam marrë prej shumë patriotëve të shënuar brenda e jashtë Shqipërisë, të cilët më falenderonin për atë gjest e më inkurajonin për së tepri.

PËR HISTORINË T' ONË KOMBËTARE

Hartuesja e flamurit që valoj në Vlorë¹ për shpalljen e pavarësis t' onë

Prej Z-it KRISTO FLOQI
(Artikull i Kristo Floqit botuar në gazetën
“Drita”, 1937, Nr. 40, faqe 3)

I ndershim Z. Drejtor,

Ju lutem, kini mirësinë të botoni në të ndershmen fletoren t' uaj sa pasojnë më poshtë mbi çështjen e flamurit që valoj në Vlorë për shpalljen e pavarësis kombëtare nga ana e të pavdekurit Ismail Qemal bej Vlorës :

Në Nr. 4 të fletores s' uaj, në faqen e tretë, pashë një artikull të mikut veteran Z. P. Pogës, i cili tregon hollësisht peripetit e ngrehjes së flamurit dhe mënyrën me të cilën u hartua flamuri liriprurës si dhe atë që e hartoj. Z. Poga me të drejtë të plotë thotë se flamuri që valoj atë ditë nuk ishte ajy flamur që u suall nga Amerika, i qëndisur me sërmë e

¹Proponimi i Parlamentit, bâ me 2 Dhetuer,qi flamuri komtâr,naltue në Vlonë me 28 Nanduer 1912 prej Ismajl Qemalit, të çohet në Muzeumin Komtâr në Tiranë, u pranue; edhe Kryeministria i a njoftoj urdhnin Prefekturës së Vlonës për dijeni e veprim (gazeta “Leka” 17 Kallnduer 1930,f.30).

me xhufka të mëndafshita, që me aqë këmbëngulje ka pretenduar z. Kol Rodhja, tuke dashur të bindë popullin Shqiptar se ajy ish flamuri i Indipendencës e jo tjetër, kur se të gjithë e dijnë, si edhe unë vetë ja shpjegova me anë gazete z. Kol Rodhes, se atë flamur vetë unë ja dorzova z. Llambi Bimblit në Vlorë kur u nis me shokët për në Korçë, mbassi e ruante deri ato ditë e ndyera kunata ime *Marigo Pozio* që e kishte sjellë prej Korfuzit me rrezikun e saj në Vlorë, të dorëzuar prej disa atdhetarëve që kishin ardhur nga Amerika të hidheshin në Shqipëri, po nuk u hodhë, midis të cilëve ishte edhe z. Kol Rodhe, dhe këtë e di edhe vetë ajy, si kur se ja vërtetoj edhe z. Dr. Loni Naçi, që ju përgjigj nenë artikullin t' em po të asaj fletoreje, ku i përgjigjesha edhe unë zotit K. Rodhe.

Pra, sado që z. Rodhe insistoj kaqë herë për këtë, kjo nuk është e vërtetë, dhe do ta kish kuptuar edhe më mirë populli po të kish botuar z: Timo Dilo në “Vatrën” e tija edhe përgjigjen t' ime të dytë, po z. T. Dilo nuk deshi, se, si kur se më tha, nuk munt të prishte miqsi me z. Rodhe për hatrin t' em (!) Këtë përgjigjen e dytë ja dërgova edhe “Gazetës së Korçës” po nuk e botoj. Ja dhashë edhe “Besës” po as ajo s' e botoj, me gjithë që u ofrova t' a paguaj. Po ja dërgova edhe “Gazetës Shqiptare” por as ajo s' e botoj, e kështu, populli kujtoj se unë e hëngra follën e z. Kol Rodhes, se më vuri, gjoja në vënt! Si duhet të bënja kur s' ma botonte as një gazetë shqiptare? Duhej t' botonja në një broshurë të veçantë dhe ja se ku e solli rasti sot t' a botojë kjo gazetë.

Me z. Poga jam d' akord sa për flamurin, që ishte një pëlhurë e kuqe tri metro e gjatë dhe dy metro e gjërë dhe që mbi atë u damkos shkaba dy krenore me ngjyrë të zezë; gjithashtu jam d' akord se atë ditë u gatitnë dhe 4-5 flamurë të tjerë që valuan në disa zyra zyrtare të ndryshme, si edhe vetë kam bërë fjalë për këto tjetër herë. Pëlhura u blé prej tregtarit Diamand, d' akord, po cili e hartoj flamurin e Indipendencës dhe kush e kishte gatitur shkabën dy krenore, këto nuk na i tregon z. Poga. Është e vërtetë se një terëzi – s'ja mbanj ment emrin – kishte qepur disa flamurë po atë ditë; por atë ditë s' u qepnë vetëm këta flamurë, po edhe të tjerë, si e dijnë gjithë Vlonjatët. Pra, ajy flamur që nguli atë ditë mbi ballkonin e shtëpis së Xhemil bej Vlorës plaku Ismail Qemali nuk ishte prej atyre që qepi ajy terziu, që thotë z. Poga po ish ajy që qepi dora e së ndyerës *Marigo Pozio* dhe shqiponja dy krenore ish modeli që me mjeshtri pregatiti patrioti Shkodran, i ndyeri Dom Mark Vassa. Këtë e dijnë gjithë Vlonjatët e sidomos z.z. Seid Qemali, Qazim Kokoshi, Hamza Isaj, Ymer Radhima, Faik Kreshpani, Ibrahim Shyti etj. etj. që ishin në shtëpinë e Marigosë kur pregatitej ajy

flamur bashkë me disa të tjerë, e që e prisnin me padurim. Këtë e dijnë edhe vetë Xhemil bej Vlora që ish atjë në shtëpi të vet kur u suall aji flamur, e dijnë edhe z.z. Major Bilal Nivica, adjutant ahëre i Ismail beut, si dhe të bijt e Ismail beut z.z. Etëhem dhe Qazim bej Vlora dhe sa e sa Vlonjatë e delegatë të krahinave të ndryshme që ishin presentë atë ditë të shënuar. Kam një letër prej t' em vëllaj z. Thanas Floqit, ku ky vetë bashkë me z.z. Lef Nosin, Qemal Karaosmanin, Shefqet Dajinë e vërtetojnë këtë, që e panë me sy dhe që e dijnë bukur mirë. Kam sa e sa argumenta të tjera, që jam gati ti parashtronj posa të jetë nevoja. Në qoftë se nuk flas drejt lë më përgënjeshtrojnë këta zotërinj që janë gjallë sot. Damkën e shkabës dykrenore e kam unë sot në shtëpi t' ime, kujtim prej së ndyerës Marigo dhe kam me ja dorëzue muzeumit t'onë kombëtar. Këto janë fakte e jo fjalë. Z. Petro Fotografi është gjallë për të dëshmuar, që aji vetë bashkë me të ndyerin Dom Mark Vassën e damkosnë flamurin e parë, mbassi e kish përgatitun e ndyera Marigo Pozio. Duhën akoma prova të tjera ?

Flamuri i shoqërisë Besa-Besën që përment z. Kol Rodhe ish i math, i mëndafshhtë, me xhufka arit të verdha¹ dhe tepër i kushtueshëm, kur se ky flamuri i Independencës ish, si thotë edhe z. Poga, krejt

¹ Fotografia e flamurit që u ngrit në Vlorë më 28 Nëntor 1912 ndodhet në faqen e parë të gazetës "Xgjimi", 1913, Nr. 2, Vjeshtë e III. dhe ka shënimin: "I çkëlqyeri Flamur' Shqiptar që u ngrit në Vlorë më 15/28 të këtij muaji". Kjo foto paraqet një grua me fustan deri në fund të këmbëve, që në dorën e djathtë mban një shkop, kurse me dorën e majtë mban flamurin kuq e zi, i thjeshtë, pa xhufka dhe me shqiponjën duke fluturuar. Ky flamur, sipas fletores zyrtare të vitit 1929, ka qenë në muzeumin e Vlorës, dhe me vendimin e Qeverisë më 02 Dhjetor 1929 është transferuar në muzeumin e Tiranës. Me vendosjen e diktaturës ottomane të E. Hoxhës më 29 Nëntor 1944, u grabitën të gjitha dokumentat e shpalljes pavarësisë, përfshi këtu Flamurin. Rezulton se të gjithë nënshkruesit e aktit të pavarësisë, gjatë viteve, ose u ekzekutuan fizikisht, ose u burgosën dhe familjet e tyre u persekutuan. Nga kjo gjëmë shpëtoi vetëm Ismail Qemali. Si shpjegohet kjo? Të gjithë nënshkruesit e Aktit të Pavarësisë, u shpallën "armiq të partisë e të popullit" dhe gjithë meritat e tyre i atribuohen sot padrejtësisht I. Qemalit.

Marigo Pozio (mbiemri i familjes së saj ka qenë "Bozho", por familja e saj e ka ndryshuar duke e bërë "Pozio" që të mos duket se është me prejardhje Serbe) ka jetuar 4 vitet e fundit të jetës së saj, në shtëpinë e Kristo Floqit, e strehuar nga e motra e saj, Uranija, bashkëshortja e Kristo Floqit. Ajo vdiq e mjeruar, në verën e vitit 1932. I kishin vdekur të gjithë antarët e familjes së saj, dhe ishte e verbuar. Vdiq në Tiranë, në shtëpinë e Kristo Floqit, që ndodhet në rrugën e "Dibrës" dhe sot quhet vila "Goldi". Kështu shkruan Kristo Floqi tek "Autobiografia ime". Pra, tregimi i Kristo Floqit për çështjen e flamurit duhet besuar pa kurrfarë mëdyshje.

Gazeta "Xgjimi" botohej në Korçë dhe ndodhet në Bibliotekën Kombëtare Tiranë

simpël, pra nuk ish aji që thotë z. Rodhe, dhe këtë e panë e e vërtetojnë të gjithë ata që u ndodhë atë ditë. Atë flamur që thotë z. Rodhe, e ndyera Marigo e mbajti në sënduqin e saj gjëra sa ju dorëzue z. Llambi Bimbli, si amanet. Këtë munt ta dëshmojë vetë z. Llambi Bimbli, që e di fort mirë. Si pra, është e mundur të ishte aji flamur që na thotë z. Rodhe? E mjera Marigo nuk hartoj vetëm atë flamur po edhe 60 të tjerë brenda në 2-3 ditë pas nevojës që u çfaq edhe këtë e dijnë edhe z.z. Lef Nosi, Qemal Karaosmani, Shëfqet Dajiu dhe Thanasi Floqi, dhe e dëshmojnë. Marigoja vdiq e mjera, po e vërteta duhet të dëshmohet prej nesh të gjallvet.

Këto sa për të vërtetën, z. Drejtor, dhe jam gati t' a arësytetoni këtë edhe me prova e argumenta të tjera, që do bindet opinioni publik shqiptar se këjo është e vërteta mbi flamurin që valoj atë ditë historike për kombin t' onë.

Me nderime të çquara.

KRISTO FLOQI

SHËNIM : Nënshkruesi i Aktit të Pamvarësisë më 1912, Thanasi Floqi, i vëllai i Kristo Floqit, ishte gjyshi i bashkëshortes sime Diana. Prej djalit të Thanasit, Vasilit që është vjehri im, kam dëgjuar se Thanasi, një natë para shpalljes së pavarësisë ka gdhendur shqiponjën dykrenore në një copë dru, të cilën e ngjyenin me bojë të zezë dhe vulosnin pëlhura të vogla të kuqe, për të prodhuar në këtë mënyrë flamuj të vegjël që njerzit t'i mbanin në dorë, por edhe për të vulosur qeleshet e banorëve. Të gjitha këto janë kryer në shtëpinë e Marigo Pozios, e cila ishte kthyer në një "fabrikë flamujsh shqiptar" siç thuhej në atë kohë. Këtë fakt e kam dëgjuar edhe nga vajza e Thanasi Floqit, Irena. (Henrik Kaçulini).

Më mirë von se kurrë

(Kryeartikull i Kristo Floqit, botuar në gazetën
"Bashkimi i Kombit", viti 1944, 4 mars)

Me të vërtetë ky karakteri i Shqiptarit është i çuditshëm. Shqiptari prej natyre e ka urrejtur kurdoherë okupatorin e tij, për arsye se nuk e duron zgjedhën xverku i tij dhe është munduar kurdoherë ta flakë qafet. Po një çudi ngjan në këtë mes. Shqiptari mundohet ta hedhë njërin

xgjedhë që të futet në një tjetër. Çporr armikun okupator që të bjerë nënë një tjetër, ose në qoftë se nuk bije prapë nën zgjedhën e huaj, dyke parë se sundimin e vendit e merr një Shqiptar, ky fillon pas pak kohe të mërzhitet dhe me një herë vë ndër mënt ta çporrë dhe sunduësin e vet, administruësin Shqiptar. Është vënë rë se ahëre fillojnë e dalin në shesh ambicje personale dhe sundimtari Shqiptar, sa do i mirë qoftë i duket popullit si mizor, si gjakpirës etj. dhe me një herë mendimet e tij japin e marrin, si duhet ta çporrë qafet edhe këtë, pa s' ka gjë se vjen një tjetër i huaj në vënt të këtij. Këjo ka ngjarë në kohën e Ballshave, të cilët merreshin vesh me Venetikasit kundra Skënderbeut, se kishin armiysi personale kundra atij fatosi, kjo ngjau edhe me princet Dukagjinat kur ata për shkakun e qytetit të Denjës u bashkuan me Republikën e Venetikut e i kthyen armët Skënderbeut, këjo ngjau edhe me Moisinë e me të nipin e Skënderbeut, Hamz Kastriotin, i pari se desh të prokllamohej vetë mbret i Shqiprisë, i dyti se e hiqte vehten si trashgimtar të Skënderbeut dhe kur pa se Skënderbeut i fali Zoti një djalë, ky nga dëshpërimi u bashkua me Sulltan Mehmetin e II dhe u kthye kundra t' ungjit të tij !

Gjithë kështu përsëritet historia e Shqiptarit. Këto janë bërë edhe po bëhen akoma edhe sot; se këjo është për fat të keq natyra e Shqiptarit.

Po dikur mbaron edhe ky mallkim dhe Zoti sjell një ndryshim në fatin e Shqiptarit. Gjakderdhjet, vëllavrasjet, ahmarrjet, shkatrimet gjejnë më së fundi një shtek. Vjen dita që Shqiptari pendohet dhe ahëre dashurija e tij për vëllan' e tij shtohet edhe më tepër, sympathija e tij për shtëpin' e tij që e braktisi kaqe vjet dhe për fisin e tij arrin në kulmin dhe ahëre shihen mrekullina nga ana e Shqiptarit. Ahëre mejton gjakun, gjuhën, racën, eksistencën, fatin e tij. Ahëre fillon dhe veprimi i tij i vërtetë, veprimi patriotik për shpëtimin e tij e të Kombit mbarë.

Nuk na kujtohej kurrë që munt të vinte një ditë që i biri të vrasë babanë dhe i nipi t' ungjin. Nuk na pandehej kurrë që Shqiptari do çorroditej aqe fort sa të arrijë deri atjër. Po më së fundi raca është racë edhe gjaku gjak. Shqiptari ka edhe një farë burrnije përsipër dhe kur vjen dita e njeh me një herë gabimin dhe ndryshon rrugë. Dhe ahëre nuk munt të ketë zbatim doktrina që gjaku don gjak dhe partija duhet të çfarrosë partinë, po përkundrazi Shqiptari duhet të shtërngojë Shqiptarin, e e ka vëlla, duhet të largohet nga i huaji, se nuk e mëson për të mirë dhe duhet ti përvishet punës së tij, se ajo e nderon dhe e shpëton nga rreziku.

Na mbushet zembra me gëzim dhe gufon prej entuziazmit shpirti jonë, kur dëgjojmë se në Toskëri, në të mjerën Toskëri, ku u zhvilluan sphenat më të tmerrëshme gjakderdhjeje e vëllavrasjeje, sot të mbretërojnë bashkimi e vëllazërimi dhe të buçasë kënga e të ngrihet doliia! O Zot, themi, mëshiro këtë komp e shpëtoje trashëgimin t' ënt !

Ishte e natyrshme, se si pasojë e atij shkatrimi do shkrepnte një ditë dhe Djelli i lumturisë, kaqe i nevojshëm për kohën kritike që po jetojmë ! Shqiptari do ta gjente tek e mbramja rrugën e tij, rrugën e drejtë të shpëtimit të tij dhe ja ku e gjeti !

Këjo sigurisht do këtë pasoja edhe më të mira, pasoja bashkimi e bashkëpunimi, se vetëm ashtu munt të ngrehim krye e të shpëtojmë prej një katastrofe që ka lëshuar napat e saja të zeza mbi Shqiprin' e ngratë !

Le të shpresojmë se vëllezrit tonë, fëmijët tonë, fisi jonë do të kthehen, sa më shpejt prej maleve, ku jetuan kaqe vjet pa një farë shprese, e ku munt të rrezikonin edhe vehten e tyre. Qeverija, në të gjithë duhet të bëjmë detyrën tonë faqe këtyre dhe detyra e jonë është ti harrojmë të gjitha të shkuarat e të mejtohem si duhet të shpëtojmë !

Më mirë vonë se kurrë !

KRISTO FLOQI

Le ta mejtojmë më mirë¹

(Kryeartikull i Kristo Floqit botuar në gazetën

“Bashkimi i Kombit” dt. 9 Mars 1944)

Çështja e Finlandës² kreshnike, që po e mban luftën më këmbë kaqe vjet rresht dhe sot po e shtërngojnë të kapitullojë, duhet të jetë një mësim për në. Kur një shtet kompakt dhe gjer në palcë nacionalist ka

¹ Ky është artikulli i fundit që kam gjetur të botuar nga Kristo Floqi. Pas këtij artikulli zërin e tij e mbulon heshtja e burgut dhe më pas heshtja e varrit, boja nga penda e tij u tha në moshën 72 vjeçare. Atë që nuk ia bëri dot Kristo Floqit tyrania e të huajve, ia bëri tyrania e shqiptarit. Ai vdiq pa hequr dorë kurrë nga parimi i tij “Përpara së gjithash Atdheu”

² Bëhet fjalë për luftën heroike të popullit finlandez prej 3,5 milion banorësh që kishte vetëm 20 vjet që kishte fituar pavarsinë nga Suedia kundra ushtrive pushtuese të Bashkimit Sovjetik të Stalinit më 1939. Në ato vite lufte midis finlandezëve qarkullonte batuta: “Rusët janë të shumtë dhe vëndi i jonë është i vogël. Ku do t'i gjejmë hapsirat për t' i varrosur që të gjithë?”

rrokur armët e po lufton me burra, me grâ pa u çlodhur aspak, një shtet që i del zot vehtes dhe që bën edhe sakrificjen më të fundit, sot shtërngohet të ulë kryet, ahëre si duhet të themi për kombin t' onë, që ndodhet akoma i përçarë e që s' kupton rrezikun e math që e pret nesër?

Të paktën në duhej të ishim sot si një trup i bashkuar dhe jo vetëm i bashkuar po edhe i pregatitur për ç' do ndodhje, por në vazhdojmë akoma këngën e Mukës, si kur të mos na ketë ngjarë gjësendi dhe flemë gjumin e rehatshëm e të thellë ndonse gjendemi në mes të zjarrit dhe shtëpija jonë është në rrezik të marrë flagë e të digjet! Është' i mjerë aji popull, aji komb që pret të shpëtojë prej mëshirës ! Lypsi i japin një metalik, ose një frang, por nuk i falin një shtëpi, as e fusin brënda. Lypsi është kurdoherë lypës, i destinuar të flerë jashtë edhe të mbetet dikur edhe pa bukë:

Përpara një problemi të këtillë, përpara një rreziku që na kërcënon sot e nesër duhet tek e mbramja të marrim një qëndrim dhe ta mejtojmë e ta shqyrtojmë çështjen në gjith' hollsit e saja. Edhë jam i sigurt se të gjithë mejtohem kështu, po nuk di ç' na ndalon që nuk e vemë ne vepërim sa më parë mejtimin t' onë.

Kombi i jonë, i tronditur thellësisht prej tallazeve të egra, prej poterave të tmerrshme e prej ngjarjeve më të tmerrshme që po jetojmë, duhet më së fundi të lëvizë prej vëndit dhe të fillojë me një herë veprimin e tij, pa humbur as minutën. Ç' e sjell sahati s' e sjell moti ! Si e kemi thënë e si e ka përsëritur shtypi herë pas heret, e par' e punës është një bashkim i vërtetë midis nesh pa një prapamejtim, sepsë shumë herë e themi, po nuk e kuptojmë mirë se ç' do me thënë Bashkim. Një bashkim i vërtetë, i sinqertë, i plottë, është piknisja e punës, është gjysma e fundit. Po bashkimi i vërtetë e kërkon që ti lemë më nj' anë ahmarrjet, ambicjet, inatet personale, lakmitë, cmiret dhe veset e dobta të tjera, që nuk i sjellin nder një kombi, që ka ndërgjegjen të rrojë si komb kryenaltë. Duhet të flakim ç' do intrigë për të poshtëruar njëri tjetrin, që më së fundi reflekton mbi fytyrën t' onë e na bën qesharakë përpara popujve të tjerë.

Patriotët e vërtetë, kur e ndjejnë rrezikun e Atdheut, i lenë me një herë thash' e themet dhe shtërngojnë njëri tjetrin që të shpëtojnë. Një shëmbëll të lartër na tregon Historia Greke për dy patriotët të vërtetë të asaj kohe, për Themistoklinë e për Aristidhin. Këta ishin armiq për vdekje me shoqi-shoqin, po kur e ndjenë përsipër Shpatën e Damokleut, ahëre Themistokliu i pari shkoj e e takon Aristidhin, i mori dorën e i tha: "Lë ta lëm armiqësinë për tjetër herë, kemi kohë kur ti kërkojmë hesap njëri-tjetrit. Sot Atdheu është në rrezik, e ka nevojë prej nesh të

dy, pra, lè të shtërngojmë dorën, si miq, lè të bashkohemi dhe lè të përpiqemi të shpëtojmë Atdheun tonë, që sot ndodhet në rrezik”.

Ashtu duhej të bënim edhe në Shqiptarët sot, duke treguar karakterin bujar e të naltë të racës s’ onë. Pendimi jonë përpara një pune të kryeme, nesër nuk bën pare, as ka se si ndjehet faji që u bë.

Dikush mejtohet: Lè të mbetet mëma ime e vechë, pa s’ ka gjë se mbetem edhe unë pa babë ! Jo ashtu. E mira është : edhe mëma ime të ketë burrin e saj, edhe unë ta kem babën t’ em. U tha edhe tjetër herë: “Kur Athina qan, Sparta s’ ka pse qesh!” Fjalën e kam se, kur të zemë të thresim nesër psë kështu e psë ashtu, ata të tjerët s’ kanë psë na qeshin dhe kot psë na bëjnë se jir, se rreziku jonë, se fatkeqësija jonë janë edhe të tjerët. Kur të më digjet mua shtëpija, i është djegur edhe atij tjetrit vëllajit t’ em, që sot nuk bindet të më dëgjojë ta largojmë të keqen! Kur Atdheu jonë të ndodhet nesër në buzën e varrit do na mallkojë një lloji si në, si ata të tjerët.

Përpara një rreziku të këtillë s’ duhet të flemë. S’ ka ideologji këtu, s’ ka partina e tarafe, ka vetëm komb Shqiptar e Shqiptare ! Lè t’a kuptojmë që kjo plogësija e çfaqur gjer më sot për në pa shpresë përmirësimi është një mallkim për në, pra edhe në duhet ti druheni mallkimit e ta shërojmë vetë këtë sëmundje. Koha nuk pret; ç’ do ditë, ç’ do orë, ç’ do minutë që kalon në plogësi është edhe një humbje për në, është një dëm që nesër munt të ketë përfundime të këqij e munt të na kushtojë shumë sa nuk e mejtojmë sot.

Duhet të udhëhiqemi e të dëgjojmë më të mbledhjet e më të praktikuarit, duke ja lëshuar vendin atij më të zotit e më të mirit me gjithë shpirt e pa na mbetur hatri, po edhe aji që ta marrë punën përsipër duhet ti përgjigjet detyrës e jo ta lerë tjetrin në baltë, që i dha besimin e tij e që ja lla punën në dorë. Ashtu vete përpara një Shtet, ashtu Kombi gjen rrugën e vet. Po të punojmë se cili pas mendjes së tij, po na pëlqeu mëndja dhe s’ vemë tjetër mbi vehten t’ onë, e kemi të humbur sot e mot, se nuk mejtohemi si patriotë, po si njerës me instinkte e me cmirë. Sot që kombi jonë ka mjaft përparuar, sot edhe shpresat tona duhet të ndryshojnë nga ato midis viteve 1912-1920, sepsë përveç eksperiencës së gjatë të mjerimeve, ku jemi zhytur kaq herë, të cilët duhet të na jenë bërë mësim, sot nuk jemi si tjetër her një shtet i vogël. Sot kemi edhe Kosovën e Kosovës me vehte, që gjatë këtyre 30 vjetëve të fundit kanë ditur të çmojnë se sa shtrejt fitohet lirija e një populli, dhe kur e vë në dorë si duhet ta mbajë.

Kosova për Shqipërinë tjetër është fortresa e Kombit, është Akropoli i Shtetit Shqiptar, është Sfetigradi i dikur Skënderbeut,

mbrojtësi e çelësi i Shqipërisë, se pa atë Kosovë nuk di se si do ishim sot e si munt të jemi nesër. Sot kombeve sllavë s' u prishet ndo një punë në qoftë se bashkohen me mëmën e madhe të Veriut në ç' do mënyrë qoftë. Po për në Shqiptarët puna ndryshon, se Shqiptarët nuk janë Sllavë. Lë të mos lëkunden me ëndra disa nga bashkëatdhetarët t' onë; i huaji është' i huaj. Gjaku, gjuha, zakonet s'munt të mohohen. Lë ta mejtojmë më mirë !¹

KR. FLOQI

Tre konsiderata

1)Av. Petro Poga dhe Dr. Kristo Floqi duhet të konsiderohen “Ëtërit e sistemit gjyqsor shqiptar” mbasi Petro Poga është ministri i parë i Drejtësisë së Shqipërisë së pavarur që urdhëroi zhvillimin e proçeseve gjyqsore në gjuhën shqipe dhe jo në gjuhën turke, është autori i disa ligjeve të para, ligjin mbi krijimin e jurive në gjykim, etj. kurse Kristo Floqi është Kryetari i parë i gjykatave shqiptare. Ai hoqi nga përdorimi në gjykatë të terminologjisë turke dhe e zëvendësoi me terminologjinë juridike, duke krijuar një fjalor me mbi 5.000 fjalë e shprehje juridike që përdoren edhe sot në Shqipëri. Duke qenë se gjyqtarët e kohës nuk e kuptonin gjuhën juridike të Kristo Floqit, ai u detyrua të bëjë skanjin në tre gjuhë të huaja: turqisht, greqisht dhe frëngjisht.

2)Dr. Kristo Floqi duhet konsideruar “Âti i Shtetit Ligjor Shqiptar” mbasi ai është konstitucionalisti i parë shqiptar që trajtoi shkencërisht parimet mbi të cilat duhet krijuar një kushtetutë europiano-perëndimore për Shtetin Shqiptar. Të gjitha proçedurat që kryen sot Parlamenti, Qeveria dhe sistemi gjyqsor janë përshkruar nga Kristo Floqi tek “E drejta Themelore...”. Gjithashtu ai botoi në vitin 1923, pas një pune 3 vjeçare, “Administrata ose e drejta sunduese”, ku trajton nga ana teorike organizimin e administratës vendore për Shtetin Shqiptar, kurse në pjesën e dytë të saj përshkruan organizimin e pushtetit vendor

¹ Besoj se mësimet që Kristo Floqi i jep Shqiptarëve në këto dy artikujt e fundit, janë të vlefshme edhe sot e kësaj dite për Shqiptarët.

në shumë shtete të europës perëndimore. Kristo Floqi rekomandon që administrata vendore e Shtetit Shqiptar të bëhet sipas administratës së Prusisë,etj.

3)Dr. Kristo Floqi duhet të konsiderohet “Martiri i Parë i shkencës hyjnore të Drejtësisë Shqiptare”.

Henrik Kaçulini

Shënime biografike të Kristo Floqit

- Lindi më 24/5 Nëntor 1872 në lagjen “Mantho” të qytetit të Korçës
- Më 1899 fiton titullin “Doktor i Drejtësisë” në Fakultetin e Drejtësisë Universiteti i Athinës
- Më 1900 shkon në Stamboll për të perfeksionuar gjuhën juridike turke, që i duhej për profesionin e tij të avokatit. Aty viziton idhullin e tij Naim Frashërin, pak ditë përpara se të vdiste, gjithashtu takon dhe Sami Frashërin. Për këto takime arrestohet e burgoset për 19 ditë.
- Më 1905 martohet me Uranija Poçi, motrën e Marigo Posio (Themeliu), “Nënë e Flamurit Kombëtar Shqiptar”.
- Më 1911 ai caktohet nga shoqëria “Besa-Besën” drejtor i gazetës “Dielli” në Boston (USA). Ai organizon 326 konferenca në kolonitë shqiptare, duke u bërë Ciceroni shqiptar në Amerikë për formimin e Federatës Pan Shqiptare ku ai ishte inisiatori i themelimit të saj, në bashkëpunim me F. Konitzën dhe F. Nolin (Noli ka meritën që propozoi emri “Vatra” e që u miratua). Në shumë nga këto konferenca ai shoqërohej nga prifti patriot At Naum Cërri.
- Më 1912 themelon në New-York gazetën “Zëri i Popullit”
- Më 1913 në një takim me gazetarët në Washington ai me 2 shqiptarë të tjerë, i ngren Presidentit Amerikan të sapozgjedhur W. Willson problemin e Shqipëtarëve i cili i dha fjalën se **“nuk do t’a lerë kurrë Shqipërinë të vuajë”**(ASHQ F.429 D.1 f.359.1-360). Ky testament i Presidentit Willson u zbatua rigorozisht nga të gjitha administratat Amerikane deri në ditët e sotme. Merr pjesë në Kongresin Panshqiptar të Triestes.
- Prill 1913 emërohet Kryetar i Gjykatës sivile e të dënimeve në Vlorë duke u bërë kështu gjykatsi i parë i Shtetit të pavarur shqiptar. Merr detyrë nga Ministri i Drejtësisë P. Poga të organizojë sistemin gjyqsor në Shqipëri, si dhe të fusë në përdorim gjuhën shqipe nëpër gjykata kundrejt një shpërblimi shtesë. Kështu ai jep Vendimin e parë gjyqsor në historinë e drejtësisë shqiptare në gjuhën shqipe. Harton një fjalor prej më se 5.000 termash dhe fjalish juridike që përdoren edhe sot e kësaj dite në drejtësinë shqiptare (Arkivi Qendror Shtetor Fondi 429 Dok.1 faqe 385). Në po atë vit, vëllai i tij, shkruesi dhe nënshkruesi i Aktit të Pavarësisë të Shqipërisë më 1912, Av. Thanas Floqi, me udhëzim të Kristo Floqit, organizon gjyqin me Jurë në Elbasan, për dënimin e krimeve të rënda, por që pësoi një dështim të plotë.
- Më 1913-1924, sipas vjehrrit tim Av. Vasil Floqi, Thanas Floqi së bashku me Kristo Floqin është marrë me shqipërimin e legjislacionit

turk duke e përshtatur me legjislacionin Europjano-Perëndimor. Unë kam trashëguar prej tyre gati 100 volume librash juridikë të viteve 1910-1943, kryesisht në frëngjisht, italisht e greqisht, me të cilët ata kanë punuar. Kjo vërtetohet edhe nga kjo platformë për themelimin e Shtetit Ligjor Shqiptar ku në rubrikën “Skanje teknike të tekstit” shihet se termat turke që përdoreshin deri në atë kohë, janë zëvendësuar me terma juridike të Europës Perëndimore (kryesisht franceze të përshtatura pastaj në gjuhën shqipe) duke patur edhe neologjizma prej Kristo Floqit si p.sh. “Bashki” që ka zëvendësuar termin “Belediye”. Edhe sot Shteti Shqiptar i përdor këto terma për institucionet e tij por nuk është përmendur kurrë se kush i solli këto terma juridikë nga turqishtja në shqip.

-Më 08 prill 1920 boton në Shkodër “E drejta themelore ose konstitucionare”, që është trajtimi i parë shkencor për hartimin e një Kushtetute shqiptare që do i çonin Shqiptarët në gjirin e popujve të qytetëruar e të civilizuar.

-Më 1921 ftohet nga princ Wiedi në rezidencën e tij në Achen të Austrisë, ku, në gjuhën shqipe e dialektin shkodran e informon se po përgatit një forcë gjermane për vendosjen e rregullit në Shqipëri dhe marrjen e Fronit Mbretnor duke i propozuar postin e Ministrit të Pallatit, që pranohet nga K. Floqi. Wiedi i jep dekoratën e komandarit të Shkabës së zezë.

-Më 1922 harton tekstin e “Marshit të Zogut” për ta lëvduar atë si Ministër i Brendshëm për suksesin e arritur duke thyer ushtritë e ardhura nga Shijaku që donin të përsëritnin rrebelimin e vitit 1914 të Haxhi Qamilit. Ky tekst muzikohet nga dardhari Thoma Nasi (dirigjent i bandës së Tiranës) dhe kur Zogu bëhet Mbret “Marshi i Zogut” u bë Hymni Kombëtar Shqiptar.

-Më 21 Janar 1925 Shqipëria shpallet për herë të parë Republikë (Festa e Republikës). Po atë ditë miratohet edhe Kushtetuta e parë e Shtetit Shqiptar, bazuar në trajtimin shkencor të parimeve për një Kushtetutë Perëndimore bërë nga K. Floqi në “E drejta themelore ose Kushtetuese”.

-Më 1926 si deputet, ai kritikon në Parlament Kryetarin e Parlamentit Koço Kotta, baxhanakun e tij, për abuzimet financiare që kishte bërë kur ishte Ministër i Punëve Botore. Më pas këkon interpelancë Parlamentare për abuzimet financiare të Ministrit të Financave Myfid Libohova dhe pas debatesh Komisioni Parlamentar e dërgon në gjyq Ministrin M. Libohova, i cili të nesërmen jep dorëheqjen nga posti dhe largohet nga Shqipëria. Kështu, ai godet për herë të dytë korrupsionin

shtetror pas goditjes për korrupsion shtetror që i bëri I.Qemalit.(AQSH D.1 f.586.1 deri f.617.1)

-Më 1926 Mbreti i Italisë Viktor Emmanueli III e dekoron K.Floqin si Commendator me medaljen e “Koronës së Italisë”.

-Në Maj 1928 K. Floqi thirret nga Presidenti A.Zog, në cilësinë e këshilltarit juridik, për t i marrë mendimin mbi ndryshimin e Regjimit Republikan me regjimin Monarkik. Ai është i pari, por jo i vetmi, që propozon organizimin e referendumit popullor për ndryshimin e Kushtetutës. Kur A.Zogu bëhet Mbret ai heq dorë nga politika e bëhet avokat.

-Më 1936 emërohet antar i Këshillit të Shtetit dhe mbas 1939 ai ishte Kryetar i tij, detyrë që e mbajti deri më 1943.

-Më 24 Maj 1944 refuzon ftesën për të marrë pjesë në Kongresin e Përmetit ku iu vunë minat kushtetutës së Shtetit Shqiptar, pra edhe themeleve të Shtetit Konstitucionar, për të ndërtuar një Shtet mesjetar Ottoman.

-Më 29 Nëntor 1944 sekuestrohet¹ nga Brigadat e Kuqe dhe mbahet në birucë (nuk dihet se ku). I u sekuestrua gjithashtu shtëpia dhe mobiljet (me të cilat komandantët e Brigadave të kuqe, të cilat nuk i kishin parë as në ëndërr, paisën shtëpijat e tyre). Gjithashtu u grabitën nga shtëpia e tij dokumenta me vlerë shkencore për historinë e vërtetë të Shqipërisë disa prej të cilave u transportuan me kamjonë për në Jugosllavi, kurse pjesa tjetër u transportua me makina e karroca nuk dihet se për ku. Del nga burgu në fund të vitit 1950.

-Më 29 Dhjetor 1950 vdes në varfëri të plotë, ashtu si shumë martirë të tjerë të shkencës në Shqipëri, por edhe nëpër Botë.

-Fundi i viteve 1960: Buldozeri i hedh eshtrat e tij në themelet e banesave të ndërtuara te “Varri i Bamit” (lagja “Parafabrikatet”).

Pasthënije

Një studjues i vëmendshëm i kësaj platforme statutore, do konstatojë se sot organet shtetërore shqiptare, nga ana formale, janë organizue pjesërisht ashtu siç i kërkon kjo platformë, por kurrë nuk përmendet emri i autorit të saj. Kjo ndodh se shqiptarët sot adhurojnë idhuj të rremë të servirur nga diktatura, e kta idhuj, sipas qeveritarëve

¹ Përdora fjalën “sekuestrohet” dhe jo “arrestohet” sepse nuk është zhvilluar asnjë proces gjyqësor kundër Kristo Floqit (H.Kaçulini)

të sotëm janë të panegociueshëm. E pse ? Sepse nëpërmjet këtyre idhujve ata mbajnë kolltuqet qeveritare për interesa të ngushta personale, dhe pasurohen për ditë duke qenë parazitë. Studimi dhe vënia në jetë e ideve të Kristo Floqit do të shkaktonte rënien poshtë të ktyre idhujve dhe bashkë me to edhe e mbartësve e propagandistëve të tyre, e vërteta do të ngrihej lart, shumë më lart se lavdija e ktyre idhujve të rremë, për të cilët Shqiptarët kanë shpenzuar qindra miljarda lekë për 70 vjet rrjesht dhe po aq kohë.

Dal-nga-dalë, rrëna bazuar mbi rrënë, rrudhi, rrëgjoi e rrënoi rrënjët e shtetit demokratik në Shqipëri dhe jemi ktù ku jemi. Me të vërtetë që sot organizimi i Shtetit Shqiptar është bërë pjesërisht konform platformës të hartuar nga Kristo Floqi, por funksionimi i tij është e kundërta e asaj çka kërkon kjo platformë statutore.

Po Europa e Amerika çfarë kërkojnë sot nga Shteti Shqiptar? Çfarë kërkon BE për të hapur negociatat me Shqipërinë për integrimin european të saj ? As më shumë dhe as më pak, ata kërkojnë që Shteti Shqiptar të funksionojë sipas parimeve të shteteve demokratike të shtjelluara në këtë platformë, parime të cilat Shtetet demokratike i kanë të shëjta, i kanë vendosur e i respektojnë prej disa shekujsh. Kam bindjen e plotë se, që në mbledhjen e parë të hapjes së negociatave, pikërisht këto parime do të diskutohen. Në fund të fundit, Shqiptarët do të detyrohen nga Europa e Bashkuar të pranojnë zbatimin e parimeve konstitucionare të paraqitura në këtë platformë, por nuk do të pranojnë emrin e Kristo Floqit, të paktën për një apo dy breza njerzore, për arsyet që përmenda më sipër.

Sot historia ka thirrur patriotët Atdhedashës, ta kërkojnë dhe të gjejnë të vërtetën. Është koha që kushtetuta Shqiptare të amendohet nga konstitucionalistë, intelektualë, politikanë, moralistë, (përfaqësues të lartë të institucioneve fetare) filozofë e njerëz të ditur të këtij vëndi të cilët nuk janë të paktë, bazuar në këto parime dhe të sanksionohet me ligj zbatimi i tyre. Në dijeninë time, vetëm zgjerimi i statutit të miratuar nga Kongresi i Lushnjës më 1920, si dhe Kushtetuta e parë shqiptare, e miratuar më 21 Janar 1925 është hartuar nga konstitucionalistët shqiptarë bazuar te “E drejta konstitucionare” e Kristo Floqit (sepse kushtetuta e vitit 1976 vetëm emrin e kishte “Kushtetutë”).

Shqipninë Europiane do ta bëjnë shqiptarët, por mbasi të miratohet një kushtetutë e re, ose duke zgjeruar rrënjësisht kushtetutën e sotme, bazuar në parimet e kësaj platforme të hartuar nga patrioti i naltë shqiptar Kristo Floqi.

Duke parë listën e personave që kanë mbështetur financiarisht botimin e këtij libri, rezulton se autoritetet më të larta shtetërore të kohës kanë qenë të interesuara për hartimin e një Kushtetute për ndërtimin e një regjimi demokratik në Shqipëri, dhe këtë detyrë ia kanë ngarkuar Kristo Floqit, të cilit ia kanë njohur mjaft mirë aftësitë e tija profesionale dhe atdhetarizmin e tij.

Kushtetuta shqiptare e vitit 1925 krijoi Regjimin Presidential të organizimit të Shtetit Shqiptar, ashtu siç e donte Kristo Floqi dhe gjithë konstitucionalistët e kohës, kurse Zgjerimi i Statutit në vitin 1923, urdhron kufizimin e mandatit të Kryetarit të kabinetit qeveritar (që në atë kohë ishte Këshilli i Naltë), që është një nga parimet themelore të Regjimeve Demokratike.

Statuti i Mbretërisë Shqiptare që u vendos më 1 dhjetor 1928, bazohet 100% tek “E Drejta Themelore...” e Kristo Floqit, që, sipas mendimit tim, është Kushtetuta më e mirë që ka patur ndonjëherë Shteti Shqiptar, përfshirë Kushtetutën e sotshme, përveç kapitullit të Mbretit. Statuti mbretnor ka edhe të meta jo të vogla për t’u quajtur “Kushtetutë të denjë për një shtet demokratik”, mbasi i mungonin disa parime të rëndësishme të përshkruara nga klasikët shqiptarë të konstitucionalizmit si Sami Frashëri (Shqipëria ç’ka qenë, ç’është e ç’do bëhet) e Kristo Floqi (“E Drejta Themelore ose Konstitucionare” dhe “Administrata ose e drejta sunduese”), siç është decentralizimi i Shtetit, kufizimi i mandateve i të gjithë të zgjedhurve, etj.

Më 24 Maj 1944, në Përmet, iu vunë minat Kushtetutës së Shtetit shqiptar duke hedhur në erë themelet e Shtetit, që me aq mundë e gjak u hodhën në Kongresin e Lushnjës më 21 Janar 1920. Dhe kjo për interesa të Serbëve, të cilët, ashtu si turqit më 1914, zgjodhën për veprën e tyre mizore antishqiptare njerëz të paditur dhe të egjër. Mirë se komunistët nuk e donin mbretin, po me Kushtetutën ç’ patën? Në atë kohë mund të zëvendësohej fjala “Mbret” me fjalën “President”, e me ndonjë ndryshim të vogël të linin kushtetutën shqiptare në fuqi. Jo pa qëllim, Serbët urdhëruan lënien e Shtetit Shqiptar pa Kushtetutë, duke i hapur rrugën krijimit të një qeverie despotike në Shqipëri, vasale ndaj Jugosllavisë, me qëllim gllabërimin total të Shqipërisë duke e kthyer atë në Republikën e Shtatë të Jugosllavisë.

Kushtetuta e sotme shqiptare është hartuar nga një komision me bashk-kryetar Sabri Godo (sipas wikipedisë ushtarak me shkollë të

mesme të pakryer) dhe Arben Imami (aktor filmash). Pra, të dy nuk ishin konstitucionalistë kompetentë, pra nuk kishin të drejtën morale për të hartuar kushtetutën e Shtetit Shqiptar. Duket se ky komision, për hartimin e projekt-kushtetutës së sotme, nuk ka patur parasysh bazat teorike të parashtruar nga konstitucionalistët klasikë shqiptarë Sami Frashëri dhe Kristo Floqi. Projekt-kushtetuta e propozuar prej tyre nuk u miratua nga opozita e asaj kohe e cila i bëri thirrje popullit të mos dalë në votim për miratimin e saj me referendum me qëllim që të mos arrihej “quorum-i”. Por edhe “quorum-i” i arritur ishte i dyshimtë.

Sami Frashëri thotë: “M’ i lumtur’ i vendeve në botët është’ ay, tek ndjehet fort pakë dor’ e qeverisë. Sa të mundet qeverija të mos të ketë të bënë drejtpërdrejt me vendesit. Për këtë punë duhet të jenë katunderitë¹ të goditura bukur, e vendesit të mos njohënë përveç këtyre, edhe këto të njohënë qeverinë e të kenë të bëjnë me të”.

Bazuar në këtë thënie do ishte e mira që edhe zgjedhjet të organizohen, drejtohen, kontrollohen, çertifikohen dhe të mandatohen nga këshilli i Prefekturës nën mbikqyrjen e një gjyqtari, si në shumë vende të qytetëruara të botës. Po kështu edhe për zgjedhjet paraprake për zgjedhjen e një kandidati të vetëm nga disa kandidatë që sjell një parti apo tjetra. Kjo mënyrë e organizimit të zgjedhjeve është pjesë përbërëse e decentralizimit të Shtetit Shqiptar.

Sami Frashëri thotë : “që shtetarët të jenë të ditur në drejtimin e shtetit dhe të urtë”.

Sami Frashëri thotë: “Duke ndruarë pleqtë² gjithë parësis’ së Shqipërisë do t’u vinjë radha të hyjnë në këtë këshillë, edhe shumë do të mundin të bëhen krye e Pleqësisë; e njeriu do të mos i mbesë ngaje për të qarë; edhe ata që s’ janë aq të mësuare sa të shkojnë në krye të punëve, do të mundin të hyjnë në Pleqësit, e të mos mbesin pa pjesë”.

Edhe Kristo Floqi hyri në politikë në fillim të vitit 1921 dhe doli prej saj, me vullnetin e tij të lirë në fund të vitit 1928. Kushtetuta duhet të urdhërojë që mandati i të gjithë të zgjedhurve të pushtetit ekzekutiv dhe atij legjislativ të mos jetë më i gjatë se 4-7 vjet, Mendoj se gjithë segmentet e Shtetit Shqiptar, në veprimtarinë e tyre, duhet të mbështeten në parimet që parashtrojnë **dy konstitucionalistët klasikë shqiptarë, Sami Frashëri e Kristo Floqi.**

¹ Katunderi = kështu quheshin bashkitë deri në vitin 1921. Përgjithësisht kuptimi është “administrata vendore”

² Plak – pleqt = deputet - deputetët

Sami Frashëri thotë : “Pleqtë do të xgjidhen per katër vjet si dhe krej i tyre; po nuk do të ndrohen të tërë për një herë; gjysmat do të xgjidhen nje herë e gjysmat pas dy vjetç. Kështu me ç’ do dy vjet do të ndrohen gjymëset te pleqve”.

Ndryshimet e vazhdueshme të Kushtetutës e kanë bërë atë arna-arna, të pambështetur në 5 rregullat e përshkruara tek “E Drejta Themelore...”. Kushtetuta është pronë e gjithë popullit. Populli dhe vetëm populli e ka të drejtën ta ndryshojë Kushtetutën e askush tjetër, kushdo qoftë, përveç ndonjë rasti për ndryshime të vogla.

Kristo Floqi në vitin 1922 shkruan : “Unë mbesonj se posa Shqipëtarët të shpëtojnë prej propagandave të huaja e klikave, do vijnë nër mënt e do qerojnë e do sherojnë një nga një të gjitha plagët e rutinës politike që kanë sot, se sikur të mbeten kështu, ahëre, **Bir Selman i nënes ç’ të të qanj më parë**, më mirë të marrë njeriu shtëpi e këmbët e të ikinj, se sa të rijë këtu¹” !

Ç’ ka kam shkruar sa sipër, jam bazuar tek veprat e ideollogut tim Kristo Floqi.

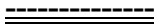
Të gjitha materialet e këtij libri ndodhen në Arkivin Qëndror Shtetror Tiranë, në Bibliotekën Kombëtare Tiranë dhe në Bibliotekën “Marin Barleti” Shkodër.

Henrik Kaçulini

Tiranë,Shtator,2023

¹ Shif “Qerthulli politik” Akti IV-të

Permbajtja e lândes



Kënduesve të ndershëm.	fq. 8
E drejta themelore. Trajtime paraprake.	“ 11
I.Jeta primitive e jeta shoqnore	“ 11
II.K on s t i t u t i o n . Çvillimi e kuptimi i tij.Qeveri Regjim.Shtet, Popull, Komb e Kombsi, Atdhë e Atdhesi. Flamur. Hymnë kombtar.	“ 13
III.R e g j i m e t e d h ë d a s i t e t y n e. Regjime monarkikë e polyarqikë,Regjime të përzijmë e të papërzieme, Regjime konstitucionarë e demokratikë.	“ 17
IV. T ë d r e j t a t e P u s h t e t i t s h o q n u e r	“ 22
V.F o r m i m i i F u q i s q e v e r i t a r e edhe d a s i e s a j	“ 24
VI.M b l e d h j a K o m b t a r e , o s e K u v e n d i K o m b t a r	“ 25

BLË i I.

Liritë Politike

KRYE A!

I.Ndryshimi mjedis Lirive politike e Lirive personale.. . . .	“ 27
II.Qellimi i Lirive politike.	“ 28

KRYE B!

I.F u q i j a l i g j ë - d h â n s e.	“ 30
a)Lloji i Regjimit.	“ 33
b)Mënyra e veprimit të qytetasvet.	“ 34
c)Aftija, ose klima e vendit.	“ 35
d)Veshëllimi ose djerrësia e vendit.	“ 35
e)Xgjutsija,karakteri e zakonet e popullit.	“ 36
f)Gjansija e madhe, ose e vogël e Shtetit.	“ 37
g)Besimi ose feja e popullit.	“ 38
h)Mosha kombtare.	“ 38
i)Shtetet fqinjë.	“ 39
II.L i g j o r i m i e ç p a l l j a e l i g j a v e.	“ 40
III.P ë r d o r i m i i F u q i s l i g j ë – d h â n s e..	“ 40
IV.M b r e t i .	“ 41
V.Parlamentet..	“ 42
a)Propozimi i ligjeve.	“ 42
b)Votimi i ligjeve.	“ 43
c)Budxhëja e Billanxi.	“ 44
d)Plotësi e Parlamentit.	“ 46
e)Bisedimi i ligjeve.	“ 48
f)Mënyra e votimit.	“ 50
g)Kryepari e Parlamentit.	“ 53
h)Dasi e punve të brendshme të Parlamentit.	“ 54

VI.K shilli i Shtetit.	Fq.55
--------------------------------	-------

KRYE C!

I.Fuqija Eksekutuese.	“58
-------------------------------	-----

Natyra e qellimi i saj.	“ 58
---------------------------------	------

a)E drejta e emnimit e e pushimit të nënpunsavet.	“ 59
---	------

b)E drejta e Fuq.Ekz. për me kenë e zoja mbi gjith fuqit e tjera.	“ 60
--	------

c)E drejta e ta çpallunit e luftës,të mbyllunit e paqes e të nënshkruemit të traktateve,aliancave etj.	“ 62
---	------

d)E drejta për me mbledhë tagret.	“ 64
---	------

II.Të tjera të drejta të Fuqisë Eksekutive.	“ 64
--	------

a)Të çpallunit e dekretave të nevojshëm për zbatimin e ligjeve.	“ 64
--	------

b)E drejta për me premun monedha.	“ 65
---	------

c)E drejta e shëjave(nishanevet).	“ 66
---	------

d)E drejta e hirit e e amnistis.	“ 69
--	------

III.Përdorimi i Fuqisë Eksekutive.	“ 72
--	------

KRYE D!

Formimi i personeve e i trupave të cilët përdorjnë fuqitë ligj-dhënëse e ekzekutuse.

I.Sundësat më të natë (Mbreti, ose Kryetari i Republikës).	“ 75
---	------

II.Parlamenti.	“ 85
------------------------	------

a)Zgjedhja e deputetvet.	“.85
----------------------------------	------

b)Formimi i Parlamentit.	Fq.87
c)Mënyra e votimeve deputore.	“ 88
d)Qytetarni.	“ 91
e)Detyra e deputetve.	“ 92
f)Pranimi i deputetve në Parlament.	“ 93
g)Ligjërata mbretnore.	“ 94
h)Privilegjet deputore..	“ 95
i)Partitë parlamentare..	“ 97
III. Senati	“ 99

KRYE E!

I.Fuqija Gjykuese.	“ 104
Natyra dhe qellimi i saj.	“ 104
II.Përdorimi i Fuqis Gjykuese.	“ 106

KRYE F!

Plotësimi i Lirive Politike.	“ 109
I.Lirì e Shtypit..	“ 111
II. Lirì e mbledhjeve të shoqnimit.	“ 118
III.Lirì e ankimevet.	“ 121
IV.Lirì e kundrështimevet.	“ 123
V. Lirì e Milicjes kombtare.	“ 126

BLÉ i II.

Liritë Personale.

KRYE A!

I.Kufijte e Fuqis shtetnore.	Fq129
II.Lirija e fytyrës,ose e personit.	“ 131
III.Habeas corpus.	“ 132
IV.Lirija e mendimit e të çfaqunit të tij.. . . .	“ 133
V.Lirive veprimite Lirija e përfitimit.	“ 136

KRYE B!

Kufizimi i Lirive personale ose penesate tyne.. . . .	“ 138
--	-------

KRYE C!

Liritë popullore.	“ 139
Skanje teknike të tekstit.	“ 142
Radhua i ndihmtarve të ktij libri.	“ 152
Flamuri që u ngrit në Vlorë.	“ 156
Shtojcë.	“ 157
Formimi i Federatës Panshqiptare “Vatra”.	“ 158
Ç’Mbret duhet të ketë Shqipëria ?.	“ 167
Zanafilla e Drejtësisë së sotme Shqiptare.	“ 170
Gjyqësia në Shqipërië.	“ 173
Skanjte teknike.	“ 183
Skanjte teknike të z. “Castrensis”.	“ 184

Pretor apo Prefet ?.	Fq 186
Përpyjekjet e Kristo Floqit për pavarësinë e Pushtetit Gjyqsor.	“189
Ftesët (Mubashirët) e Shqipëriës.	“ 197
Madhërisë së tij Wilhelm De Wied-it.	“ 202
Shka don me thane Autonomi ?.	“ 205
Shka është Qeverija ? . .	“ 211
Marshi i Ahmet Zogut.	“ 213
Çpallja e Regjimit Republikan Entusiazmi i Asamblistëve e i popullit.	“ 215
Në Shtetin e së Drejtës, Konstitucionalizmi qëndron mbi Parlamentarizmin.	“ 217
Hartuesja e flamurit që valoj në Vlorë për shpalljen e pavarësis t'onë.	“ 227
Mê mirë von se kurrë. .	“ 230
Le ta mejtujmë më mire.	“ 232
Tre konsiderata.	“ 235
Shënime biografike të Kristo Floqit.	“ 237
Pasthënie.	“ 239

F U N D